

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” DIN CHIȘINĂU

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 316.6:343.95(043.3)

MELENTIEVA ALIONA

**REPREZENTAREA SOCIALĂ ȘI PREVIZIUNI PRIVIND
DEZVOLTAREA EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE ÎN
REPUBLICA MOLDOVA**

511.03 – PSIHLOGIE SOCIALĂ

Teză de doctor în psihologie

Conducător științific:

Rusnac Svetlana, doctor în psihologie,
conferențiar universitar

Autor:

CHIȘINĂU, 2024

© Melentieva Aliona, 2024

CUPRINS

ADNOTARE	5
АННОТАЦИЯ	6
ANNOTATION.....	7
LISTA TABELELOR	8
LISTA FIGURILOR.....	10
LISTA ABREVIERILOR.....	12
INTRODUCERE	13
1. ABORDAREA TEORETICĂ A REPREZENTĂRILOR SOCIALE ȘI FUNȚIONALITATEA LOR ÎN CERCETAREA STĂRII ACTUALE ȘI ANTICIPATIVE A EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE	
1.1. Reprezentarea socială: definiție, funcții și dimensiuni.....	22
1.2. Structura reprezentărilor sociale și caracteristicile previzionale ale acestora	33
1.3. Expertiza psihologică judiciară: analiză teoretică și dezvoltare practică la nivel internațional și național.....	42
1.4. Concluzii la capitolul 1.....	57
2. REPREZENTAREA SOCIALĂ A EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE: CONSTITUIRE LA CONFLUENȚA DINTRE CUNOȘTINȚE TEORETICE ȘI PRACTICĂ PROFESIONALĂ	
2.1. Organizarea cercetării și design metodologic.....	59
2.2. Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la studenți.....	70
2.3. Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la specialiștii juriști.....	79
2.4. Analiza comparativă privind reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la studenți și specialiști juriști.....	89
2.5. Concluzii la Capitolul 2.....	101
3. PROFILUL NORMATIV-MORAL ȘI LEGAL AL SPECIALIȘTILOR JURIȘTI ȘI PREVIZIUNI PRIVIND DEZVOLTAREA EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	
3.1. Design experimental și metodologic de cercetare	103
3.2. Particularitățile manifestării normativității morale și atitudinilor față de norma de drept la specialiștii juriști.....	113
3.3. Stările psiho-emoționale și atitudinile față de normativitate ale specialiștilor juriști.....	124

3.4. Situația și perspectiva dezvoltării expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova – cercetare în focus-grupuri.....	133
3.5. Concluzii la Capitolul 3.....	146
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	148
BIBLIOGRAFIE	154
ANEXE	173
Anexa 1. Metodologia protocolului de cercetare.....	173
Anexa 2. Reprezentarea socială: analiza comparativă conținuturi	182
Anexa 3. Calcule statistice.....	184
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	187
CV EUROPASS	188

ADNOTARE

Melentieva Aliona, Reprezentarea socială și previziuni privind dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, teză de doctor în psihologie, 2024

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 181 de titluri, 8 anexe, 141 de pagini text de bază, 39 de figuri, 34 de tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 13 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: reprezentarea socială, expertiza psihologică judiciară, previziune, dimensiune cognitivă, dimensiune afectiv-atiudinală, dimensiune contextual-spațială.

Scopul lucrării constă în analiza reprezentării sociale a EPJ în comunitatea juridică din Republica Moldova, evidențiind influența acesteia asupra perspectivelor de evoluție a domeniului și evaluând gradul de conștientizare a necesității de îmbunătățire și dezvoltare, prin prisma dimensiunilor cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii.

Obiectivele cercetării constau în analiza literaturii de specialitate internaționale și naționale pentru definirea și caracterizarea conceptului de reprezentare socială și a EPJ; investigarea reprezentării sociale a EPJ în rândul specialiștilor juriști comparativ cu studenții facultății de drept; dezvoltarea unui model conceptual al previziunii privind evoluția EPJ în Republica Moldova prin integrarea dimensiunilor cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială; identificarea și aplicarea instrumentelor necesare pentru evaluarea acestor dimensiuni ale previziunii; elaborarea recomandărilor practice pentru îmbunătățirea și dezvoltarea EPJ în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute constau în elaborarea unui model previzional inovator pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, care integrează perspectivele trecutului, prezentului și viitorului, atât în contextul specific al aplicabilității, cât și în cel general al spațiului juridic moldovenesc, creând o bază solidă pentru explorarea și dezvoltarea unei proceduri insuficient valorificate și contribuind semnificativ la consolidarea și eficientizarea expertizei în sistemul de drept național.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante rezidă în elaborarea modelului conceptual previzional pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, integrând etape și dimensiuni esențiale ale procesului de previziune, fapt ce a condus la clarificarea evoluției expertizei psihologice judiciare la nivel național și la identificarea necesităților și lacunelor din aplicabilitatea acesteia, oferind astfel o bază conceptuală pentru optimizarea utilizării EPJ în sistemul juridic și direcționând viitoarele intervenții strategice și praxiologice.

Semnificația teoretică a cercetării constă în completarea și aprofundarea analizei reprezentării sociale, evidențiind rolul acesteia în investigarea realității sociale, caracterizată de experiențe cotidiene unice și interacțiuni complexe în cadrul societății. De asemenea, cercetarea contribuie la îmbogățirea cunoștințelor științifice naționale și internaționale, oferind o analiză detaliată a situației actuale privind expertiza psihologică judiciară, subliniind necesitatea consolidării și dezvoltării acestei proceduri în contextul legislativ și praxiologic din Republica Moldova.

Valoarea aplicativă a cercetării: constă în oferirea unui cadru metodologic pentru investigarea reprezentării sociale și a previziunii privind un obiect social prin analiza dimensiunilor cognitive, afectiv-atiudinale și contextual-spațiale; contribuția modelului previzional la consolidarea EPJ în Republica Moldova prin direcții strategice de optimizare, clarificarea necesităților legislative, perfecționarea formării specialiștilor și sporirea accesibilității procedurii; sprijinirea elaborării politicilor, ghidurilor și metodologiilor pentru integrarea eficientă a EPJ în procesele legale și îmbunătățirea actului de justiție; valorificarea rezultatelor pentru dezvoltarea programelor de instruire destinate experților psihologi și juriștilor, promovând competența profesională și colaborarea interdisciplinară.

Aprobarea și implementarea rezultatelor: rezultatele obținute au fost prezentate și discutate în cadrul conferințelor internaționale din țară și de peste hotare, și publicate în 13 lucrări științifice. Implementarea rezultatelor sunt prezentate în formă de recomandări practice de soluționare a problemei științifice cercetate.

АННОТАЦИЯ

Мелентиева Алёна, Социальное представление и прогнозирование развития судебной психологической экспертизы в Республике Молдова, диссертация на соискание степени доктора психологии, 2024

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 181 наименований, 8 приложений, 141 страницы основного текста, 39 рисунков, 34 таблицы. Полученные результаты опубликованы в 13 научных статьях.

Ключевые слова: социальное представление, судебная психологическая экспертиза, прогноз, когнитивное измерение, аффективно-установочное измерение, контекстно-пространственное измерение.

Цель диссертации заключается в анализе социального представления судебно-психологической экспертизы (СПЭ) в юридическом сообществе Республики Молдова, с акцентом на её влияние на перспективы развития отрасли и оценку степени осознания необходимости улучшения и модернизации СПЭ, через призму когнитивного, эмоционально-оценочного и контекстуально-пространственного измерений прогнозирования.

Задачи исследования заключаются в анализе международной и национальной научной литературы для определения и характеристики концепта социального представления и СПЭ; исследовании социального представления СПЭ среди юридических специалистов в сравнении со студентами факультета права; разработке концептуальной модели прогнозирования развития СПЭ в Республике Молдова путем интеграции когнитивного, эмоционально-оценочного и контекстуально-пространственного измерений; выявлении и применении инструментов, необходимых для оценки указанных измерений прогнозирования; разработке практических рекомендаций по улучшению и развитию СПЭ в Республике Молдова.

Научная новизна и оригинальность заключаются в разработке инновационной прогностической модели для развития СПЭ в Республике Молдова, которая интегрирует перспективы прошлого, настоящего и будущего как в специфическом контексте применимости, так и в общем контексте юридического пространства страны, создавая прочную основу для изучения и развития недостаточно исследованной процедуры и значительно способствуя укреплению и повышению эффективности экспертной деятельности в национальной правовой системе.

Полученные результаты, которые способствуют решению важной научной проблемы, заключаются в разработке концептуальной прогностической модели для развития СПЭ в Республике Молдова, включающей ключевые этапы и измерения процесса прогнозирования. Это позволило уточнить развитие СПЭ на национальном уровне, выявить потребности и пробелы в её применении, а также создать концептуальную основу для оптимизации использования СПЭ в юридической системе и направить дальнейшие стратегические и практические интервенции.

Теоретическое значение исследования заключается в дополнении и углублении анализа социального представления, подчеркивая его роль в изучении социальной реальности, которая характеризуется уникальными повседневными переживаниями и сложными взаимодействиями в рамках общества. Исследование также способствует обогащению национальных и международных научных знаний, предлагая детальный анализ текущей ситуации в области СПЭ, акцентируя необходимость укрепления и развития данной процедуры в законодательном и практическом контексте Республики Молдова.

Практическая значимость исследования заключается в создании методологической основы для изучения социального представления и прогнозирования социальных объектов через анализ когнитивного, эмоционально-оценочного и контекстуально-пространственного измерений; вкладе разработанной прогностической модели в укрепление СПЭ в Республике Молдова посредством стратегий оптимизации, уточнения законодательных потребностей, совершенствования подготовки специалистов и повышения доступности процедуры; поддержке разработки политик, руководств и методологий для эффективной интеграции СПЭ в юридические процессы и улучшения качества правосудия; использовании результатов для разработки образовательных программ, предназначенных для судебных психологов и юристов, что способствует повышению профессиональной компетенции и междисциплинарного сотрудничества.

Апробация и внедрение результатов: полученные результаты были представлены и обсуждены на международных конференциях в стране и за рубежом, а также опубликованы в 13 научных работах. Внедрение результатов осуществляется в виде практических рекомендаций по решению исследуемой научной проблемы.

ANNOTATION

Melentieva Aliona, Social representation and forecasts regarding the development of forensic psychological expertise in the Republic of Moldova, PhD Thesis in Psychology, 2024

Thesis structure: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 181 titles, 8 annexes, 141 pages of main text, 39 figures, 34 tables. The obtained results are published in 13 scientific papers.

Keywords: social representation, forensic psychological expertise, forecast, affective-attitudinal dimension, contextual-spatial dimension.

The aim of the research is to analyze the social representation of forensic psychological expertise (FPE) within the legal community of the Republic of Moldova, focusing on its impact on the prospects for the development of the field and assessing the level of awareness regarding the need for improvement and modernization of FPE, through the prism of cognitive, attitudinal-affective, and contextual-spatial dimensions of forecasting.

Objectives of the research consist in the analysis of international and national specialized literature in order to define and characterize the concepts of social representation and FPE; research of the social representation of FPE; research of social representation of FPE among legal specialists in comparison with students of the Faculty of Law; development of a conceptual model of the forecast regarding the evolution of FPE in the Republic of Moldova by integrating the cognitive, attitudinal-affective, and contextual-spatial dimensions; identification and application of necessary tools in the assessment of these dimensions of the forecast; elaboration of practical recommendations in order to improve and develop FPE in the Republic of Moldova.

Scientific novelty and originality: the elaboration of an innovative forecasting model for the development of FPE in the Republic of Moldova, which includes the perspectives of the past, present and future, in the specific context of applicability as well as in the general context of the Moldovan legal space, creating a solid basis in the exploration and development of an insufficiently emphasized procedure, and contributing significantly to the consolidation and streamlining the psychological expertise in the national law system.

Obtained results contributing to solving important scientific problems: lies in the development of the forecasting conceptual model for the development of FPE in the Republic of Moldova, integrating essential stages and dimensions of the forecasting process, which led to the clarification of the evolution of FPE at the national level and the identification of the needs and gaps in its applicability, thus providing a conceptual basis for optimizing the use of FPE in the legal system and directing future strategic and praxiological interventions.

Theoretical significance of the research consists in completing and deepening the analysis of social representation, highlighting its role in investigating social reality, characterized by unique everyday experiences and complex interactions within society. The research also contributes to the enrichment of national and international scientific knowledge, providing a detailed analysis of the current situation regarding FPE, emphasizing the need to consolidate and develop this procedure in the legislative and praxiological context of the Republic of Moldova.

Applied value of the research consists in providing a methodological framework for investigating social representation and forecast regarding a social object by analyzing cognitive, affective-attitudinal and contextual-spatial dimensions; the contribution of the forecasting model to the consolidation of FPE in the Republic of Moldova through strategic optimization directions, clarifying legislative needs, improving the training of specialists and increasing the accessibility of the procedure; supporting the development of policies, guides and methodologies for the efficient integration of FPE in legal processes and improving the act of justice; emphasis of the results for the development of training programs for expert psychologists and lawyers, promoting professional competence and interdisciplinary collaboration.

Improvement and implementation of the results: the obtained results were presented and discussed at international conferences in the country and abroad, and published in 13 scientific papers. The implementation of the results is presented in the form of practical recommendations for solving the researched scientific problem.

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1. Statutul expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova	p. 49
Tabelul 2.1. Structurarea reprezentării sociale după modelul lui P. Verges	p. 62
Tabelul 2.2. Distribuirea eșantionului în funcție de statutul socio-profesional	p. 64
Tabelul 2.3. Distribuirea eșantionului în funcție de gen	p. 64
Tabelul 2.4. Distribuirea eșantionului în funcție de vârstă	p. 65
Tabelul 2.5. Distribuirea eșantionului în funcție de experiența profesională	p. 66
Tabelul 2.6. Distribuirea lotului de studenți în funcție de vârstă	p. 67
Tabelul 2.7. Distribuirea lotului de studenți în funcție de gen	p. 67
Tabelul 2.8. Distribuirea lotului de angajați în funcție de gen	p. 68
Tabelul 2.9. Distribuirea lotului de angajați în funcție de vârstă	p. 68
Tabelul 2.10. Distribuirea lotului de angajați în funcție de experiența profesională	p. 69
Tabelul 2.11. Frecvența, rangul apariției și rangul importanței termenilor asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară” la studenții juriști	p. 71
Tabelul 2.12. Structura reprezentării sociale „expertiza psihologică judiciară” la studenții juriști	p. 73
Tabelul 2.13. Zona mută la „lucrătorii din domeniul juridic” în rândul studenților juriști	p. 74
Tabelul 2.14. Zona mută la „majoritatea populației din Republica Moldova” în rândul studenților juriști	p. 76
Tabelul 2.15. Câmpurile reprezentărilor ale expertizei psihologice judiciare în diferite contexte în rândul studenților juriști	p. 77
Tabelul 2.16. Frecvența, rangul apariției și rangul importanței termenilor asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară” pentru întregul lot supus cercetării	p. 80
Tabelul 2.17. Structura reprezentării sociale „expertiza psihologică judiciară”	p. 83
Tabelul 2.18. Zona mută la „lucrătorii din domeniul juridic” în rândul specialiștilor juriști	p. 84
Tabelul 2.19. Zona mută la „majoritatea populației din Republica Moldova” în rândul specialiștilor juriști	p. 85
Tabelul 2.20. Câmpurile reprezentărilor ale expertizei psihologice judiciare în diferite contexte în rândul specialiștilor juriști	p. 87

Tabelul 2.21. Compararea câmpurilor reprezentative a expertizei psihologice judiciare la studenți și angajați	p.90
Tabelul 2.22. Compararea zonelor mute ale reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare în contextul „alți specialiști din domeniul juridic”	p. 93
Tabelul 2.23. Compararea zonelor mute ale RS EPJ în contextul „populația Republicii Moldova	p. 94
Tabelul 2.24. Analiza comparativă a conținuturilor reprezentative a EPJ la studenți și specialiști juriști	p. 95
Tabelul 2.25. Analiza concluzivă a câmpului reprezentativ al expertizei psihologice judiciare pe întreg eșantion în funcție de context	p. 99
Tabelul 3.1. Compararea datelor privind atitudinea față de norma de drept în funcție de gen	p. 118
Tabelul 3.2. Raportul corelațional dintre atitudinile față de norma de drept	p. 121
Tabelul 3.3. Raportul corelațional dintre atitudinea față de norma de drept și normativitatea morală	p. 122
Tabelul 3.4. Distribuția rezultatelor privind nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale	p. 125
Tabelul 3.5. Raportul corelațional dintre norma de drept și manifestarea stărilor psiho-emoționale	p. 129
Tabelul 3.6. Raportul corelațional dintre normativitatea morală și manifestarea stărilor psiho-emoționale	p. 131
Tabelul 3.7. Testarea diferențelor intragrup între mediile rangurilor în funcție de gen și experiență profesională	p. 139
Tabelul 3.8. Testarea diferențelor intragrup (Normativitate morală și realism juridic) între mediile rangurilor în funcție de variabilele privind expertiza psihologică judiciară (cunoștințe, frecvență, prezent, viitor)	p. 141

LISTA FIGURILOR

Fig. 1.1. Modelul de cercetare previzională	p. 42
Fig. 2.1. Distribuirea eșantionului în funcție de statutul în comunitatea juridică	p. 64
Fig. 2.2. Distribuirea eșantionului în funcție de gen	p. 65
Fig. 2.3. Distribuirea eșantionului în funcție de vârstă	p. 65
Fig. 2.4. Distribuirea eșantionului în funcție de experiența profesională	p. 66
Fig. 2.5. Distribuirea lotului de studenți după vârstă	p. 67
Fig. 2.6. Distribuirea lotului de studenți după gen	p. 67
Fig. 2.7. Distribuirea lotului de angajați în funcție de gen	p. 68
Fig. 2.8. Distribuirea lotului de angajați în funcție de vârstă	p. 69
Fig. 2.9. Distribuirea lotului de angajați în funcție de experiența profesională	p. 69
Fig. 2.10. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang înalt al importanței (<3)	p. 72
Fig. 2.11. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang scăzut al importanței (≥ 3)	p. 72
Fig. 2.12. Compararea distribuirii termenilor asociativi cu frecvența mai mare de 15% la diferite etape de cercetare a reprezentării sociale vizate (în %)	p. 78
Fig. 2.13. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang înalt al importanței (<3)	p. 81
Fig. 2.14. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang scăzut al importanței (≥ 3)	p. 82
Fig. 2.15. Compararea distribuirii termenilor asociativi cu frecvența mai mare de 15% la diferite etape de cercetare a reprezentării sociale vizate (în %)	p. 88
Fig. 2.16. Compararea termenilor cu frecvență înaltă ale RS în funcție de statut de încadrare în domeniu	p. 91
Fig. 2.17. Analiza concluzivă a structurii reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare pe întreg eșantion	p. 98
Fig. 3.1. Previziunea dezvoltării expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova	p. 104
Fig. 3.2. Distribuirea participanților după categoria de vârstă	p. 111
Fig. 3.3. Distribuirea participanților după categoria de gen	p. 112
Fig. 3.4. Distribuirea participanților după categoria de experiență profesională	p. 112
Fig. 3.5. Nivelul de manifestare a normativității morale la specialiștii juriști	p. 114

Fig. 3.6. Valori medii privind normativitatea morală la specialiști juriști în funcție de gen	p. 115
Fig. 3.7. Valori medii privind normativitatea morală la specialiști juriști în funcție de experiența profesională	p. 115
Fig. 3.8. Nivelul de manifestare a atitudinii față de norma de drept	p. 116
Fig. 3.9. Valori medii privind scalele atitudinii față de norma juridică pe întreg eșantion	p. 117
Fig. 3.10. Valori medii privind atitudinile față de norma juridică în funcție de gen	p. 117
Fig. 3.11. Valori medii privind atitudinile față de norma juridică în funcție de experiența profesională	p. 118
Fig. 3.12. Nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale pe întreg eșantion (în %)	p. 125
Fig. 3.13. Valori medii privind manifestarea stărilor psiho-emoționale pe întreg eșantion	p. 126
Fig. 3.14. Manifestarea stărilor psiho-emoționale la subiecți în funcție de gen	p. 127
Fig. 3.15. Manifestarea stărilor psiho-emoționale la subiecți în funcție de experiența profesională	p. 127
Fig. 3.16. Datele privind cunoștințele subiecților despre expertiza psihologică judiciară	p. 134
Fig. 3.17. Frecvența apelării la serviciile unui expert psiholog în activitatea juridică	p. 135
Fig. 3.18. Tipurile de dosare în care subiecții au apelat la serviciile expertului-psiholog	p. 136
Fig. 3.19. Date privind posibilitatea de a dispune de EPJ în prezent	p. 137
Fig. 3.20. Considerații privind consolidarea expertizei psihologice judiciare în viitor	p. 138
Fig. 3.21. Etapa de prognozare a previziunii privind dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova	p. 145

LISTA ABREVIERILOR

EPJ – expertiza psihologică judiciară

IGP – Inspectoratul General de Poliție

МЛО-АМ - chestionarul de personalitate „Adaptabilitate” (А. Г. Маклаков și С. В. Чермянин)

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Reprezentările sociale au un rol important în procesul de cunoaștere a realității umane. Ele reprezintă prisma colectivă prin care indivizii privesc lumea înconjurătoare, sunt „grile de citire a realității” [42, p.9], care definesc și caracterizează diferite fenomene sociale, poziția societății față de un anumit produs social. În prezent, există multe abordări diferite de investigare a reprezentărilor sociale care permit studierea acestora: cercetări teoretice și experimentale ale reprezentărilor sociale, investigații ale funcțiilor lor, ale structurii interne și dinamicii reprezentării, identificarea metodelor de explorarea conținutului unei anumite reprezentări, etc.

Reprezentarea socială este o sursă semnificativă de informații atât cantitativă, cât și calitativă, despre produsele sociale, independent de trăsăturile lor specifice. Astfel, reprezentarea este contextualizată într-o anumită perioadă și societate, contribuind la identificarea semnificațiilor printr-o perspectivă comună. Aceasta nu doar reflectă aspectele istorice și socio-culturale, ci și experiențele psiho-emoționale, sociale și profesionale colective, care sunt internalizate în conștiințele individuale. De asemenea, reprezentarea socială ajută la înțelegerea prezentului și la anticiparea viitoarelor evoluții ale mentalităților.

În demersul de a explora premisele cognitive care influențează gândirea indivizilor și de a analiza contextul cultural care influențează dobândirea modelelor culturale, cercetările psihologice au întâmpinat dificultăți în reconcilierea dimensiunilor cognitive și sociale ale cunoașterii, în special din cauza orientării individualiste a psihologiei sociale. Abordarea reprezentării sociale a identificat o soluție la această problemă, oferind noi perspective asupra înțelegerii publicului cu privire la diversele experiențe, fenomene și practici, mai ales în contextul actual al schimbărilor rapide. În lipsa unei înțelegeri mai profunde a acestor schimbări, conștiința socială poate fi afectată, ceea ce poate duce la modificări ale atitudinilor și practicilor comportamentale.

Considerațiile menționate mai sus au orientat alegerea temei de cercetare în mai multe direcții. În primul rând, ne-am concentrat pe nevoia de a investiga situația actuală a expertizei psihologice judiciare în ceea ce privește cunoștințele și atitudinile beneficiarilor acestor servicii, în special a specialiștilor juriști. În al doilea rând, am fost interesați de perspectivele de dezvoltare a instituției expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova. În final, am avut în vedere aspectul pragmatic al identificării condițiilor favorabile pentru dezvoltarea profesională a specialiștilor din acest domeniu.

Expertiza psihologică judiciară în Republica Moldova se află într-o fază incipientă și reprezintă mai degrabă o practică emergentă decât o tradiție bine înrădăcinată, având un arsenal

limitat de metode, tehnici și abordări. Această procedură este cunoscută în principal de specialiștii juriști, care o utilizează în încercarea de a soluționa în mod corespunzător și prompt cauzele penale sau civile, sau de către studenții și absolvenții facultăților de drept și psihologie care au fost familiarizați cu această tematică în cadrul cursurilor și au înțeles importanța expertizei. O înțelegere mai profundă a acestei practici o dețin experții din diverse domenii juridice, angajații organelor specializate în urmărirea penală și investigație, avocații, cercetătorii și cadrele didactice din domeniu. În esență, evoluția expertizei psihologice judiciare este în strânsă legătură cu percepțiile și reprezentările sociale ale acestor grupuri. În plus, necesitatea de a conferi sens și relevanță acestei practici este, în mare măsură, condiționată de integrarea ei în politicile juridice ale statului.

Actualitatea și importanța temei sunt ilustrate de evoluțiile din domeniul legal la care asistăm în prezent. În contextul armonizării legislației Republicii Moldova cu cea a Uniunii Europene în vederea integrării europene, având în vedere criteriile de la Copenhaga și necesitatea conformității cu *acquis*-ul comunitar, procesul de aliniere juridică este una dintre cele mai complexe sarcini în cadrul procesului de aderare. Conform cercetătorilor din domeniu [32, p. 11], acest proces implică integrarea legislației europene în legislația națională, precum și implementarea unor sisteme și proceduri pentru asigurarea respectării drepturilor individuale. În acest context, expertiza psihologică judiciară devine un instrument esențial pentru protejarea drepturilor persoanei în procesul judiciar, contribuind la crearea unui cadru legal adecvat și la respectarea standardelor internaționale în materie de drepturi ale omului.

Având în vedere situația prezentă, este evident că domeniul expertizei psihologice judiciare nu se conformează standardelor necesare și prezintă o serie de neajunsuri și lacune. Conform Raportului privind implementarea Planului de acțiuni al Ministerului Justiției pentru anul 2022 [38, pp. 55-57], din cele 5 acțiuni planificate pentru consolidarea expertizei judiciare, doar 3 sunt în diverse stadii de implementare, iar două rămân nerealizate. De asemenea, în „Ghidul ordonatorului de expertize judiciare” [23], o resursă fundamentală pentru practicieni, informațiile referitoare la expertiza psihologică judiciară sunt limitate și confuze, concentrându-se doar parțial pe aspectele investigaționale esențiale ale acesteia și neglijând altele importante [25]. Prin urmare, se observă o absență a unei abordări complete și coerente a expertizei psihologice judiciare în legislația națională. Această situație este și mai problematică, având în vedere absența unei Legi a psihologului, care ar putea oferi un cadru legal adecvat și corespunzător pentru desfășurarea expertizei psihologice judiciare.

Este important de menționat că specialiștii din domeniul juridic subliniază relevanța psihologiei în drept: conform lui Cauia A., cunoașterea psihologiei juridice de către specialiști este o exigență a mileniului III, fiind o disciplină obligatorie în formarea lor [7, p. 10]. Mărgineanu I. observă că „expertiza psihologică a devenit o necesitate în condiția psihosocială actuală, pentru soluționarea unor probleme complexe, unde magistrații pot fi asistați în procedurile judiciare prin intermediul acesteia, contribuind la o mai bună înțelegere a aspectelor psihologice implicate. [...] actul de justiție ar fi mai puțin transparent fără contribuția și sprijinul specialiștilor, experților în diferite domenii, inclusiv din domeniul psihologiei” [31, p. 8].

Investigația privind reprezentarea socială referitoare a EPJ capătă o relevanță și actualitate deosebite și în contextual elaborării și promovării proiectului de Lege privind exercitarea profesiei de psiholog în Republica Moldova. Această inițiativă legislativă, care stabilește fundamentele asigurării calității și integrității serviciilor psihologice, preconizează, de asemenea, protejarea drepturilor celor care accesează aceste servicii. În acest cadru, experiența și aportul EPJ sunt esențiale, deschizând calea spre garantarea unor drepturi egale și imparțiale prin recunoașterea acelor caracteristici psihologice susceptibile de a influența discernământul și voința indivizilor, potențial limitându-le capacitatea de a lua decizii conștiente. Prin urmare, această cercetare poate contribui semnificativ la întărirea și promovarea cadrului legal-normativ în domeniul psihologiei judiciare în general, și al EPJ, în particular.

Încadrarea temei de cercetare în preocupările internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare și în context inter- și transdisciplinar, prezentarea rezultatelor cercetărilor anterioare.

În cercetările contemporane din domeniul psihologiei sociale conceptul de „reprezentare socială” a dobândit o importanță semnificativă, evoluând și consolidându-și pozițiile de-a lungul timpului. Reprezentările sociale oferă o sursă valoroasă de date privind diversele fenomene și aspecte sociale ale unui grup într-un anumit context. Acest concept implică atât individul, cât și grupul, în același timp, evidențiind relația directă dintre acestea, care uneori are rădăcini adânci. Datorită naturii sale dinamice, reprezentările sociale permit cercetătorilor să efectueze investigații atât transversale, cât și longitudinale. Evoluția conceptului de reprezentări sociale a cunoscut o perioadă de aproximativ o sută de ani, împărțită convențional în mai multe etape: apariția, stagnarea și dezvoltarea intensivă. În prezent, acest concept se află într-o etapă de perfecționare, în care calitatea informațiilor devine din ce în ce

Cercetarea reprezentărilor sociale a început cu S. Moscovici [41, 152-154] și a fost continuată de o multitudine de autori din diverse țări precum Franța, Elveția, Marea Britanie, Italia,

Portugalia, Austria, Brazilia, și altele. Menționăm cercetătorii a căror contribuții au fost analizate în demersul conceptual al lucrării de față: Abric J.-C. [96-100, 161], Jodelet D. [133-135], Rateau P., Cohen-Scali V. [151, 159-161], Guimelli Ch. [130, 161], Clemence A., Lorenzi-Cioldi F. [9, 115], Vergès P. [105, 173, 174], Moliner P. [148-151, 161], Lo Monaco G. [160], Flament C. [120, 121], Flick U., Foster J., Caillaud S. [122], Markova I. [30], Doise W. [9, 114-116], Carugati F., Miguel I., Valentim J. P., [110], Pereira de Sá C. [157, 168], Piermatteo A. [158], Sammut G., Andreouli E., Gaskell G., Valsiner J. [166] și alții. Autorii s-au concentrat pe elaborarea, experimentarea și analiza metodelor și instrumentelor de măsurare a reprezentărilor sociale, structura acestora, dinamica conținutului și a părților structurale, influența contextului asupra reprezentărilor sociale și alte aspecte relevante. În România, de asemenea, există mulți autori care au contribuit la studiul reprezentărilor sociale, inspirându-se din metodologia cercetătorilor din Occident, precum Neculau A. [42], Curelaru M. [19, 43], Iacob L. M., Rusu A., Iacob Gh. [26], Robu V., Sandovici A. [53], Cristea D. [43], Radu L., Vlăduț M., Cochinescu L., Gavreliuc A. [după 33] și alții, care au abordat diverse aspecte teoretice și practice ale domeniului reprezentărilor sociale.

În țările vecine, cum ar fi Rusia și Ucraina, există un interes pronunțat pentru acest domeniu, iar cercetătorii au aplicat metodele practice de investigare pentru a studia reprezentările sociale în contextul lor socio-cultural (Захаров К.В. [84], Бовина И. Б. [78, 79], Емильянова Т. П. [82], Чернов А. Ю., Бабейкова Г. П., Вакуленко А. Л., Васильченко О. Н., Дидук И.А., și alții [după 78]).

În Republica Moldova, interesul pentru reprezentările sociale este unul relativ nou, iar lucrările autorilor autohtoni precum Șlehtițchi M. [69-74, 172], Negură I. [43, 44, 47, 65], Rusnac S. [56, 61, 62], Popescu M. [46, 47], Cazacu D. [8], Stamatina O. [66], Cojocaru N. [15-18, 22, 40, 111], Ibrîșim L. [85-87], Așevschi I. [2, 3], Sanduleac S., Sârbu M. [63-65] și alții reflectă atât perspective teoretice, cât și pragmatice asupra acestui domeniu.

În ceea ce privește expertiza psihologică judiciară, aceasta își are rădăcinile în dezvoltarea criminologiei, iar primele aplicări experimentale a cunoștințelor psihologice în procesele judiciare au început la hotarul dintre secolele XIX și XX. Expertiza psihologică judiciară s-a consolidat în a doua jumătate a secolului XX, în special în America de Nord și Europa de Vest, formând baza teoretico-practică a acestei discipline. În prezent, există autori și cercetători în întreaga lume, inclusiv în Rusia și țările post-sovietice, care contribuie la dezvoltarea și consolidarea expertizei psihologice judiciare, oferind o perspectivă amplă și actuală asupra acestui domeniu [128].

Evaluările psihologice în domeniul juridic își au originea în dezvoltarea criminologiei în secolele XVIII-XIX, o perioadă în care au fost realizate primele încercări de a explica comportamentul infracțional și cauzele acestuia, conform teoriilor propuse de J. C. Lavater, F. J. Gall și C. Lombroso [57, p. 12-19]. Aceste încercări au fost urmate de primele aplicări experimentale ale cunoștințelor psihologice în procesele judiciare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, odată cu apariția psihologiei experimentale. Contribuția științifico-practică a unor autori precum W. Wundt, J.M-K. Cattell, W. Stern, A. Schrenck-Notzing, B. M. Бехтерев, Л. Е. Владимиров, А. Р. Лурия a fost semnificativă în această perioadă, acoperind diverse domenii de interes precum particularitățile de depunere a mărturiei, veridicitatea mărturiei, elaborarea primelor teste psihometrice, starea mintală a inculpaților și examinarea psihologică judiciară [57, p. 22-28, 71].

Noțiunea de expertiză psihologică judiciară (EPJ) s-a consolidat în a doua jumătate a secolului XX, în special în America de Nord și Europa de Vest, prin intermediul cercetărilor în domeniul aplicării psihologiei în contextul de desfășurare a justiției, documentate în diverse reviste științifice [57, p. 29]. Această perioadă a fost caracterizată și de pregătirea bazei de metode de evaluare psihologică relevante pentru domeniul judiciar, elaborarea ghidurilor etice și a standardelor pentru activitatea psihologului judiciar [104, p. 3, 107]. În Rusia, de unde influența asupra multor sisteme socio-economice și politice din Republica Moldova a fost considerabilă, expertiza psihologică judiciară a fost introdusă relativ târziu, la sfârșitul secolului XX, și a fost adesea confundată cu expertiza psihiatrică judiciară, care includea analiza psihologică a obiectului de expertizare [81].

În prezent, există autori care au contribuit semnificativ la consolidarea și dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în spațiul rusesc și nu numai, precum Сафуанов Ф.С. [93, 94], Коченов М. [89], Гимранов Р.Ф. [81], Аминов Ф.Г. [71], Еникеев М. И. [83], Чуфаровский Ю.В. [95], Васильев В. Л. [80], etc. În România, de asemenea, există autori remarcabili care au contribuit la dezvoltarea psihologiei juridice în general și a expertizei psihologice judiciare în particular, printre care se numără Mitrofan N. [39], Butoi T. [5], Ștefan I.-L. [68].

În Republica Moldova, autorii care au prezentat interes pentru psihologia juridică sunt încă puțini, însă aceștia se evidențiază prin contribuții semnificative în domeniul științific teoretico-practic. Acești autori au elaborat suporturi de curs, au publicat articole științifice relevante, au dezvoltat ghiduri de evaluare și suport pentru victime, au subliniat importanța serviciilor psihologice în domeniul judiciar, au inițiat cursuri de psihologie juridică și au adus în atenție procedurile și particularitățile de realizare a expertizei psihologice judiciare în contextul juridic

național. Printre acești autori se numără Rusnac S. [55, 57-60], Rîjicova S. [50-52], Dolea I., Gherasim S., Zaharia V. [21].

Problema cercetării vizează necesitatea soluționării următoarei întrebări: Cum sunt percepute și reprezentate social EPJ și nevoia de dezvoltare a acesteia în Republica Moldova de către comunitatea juridică? Care este locul reprezentării sociale în structura previziunii, în dimensiunile cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale acesteia, cu impact determinant în direcțiile de dezvoltare și îmbunătățire a EPJ?

Scopul lucrării constă în analiza reprezentării sociale a EPJ în comunitatea juridică din Republica Moldova, evidențiind influența acesteia asupra perspectivelor de evoluție a domeniului și evaluând gradul de conștientizare a necesității de îmbunătățire și dezvoltare, prin prisma dimensiunilor cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii.

Obiectivele cercetării

1. Sintetizarea și analiza literaturii de specialitate internațională și națională referitoare la conceptul de reprezentare socială și la expertiza psihologică judiciară, pentru definirea și caracterizarea acestora, identificarea structurii și particularităților de manifestare, studiul teoriilor și metodelor de cercetare aplicate.
2. Investigarea reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare în rândul specialiștilor juriști, comparativ cu reprezentarea socială la studenții Facultății de Drept.
3. Dezvoltarea unui model conceptual al previziunii privind evoluția expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, integrând reprezentarea socială în cadrul dimensiunilor cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială, pentru a oferi o bază teoretică și un instrument practic util în identificarea perspectivelor de dezvoltare a acestui domeniu în viitor.
4. Identificarea instrumentelor și tehnicilor necesare pentru evaluarea dimensiunilor atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii privind dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, aplicarea acestora pentru determinarea conținutului profilului normativ-valoric, moral-legal și psiho-emoțional al specialiștilor juriști, inclusiv a cunoștințelor și abilităților acestora ca ilustrând aceste două dimensiuni, și elaborarea unei previziuni cu privire la evoluția viitoare a acestui domeniu.
5. Elaborarea recomandărilor practice pentru îmbunătățirea și dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, având în vedere rezultatele obținute în cadrul cercetării.

Ipotezele de cercetare:

Ipoteza 1: Reprezentarea expertizei psihologice judiciare la specialiștii viitori și actuali în drept poate fi considerată ca un domeniu specific, în care cunoștințele științifice joacă un rol crucial, ancorând și obiectivând această reprezentare în cadrul dimensiunii cognitive a previziunii cu privire la evoluția viitoare a domeniului.

Ipoteza 2: Normativitatea morală și legală, în asociere cu profilul psiho-emoțional al specialiștilor și cu cunoștințele transferate în activitatea lor practică, reprezintă dimensiunile atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii și constituie o condiție esențială pentru dezvoltarea și implementarea extinsă a expertizei psihologice judiciare în practica procesuală a Republicii Moldova.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese

Metodologia cercetării s-a axat pe abordările teoretice fundamentale și pe cercetările experimentale din domeniul psihologiei sociale și al reprezentărilor sociale, evidențiind următoarele deziderate.

1. Reprezentarea socială este o reflecție a imaginii realității la indivizii dintr-o anumită categorie socială, integrând și prezentând o serie de particularități în legătură cu trecutul, prezentul și viitorul colectiv.

2. Conținutul structural al reprezentării sociale asupra unui obiect dezvăluie poziția lui în realitatea grupului și individului, generând raționamente, emoții și comportamente în raport cu acesta.

Metodele teoretice și empirice utilizate au avut ca scop identificarea și analiza detaliată a reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare, precum și evaluarea factorilor care influențează evoluția acestui domeniu în Republica Moldova. În acest scop s-au folosit următoarele metode de cercetare.

Metode teoretice: metoda cercetării bibliografice și documentarea științifică pentru a sintetiza cunoștințele din domeniu.

Metode empirice de colectare a datelor: 1) pentru cercetarea empirică a conținutului reprezentării sociale și a zonelor mute - Tehnica evocării libere, Modelul de structurare a reprezentării și Tehnica substituției; 2) pentru cercetarea profilului normativ-moral – Scalele de măsurare a normativității morale și a atitudinii față de norma de drept; 3) pentru investigarea profilului psiho-emoțional – Chestionarul de autoaprecierea stărilor psihice; 4) pentru evaluarea poziției prezente și viitoare a expertizei psihologice judiciare – interviului aplicat prin intermediul metodei Focus grupului.

Metodele de analiză statistică: testul de comparare statistică t-Student, testul de comparare statistică multiplă ANOVA-Bonferroni, testul de corelare statistică r-Pearson și Testul de variație statistică Chi-Square (Friedman test).

Această gamă de metode a permis o analiză comprehensivă și riguroasă a reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare și a factorilor care contribuie la evoluția acestui domeniu în Republica Moldova.

Sumarul capitolelor tezei. Teza este structurată în mai multe compartimente: introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, adnotare (în limba română, rusă și engleză) și 7 anexe. Textul de bază al lucrării include 34 de tabele și 39 de figuri concentrate în capitolele de cercetare empirică.

Introducerea prezintă actualitatea și importanța temei abordate, încadrarea temei în contextual cercetărilor internaționale și naționale, cu caracter inter- și transdisciplinar. De asemenea, sunt incluse referiri la rezultatele cercetărilor anterioare, formularea problemei de cercetare, a scopului și obiectivelor lucrării, ipotezelor de bază (științifice) și sintetizarea metodologiei de cercetare, alături de justificarea metodelor alese și sumarul compartimentelor tezei.

În Capitolul 1 - Abordarea teoretică a reprezentărilor sociale și funcționalitatea lor în cercetarea stării actuale și anticipative a expertizei psihologice judiciare sunt prezentate fundamentele teoretice, conceptual-științifice și contribuțiile de bază privind reprezentarea socială și expertiza psihologică judiciară. Se analizează definirea, funcțiile și dimensiunile reprezentărilor sociale, structura acestora și particularitățile lor de manifestare. De asemenea, se examinează implicațiile teoretico-practice ale expertizei psihologice-judiciare la nivel internațional și național. Capitolul se încheie cu concluzii privind sinteza surselor științifico-aplicative privind noțiunile discutate în capitol.

În Capitolul 2 – Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare: constituire la confluența dintre cunoștințe teoretice și practică profesională prezintă descrierea metodelor de cercetare empirică, a eșantionului de cercetare și etapelor de realizare a demersului empiric legat de reprezentarea socială, precum și rezultatele. Capitolul se focalizează pe stabilirea și compararea structurii reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare și determinarea zonelor mute ale reprezentării sociale la viitorii (studenți Facultatea de drept) și actualii specialiști juriști. Se încheie cu concluzii.

În Capitolul 3 - Profilul normativ-moral al specialiștilor juriști și previziuni privind dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova este expus modelul

conceptual al previziunii privind evoluția expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, integrând reprezentarea socială în cadrul dimensiunilor cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială, prezentate instrumentelor și tehnicilor pentru evaluarea dimensiunilor atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii privind dezvoltarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova, aplicarea acestora pentru determinarea conținutului profilului normativ-valoric, moral-legal și psiho-emoțional al specialiștilor juriști, inclusiv a cunoștințelor și abilităților acestora ca ilustrând aceste două dimensiuni, reflectate rezultatele obținute după aplicarea metodelor și analiza cantitativ-calitativă. Se includ analize comparative statistice în funcție de anumite variabile (genul și experiența profesională a subiecților), precum și analize de corelație. De asemenea, capitolul conține date sumative cu privire la realizarea ședințelor de focus grup, înglobate în date statistice de frecvență și relație cu profilul normativ moral și legal la un grup restrâns de subiecți. În finalul capitolului sunt expuse principalele concluzii.

Concluzii generale și recomandări. Acest ultim compartiment al lucrării sintetizează rezultatele științifice obținute, corelându-le cu tema, ipotezele, scopul și obiectivele tezei. Se prezintă contribuțiile personale prin analiza problemei științifice importante soluționate în lucrare, valoarea teoretică și practică a cercetării, limitele rezultatelor obținute, recomandările privind utilizarea rezultatelor și potențialele direcții viitoare de cercetare legate de tema abordată.

1. ABORDAREA TEORETICĂ A REPREZENTĂRILOR SOCIALE ȘI FUNCȚIONALITATEA LOR ÎN CERCETAREA STĂRII ACTUALE ȘI ANTICIPATIVE A EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE

1.1. Reprezentarea socială: definiție, funcții și dimensiuni

Teoria reprezentărilor sociale reprezintă una dintre preocupările de bază în psihologia socială contemporană, având ca obiectiv principal investigarea și analiza modurilor în care individul percepe lumea înconjurătoare în cadrul unui grup social sau a mai multor grupuri sociale (în cazul cercetărilor comparative), și modul în care aceste „cunoștințe” individuale apar, se schimbă, se dezvoltă și influențează. În ultimele decenii ale secolului trecut, cercetările în domeniul reprezentărilor sociale s-au concentrat pe descoperirea și dezvoltarea de noi metode și tehnici pentru investigarea acestui fenomen. Aceste cercetări au fost în mare parte orientate spre definirea conceptului de reprezentare socială, pentru a evidenția și a analiza structura sa internă în vederea identificării elementelor sale componente, pentru a examina dinamica sa în funcție de subiect și obiect, contextul în care se manifestă, canalele de comunicare implicate, circumstanțele stabile și variabile etc. [144].

Geografia de cercetare teoretico-empirică a reprezentărilor socială este destul de vastă cu concentrarea în Europa de vest. Luând în considerație că fondatorul teoriei reprezentărilor sociale a activat în Franța (Moscovici S. [41]), cea mai influentă școală în domeniu este cea franceză reprezentată de Universitatea Paul Valery – Montpellier III și Universitatea Aix-Marseille unde activează un grup impresionant de cercetători consacrați în domeniu precum Rouquette M.-L., Rateau P., Gutermann M., Guimelli Ch., Abric J.-C., Vergès P., Moliner P., Lo Monaco G., Tafani E., Flament C., și alții [33, 96, 105, 120, 130, 148, 157, 161]. Este de menționat și școala elvețiană – Universitatea din Geneva – reprezentată de cercetătorii Doise W., Lorenzi-Cioldi F. [114] (grup de cercetare relațiilor intergrupale și reprezentărilor sociale) Mugny G. [după 145] (Laborator de cercetare a influenței sociale). De asemenea, în ultimele decenii, în domeniul reprezentărilor sociale s-a dezvoltat și școala engleză – Școala de Științe Economice și Sociale din Londra, Universitatea din Cambridge, Universitatea din Stirling și Centru de Sănătate Mintală din Sainsbury, reprezentate de: Flick U., Farr R., Jovchelovitch S., Gaskell G., Bauer M. W., Rose D., Efraim D., Morant N., Joffe H., Gervais M.-C., Duveen G., Markova I. [după 145]. Este de menționat și școala italiană care de asemenea s-a manifestat în ultimii ani, fiind prezentată de Universitatea Sapienza din Roma (cercetător de bază Silvana de Rosa A.) și de Universitatea din Bologna (Carugati F.) [după 145]. Încă de la începutul anilor '90 ai secolului trecut (și până în

prezent), o deosebită contribuție a adus școala austriacă reprezentată de Universitatea din Linz, condusă de așa cercetători precum Wagner W. și Kepler J. [după 33, 177]. Universitatea din Coimbra din Portugalia de asemenea este implicată în procesul de investigare a reprezentărilor sociale, și anume de cercetătorii Isabel Miguel și Joaquim Pires Valentim [110]. O contribuție aparte o are America latină care este prezentată de cercetătorul brazilian C. Pereira de Sá, Universitatea Federală din Rio de Janeiro (a fondat revista de „Psihologie și cogniție socială”, *Psicologia e Saber Social*-2012) [168].

Spre deosebire de Europa de vest care a venit cu concepte noi și abordări dezvoltând teoria reprezentărilor sociale, Europa de est s-a inspirat din studiile colegilor și le aplică pe larg în practică în studierea fenomenelor psiho-sociale de interes. În Federația Rusă cercetătorii preocupați de studiile teoretice a reprezentărilor sociale sunt (reflecții, analiză, traduceri, sinteză): Бовина И. В. (Teoria reprezentărilor sociale: istorie și dezvoltare, 2010, Strategii de cercetare a reprezentărilor sociale) [78], Емильянова Т. Р. (monografie - Reprezentări sociale. Istorie, teorie și cercetări empirice, 2010) [81], Чернов А.Ю. (Cercetarea psihologică a structurii reprezentărilor sociale, 2004) [77], Андреева Г.М. (Psihologia cunoașterii sociale, 2005, Metamorfozele conștiinței de masă a rușilor: masa rotundă, 2009) [76]. Studii experimentale (cu aplicarea metodologiei propuse de cercetării din Europa de vest) – Бабейкова Г. П. (reprezentările sociale actuale ale studenților universitari, Astrahan, 2011), Гурова О. С., Савченко Е. Д. (reprezentările sociale ale pedagogilor despre subiecții procesului educațional, Altai, 2013), Фоломеева А. В. (reprezentările sociale ale terorismului și teroriștilor la adolescenți, Moscova, 2014) [după 78].

Ucraina de asemenea și-a manifestat interes pentru teoria reprezentărilor sociale, după cum menționează Zaharov C. în articolul său „Metode de cercetare a reprezentărilor sociale în Ucraina: generalități și perspective” (2013) [83]. El prezintă o serie de autori cointeresați în tematica dată cu domeniul aplicative ale psihologiei sociale. Psihologia etnică: Vaculenco A. L., Vasilenco O. N., Scnar O. N., Ziatdinova E. B.; psihologie juridică: Diduc I. A., Ovdienko L. N., Pancenco T. S., Svejentseva; psihologie pedagogică: Rudenoc A. I., Schibina A. V.; psihologia organizațională: Baletskaja L. M., Ohremenco A. R., Sila T. I.; psihologia politică: Volifovskaia T. A., Dembitskaia N. M., Drozdov A. Iu., Zaharov C. V. [după 83]. Conform autorului, majoritatea cercetărilor sunt preocupate de investigarea reprezentărilor sociale ce au ca obiect grupe sociale sau procese publice concrete. Interesul cercetătorilor ucraineni a început cu anul 2000 cu studii teoretice și din 2003 - empirice [33, 83].

În România la fel găsim o mulțime de autori ce s-au inspirat din metodologia cercetătorilor din vest, și cei mai reprezentativi sunt cercetării de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași (în cadrul

căreia a fost fondat Laboratorul de Psihologie socială ce colaborează strâns cu școlile vest-europene) și Universitatea „Petre Andrei” din Iași prezentate de Neculau A. (1938-2012), Curelaru M., Iacob L. M., Rusu, Iacob Gh., Robu V., Anișoara Sandovici, Radu L., Vlăduț M., Cochinescu L., Cristea D., Gavreliuc A., și alții, care au contribuit cu proiecte, monografii, capitole, articole, comunicări, studii empirice, referitoare la domeniul reprezentărilor sociale [19, 26, 42, 43, 49, 53].

Republica Moldova practic recent și-a manifestat interesul pentru domeniul reprezentărilor sociale. Cercetătorii ce au contribuit și contribuie la inițierea studierii teoriei reprezentărilor sociale sunt Șleahițchi M. [69-74, 170], Negură I. [43, 44, 47, 65], Rusnac S. [56, 61-62], Popescu M. [46, 47], Cazacu D. [8], Stamatina O. [66], Cojocaru N. [15-18, 22, 40, 111], Ibrîșim L. [85-87], Așevschi I. [2, 3], Sanduleac S. [63], Sârbu M. [63-65], Guțu O. [24], Mihailov V. [36], Coda V. [14], Rusanovschi V. [54] și alții. Șleahițchi M. este cercetătorul care s-a dedicat domeniului de studiu al reprezentărilor sociale, având o serie de publicații (articole, monografii) în țară și peste hotare în reviste de specialitate și impact științific internațional [69-74, 170] care vin ca suport și ghid esențial pentru tinerii cercetători doritori de a studia reprezentările sociale în Republica Moldova. Negură I. împreună cu alți cercetători din România și Italia a realizat un studiu longitudinal (aplicat repetat peste patru ani) al reprezentării sociale a Uniunii Europene aplicat pe subiecți din România și Republica Moldova (implicând și variabila de grupuri lingvistice din Moldova: „românofoni” și „rusofoni”) având ca scop explorarea și evaluarea impactului contextului global-ideologic asupra reprezentărilor sociale ale Uniunii Europene în aceste două țări [43]. Popescu M. în cercetarea de doctorat, sub ghidajul Negură I., a realizat un studiu amplu cu privire la reprezentarea socială a muncii la cadrele didactice din învățământul primar, reliefând structura acesteia și dezvăluind particularități și variate aspecte ale muncii cadrelor didactice implicând mai multe variabile (experiență profesională, mediul de trai, substituție etc.) [47]. Cojocaru N. este o cercetătoare dedicată tematicii reprezentărilor sociale, care cu colegii a realizat cercetări empirice cu privire la reprezentarea socială a profesiei de psiholog [40, p. 125-126], reprezentarea socială a hemofiliei [22], reprezentarea socială a pandemiei COVID-19 (prin prisma practicilor sociale și implicațiilor ale reprezentării „celuilalt”) [17]. Însă interesul științific de bază a Cojocaru N. este focusat pe dezvoltarea unei abordări diferite, comparativ cu cele clasice (utilizate în lucrarea de față) – reprezentările sociale polemice [17, 111]. Cercetările dnei Rusnac S. sunt reflectate în manualul universitar de *Psihologie socială*, o serie de articole, precum și prin ghidarea studenților doctoranzi pe teme ce țin de cercetarea reprezentării sociale în diferite domenii sociale [56]. Așevschi I. a realizat un studiu (în cadrul tezei de doctorat) cu privire la reprezentarea succesului social în mediul studentesc, prin prisma unor factori psiho-sociali și componentei

identitare „motivația pentru succes”, care au contribuit împreună cu alte metode aplicate (autoeficiența, locul-controlului, inteligența emoțională) la elaborarea și implementarea unui program psiho-social de dezvoltare a motivației pentru succes social [3, p. 5]. Ibrășim L. a cercetat reprezentarea socială a violenței în familie prin prisma a trei perspective: cognitiv, afectiv și comportamental, relevând și subliniind problemele, particularitățile și factorii de apariție a violenței în familie care până în prezent este un flagel răspândit în țara noastră [85-87]. Stamatina O., a studiat reprezentarea socială a pedepsei fizice în rândul părinților elevilor din clasele primare, axându-se pe studiul conținutului reprezentării precum și pe elementele constitutive ale acesteia în funcție de gen [66, p. 56]. Cazacu D. a studiat reprezentarea socială despre familia contemporană la adolescenți cu scopul de a determina particularitățile acestora la subiecții vizați (adolescenți), și anume dacă reprezentarea socială a familiei la vârsta adolescentină conține elemente amorfe, fragmentare sau parțial formate [8, p. 12-13].

Pentru prima dată, Emil Durkheim a introdus conceptul de „reprezentare” în sensul de reprezentare colectivă. În viziunea sa, conștiința colectivă unifică psihicul indivizilor într-o reprezentare comună pentru fiecare membru al grupului social, exprimând un set de credințe și sentimente comune membrilor unei societăți specifice. Această conștiință colectivă, definită ca un "sistem" distinct al existenței sale, este ilustrată prin intermediul riturilor, instituțiilor și tradițiilor și este caracterizată de o natură difuză și independentă față de condițiile individuale specifice. Șleahțișchi M. concluzionează că Durkheim E., abordând reprezentările colective printr-o perspectivă sociologică profund ancorată în teoriile lui Newton și în ideile filozofice kantiene, consideră că știința și religia reprezintă sursele principale capabile să ofere oamenilor „aproximări din ce în ce mai adecvate ale realității” [170, p. 59].

Conform faptului bine-cunoscut, psihologul social francez Serge Moscovici a investigat și a dezvoltat conceptul de „reprezentare colectivă” promovat de Durkheim. Potrivit lui Șleahțișchi M., în teoria reprezentării sociale propusă de Moscovici, accentul se pune pe o abordare psiho-socială mai riguroasă, care interpretează evoluția fenomenelor prin discontinuitate, dezechilibru și relativitate. Aceasta reduce semnificativ importanța cunoștințelor deja dobândite despre lumea exterioară și ridică întrebări cu privire la veridicitatea imaginilor care par a fi continuu și echilibrat existențiale [170, p. 59-60]. Astfel, Moscovici a redefinit conceptul de reprezentare colectivă a lui Durkheim, propunând un nou concept, ce este perfect adaptat diversității și pluralității reprezentărilor care organizează raporturi simbolice în societățile moderne [170, p. 64, 37, p. 7]. Caracteristicile socio-cognitive ale reprezentărilor se dezvoltă în contexte sociale variate, cum ar fi societatea, știința, tehnologia și filosofia, interacționând diferit cu acestea, influențându-le și

marcându-le în moduri distinctive. Reprezentările sociale extind și completează discursul din aceste trei domenii. Ele au o identitate și o autonomie distinctă, dar sunt și influențate de specificitatea individuală a oamenilor și de cultura unei anumite societăți [42, p. 7]. Potrivit lui Moscovici, reprezentările sociale sunt percepute ca fiind ansambluri dinamice care circulă, traversează și se cristalizează în cotidianul uman prin intermediul limbajului, gesturilor și interacțiunilor, influențând în mod substanțial majoritatea relațiilor sociale [41, p. 29, 38].

Moscovici S. analizează utilizarea conceptului de „social” într-un context complex, susținând că reprezentările stimulează o anumită atitudine și poziție față de realitate, servind drept catalizator pentru „procesul de producție” al comportamentelor și pentru orientarea interacțiunilor sociale [41, p.29]. Reprezentările sociale sunt o metodă de organizare a cunoașterii și a unei realități cognitive, implicând relații colective specifice, interacțiuni sociale, conexiuni, polarizări și servind ca un fenomen ideologic. În lumina acestui fapt, conform lui Neculau A., individul este cel care conferă viață și substanță „realității obiective”, reconstituind-o și integrând-o în propriul său sistem cognitiv, în cadrul valorilor sale, al istoriei, al contextelor sociale și ideologice [42, p., 13].

Iurchevici Iu., se alătură celor menționate mai sus subliniind rolul important al reprezentărilor sociale în mai multe domenii sociale mai ales precum sociologia, psihologia, filozofia, istoria, științele politice, iar studierea lor este o preocupare esențială pentru înțelegerea modului în care oamenii se comportă în diferite situații [27, p. 200]. În acest context, Curelaru menționează că nu există o singură definiție a reprezentării sociale, precum nu există o definiție acceptată de majoritatea oamenilor de știință care se ocupă de domeniul dat [19, p. 30]. Astfel, Moscovici S., definește reprezentările sociale sunt sisteme de valori, noțiuni, practici, teorii ale simțului comun, ansambluri cognitive de teme, norme și principii cu caracter unitar, și mai mult decât atât ele sunt o reflectare activă a realității, cu capacitatea de a organiza și filtra elementele mediului înconjurător [după 119, p. 117, după 19, p. 30].

Jodelet D. susține că reprezentările sociale reprezintă o formă specifică de cunoaștere a sensului comun, ale cărei conținuturi exprimă aplicarea unor procese generate și funcționale care sunt marcate social. Într-un sens mai amplu, reprezentările sociale denotă o formă de gândire socială, orientată practic spre comunicare, înțelegere și control al mediului social, material și conceptual, organizând conținutul, operațiile mentale și logica. Scopul social al conținutului sau al proceselor de reprezentare este să se refere la condițiile și contextele în care acestea apar, la comunicările în care sunt implicate, și la rolurile pe care le îndeplinesc în interacțiunea cu mediul și cu ceilalți [133, p. 49-50, după 119, p. 117].

Abric J.-C. evidențiază funcționalitatea reprezentărilor sociale, descriindu-le ca perspective asupra lumii care facilitează interpretarea comportamentelor și accesul la cunoștințele necesare pentru înțelegerea și interpretarea realității de către indivizi sau grupuri de oameni [98, p. 59]. Moliner P. afirmă că reprezentările sociale reprezintă „grile de citire a realității”, categorii de cunoștințe cu rol social, mijloace de integrare a individului în comunitate și instrumente pentru acțiune în sfera socială. [după 19, p. 31].

Doise W. menționează că reprezentările sociale sunt principii care generează poziții legate de inserțiile specifice într-un ansamblu de relații sociale și care organizează procesele simbolice implicate în aceste relații [114, p. 85].

Fisher N. consideră că reprezentarea socială prezintă un proces creativ perceptiv și mental a realității care transformă obiectele sociale în categorii simbolice (valori, credințe, ideologii), conferindu-le un statut cognitiv care face posibilă înțelegerea unor aspecte ale vieții cotidiene prin ajustarea comportamentului în cadrul interacțiunilor sociale [119, p. 118].

Rusnac S. susține că reprezentările sociale nu sunt simple percepții ale realității, ci renovează realitatea înscriind-o în scheme conceptuale și modele mentale [56, p. 190].

Robu V. menționează definiția reprezentării sociale de Rosa: „Reprezentările sociale implică un ansamblu de componente raționale și iraționale, logice și emoționale, normative și valorizante, ce ghidează acțiunile și conduita indivizilor umani” [53, p. 131].

Generalizând și analizând încercările de definire a noțiunii de reprezentare socială, Șleahitișchi M. [71, p. 97-98] menționează poziția mixtă la intersecția dintre abordarea sociologică și psihologică, referințele multiple la procesele individuale, interindividuale, intergrupuri și ideologice, disparitatea și confuzia terminologică prezentând doar o calitate a dezvoltării, în care se profilează un numitor comun, concordant, unificator.

Într-un studiu mai recent cu privire la influența experienței sexuale asupra reprezentării sociale a genului la tinerii portughezi, autorii menționează caracterul lor de produs, având în vedere că prezintă un ansamblu de explicații despre persoane, evenimente, obiecte, luând naștere zilnic în comunicarea interpersonală, facilitând construirea realității comune a unui grup social. Reprezentările sociale pot fi percepute de asemenea ca proces care realizează funcția de ghidaj în acțiune și relaționare socială printr-un ansamblu interpretativ deținut de grup în care aspectele raționale și iraționale sunt integrate pentru a explica sau prezice situații și comportamente frecvent practicate [127].

Reprezentarea socială conform lui Moscovici nu este omogenă și, astfel, nu este împărtășită de întreaga societate. Prezentând un fenomen dinamic, aceasta include diferite versiuni ale

realității (competitive sau contradictorii) [137], compilate într-un întreg la nivel de comunitate, de cultură și distribuite spre indivizi. Reprezentările sociale sunt formate prin prisma schimbărilor provocate de obiectele din viață cotidiană care, la rândul lor, sunt formate din experiențe zilnice precum și procesele de comunicare în mediul social imediat și general. Reprezentările sociale organizează experiența, reglementează comportamentul și explică realitatea.

Discuția despre funcțiile reprezentărilor sociale pornește de la „clasicii domeniului”. În linii mari, cercetătorii menționează 4 grupe de funcții de bază.

1. *Funcțiile cognitive sau de „îmblânzire a necunoscutului”* [116, p. 21]. Reprezentările sociale facilitează individului integrarea cunoștințelor într-un context cognitiv familiar. Ele îi oferă posibilitatea să încadreze elementele necunoscute în cadrul său cognitiv, să reducă complexitatea acestora, furnizând un cadru pentru gândire și interpretarea aspectelor cotidiene în conformitate cu valorile personale. În plus, ele sprijină comunicarea socială și stabilesc un cadru comun de referință care permite schimbul social, transmiterea și răspândirea cunoștințelor. Prin urmare, datorită reprezentărilor, individul poate comunica eficient în cadrul său social [154, p. 183].

2. *Funcțiile de orientare comportamentală*. Reprezentările sociale orientează acțiunile asupra lumii și asupra altora. Datorită acestora, individul își modelează comportamentul, opiniile, atitudinile, oferind un sens concret obiectului. Ele „direcționează și organizează comportamentul și comunicările sociale” [133, p. 53], anticipează relațiile sociale, fapt important în abordarea colaborării cu alții. Conform afirmațiilor lui Abric J.-C., prezența unei reprezentări a situației anterioare interacțiunii în sine implică faptul că în majoritatea cazurilor „scenariile sunt stabilite în avans”, concluziile sunt trase chiar înainte de începerea acțiunii. Această funcție conduce și la dezvoltarea unui sistem de așteptări, „de predecodare a realității”, deoarece generează o serie de anticipări și așteptări din partea părților implicate în relație [100, p. 13]. Când membrii unui grup construiesc o viziune „consensuală” a realității, aceasta „poate intra în conflict cu cea a altor grupuri, devine ghid pentru acțiunile și schimburile zilnice” [133, p. 52].

Conform autorilor, reprezentarea socială poate fi văzută în formă de triunghi semiotic dinamic format din obiect, subiect și grup social. Relația cu alții determină sensul obiectului și ajută la dezvoltarea realității inter-subiective ce servește ca cod unic/comun pentru comunicare și interacțiune socială [137]. Construirea unei viziuni comune între cele trei părți prezintă o cheie pentru eficiența interacțiunii. Crearea unei relații triunghiulare benefice pentru toată lumea înseamnă construirea unei viziuni comune asupra realității.

3. *Funcțiile identitare*. Reprezentările sociale implică o componentă de elaborare atât individuală, cât și colectivă. Partea comună dintre cele două contribuie la partajarea aceluiași

limbaj și aceleași idei. Prin urmare, atunci când un grup adoptă aceleași reprezentări, acesta își întărește coeziunea socială și își afirmă o identitate socială, având ca scop menținerea unei imagini gratificatoare [133, p. 52].

Dinamica reprezentării sociale contribuie la concilierea și armonizarea dintre identitatea personală și cea socială. Neconcordanța dintre acestea îi determină pe indivizi să caute noi modalități, să schimbe reprezentarea socială a identității lor. Astfel, una dintre funcțiile esențiale ale reprezentării sociale constă în înregistrarea, clasificarea și explicarea fenomenelor din viața socială în contextul identitar. De fapt, reprezentările sociale sunt un ansamblu de concepte care interpretează și explică realitatea, facilitând schimbul de informații între realitate și individ [56, p. 191].

În cadrul acestei funcții, are loc ajustarea fenomenelor sociale, a evenimentelor politice și a realizărilor științifice, precum și a opiniilor și evaluărilor preexistente, la realitatea acceptată în mod consensual prin apartenența socială. Prin intermediul reprezentărilor sociale, grupul modelează percepțiile, perspectiva asupra lumii și schimbă dinamica relațiilor fiecărui membru cu ceilalți din cadrul grupului de referință sau din alte grupuri. Individul își definește propria identitate și o afirmă pe baza cunoștințelor furnizate. Astfel, reprezentările sociale, ca urmare a existenței individului într-un mediu divers, își propun să faciliteze soluționarea problemelor legate de relațiile interpersonale și intergrup, să susțină un anumit tip de relații, să gestioneze comportamentul membrilor grupului și, în cele din urmă, să contribuie la „rezolvarea” conflictelor normative, materiale și spirituale [56, p. 191].

4. *Funcțiile de justificare.* Grupul se va comporta în fața altui grup legitimându-și actele și pozițiile prin reprezentările pe care le împărtășește. În așa mod se consolidează apartenența socială la grup. „Reprezentarea despre celălalt servește la justificarea acțiunii pe care individul o întreprinde în raport cu acesta” [116, p. 24]. Prin urmare, reprezentarea furnizează o explicație pentru comportamentele atât în cadrul grupului, cât și între grupuri. În contextul relațiilor competitive, se vor contura progresiv reprezentări despre grupul opus, atribuindu-i caracteristici care să justifice atitudinea ostilă față de acesta [100, p. 18].

În cercetarea reprezentărilor sociale, cercetătorii au convenit asupra unei scheme tridimensionale care definește fenomenul. Încă Moscovici S. [153, p. 67] a menționat că ansamblul structurat al elementelor socio-cognitive care constituie reprezentările sociale se dezvoltă în trei dimensiuni, cuprinzând informația, atitudinea și câmpul reprezentării. Jodelet D. a grupat aceste trei dimensiuni sub denumirea de „conținut al reprezentărilor” [133, p. 55]. Abric le definește ca „un ansamblu organizat de opinii, atitudini, credințe și informații referitoare la un obiect sau o

situație” [100, p. 188]. Cu toate acestea, anumite dimensiuni sunt uneori studiate izolat, deși luate individual ele au puțin sau deloc înțeles [135, 149]. Astfel, sensul unei reprezentări sociale nu poate fi redus la suma sensului fiecăreia dintre dimensiunile ei luate separat. Mai mult, Moliner și colaboratorii subliniază că elementele constitutive pot fi calificate drept opinii, informații și credințe, deoarece „limita între eu gândesc, știu și cred este adesea estompată” [151, p. 112].

Dimensiunea informativă: este esențială și reprezintă partea cantitativă a procesului cognitiv, având o importanță funcțională majoră. Aceasta influențează valorile inițiale ale reprezentării și reprezintă cantitatea de informații preliminare referitoare la obiectul reprezentării. Toate aceste informații pot varia în funcție de gradul de stereotipie, de bogăția, de varietatea și de originalitatea lor. [131, p. 310]. Pentru Jodelet [133, p. 217] acestea au un scop practic, deoarece influențează comportamentele adoptate de indivizi atunci când se confruntă cu un fenomen sau cu situațiile care apar. Utilizarea acestei dimensiuni în această cercetare face posibilă identificarea cunoștințelor cu privire la expertiza psihologică judiciară, precum și influența pe care acestea o au asupra comportamentului. De asemenea, este folosită pentru a explora sursele acestor informații și modalitatea de a explica noțiunea.

Dimensiunea atitudinală: definește reprezentarea ca un ansamblu de poziții evaluative față de obiect (reprezentările sociale sunt cadre de interpretare a realității dependente de factori contextuali. Evaluările date sunt dependente de normele de grup, de relațiile simbolice dintre norme sau indivizi, de diferite interese) [19, p. 32, 68].

Atitudinea exprimă orientarea generală, pozitivă sau negativă, față de obiectul reprezentării. Se caracterizează deci printr-o poziție evaluativă în raport cu acest obiect. Potrivit lui Rateau [159, p. 167], atitudinea reprezintă „o stare mentală de disponibilitate de a răspunde organizat de către experiența subiectului, care exercită o influență asupra răspunsului la toate obiectele și toate situațiile legate de aceasta”. Astfel, este o predispoziție de a reacționa în mod sistematic favorabil sau nefavorabil la obiectele care înconjoară individul. Atitudinea influențează apoi dispoziția de a acționa a subiectului față de un obiect dat. Doise și colab. [115, p. 2], la rândul lor, subliniază că atitudinile se pot schimba în funcție de experiențele personale și relațiile sociale ale individului. În acest sens, pozițiile individuale se pot schimba în funcție de anumite condiții precum experiența individuală, a grupului căruia îi aparține sau căruia nu aparține încă, dar căruia aspiră să aparțină. Procedând astfel, atitudinile pot apărea, dispărea și pot fi transformate prin diferite procese de achiziție și schimbare. Această dimensiune, la rândul ei, face posibilă cunoașterea predispoziției de a reacționa în raport cu expertiza psihologică judiciară și, prin urmare, înțelegerea mai bună a necesității acesteia. Reacțiile comportamentale facilitează

înțelegerea orientării generale, favorabile sau nefavorabile, a participanților la cercetare față de această procedură.

Dimensiunea structurală (spațială): caracterizează reprezentarea ca un ansamblu organizat de cogniții (imagini, valori, opinii, elemente culturale, elemente ideologice etc.); presupune principiul coerenței care structurează spațiul de reprezentare: organizatori socioculturali, modele normative, scheme cognitive; permite o evaluare diferențială a ceea ce se produce în timpul unei reprezentări. Această dimensiune este definită ca o structură interiorizată care colectează, organizează și prioritizează diferite elemente de informație cu privire la un obiect. Organizarea structurală a tuturor informațiilor cunoscute permite individului să-și formeze o imagine evocatoare a obiectului reprezentării [153, p. 69]. Cu alte cuvinte, imaginile pe care indivizii le au despre obiect sunt formate din informațiile pe care le dețineau anterior. Astfel, câmpul reprezentării, variind de la un individ la altul, face posibil, pe de o parte, decodificarea informațiilor ulterioare și, pe de altă parte, predicția unor comportamente adaptate mediului social.

Cercetătorii Moliner P. și Cohen Scali evidențiază câteva trăsături ale reprezentărilor sociale [după 19, p. 32, 151]:

Organizarea internă: Conținutul reprezentării sociale este structurat în jurul unor sensuri centrale. Aceste elemente stabilesc relații specifice de coerență internă, opoziție, asemănare, subordonare și supraordonare.

Distribuția socială: Reprezentările sociale sunt credințe larg răspândite și consensuale la nivelul grupului social, fiind omogene și elaborate pentru a satisface nevoile acestuia.

Elaborare colectivă: Schimburile interpersonale și comunicarea mass-media facilitează membrilor grupului să pună în comun elementele care stau la baza apariției reprezentării.

Utilitatea socială: Reprezentările sociale reprezintă sisteme utile în înțelegerea și menținerea mediului social. Ele furnizează criterii de evaluare a comportamentelor, orientări pentru acțiuni și legitimează anumite [după 19, p. 32, 151].

O altă triadă de caracterizare a reprezentării sociale este prezentată de mai mulți cercetători, care susțin că aceasta înglobă în sine trei componente de bază: *cognitive*, *afective* și *comportamentale*.

Componenta cognitivă reprezintă cunoștințele referitoare la un obiect împărtășite de membrii unei anumite societăți, organizate în scheme condiționale disponibile pentru subiect și devin utile atunci când acesta se confruntă cu situații care necesită explicații. Această componentă corespunde cunoașterii obiectelor de către subiect, care este ulterior legată de aspectul informațional al reprezentării sociale. Ea implică un subiect activ care dobândește și utilizează

informații despre sistemele și subsistemele de mediu pentru a forma o reprezentare a unui obiect. Prin urmare, reprezentarea socială este supusă regulilor care conduc procesele cognitive [19, p. 52].

Componenta afectivă a reprezentării sociale îndeplinește rolul de a reduce tensiunea și dezechilibrul, diminuând disconfortul psihologic al individului care se confruntă cu evenimente sociale noi sau neobișnuite. Această componentă implică apartenența socială a individului la o anumită categorie sau instituție, având repercusiuni afective și normative care reflectă în principal influența stereotipurilor referitoare la diversele roluri sociale, pe care membrii societății le adoptă. Componenta afectivă corespunde atitudinilor subiectului față de obiecte, fiind legată de aspectul atitudinal al reprezentării sociale. Ea presupune evaluările exprimate de subiect, influențate de propriile sale experiențe și de apartenența sa socială [19, p. 53].

Componenta comportamentală a reprezentării sociale este caracterizată de scheme condiționale care îndeplinesc funcția de orientare a comportamentului, stabilind ceea ce este considerat "permis, tolerabil sau acceptabil" într-o anumită situație. Această componentă, de asemenea, este influențată de stereotipuri prezentate în societate, incluzând manifestări ale discriminării. Comportamentul asociat acestei componente este previzibil datorită informațiilor împărtășite în cadrul grupului de apartenență [19, p. 54].

Pentru a înțelege conceptul de reprezentare socială, trebuie să luăm în considerare cunoștințele fundamentate pe „simțul comun”. Oamenii nu creează reprezentări bazate pur și simplu pe experiența lor personală, ci acestea se dezvoltă în contextul unor relații simbolice și culturale. Mediile culturale în care oamenii sunt născuți și trăiesc, precum și gândirea socială, ceremoniile colective, practicile sociale și limbajele, sunt transmise din generație în generație prin experiența cotidiană, comunicare, memorie colectivă și instituții, fiind internalizate fără efort individual și fără modificări evidente. Aceste fenomene conturează tabloul realităților sociale incluse în cunoștințele de simț comun. Prin urmare, oamenii posedă intuitiv informații despre conceptele de bine și rău, adecvat și inadecvat, frumos și urât, etc., și învață nu numai semnificațiile specifice ale cuvintelor, ci și întreaga cunoaștere socială și personală pe care acestea o reprezintă, formându-și atitudini și comportamente de acceptare sau respingere în conformitate cu mediul lor social [30, p. 196-197].

Sammur G. și echipa sa subliniază că, deși teoria reprezentărilor sociale a adus o contribuție semnificativă la înțelegerea unei varietăți de fenomene socio-psihologice în ultimii ani, ea a fost totuși supusă criticilor din cauza unor aspecte delicate, precum rolul cogniției, ambiguitatea termenilor și a conceptelor utilizate, precum și sensul termenului „social” [166, p. 10]. Cu toate

acestea, aceste critici au stimulat dezvoltarea teoriei, în loc să ducă la eșecul ei, îndemnând cercetătorii din domeniu să refineze definițiile, să rezolve incoerențele și să îmbine noțiunile cu alte tendințe de cercetare psiho-sociale și sociologice. Problemele timpurii ale domeniului reprezentărilor sociale rămân în dezbatere și includ diferența între reprezentările sociale și atitudini, distincția între reprezentările individuale și cele sociale, impactul diversității în sferile publice contemporane și modul de definire a grupurilor și comunităților.

Cu toate acestea, conceptul lui Serge Moscovici privind „reprezentarea socială” în psihanaliza din Franța (1961-1976) a fost subiectul unui amplu proces de dezvoltare, explorare și extindere. În acest context, Sammut și colegii săi ajung la concluzia că teoria reprezentărilor sociale s-a dezvoltat într-un cadru de cercetare coerent, investigând evoluția, structura și funcțiile sensului comun în variabilitatea sa, în special în contextul sociocultural și sociopolitic. Conceptul reprezentărilor sociale a fost și continuă să fie instrumental în explorarea mentalităților și a problemelor asociate care decurg din diversitatea comportamentului uman într-o varietate de contexte [166, p.11].

Concluzii. Reprezentarea socială prezintă o formă a cunoașterii dezvoltată și împărtășită social, o conexiune cu diferite sisteme explicative, precum și un instrument pentru indivizi de a reglementa relațiile interpersonale, fiind de asemenea o articulare a individului la contextul social, o modalitate de a face accesibilă lumea exterioară în procesul de înțelegere a celorlalți, relevând astfel dimensiunile cognitive, afective (comportamentale) și spațiale (contextuale) ale reprezentării în raport cu elementele cadrului social. Reprezentarea socială este o reconstrucție a mediului trecută prin „filozofia” de viață a individului, un procedeu mediator între percepții, informații, atitudini și imagini, ea se prezintă ca un pattern de comportament, o modalitate de a comunica, interacționa cu mediul exterior, un ghid în cunoașterea și clasificarea obiectelor și a faptelor.

1.2. Structura reprezentărilor sociale și caracteristicile previzionale ale acestora

Definiția reprezentărilor sociale se bazează pe modalitatea prin care individul uman ca parte a socialului își creează universul de credințe și idei pentru a interpreta realitatea, oferindu-i anumite semnificații. Structura reprezentărilor sociale este necesară pentru comunicarea interumană fundamentală în stabilirea relațiilor. Rolul acestora constă în a reduce complexitatea lumii prin crearea de categorii de lucruri și concepte și, prin urmare, promovarea procesului de socializare.

Moscovici S. [153] a propus două mecanisme de formare a reprezentării sociale: *obiectivarea* care, prin procese de construcție și schematizare, modelează și materializează

abstractul, reducând distanța dintre cunoașterea naivă și obiectele acesteia [133]; *ancorarea* – alegerea și înrădăcinarea reprezentării create, operând prin intermediul mecanismelor de atașament la sensul și cunoașterea individului strâns legate de inserțiile sociale, ideologice sau culturale ale acestuia. Astfel ancorarea, prin cadrele de referință pe care le oferă, orientează alegerea indivizilor atunci când trebuie să integreze sau să negligeze informații noi referitoare la obiectul reprezentării, iar obiectivizarea îi întărește în ideea că cunoștințele lor despre mediul social provin din dovezi și „bun simț” [150, p. 180].

Popescu M. și Negură I. menționează că reprezentările sociale contribuie la procesul de formare a comportamentelor și de orientare a relațiilor sociale, fiind compuse dintr-un sistem de informații, credințe opinii și de atitudini cu referire la un obiect social – sistem organizat și structurat [47, p. 16].

Abric J.C., autorul teoriei nucleului central, se bazează pe postulatul că, indiferent de obiectul social pe care îl privește, reprezentările sociale sunt organizate după un sistem dual de informații, opinii sau credințe [96, 97]. Ideea de bază a teoriei date este că fiecare reprezentare este organizată în jurul unui „nod”, „punct central” – nucleu central („nucleu dur/puternic” (hard core) după Mugny și Carugati; „principii de organizare a luării de poziții” conform lui Willem Doise; „nucleu figurat” – Serge Moscovici, care reflectă valorile și normele la care individul aderă [după 130, p. 87]. Funcția principală a acestui sistem – nucleu este de a menține stabilitatea reprezentărilor, a semnificațiilor pe care membrii grup le asociază cu obiectul acestora.

Noțiunea de **nucleu central** este direct inspirată de cea de schemă (sau nucleu) figurativă emisă de Moscovici S., dar se referă mai mult la conținutul reprezentărilor stabilizate [100, p. 28]. În prima sa formulare, teoria nucleului central propune să se considere reprezentarea ca un ansamblu ierarhic de credințe, cuprinzând elemente periferice organizate în jurul unui nucleu. La nivel formal, nucleul este alcătuit dintr-un număr limitat de credințe, care fac obiectul unui consens semnificativ în cadrul grupului și sunt remarcabil de stabile în timp. În schimb, convingerile periferice sunt numeroase, împărtășite în mod inegal între membrii grupului și se modifică în timp [96, 97]. Nucleul îndeplinește trei funcții structurale [71, p. 205].

Funcția semnificativă: nucleul generează sau modulează semnificația tuturor celorlalte elemente și, în final, sensul general al reprezentării. Aici, elementele de bază ar juca un rol comparabil cu cel al „trăsăturilor centrale” sugerate de Asch [103, p. 260, 46, p. 42] în lucrarea sa despre formarea impresiei în percepția celorlalți (impresia pe care o formăm despre o persoană este organizată în jurul unor trăsături particulare care modulează semnificația celorlalte trăsături atribuite acestei persoane) [148, p. 3.2].

Funcția organizatorică: nucleul determină natura legăturilor care unesc elementele reprezentării. Această funcție derivă din cea semnificativă: elementele centrale pot modula sensul elementelor periferice, acestea fiind dependente de nucleul care le dă sens [148 p. 3.3].

Funcția stabilizatoare: Nucleul reprezintă cea mai stabilă și robustă parte a unei reprezentări. Această stabilitate rezultă din combinarea celor două funcții anterioare și din caracterul consensual al elementelor centrale. În mod real, credințele centrale sunt larg răspândite, oferind sens altor elemente ale reprezentării și determinând modul în care acestea sunt organizate. Ca rezultat, modificarea acestor credințe implică costuri cognitive și psihosociale semnificative. Din punct de vedere cognitiv, orice schimbare în elementele nucleului influențează în mod global sensul reprezentării. La nivel psihosocial, există un risc semnificativ de destabilizare a consensului și a relațiilor sociale în cadrul grupului [148, p. 3.2].

Prin urmare, conform lui Abric, sistemul central (nucleul) este caracterizat de: *ancorarea* în memoria colectivă și în istoria grupului (evenimente semnificative remarcabile, reflecții identitare, credințe mai vechi cu rădăcini istorice legate de gândirea socială); *consensualitate* (o cunoaștere comună, uniformitatea); *stabilitate* (menținerea în timp și conservarea structurii reprezentării sociale determinate de legături puternice între elementele centrale care alcătuiesc nucleul central); *coerența* (absența contradicțiilor, antagonismelor, opozițiilor în cadrul elementelor centrale); *inflexibilitate* și *rezistență*, scăderea sensibilității la contextul imediat [99, p. 15-16]. Nucleul după Abric prezintă o dimensiune funcțională - elemente importante pentru realizarea sarcinii, și una normativă – cu caracter socio-afectiv, ideologic în formă de normă, stereotip, atitudine [apud 46, p. 42, 137].

Proprietățile nucleului după Moliner P. și Șleahțișchi M. se manifestă în:

- valoare simbolică – sensul reprezentării sociale, puterea sugestivă;
- asociativitate (putere asociativă) – polisemia părților componente ale nucleului;
- proeminența – evidențierea frecvenței înalte a elementelor centrale;
- conexitatea – reiese de asociativitatea puternică [71, p. 206-208, 148, p. 3.4].

În jurul nucleului central există un sistem subordonat de elemente periferice care acționează ca un „amortizor” între mediu și nucleu, reducând impactul contextului și permițând individualizarea reprezentării sociale.

Cu privire la **sistemul periferic** (elemente periferice), cercetătorii îl descriu ca fiind partea cea mai expusă, instabilă și accesibilă a reprezentării, formată dintr-un ansamblu de informații reținute, selecționate și interpretate în funcție de semnificațiile nucleului central. Sistemul periferic facilitează integrarea experienței și a istoriilor individuale, toleră diversitatea din grup, este

adaptabil, recunoaște contradicțiile și constituie un sistem evolutiv sensibil la contextul imediat. Funcțiile sistemului periferic identificate de Abric includ: *funcția de concretizare* (ghidează acțiunile și reacțiile dând o înțelegere concretă a situațiilor, a prezentului), *funcția de reglare* (exercită și modifică influența asupra reprezentării sociale pentru a o adapta schimbărilor de mediu), *funcția de apărare* (funcția de protejare – susține contradicțiile și operează ca un sistem de apărare împotriva transformărilor subite), și în final *funcția de prescripție* a comportamentelor și poziționării [46, p. 41, 99, p. 22].

Sistemul periferic prezintă partea funcțională a reprezentării sociale ce permite ancorarea ei la realitatea cotidiană [46, p. 43]. Cum menționează Flament, sistemul periferic expune semantica reprezentării, „oferă reprezentării posibilitatea de a descrie varii ipostaze contextuale” [121, p. 111]. Sistemul periferic se evidențiază prin două caracteristici distincte: pe de o parte, include credințe care se bazează pe experiențe concrete și individualizate. În mod evident, aceste credințe sunt influențate de elementele nucleului, dar reflectă totuși experiențele personale ale indivizilor. Pe de altă parte, aceste credințe sunt condiționate și pot fi observate doar prin indicii evidenți [148, p. 3.3, 120, p. 91, 137]. La nivel expresiv, se acceptă că elementele centrale au un caracter abstract [149, p. 52], sunt independente de contexte [99, p. 23], sau constituie definiția obiectului [120, p. 89]. Acestea sunt caracteristici pe care indivizii le asociază cu obiectul în mod „nenegociabil” [152, p. 165]. În schimb, elementele periferice exprimă mai degrabă experiențe particulare și contextualizate, pe care indivizii le asociază condiționat cu obiectul reprezentării.

Pascal Moliner adaugă la teoria lui Abric că reprezentarea socială este determinată de categoriile descriptive și evaluative în combinație cu centralitatea și periferia. Astfel, elementele reprezentării sunt împărțite în patru domenii – *definitiv, normativ, descriptiv și cel al așteptărilor*. [după 53, p. 32, 156, 161, p. 479]. Nucleul central este determinat de sfera definițiilor, care include termenii definitivi ai obiectului de reprezentare și permit subiectului să identifice reprezentarea. Acesta este fundamental în stabilirea schemelor periferice. De asemenea, nucleul central este determinat de domeniul normelor (câmpul normativ), care constă în cunoștințe care definesc legitimitatea, normalitatea sau conformitatea unui obiect [19, p. 99]. Sistemul periferic este determinat de domeniile descrierilor și așteptărilor. Primul este compus din cogniții care descriu cele mai comune și obișnuite forme ale obiectului de reprezentare. Acestea sunt caracterizate de trăsături condiționate, operaționale și variate în funcție de caracteristicile psihologice, sociale și contextuale ale individului sau grupului. Ele au rolul de a optimiza procesarea datelor prin categorizare, implicând selecția și interpretarea comportamentelor posibile. Al doilea domeniu, câmpul așteptărilor, reprezintă dorințele, temerile și anticipările individului.

Originea acestor domenii este susținută empiric, la fel ca și toate procesele legate de teoria nucleului central, cum ar fi funcționarea acestuia, evaluarea centralității sau tehnicile de evaluare a stabilității nucleului central [19, p. 100].

O importanță aparte are funcționalitatea nucleului central determinată de elemente neactivate, „adormite” ale acestuia, care pot apărea în cadrul structurii reprezentării sociale în funcție de anumite condiții, context [98, p. 61]. Aceste elemente care în anumite condiții se activează au fost numite ca **zona mută** a reprezentării sociale studiată empiric de Guimelli și Deschamps având ca obiect al reprezentării „țigani”, care în au propus două contexte: cel propriu și al populației (franceze) în general, ultimul relevând elementul de „hoție” pentru obiectul reprezentării [19, p. 101].

Potrivit lui Abric, activarea elementelor centrale depinde de scopul situației (pragmatic sau normativ), de distanța dintre grup și obiectul reprezentării (distanța mare condiționează activarea elementelor normative/evaluative, pe când proximitatea condiționează activarea elementelor funcționale) și de contextul producerii reprezentării [98, p. 61, după 19, p. 102-103].

Zona mută, după M. Șlehtișchi, reprezintă părțile necamuflante ale câmpului reprezentării sociale, „forța nevăzută a acestuia conține elemente contr-normative și intră în contradicție cu normele grupului” structurat [după 46, p. 45]. Zona mută a reprezentării sociale prezintă intima convingere a individului, un punct de vedere minoritar opus curentului atitudinal majoritar; mascarea unor anumite porțiuni ale câmpului reprezentării sociale, poziția reală a subiectului față de obiectul reprezentării sociale [71, p. 213-214].

În literatura specializată care se concentrează pe reprezentările sociale, sunt discutate diverse metode pentru verificarea centralității (stabilității) nucleului central. Una dintre acestea este *Tehnica punerii în discuție a nucleului central* (MEC, *Mise en cause*), propusă de cercetătorul Moliner P. în 1988, 1996. Această metodă a fost validată într-un studiu care a investigat grupul ideal de prieteni [71, p. 295-296]. Principiul fundamental afirmă că reprezentarea socială acționează ca o „grilă de interpretare a realității” prin care indivizii evaluează situațiile. Dacă nu există declarații care să contrazică această schemă de interpretare, subiectul va recunoaște obiectul dat și va acționa în concordanță cu situația. Cu toate acestea, atunci când în sfera cognitivă apar noi declarații care contrazic schema subiectului, acesta nu va mai recunoaște obiectul sau va adopta o nouă schemă de interpretare în conformitate cu noile condiții. Nucleul central constă din cogniții fundamentale, nenegociabile și inseparabile ale obiectului de reprezentare, formând elementele simbolice structurate pe baza cunoștințelor cu care sunt asociate [157].

O altă tehnică propusă de P. Moliner în 1993 pentru identificarea elementelor centrale ale unei reprezentări sociale este *Tehnică inducerii prin scenariu ambiguu* (ISA – L’Induction par Scénario Ambigu). Această metodă necesită un material preliminar al unei anumite reprezentări sociale care să servească drept fundație pentru elaborarea unei descrieri ambigue a obiectului de reprezentare. Această descriere, sub forma unei povestiri sau a unui scurt scenariu, acționează ca un activator pentru subiectul care studiază reprezentarea socială. Principalele reguli în redactarea textului ambiguu includ faptul că obiectul descris nu trebuie să fie specificat ca fiind central sau exclusiv din text [după 19, p. 109].

Tehnică prototipic-categorială a fost introdusă de Pierre Vergès și presupune analiza prototipicității termenilor asociați făcând congruență între frecvența de apariție a unor elemente și rangul mediu de apariție al acestor elemente [173, 174]. Congruența itemilor ar putea fi realizată prin calcularea corelației dintre ele folosind tehnica statistică Spearman sau prin tehnica tabelului propusă de Vergès. Analiza trebuie completată cu câteva ansambluri de categorii. Procedura are câteva etape succesive – colectarea datelor (asociere liberă, asociere organizată etc.), calculul indicilor de frecvență și rang mediu (importanța), crearea tabelului, crearea categoriilor [105, p. 215].

Teoria nucleului central dezvoltată de Abric J.-C. a avut un impact semnificativ în cercetarea psiho-socială a reprezentării sociale. Această teorie a deschis calea cercetătorilor pentru a investiga mai în profunzime fenomenele sociale prin analiza structurii interne a reprezentării sociale. Astfel, sunt *Modelul schemelor cognitive de bază* elaborat de Guimelli Ch. și Roquette M.-L., care este capabil să ofere o descriere a relațiilor dintre elementele reprezentării sociale [după 144, p. 268]; Cercetătorul elvețian Doise W., alături de colegii săi Clémence A. și Cioldi F. L., propune o abordare alternativă în studiul reprezentărilor sociale prin *Teoria principiilor organizării și poziționărilor*. Această teorie evidențiază diversitatea percepțiilor individuale asupra „obiectelor” în contextul societății, care formează un câmp interrelaționat de obiecte sociale, adesea ierarhizate și cu caracter opozițional. Funcționarea acestui câmp este reglementată de anumite principii de organizare a poziționării, care facilitează distribuția valorilor acceptate de societate [115].

În ansamblu, cercetările realizate cu privire la reprezentarea socială ne oferă varii abordări, tehnici, instrumente, cât la nivel analitic calitativ cât și la nivel cantitativ. Analiza calitativă a reprezentărilor sociale este determinată de următoarele metode: interviul individual, narativ, episodic, de grup, strategia „avocatul diavolului”, analiza documentară, observația, focus grupul [122, p. 66-71]. La momentul actual, cercetătorii din domeniul reprezentărilor sociale utilizează

diverse metode cantitative pentru investigarea acestui fenomen. Printre acestea se numără: analiza statistică, analiza factorială, inclusiv sub-categorii precum analiza componentelor principale (utilizând scala lui Likert), analiza factorială multiplă, și evocările ierarhice. De asemenea, sunt utilizate tehnici de validare încrucișată, cum ar fi verificarea centralității și validarea schemelor cognitive de bază, dezvoltate de Moliner, Guimelli, Rateau și alții. Testul de independență, analiza factorului de corespondență aplicat chestionarului de caracterizare, și tehnica principiilor organizatorice a diferențelor individuale (dezvoltată de Doise W. și alții), sunt printre metodele utilizate. De asemenea, sunt utilizate principiile organizatorice ale pozițiilor contextuale și metode analitice precum analiza ierarhică și metoda *Alceste* pentru analiza lexicală statistică., etc. [122, p. 71-76, 160].

În lucrarea dată, conform scopului cercetării, utilizăm noțiunea de previziune pentru construirea unei viziuni de ansamblu asupra dezvoltării EPJ. Conceptul de previziune, conform Dicționarului explicativ al limbii române [20], semnifică „capacitatea de a deduce, întemeiată pe cunoașterea unor legi sau a legității obiective, a unor fenomene existente, dar neconstatate încă experimental, a unor fenomene și evenimente care urmează să aibă loc sau a tendinței generale de dezvoltare a unui proces sau sistem”. Previziunea este un concept global, colectiv care poate conține studii prospective, prognoze, strategii și politici, planuri, programe, proiecte, etc. [48].

Reprezentarea socială în acest context, prin particularitățile și funcționalitatea ei, ne poate oferi un reper în stabilirea elementelor previzionale, anticipative în vederea dezvoltării obiectului de studiu. În cadrul teoriei reprezentărilor sociale previziunea este în strânsă legătură cu anumite particularități definitorii și funcționale ale reprezentării. Astfel *funcția de orientare comportamentală* relevă proprietatea anticipativă a reprezentării sociale cu privire la un obiect social. Astfel percepția, atitudinile față de obiectul reprezentării sunt deja precodate din cadrul interacțiunilor (diverse forme de comunicare, relații sociale) precedente a indivizilor cu obiectul reprezentării, producând anticipări și așteptări cu privire la ce este și ce nu este permis din punct de vedere normativ (în cadrul unei anumite comunități, colectivități, societăți în cadrul căreia este împărtășită reprezentarea socială), determinând în așa mod comportamentul indivizilor [100, p.13, 133, p. 52, 137]. Predilecția pentru un anumit stil de comportament care determină orientarea în universul comunicațional reprezintă un atribut important al reprezentării sociale. Astfel, citându-l pe Moscovici S., Rusnac S. consideră că rolul reprezentărilor sociale constă în faptul că ele determină cadrul posibil de comunicare, valorile și ideile împărtășite de membrii grupului, dirijarea comportamentului dorit [56, p. 191].

Este de menționat de asemenea importanța caracteristicilor reprezentării sociale, ce au fost analizate în paragraful precedent, care dau valoare acestei particularități previzionale sau anticipative, o alimentează, și anume *dimensiunea informativă* și *componenta cognitivă* care se prezintă în formă de „cunoștințe” despre obiectul reprezentării sociale, preluate frecvent din diferite surse informative (cărți, manuale, studii, acte legislative, mass-media, etc.) și mai rar din interacțiuni interpersonale. Se prezintă ca o validare a obiectului în cadrul societății modelându-i o formă, astfel realizând intrarea obiectului reprezentational în realitatea socială a indivizilor.

O altă caracteristică este *dimensiunea atitudinală*, *componenta afectivă* și *comportamentală* care au un rol fundamental în cadrul funcției de orientare comportamentală a indivizilor în raport cu obiectul reprezentării sociale. Interacțiunea cu orice obiect din mediul social creează o reacție la individ, fiind însoțită de anumite emoții care ulterior determină acțiunile individului față de obiect. În interacțiunea cu ceva nou, neobișnuit indivizii sunt determinați de tensiune, dezechilibru, disconfort psihologic, cu referire la modalitatea de (dez)integrarea socială a obiectului nou. Această integrare începe cu ajustarea structurilor cognitive (cunoștințe prezente) prin prisma stereotipurilor prezente, rolurilor sociale, normelor sociale și generale, experiențelor individuale în raport cu societatea [107]. Experiențele individuale ale realității dezvoltă o serie de emoții cu privire la realitate, în sensul reprezentărilor sociale emoțiile se prezintă ca markeri în evaluarea relevanței reprezentării sociale în cadrul funcției de anticipare a realității. În acest sens funcția de anticipare sau de orientare comportamentală semnalează un defect sau o încălcare a așteptărilor, atribuind emoțiilor rolul de monitorizare și evaluare a realității cu scop de adaptare sau apărare [107]. Astfel, emoțiile dezvăluie relația tensionantă între indivizi, grup și obiectul reprezentational nou, neobișnuit. Tensiunea din cadrul acestei relații determină dinamica reprezentării sociale, asigurând nivelul de integrare socială a obiectului la realitate, la dezvoltarea cunoștințelor împărtășite de societate – a simțului comun ce ulterior ghidează comportamentul și interacțiunile [107, 172, p. 489]. Este de menționat faptul că pentru o integrare de succes a unei reprezentări sociale (a unui obiect social nou, neobișnuit) aceasta trebuie să dețină, să fie alimentată de „autoritate morală”, în caz contrar indivizii vor prezenta rezistență față de aceasta [91, p. 266].

La această ordine de idei se referă și nivelurile de evaluare a unui obiect, fenomen social, menționate de W. Wagner, și anume nivelul individual, care implică totalitatea aspectelor psihologice cu referire la fenomenele încadrate în sfera subiectivă (înțelegere, emoții, percepții, atitudini, gândire, etc.), și nivelul socio-cultural (sau de grup) de evaluare, care include în sine

proprietăți ale societății precum cultura, statutul și rolurile sociale, sub-grupurile sociale, instituții sociale și economice, normele socio-culturale, ideologiile [177].

Tot în acest context se înscriu și ideile lui Lahlou S., care susține că reprezentarea socială a unui obiect social este un set de reprezentări individuale ale acestuia într-o societate anumită [140, p. 319]. Respectiv similaritățile reprezentărilor individuale în societate sunt condiționate atât de educație și comunicare cât și de practica individuală cu referire la obiectul social, care ulterior trece în constructe sociale ce monitorizează comportamentul și experiența în modalități de acționare standardizate [140, p. 327].

Și a treia caracteristică a funcției discutate de anticipare, de previzionare este *dimensiunea structurală (spațială)* care ne oferă date existente (structurate) cu privire la obiectul reprezentării, caracterizând astfel starea reprezentării sociale la moment în contextul (mediul) sociocultural și normativ organizatoric. Este dimensiunea ce prezintă imaginea evocatoare a obiectului cu posibilitatea de a decodifica informațiile anterioare și prezice comportamentele ajustate mediului social. Procedând astfel în cadrul acestei cercetări, colecția de imagini despre EPJ pe care participanții o dețin va ajuta la o mai bună înțelegere a comportamentelor pe care le au în raport cu aceasta. În particular, această dimensiune face posibilă explorarea ierarhiei informațiilor pe care indivizii o au prin observarea imaginilor evocate în ordinea importanței în funcție de contactul cu activitatea dată de procedură judiciară.

În cercetarea socială și psihologică, previziunea poate fi realizată și prin intermediul altor metode și tehnici, cum ar fi analiza trendurilor, sondajele de opinie, modelarea matematică etc. Aceste metode ajută la anticiparea direcțiilor de dezvoltare și la identificarea potențialelor schimbări. Însă, metoda previziunii este rar utilizată în cercetările psihosociale, deși este frecvent folosită în domeniul economic (management, macroeconomie). Acest domeniu ne oferă un model de investigare a previziunii, care poate fi adaptat și aplicat în lucrarea de față pentru analiza și anticiparea dezvoltării expertizei psihologice judiciare (Fig. 1.1.).

Conform Anghelache C., previziunea include trei etape de bază – *diagnoza, prognozarea și planificarea* [1, p. 18], unde **diagnoza** sau analiza diagnostic implică analiza complexă a datelor, situației curente în raport cu planul retrospectiv al obiectului previziunii; **prognozarea** implică elaborarea previziunilor preliminare prin interpretarea și valorificarea datelor obținute din cadrul procedurii de diagnostic precum și prin analiza prospectivă a obiectului previziunii analizând o serie de factori și tendințe actuale; **planificarea** implică activitatea de colaborare cu structurile de stat privind elaborarea unor programe sau proiecte de dezvoltare [1, p. 19]. Astfel, particularitățile

funcționale ale reprezentării sociale și domeniile conexe socio-economice ne oferă posibilitatea de a studia empiric previziunile de dezvoltare a obiectului social ales (EPJ).

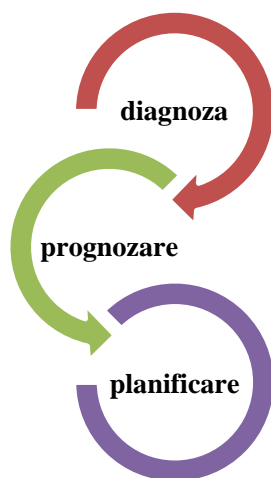

Fig. 1.1. Modelul de cercetare previzională [1, p. 19]

În concluzie, în conformitate cu literatura studiată, scopul și obiectivele lucrării, am obținut următoarea definiție de lucru a reprezentării sociale: reprezentarea socială este un concept complex reflectând atât experiențele individuale cât și mediul social al unei colectivități, în relație de interdependență, înglobând dimensiunile cognitive, afective și contextuale (mediul de interacțiune) ale obiectului social vizat, care relevă o miriadă de particularități a dinamicii și statutului reprezentării sociale oferind în acest sens date valoroase cu privire la istoria, prezentul și viitorul (apropiat) al unui obiect social în raport nemijlocit cu societatea, fiind influențate de particularitățile de dezvoltare și transformare a acestei societăți. Reprezentarea socială este un sistem de cunoștințe psiho-sociale și emoționale structurat, determinat de diferite forme structurale, centrale (nucleul central), periferice (zona periferică) și ascunse (zona mută) care îi oferă atât stabilitate și coerență cât și flexibilitate și adaptare la rezistențe, contradicții, cu posibilitatea de a demasca adevărul în relația obiect social și mediu social la momentul prezent. Reprezentarea socială se prezintă ca banca de informații, factori, indicii studiați pentru a modela o previziune cu referire la un obiect social, care va facilita etapele de planificare și prognozare de dezvoltare ale acestui obiect.

1.3. Expertiza psihologică judiciară: analiză teoretică și dezvoltare practică la nivel internațional și național

Psihologia juridică este un domeniu practic al psihologiei și dreptului, implicând proceduri de cercetare a unor aspecte ale comportamentului uman legate de procesul judiciar, presupunând investigații, studii, evaluări, consultarea justițiarilor, elaborarea avizelor cu caracter de probă, analiza depozițiilor, mărturiilor etc. Conform definiției Asociației Americane a Psihologilor (APA)

psihologia juridică se prezintă ca o modalitate de aplicare a cunoștințelor specializate psihologice în domeniul juridic, abilitățile profesionale specializate ce țin de evaluare, abordare a fenomenului infracțional, precum și realizarea cercetărilor și expertizelor profesionale în cadrul procedurii judiciare. Printre cele mai frecvente obligațiuni/activități ale psihologului judiciar sunt cele legate de evaluarea psihologică a persoanelor implicate într-un fel sau altul în procesul de judecată (Asociația Psihologică Canadiană) [178] În spațiul european se vehiculează următoarea definiție a conceptului de psihologie juridică: reprezentând intersecția între practica clinică a psihologiei și dreptul, psihologii judiciari „asistă” procesul de judecată la examinarea aspectelor specifice de sănătate mintală în contextul juridic, obiectivitatea fiind o calitate de bază a psihologului judiciar [117].

EPJ se afirmă în calitate de procedură de evaluare a stării psiho-emoționale a personalității, prezentată ulterior în formă de raport ce include rezultatele și concluziile formulate în urma cercetării de psihodiagnostic. Psihologul expert este preocupat de examinarea stării psihice în responsabilitatea redusă, marcată de circumstanțe agravante sau atenuante. Conform standardelor Asociației Americane ale Psihologilor, expertul trebuie să depună declarații relevante pentru constatarea unui fapt, să nu influențeze juriul, să posede competență în domeniu (experiență mare). Domeniile psihologilor judiciari în Statele Unite ale Americii: evaluarea riscului (violență, pericolozitate); înțelegerea comportamentului infracțional, agresiv – delincvență juvenilă; selectarea și monitorizarea juraților; analiza declarațiilor martorilor oculari; măsurarea și evaluarea capacității juridice și iresponsabilitate; evaluări ce țin de custodie, prevenirea comportamentului social [75, p. 68-70].

Istoria evaluării și descifrării comportamentului infracțional începe din antichitate (China, India, etc.), dar la nivel științific pornește odată cu dezvoltarea criminologiei în secolul XVIII-XIX, cu apariția mai multor teorii ce încercau să explice cauzele comportamentului criminal. Menționăm în acest sens *teoria fiziognomică* de J. C. Lavater (gânditor, pastor, poet elvețian, a doua jum. a sec. XVIII), conform căreia fața umană prezintă informații despre moralitatea, senzualitatea și instinctele persoanei prin citirea contururilor craniului și frunții, mușchilor feței, gurii, bărbiei, nasului, obrazilor etc. Lavater a creat un fond de 600 de tabele cu număr imens de fețe, denumite „biblia fiziognomiei”, considerând că anumite particularități faciale pot indica la anumite trăsături de personalitate. Moralitatea era măsurată prin frumusețe – cu cât mai frumos era omul cu atât mai moral, mai cinstit era [57, p. 10-12]. *Teoria frenologică* de F. J. Gall (medic austriac), sec. XVIII-XIX, constă în explicarea comportamentului criminal prin disfuncționalitatea unor porțiuni ale creierului. Frenologii au studiat și creat harta creierului prin analiza contururilor

craniului, proeminențelor, adânciturilor. Conform frenologilor, creierul uman deține mai multe zone ce răspund de diferite abilități care trebuie să funcționeze normal. Respectiv, craniile criminalilor erau cu anomalii în relief, careva din porțiuni erau disfuncționale, respectiv aceștia erau considerați oameni bolnavi și iresponsabili [57, p. 14]. *Teoria degenerării* apărută în sec. XIX susținea că abuzul și excesul duc la slăbirea capacității morale și condiției fizice, conducând la comiterea infracțiunii și dezvoltarea unui comportament criminal [57, p. 15]. *Teoria omului criminal* lansată de Cezare Lombrozo în sec. XIX, denumită și teoria criminalului înnăscut cu trăsături biologice specifice (anomalii), este bazată pe analiza comparativă a mii de cranii și persoane – studenți, deținuți, colegi. Astfel, criminalul înnăscut diferă de cetățeanul obișnuit prin stigmat și proprietăți psihofiziologice particulare. Lombrozo C. a reușit să elaboreze o tipologie a criminalilor înnăscuți – oferind și caracteristicile fizice specifice pentru fiecare tip (asasini, hoți, violatori, escroci) [57, p. 17-19].

EPJ este o procedură relativ nouă care a început să fie aplicată în practică de la începutul secolului XX. Însă cercetarea științifică în domeniul hibrid psihologic-judiciar începe la sfârșitul secolului XIX cu experimentele lui W. Wundt, cercetarea experimentală psihologică a mărturiei realizată de J.M-K. Cattell (importanța fiabilității, validității și utilității declarațiilor martorilor în instanța de judecată); cercetarea capacității martorilor de a-și aminti informația (W. Stern); cercetarea sugestibilității în declarațiile martorilor (A. Schrenck-Notzing) și identificarea condițiilor care influențează mărturia; cercetarea atenției, memoriei și percepției (H. Hünsterberg), utilitatea evaluării psihologice înainte de instanță; preocuparea de starea mintală a inculpaților (Л. Е. Владимиров), examinarea psihologică judiciară (В. М. Бехтерев, 1902) (sugestia și hipnoza în proceduri penale, metodă de abordare a personalității criminale); experimentele cu privire la starea psihofiziologică, neuropsihică a inculpaților (А. Р. Лурия) [57, p. 22-28, 88].

Conform mai multor surse cu privire la dezvoltarea EPJ, putem menționa că după cel de-al doilea război mondial are loc o fundamentare a științei psihologiei juridice în general și a aplicărilor practice a acesteia în particular, inclusiv și a evaluărilor psihologice în demersurile de justiție ce prezintă esența EPJ. În America de Nord are loc popularizarea literaturii de specialitate bazate pe cercetări în domeniul aplicării psihologiei în contextul de înlăptuire a justiției înglobate în mai multe reviste științifice [57, p. 29]. În Europa de vest de asemenea se remarcă interesul față de domeniul dat, reieșind din dezvoltarea psihologiei experimentale în diverse ramuri aplicative ale științei psihologice. În spațiul sovietic în perioada post sovietică de asemenea se pune accent pe domeniul experimental psihologic în contextul juridic, și anume, pe nevoia de a înțelege și

explica infracțiunea, comportamentul infracțional nepatologic, particularitățile discernământului la minori și adulți, etc. [57, p. 31]

Astfel în a doua jumătate a secolului XX s-a conturat forma, structura EPJ în mai multe direcții, s-a stabilit obiectul și sarcinile EPJ [57, p. 31]. Desigur aceasta este doar baza, încă mai sunt destule lacune și neclarități care trebuie cercetate, analizate și soluționate, ceea ce prezintă un teren vast de dezvoltare și perfecționare continuă, având în vedere că obiectul EPJ este omul, este starea psihicului său, particularitățile acestuia, care odată cu timpul se modifică, evoluează în raport cu realitățile socio-economice și culturale.

Grisso T. a adus un aport major în dezvoltarea psihologiei juridice în Statele Unite ale Americii în general și a evaluării psihologice judiciare în particular [128]. Conform autorului, în anii 1987-1989 psihologia juridică și evaluările psihologice în domeniul juridic erau privite cu scepticism de către judecători, aceștia ignorându-le în luarea deciziei. Psihologii judiciari nu erau o categorie de specialiști aparte, pentru domeniul legal și, în special, cel judecătoresc erau invitați psihologi, psihiatri clinicieni să realizeze evaluări obișnuite din practica sa. Autorul critică această tradiție, argumentând că evaluarea psihologică judiciară are nevoie de modele conceptuale mai specifice, de instrumente de măsurare a capacităților, comportamentului și abilităților cu referire la factorii psiho-judiciari pentru o mai bună obiectivitate în domeniul dreptului. Grisso T. a venit cu propuneri de a crea stimulenți pentru cercetători în a realiza studii de interes judiciar, de a aproba standarde pentru practica psihologică juridică, a implementa programe de certificare necesară pentru psihologii clinicieni din domeniul judiciar pentru a atinge rezultate mai înalte [128].

Începând cu ultimul deceniu al sec XX, psihologia juridică și, în special, evaluarea psihologică judiciară în Statele Unite ale Americii au început să se dezvolte vertiginos. Au fost realizate cercetări în domeniu acoperind mai multe ramuri de interes ale psihologiei juridice în procesul de judecată. Au fost elaborate și validate metode relevante pentru domeniul judiciar, având în vedere particularitățile cazului, scopului evaluării. Au fost create ghiduri etice ale psihologului judiciar aprobate de Asociația Americană a Psihologilor, Academia Americană de Psihologie Juridică, Consiliul american de Psihologie Juridică. Cercetătorii și specialiștii americani în domeniul psihologiei juridice consideră că în continuare trebuie de centrat pe educația psihologilor judiciari (sistemul de supervizare, popularizarea informației cu privire la psihologie juridică), cercetare, standarde practice în evaluare, implementarea normativelor profesionale pentru psihologii judiciari de a-și dezvolta și îmbunătăți abilitățile profesionale existente [128].

Psihologia judiciară și EPJ a cunoscut o expansiune rapidă și în alte țări, în special în Europa și Australia. Blackburn R., într-o publicație din 1996, a afirmat: „Creșterea numărului de psihologi medico-legali a fost printre cele mai proeminente evoluții în aplicarea în plină dezvoltare a psihologiei în domeniul dreptului în ultimele două decenii” [104, p. 3]. Autorul a menționat că dezvoltarea psihologiei judiciare s-a manifestat îndeosebi în Statele Unite ale Americii și țările Europei de Vest.

Dezvoltarea și aplicarea EPJ în Uniunea Sovietică/Rusia are o istorie din trei etape. Prima etapă – este determinată de apariția cunoștințelor psihologice și necesitatea de a aplica cunoștințe speciale în domeniul psihologiei în domeniul justiției penale, inclusiv și cu implicarea minorilor. La etapa dată EPJ era analizată prin prisma psihiatriei și era utilizată ca parte/instrument a expertizei psihiatrice judiciare. Etapa a doua se caracterizează prin stabilirea și dezvoltarea teoriei și practicii EPJ, și anume prin crearea bazei, fundamentelor pentru dezvoltarea teoriei și practicii. În această etapă au fost create laboratoare psihologice-experimentale care au devenit ca fundament de dezvoltare empirică în domeniul dat, iar EPJ a început să fie aplicată în procesul de judecată ca probă. Etapa trei este determinată de stabilirea necesității de a utiliza cunoștințe speciale în procesul de justiție, se formează bazele teoretice și practice de efectuare a EPJ [81]. În anii 2000 atenția se îndreaptă și spre realizarea expertizelor psihologice judiciare, având în vedere că deja mai mulți autori, specialiști din domeniu au studiat, analizat, elaborat metodologie de diagnostic și evaluare, principii și particularități de evaluare a diferitor aspecte de personalitate și psihic a expertizaților implicați în drama judiciară. Însă după cum menționează mai mulți autori, EPJ este ordonată mai rar având în vedere că specialiștii care o efectuează sunt psihologi din cadrul instituțiilor de stat specializate de sănătate mintală și respectiv, deseori sunt realizate expertize complexe psihologice-psihiatrice judiciare [93].

În România, cum afirmă Iulian-Laurențiu Stefan, EPJ „reprezintă încă un deziderat”, deși instanțele de judecată și părțile o solicită destul de frecvent, în special în cazurile cu minori și în cele penale pentru evaluarea învinușiților, inculpaților, victimelor sau martorilor [68]. Majoritatea autorilor o prezintă drept parte opțională a expertizei medico-legale psihiatrice [5, p. 495, 39, p. 80].

Noțiunea și procedura de EPJ vine în Moldova prin spațiul sovietic, doar că după căderea Uniunii Sovietice în materia juridică/de drept era utilizată frecvent expertiza psihiatrică sau psihiatrică-psihologică care conținea un paragraf scurt de câteva fraze elaborate de psihologul din cadrul spitalului de psihiatrie – aria de aplicabilitate a expertizei vizate era foarte îngustă și limitată. Cercetătorul și psihologul care a promovat practicarea EPJ în Republica Moldova este

Rusnac S. În 1998, pe paginile ziarului *Juristul Moldovei*, Rusnac S., a argumentat necesitatea serviciului psihologic în activitatea juridică, subliniind rolul psihologului în procedurile judiciare, rolul cunoștințelor speciale ale psihologului în materia judiciară, precum și domeniile jurisprudenței ce ar putea fi mai eficiente prin apelarea la serviciile psihologice cum ar fi – cercetarea penală și ancheta preliminară, cercetarea infracțiunilor comise de minori, profilaxia delincvenței juvenile, EPJ în dosare ce includ evaluarea subiectului ce a comis infracțiune gravă în stare modificată a conștiinței (frustrare, afect, etc.), sau cele ce țin de infracțiuni cu participarea minorilor, cazurile de viol sexual, etc. [62, p. 8]. Ulterior dezvoltă conceptul și prezintă procedura realizării EPJ [58]. În deceniul următor se remarcă cu un șir de cercetări în domeniu Rîjicova S., în special în domeniul expertizei minorilor [50]. Apar și publicații care reflectă procedura efectuării EPJ în domenii aparte, cum ar fi cel al a victimelor torturii [21].

În Republica Moldova, EPJ nu are definiție în legislația națională, procesuală penală și civilă, fiind un concept mai îngust, aceasta face parte din noțiunea de expertiză juridică. Expertiza judiciară este reglementată la nivel legislativ prin Legea nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar [29], Codul de procedură penală al Republicii Moldova [13], Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [12], Codul contravențional al Republicii Moldova [11]. Legea specială nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar oferă definiția noțiunilor domeniului expertizei judiciare, stabilește principiile de activitate în domeniul expertizei judiciare, modul de efectuare a expertizelor judiciare, organizare, tipuri de expertize judiciare, principii și aspecte de structurare și elaborare a raportului expertizei judiciare, procedura de admitere în profesia de expert judiciar, statutul expertului judiciar, formele de organizare a activității de expertiză judiciară, competența funcțională în domeniul expertizei judiciare [23, p. 17, 24]. Codul de procedură penală al Republicii Moldova [13] în secțiunea a 7-a cu privire la efectuarea expertizei judiciare, descrie în detaliu principiile de realizare la nivel procedural în cadrul materiei penale a expertizei juridice, și anume – temeuri de dispunere și efectuare, condiții obligatorii de efectuare a expertizei judiciare, procedura de dispunere a expertizei, principiile de efectuare a diferitor tipuri de expertiză [29], principii de efectuare a expertizei judiciare în instituția de expertiză judiciară și în afara ei, particularități de elaborare și prezentare a raportului de expertiză, audierea expertului [13, art. 142-153]. Codul de procedură civilă de asemenea vine cu precizări și principii de realizare a expertizei judiciare în cazurile civile – dispunerea efectuării expertizei, desemnarea expertului, condiții de recuzare a expertului, drepturile părților și ale altor participanți la proces la dispunerea și efectuarea expertizei, încheiere privind efectuarea expertizei, drepturile și obligațiile expertului,

procedura și principiile de elaborare a raportului expertizei precum și condiții de abținere a expertului de a prezenta raportul de expertiză judiciară în context judiciar civil [12, art. 149-160]. Codul contravențional al Republicii Moldova în articolul 390 definește expertul, principiile de activitate a acestuia în cazurile contravenționale cu referiri la Codul de procedură penală și Codul penal al Republicii Moldova. [11].

Conform Legii nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar și a Codului de procedură penală al Republicii Moldova [29]: „**expert judiciar**– persoană calificată care este abilitată, conform legii, să efectueze expertize și să formuleze concluzii în specialitatea în care este autorizată, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, organismul și psihicul uman, și care este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari.” [13, art. 12, 29, art. 2s].

Definiția din Legea nr. 68 a Republicii Moldova – **expertiză judiciară**: „activitate de cercetare științifico-practică, efectuată în cadrul procesului civil, penal sau contravențional (denumit în continuare proces judiciar) în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar” [29, art. 2].

În Republica Moldova, sistemul de expertize judiciare este organizat în cadrul mai multor instituții publice, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația națională. Aceste instituții includ: Ministerul Justiției, prin Centrul Național de Expertiză Judiciară, Ministerul Afacerilor Interne, prin Centrul Tehnico-Criminalistic și Expertize Judiciare, Centrul Național Anticorupție, prin Direcția Expertize Judiciare, și Ministerul Sănătății, prin Centrul de Medicină Legală [23, p. 17-18]. Fiecare dintre aceste entități contribuie la realizarea expertizelor judiciare, respectând competențele specifice și domeniile de activitate reglementate.

Departamentele specializate ale acestor instituții desfășoară expertize judiciare în conformitate cu Nomenclatorul expertizelor judiciare, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 195/2017 [25]. Acest document reprezintă un cadru normativ esențial, care precizează domeniile expertizei judiciare, genurile de expertize, specialitățile și posibilitățile de realizare a acestora. Astfel, nomenclatorul funcționează ca un ghid standardizat, asigurând uniformitatea procedurilor și specificând limitele și oportunitățile de aplicare a expertizelor în diverse situații juridice.

În contextul cercetării de față, este deosebit de relevantă analiza expertizei psihologice judiciare (EPJ), având în vedere că aceasta este definită și reglementată prin intermediul

nomenclatorului menționat. Tabelul 1.1 prezintă detalii specifice privind definirea EPJ, incluzând genul expertizei, domeniul aplicabil și obiectivele principale.

Tabelul 1.1. Statutul EPJ în Republica Moldova [25]

Domeniul	Genul EJ	Specialitatea EJ	Posibilitățile expertizei
VI. PSIHOLOGICO-JUDICIAR	22. Expertiza psihologică	22.01. Expertiza psihologică în procesul civil	<p>SCOP: Acordarea asistenței în probațiunea bazată pe cunoștințe de psihologie judiciară și investigații cu conținut psihologic.</p> <p>PROBLEME REZOLVATE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gradul de percepere de către expertant a conținutului afacerilor încheiate, a capacității de conștientizare a hotărârilor tranzitorii; - stabilirea anomaliilor psihice nepatologice, ce au impact asupra reflectării adecvate a realității; - compatibilitatea psihologică a soților, posibilitatea înlăturării conflictelor episodice; - posibilitățile persoanelor concrete de asigurare a educației copiilor; - posibilitățile martorilor de a percepe corect fenomenele relevante pentru cauză și de a da mărturie adecvate; - altele asemenea.
		22.02. Expertiza psihologică în procesul penal	<p>SCOP: Acordarea asistenței în probațiunea bazată pe cunoștințe de psihologie judiciară și investigații cu conținut psihologic.</p> <p>PROBLEME REZOLVATE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - stabilirea particularităților individuale psihologice ale inculpatului, bănuțului (analiza caracteristicilor psihologice ale personalității) și a influenței acestora asupra comportamentului în timpul comiterii delictului incriminat; - stabilirea corespunderii vârstei persoanei nivelului de dezvoltare psihologică (din punct de vedere cronologic); - stabilirea stării psihologice (afect, stres, frustrare, depresie etc.) a inculpatului, învinuitului etc. în momentul săvârșirii faptei incriminate; - stabilirea tendinței minorilor spre susceptibilitate, fantezie; - stabilirea capacităților inculpatului (bănuțului) minor retard (cu excepția bolnavilor psihici) de a conștientiza acțiunile sale; - stabilirea capacității victimelor agresiunilor sexuale de a percepe adecvat caracterul și importanța acțiunilor agresorului și de a le riposta; - stabilirea capacității martorului sau a victimei de a percepe circumstanțele relevante pentru cauză și de a-și exprima adecvat opiniile; - stabilirea prezenței sau absenței la persoană, în perioada premortală, a stării presuicidale; - examinarea circumstanțelor legate de conducerea unităților de tehnică; - stabilirea unei eventuale influențe psihologice asupra actorilor în proces (martor, victimă etc.) din partea colaboratorilor organelor de drept în perioada de investigare a cauzei; - altele asemenea.

Este important să subliniem că, deși EPJ este recunoscută în cadrul legislativ, procedura este încă în proces de consolidare și dezvoltare în Republica Moldova. O astfel de abordare detaliată a cadrului normativ oferă nu doar o bază pentru cercetare, ci și un punct de plecare pentru propuneri ulterioare de îmbunătățire și standardizare a practicilor în domeniu. Această perspectivă contribuie la evidențierea lacunelor existente și la crearea unor premise solide pentru optimizarea aplicării EPJ în sistemul juridic național.

Specialiștii definesc în mod diferit EPJ. Astfel, Viaux J. L. menționează că EPJ este un interviu, structurat mai mult sau mai puțin, cu sau fără suport de instrumente între psihologul clinician și subiect. Acest dialog aduce informații formale și verificabile (vârstă, studii, simptome, etc.), informații informale subiective și schimbătoare (labile, emoții, istoria subiectivă a subiectului, transfer) și unele date măsurabile-cantitative (dacă au fost realizate teste). Esența expertizei se rezumă la un text în care sunt descrise aspecte psihologice și problemele eventuale ale subiectului în formulare psihologică clinică și psihopatologică [175].

Conform autorului autohton Rusnac S.: „EPJ se prezintă ca o activitate de cercetare științifico-practică aprofundată, efectuată în procesul judiciar asupra problemelor cu conținut psihologic în scop de formulare a concluziilor care pot constitui probe pentru stabilirea adevărului în judecarea cauzelor penale, civile sau contravenționale” [57, p. 35]. Astfel scopul de bază al EPJ este de realiza cercetări speciale și de a oferi răspunsuri (în formă de concluzii, raport) la întrebările organului de urmărire penală, procuraturii sau instanței de judecată aplicând cunoștințe, metodologie și metode din practica psihologică.

Obiectul EPJ se conturează prin particularitățile de manifestare a proceselor psihice, stărilor psihice, emoționale ce modifică temporar conștiința, capacitatea de testare a realității, factorii care le condiționează, luând în considerații variabilele stabile (gen, vârstă) [57, p. 35]. Rusnac S. menționează caracteristicile comportamentului determinat de manifestări psihice inadecvate precum: reacții necorespunzătoare la mediul înconjurător ce generează conduite impulsive, agresive, violente, motricitate dezordonată, îngustarea de conștiință, etc.; simptome ale insuficienței intelectuale; dezvoltarea excesivă/centrarea pe trebuințe primare (pulsuni primare); conținut eronat al mărturiei, sugestibilitate, demonstrativitate, perversiuni, particularități somatice specifice, comportament alogic, etc. [57, p. 36]. Obiectul EPJ conform specialiștilor [57, 89, 94] trebuie să fie cercetat în raport cu mediul social primar, secundar, general, situația de interes judiciar pentru a determina circumstanțele factorilor de dezvoltare psihică-emoțională și comportamentală [57, p. 37, 165]. Acesta reprezintă procesele psihice, stări, trăsături ale persoanelor sănătoase mintal participante la procesele penale și civile, particularitățile activității

psihice, modificarea temporară a conștiinței (nedureroasă) sub influența diferitor factori, evaluarea cărora are importanță/pondere în stabilirea adevărului obiectiv pe caz. Adică înglobă trăsăturile individual-specifice neobișnuite ale redării psihice, de către participanții procesului, a situațiilor diverse din mediul înconjurător care au pondere în soluționarea corectă a cazurilor penale și civile [80, p.227], reprezentând de asemenea legitățile și particularitățile cursului și structurii proceselor psihice, activității psihice ce au semnificație juridică și suportă consecințe juridice.

Obiectivele majore frecvent menționate de cercetători, specialiști, ale EPJ sunt evaluarea particularităților stării psihice/emoționale deosebite a persoanei expertizate ce putea avea impact asupra comportamentului; analiza și determinarea nivelului de manifestare a tulburărilor mintale nepatologice, particularitățile factorilor individuali și socio-relaționali a individului în momentul cu pondere juridică, etc. Sarcinile sunt determinate de obiectivele menționate. Astfel, expertul psiholog judiciar realizează o serie de acțiuni în dependență de scopul expertizei psihologice-judiciare: de a stabili trăsăturile de personalitate (particularități psihice) ale persoanelor ce participă în procesul juridic penal sau civil: nivelul de dezvoltare a capacităților cognitive, intelectuale, manifestarea stărilor emoționale, volitive, afective deosebite etc.; de a evalua stările de tensiune psihică (nepatologice) care au favorizat săvârșirea infracțiunii, manifestarea comportamentului inadecvat; de a evalua sfera motivațională a persoanei supuse expertizei; de a evalua capacitatea de conștientizare și control a acțiunilor proprii; de a determina capacitatea victimei/martorului de a percepe just circumstanțele faptei pentru o redare cât mai veridică [57, p. 37].

După Rusnac S. scopul de bază al EPJ constă în evaluarea sau aprecierea la nivel teoretico-practic starea de responsabilitate a expertizatului, capacitatea acestuia de a conștientiza situația și acțiunile sale corect, de a le controla în momentul de importanță juridică [57, p. 39]. Unii autori denumesc EPJ o procedură de evaluare utilizată pentru stabilirea adevărului în procesul de justiție, contribuind astfel la diminuarea posibilității unei erori judiciare [57, p. 39]. Evaluarea psihologică este un instrument foarte valoros în înțelegerea unicității individuale. O evaluare comprehensivă și completă permite explicarea conexiunii/raportului între funcționarea psihică și comportament, luând în considerare o serie de factori/componente precum starea emoțională, cognitivă, intelectuală, dezvoltare, elemente executive, educațional, social, biologic/organic, neuropsihologic și fiziologic. Concluziile evaluării psihologice pot fi utilizate în diferite scopuri juridice – referitor la familie, dosare civile, penale și clinice [124, 162].

Evaluările psihologice juridice pot fi realizate în oficii private și în instituții specializate. Chestiunile în baza cărora se ordonă evaluarea psihologică juridică implicată în materia judiciară:

traumă (abuz sexual/fizic/emoțional și sau neglijență generală; dificultăți de învățare; leziuni cerebrale; deficiențe de memorie; dificultăți intelectuale; deficiențe de concentrare; distres emoțional, etc.) [102, 179].

Evaluarea psihologică este un proces de colectare, integrare a datelor psihologice pentru a realiza o evaluare psihologică prin utilizarea instrumentelor precum teste, interviuri, studii de caz, observare comportamentală și metodologie special formată și proceduri de măsurare. Evaluarea psihologică judiciară diferențiază de alte evaluări psihologice prin scopul de a ajuta în luarea deciziei în procesul de judecată, relația obiectivă între examinator și examinat, standardele duble clinice (psihologice și juridice); pe lângă teste trebuie de documentat cu informații adiționale din dosar; expertul trebuie să argumenteze și clarifice limitele cunoștințelor sale; elaborarea raportului de evaluare care trebuie să fie destul de lung și detaliat; poate fi chemat în cadrul instanței de judecată etc. [117].

Sarcini concrete ale evaluării psihologice rezidă în evaluarea amenințării/periculozității pentru școală, custodia copilului, evaluarea competențelor ale inculpaților și persoanelor în vârstă, servicii de consiliere victimelor infracțiunilor etc. Autorul subliniază că psihologul judiciar trebuie să evalueze starea /funcționarea psiho-socială și emoțională a persoanei în momentul săvârșirii infracțiunii și nu la momentul prezent, astfel o bună parte din munca psihologului judiciar este analiza retrospectivă și informația adițională, colaterală din surse terțe [178].

În conformitate cu alte opinii, scopul de bază al EPJ rezidă în oferirea ajutorului organelor de înfăptuire a justiției în problemele cu conținut psihologic. Activitatea EPJ se realizează în limitele competenței sale științifice în conformitate cu legislația procedurală curentă, constă în obținerea, în baza aplicării practice a cunoștințelor psihologice speciale și ale metodelor de cercetare, a factorilor noi ce permit de a evalua exact și obiectiv particularitățile individuale ale activității psihice ale inculpatului, martorilor, victimelor. Коченов М. subliniază [89, p. 23] că EPJ cercetează în mod principal manifestarea psihicului cu o dezvoltare în limitele normei. Principiul de bază rezidă în orientarea cercetării spre analiza conținutului și structurii conștiinței individuale în momentul săvârșirii faptelor concrete sau reflectarea acestora în realitate.

Cunoștințele speciale în psihologie reprezintă baza științifică a EPJ care și este o formă importantă a aplicării cunoștințelor psihologice în procesul juridic. Cunoștințele speciale a expertului psiholog le includ pe cele general teoretice și metodologice despre legitățile și particularitățile activității psihice cu semnificație juridică, obținute în urma pregătirii psihologice profesionale speciale și aplicate în practica expertizei judiciare, care sunt folosite în investigarea infracțiunilor și în procesul de judecare a cauzelor penale în instanța de judecată cu scopul de a

stabili adevărul în temeiul și în modul determinat de reglementările legislative [94, p. 80]. La dispoziția expertului trebuie să fie prezentate materialele dosarului. În procesul de pregătire a materialelor pentru EPJ este necesar de a atrage o deosebită atenție la determinarea particularităților de personalitate, luând în considerare condițiile de dezvoltare, educație, caracter, obiceiuri, modelele de conduită, formele tipice ale reacțiilor afective, emoționale, interesele, scopurile, relații cu alții [89].

Mai mulți cercetători subliniază importanța codului etic profesional concret în domeniul psihologiei juridice, în multe țări în care practica psihologică clinică este pe larg utilizată în mai multe sfere ale vieții omului există norme și reglementări la nivel legislativ, la nivel de stat. Astfel în multe țări experții psihologi judiciari se conduc după codul de etică a psihologului, activității psihologice. În Statele Unite ale Americii de exemplu pe lângă codul deontologic al psihologului mai există și ghidul de conduită a psihologului judiciar în care sunt reflectate principiile cu statut de recomandare de realizare a activității sale. În orice caz, psihologii ce au ales practica în domeniul juridic obligatoriu trebuie să respecte normele, regulile și principiile codului etic deontologic al psihologului general și alte coduri, ghiduri aferente activității psihologice în contextul juridic [108, 118, 132].

Luând în considerare că EPJ este supusă și reglementărilor juridice aceasta se realizează în baza actului de dispunere a expertizei judiciare – ordonanța de dispunere a efectuării expertizei judiciare ce poate fi întocmită de ofițerul de urmărire penală, procuror sau în baza încheierii emise de instanța de judecată [57, p. 52-53]. Un element principal al ordonanței rezidă în întrebările adresate expertului psiholog judiciar, în acest sens Rusnac S. vine cu o serie de modele de întrebări adresate expertului în funcție de contextul infracțional penal/civil, de tipul de infracțiune (vătămare corporală, omor, viol, etc.), ce vizează comportamentul, caracteristicile de răspundere penală a persoanei expertizate (minor/adult), participantul actului infracțional (bănuț, victimă, martor). Autoarea prezintă și model structural al raportului de EPJ întocmit de expertul psiholog care conține câteva părți importante [57, p. 55].

Raportul/concluzia psihologică juridică în spațiul american (Statele Unite ale Americii) are următoarea structură: prima secțiune include informații introductive și contextuale cu privire la evaluare, persoana examinată, examinatorul, scopul evaluării. Raportul include și precauții specifice cu privire la confidențialitate. A doua secțiune a concluziei psihologice juridice include date în formă de narațiune – istorie relevantă – documente adiționale, de circumstanțe, de mediu grupurilor primare și de referință. Partea trei include discuții și concluzii. Aceasta poate include și evaluarea funcționării mentale a persoanei expertizate în momentul interviului, inclusiv afectul,

comportamentul, funcțiile cognitive [136]. Conform prevederilor asociațiilor de specialitate din Statele Unite ale Americii, raportul evaluării psihologice judiciare este realizat de un psiholog judiciar ca parte a procesului judiciar de luare a deciziilor, cu scopul de a asista pe cel ce ia decizii prin oferirea datelor relevante psihologice clinice și științifice. Specialiștii din Statele Unite ale Americii au un model de raport care conține 5 componente de bază: dreptul/legea relevantă; teoria psihologică (argumentare); subiectul/obiectul (capacitatea) psihologic cercetat; evaluarea psihologică clinică și evaluarea psihologică judiciară. Toate componentele se completează una pe alta, oferind suport de credibilitate și veritabilitate raportului psihologic judiciar [162]. Evaluarea psihologică în domeniul judiciar este realizată de psihologi judiciari și este caracterizată prin volum mare al conținutului comparativ cu evaluările psihiatrice de exemplu. Psihologul judiciar trebuie să aibă studii de doctorat care de obicei/de regulă prezintă analize amănunțite instanței de judecată sau depun mărturii în calitate de expert în procedurile judiciare [112].

Psihologii judiciari se specializează în înțelegerea comportamentului infracțional și victimizarea. Activitatea de bază a psihologului judiciar se realizează cu persoanele care deja au comis infracțiunea. În majoritatea cazurilor, comportamentul infracțional are la bază factori psihosociali – gânduri, emoții, și atitudini pot să îl genereze, influențeze. În Statele Unite ale Americii evaluările psihologice în domeniul juridic pot fi aplicate în diferite etape de judecare: înainte de instanța de judecată (psihologul măsoară capacitatea expertizatului de a participa la procesul de judecată), în timpul procesului de judecată și anunțarea sentinței (măsurarea particularităților individuale ale expertizatului, deseori a inculpatului, în trecut și în prezent pentru a presupune/presupune comportamentul criminal al acestuia – evaluarea riscului de recidivă și manifestare a comportamentului infracțional, recomandări de consiliere, terapie) [180]. Evaluatorul psiholog juridic trebuie să ia în considerare un set de standarde de selecție, administrare și interpretare a testelor psihologice în evaluare psihologică judiciară [102].

La începutul anilor 90, Asociația Americană a Psihologilor a recunoscut psihologia juridică ca specialitate și deja în 1991 a fost publicat Ghidul de specialitate a psihologilor judiciari (SGFP-The Specialty Guidelines for Forensic Psychologists), cu statut de recomandare și aspirație, revizuit ulterior. Pe lângă acesta psihologii practicieni din SUA trebuie să urmeze deja cu statut obligatoriu Codul de conduită și principii etice ale psihologilor (EPPCC – Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct) și Standarde pentru testare educațională și psihologică (SGFP-Standards for Educational and Psychological Testing) [123].

Doi autori contemporani au efectuat un sondaj internațional în care experții, membri ai asociațiilor profesionale, au descris cele mai recente două evaluări (N=434 experți, 868 de cazuri),

concentrându-se pe utilizarea instrumentelor structurate [155]. Acest studiu descrie: a) frecvența relativă a tipurilor de sesizări, b) instrumentele utilizate la nivel global, c) frecvența și tipul instrumentelor structurate utilizate și d) raționamentele practicienilor privind utilizarea instrumentelor. S-a constatat că în majoritatea evaluărilor s-au folosit instrumente (74,2%) într-un număr destul de mare (în medie 4) și varietate înaltă (286 de instrumente diferite). Cea mai frecvent adresată întrebare s-a referit la stabilirea discernământului, urmată de evaluarea riscului de recidivă, a tulburării psihice și a suportului în cazurile de condamnare, apoi de diferite tipuri de evaluări în procedurile civile cu participarea atât a adulților cât și a copiilor (pentru fiecare din aceste întrebări au existat cel puțin 25 de răspunsuri, ceea ce corespunde celor mai frecvente zece rapoarte de expertiză din eșantion). Rapoartele finalizate în cel mai scurt timp (în medie aproximativ 18 zile) au vizat situații legate de locul de muncă/dificultățile de angajare, iar cele cu durată mai mare (în medie aproximativ 44 de zile) - cazuri privind custodia copiilor. Toate celelalte expertize au durat între 25 și 36 de zile. Cele mai scurte rapoarte au vizat situațiile de muncă, având în medie 13 pagini. Cele mai lungi au fost evaluările privind custodia copiilor, cu 32 de pagini. Celelalte au avut în medie între 15 și 24 de pagini. În ceea ce privește utilizarea instrumentelor, s-a constatat că în majoritatea expertizelor privind sănătatea mintală (74,2%) acestea au fost folosite de la unul până la 18, în total fiind pomenite 286 de metode. Tendința de a folosi mai multe instrumente a fost caracteristică evaluărilor riscului de recidivă și legate de protecția copilului. Totodată, circa 99% din experți utilizează tehnica interviului. Utilizarea materialelor din dosarul cazului a fost mai frecventă în evaluările actelor de violență, a abuzurilor sexuale, tulburărilor psihice, și foarte rar în cazurile legate de conflictele la locul de muncă. Printre cele 10 mai frecvent utilizate instrumente au fost *Minnesota Multiphasic Personality Inventory* (MMPI) și *Personality Assessment Inventory* (PAI). Celelalte instrumente din top au variat în funcție de întrebarea adresată expertului: instrumente de evaluare a riscului de violență, utilizate în evaluarea abuzurilor sexuale, a responsabilității minorilor de fapta penală, a stresului posttraumatic, inventare de depresie, anxietate și traumă etc. Motivul cel mai frecvent pentru utilizarea instrumentelor structurate a fost nevoia de dovezi, urmat de sporirea credibilității evaluării, standardizarea acesteia, dorința de clarificare a diagnosticului, de eficiență, de a exclude simularea, de a obține informații, de a genera sau de a confirma ipoteze, de a îmbunătăți acuratețea, de a emite recomandări, de a corespunde principiilor etice, de a integra diverse date. Motivul cel mai frecvent pentru care nu a fost folosit nici un instrument structurat a fost încrederea în judecata clinică proprie, urmat de economisirea timpului, lipsa unor metode adecvate, costurile nejustificate ale acestora, cunoștințele insuficiente etc. Cercetătorii au concluzionat că domeniul evaluării

psihologice judiciare a evoluat, solicitând dezvoltarea metodelor care să avanseze de la abordarea dependentă aproape în întregime de judecata clinică, la o utilizare echilibrată standardizată a instrumentelor structurate, cu eficiență optimă. Această abordare conduce spre identificarea celei mai eficiente utilizări a instrumentelor și metodelor potrivite din punct de vedere psihometric, reducerea cantității de teste atunci când nu este esențială, alegerea numai a celor care adaugă validitate raportului de expertiză [155, p. 1406-1421].

Concluzionând pentru acest subcapitol, menționăm că din perspectiva legii EPJ este valoroasă: opiniile experților cu privire la aspectele psiho-juridice relevante și datele care stau la baza acestor opinii ajută judecătorul să ia o decizie mai bine informată. Deși practica psihologiei judiciare a avansat de-a lungul anilor, iar dovezile pe care psihologii le pot prezenta în instanță s-au îmbunătățit, nu toți psihologii se bazează pe metode de înaltă calitate, și chiar mai mult, ținând cont de situația din Republica Moldova, numărul specialiștilor în domeniul dat este pe departe suficient pentru volumul de solicitări pe care le înaintează instanțele. Sporirea semnificativă a calității ar putea fi realizată atât prin acțiunile psihologilor, cât și ale instanțelor.

Efortul psihologilor constă, în primul rând, în dotarea practicienilor cu cunoștințe teoretice, abilități aplicate interdisciplinare, metode valide. Aceasta, deoarece EPJ este o specialitate care implică utilizarea științei psihologice în procedura juridică. Cum am constatat în cadrul cercetării surselor bibliografice, psihologul-expert se confruntă cu zeci de tipuri de întrebări adresate pentru rezolvare, presupunându-se că, datorită cunoștințelor și formării de specialitate acesta poate oferi celor interesați (judecătorilor, procurorilor, avocaților, părților în proces) date și opinii, permițând o informare mai largă și o decizie mai argumentată. Pentru a realiza aceste sarcini este nevoie de o îmbunătățire a sistemului de pregătire a experților, dar și de înarmare a acestora cu instrumentele necesare.

Dacă ne referim la agenții judiciari, atunci cele mai bune condiții pentru dezvoltarea EPJ se bazează pe considerentele pe care legea le folosește pentru a evalua calitatea probelor oferite de experți, conținutul regulilor care să elimine în mod eficient concluzia neargumentată, permițând în același timp informarea procedurii legale prin prezentarea de dovezi solide. Și în acest caz e nevoie de o pregătire a agenților judiciari în vederea dezvoltării capacității de probă a rapoartelor de expertiză.

Ținem să evidențiem, că subiecții selectați pentru cercetarea de față sunt agenții judiciari – specialiști juriști care sunt primii beneficiari ai EPJ, respectiv, în cadrul cercetării, pe lângă cercetarea reprezentării sociale a EPJ în rândul lor, considerăm oportun de a determina și particularitățile individuale socio-profesionale și emoționale ale subiecților. Domeniul juridic este

un domeniu specific, cu responsabilitate înaltă racordată la asigurarea securității publice și respectării drepturilor omului în societate, respectiv specialiștii juriști trebuie să aibă o conștiință juridică dezvoltată (atitudine pozitivă față de norma de drept), o normativitate morală (care asigură o socializare înaltă) manifestă, și echilibru psiho-emoțional (rezistența la situații stresante, tensionante, diminuarea stărilor emoționale negative precum anxietate, agresivitatea, frustrarea, rigiditatea care poate amplifica și cumula reacțiile afective negative) ce vor ghida și influența activitatea profesională și socială.

Astfel, viitorul EPJ poate fi consolidat printr-o mai mare aderență la practicile de înaltă calitate bazate pe dovezi științifice argumentate. Instanțele judiciare bine informate ar putea, de asemenea, să apeleze la știința psihologică pentru a utiliza cât mai eficient serviciile de expertizare.

Reieșind din analiza teoretică a subiectului lucrării de față, ne-am propus spre soluționare următoarele întrebări ce țin de **problema cercetării** de față: Cum sunt percepute și reprezentate social EPJ și nevoia de dezvoltare a acesteia în Republica Moldova de către comunitatea juridică? Care este locul reprezentării sociale în structura previziunii, în dimensiunile cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale acesteia, cu impact determinant în direcțiile de dezvoltare și îmbunătățire a EPJ?

1.4. Concluzii la capitolul 1

1. Reprezentarea socială este un fenomen social multilateral, eterogen ce reflectă interferența între societate și individ condiționată încontinuu de diverse modalități și forme de manifestare. Reprezentarea socială este un domeniu cu o arie geografică de cercetare impresionantă, fiind o preocupare de interes științific în rândul cercetătorilor timp de un secol și mai mult. Procesele sociale determinate de interacțiunile zilnice la nivel local și global în contexte sociale mici și mari solicită studierea acestora prin prisma unor fenomene sociale reprezentative, ce pot furniza informații valoroase ce caracterizează aceste procese și interacțiuni, pentru o mai bună înțelegere a acestora, a dificultăților întâmpinate în cadrul dat.

2. Cunoștințele științifice oferite de reprezentările sociale pot fi utile în cunoașterea mediului social în care acestea vehiculează, revelând contribuția fiecărui individ în formarea realității sociale prin prisma colectivității, sporind dezvoltarea simțului comun și asigurând conservarea realității prezente asigurând formarea ancorelor istorice sociale ce definesc ulterior calea de transformare a societății.

3. Reprezentările sociale, în esența lor de definire și reflectare a realității la un moment dat într-un mediu social anumit structurează și orientează interferențele între individ și societate,

cuprinzând toate nivelele de funcționare a individului, determinând în acest sens poziția unui obiect social în cadrul interacțional individual-social.

4. Previziunea se prezintă ca o schiță a dinamicității și dezvoltării unui obiect sau produs social, fiind fundamentată pe date anterioare, deja elaborate și practicate cu referire la prezent, descriind drumul de la punctul de pornire până la momentul prezent. Caracterul social al previziunii în lucrarea de față solicită utilizarea unor metode de cercetare a realității sociale precum sunt metodele de cercetarea a reprezentării sociale, care prin structura ei dinamică ne poate oferi aceste date cu privire acest traseu trecut-prezent al unui obiect social de interes. De asemenea, este necesar în acest context studierea particularităților individual-contextuale cu referire la obiect – în cazul nostru cu referire la procedura de EPJ. Având la bază modelul previzional economic ce implică trei etape esențială în identificarea premiselor de dezvoltare a unui produs (diagnosticul, prognozarea și planificarea), obținem modelul previzional de dezvoltare a obiectului de interes a lucrării (EPJ) prin cercetarea reprezentării sociale a EPJ și a particularităților subiecților beneficiari ce asigură valoarea individuală și contextuală a EPJ (diagnostic), identificarea condițiilor de dezvoltare a EPJ (prognozare) și propunerea unor soluții de dezvoltare a EPJ (planificarea).

5. În această lucrare, reprezentarea socială este abordată ca un fundament de cercetare, esențial pentru studierea procedurii EPJ la nivel socio-profesional. Datorită caracterului său social complex, care integrează și dimensiunea individuală a experiențelor umane, reprezentarea socială oferă un tablou clar al „statutului social” al EPJ în Republica Moldova și contribuie la formularea previziunilor privind dezvoltarea acesteia. Deși EPJ este o disciplină relativ tânără, este utilizată pe scară largă în numeroase țări, unde, în ciuda provocărilor existente, beneficiază de o bază științifică extinsă, facilitând aplicarea realizărilor psihologice în soluționarea problemelor juridice. Totuși, ca procedură complexă și specializată, EPJ necesită cunoștințe profunde, atât generale, cât și particulare, pentru a răspunde întrebărilor adresate expertului și pentru a clarifica circumstanțele psiho-emoționale și sociale legate de cauzele penale și civile.

6. EPJ în spațiul moldovenesc parcurge o etapă de constituire la procedură judiciară, respectiv confruntă serie de probleme care necesită soluționare – numărul mic de experți psihologic judiciari cu licență emisă de Ministerul Justiției, metodologie insuficient elaborată, lipsa metodelor de psihodiagnostic validate, lipsa unei reglementări a evaluării psihologice în cadrul juridic (lipsa Legii psihologului), dar prin interesul manifestat față de aceasta de specialiștii din domeniu și beneficiarii în general – subiecți au cazurilor penale și civile, se afirmă și solicită o abordare bazată pe cercetarea experimentală, prin care ar putea fi identificate modalitățile de dezvoltare.

2. REPREZENTAREA SOCIALĂ A EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE: CONSTITUIRE LA CONFLUENȚA DINTRE CUNOȘTINȚE TEORETICE ȘI PRACTICĂ PROFESIONALĂ

2.1. Organizarea cercetării și design metodologic

Baza metodologică a cercetării experimentale. Demersul științific din capitolul dat rezidă în necesitatea de a determina conținutul reprezentării sociale a EPJ într-un context social îngust – al specialiștilor juriști.

Scopul cercetării experimentale ale reprezentării sociale rezidă în determinarea particularităților structurale ale reprezentării sociale a EPJ în comunitatea juridică din Republica Moldova.

Obiectivele cercetării experimentale. În cadrul cercetării reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare ne-am propus următoarele **obiective**.

1. Elaborarea metodologiei de cercetare a reprezentării sociale a EPJ în comunitatea juridică din Republica Moldova.
2. Selectarea subiecților eșantionului din cadrul instituțiilor de învățământ superior și al instituțiilor de drept din țară.
3. Identificarea și analiza structurii reprezentării sociale a EPJ și a zonelor mute la studenții și la specialiștii juriști.
4. Compararea structurii reprezentării sociale a EPJ și a zonelor mute între studenții juriști și specialiștii juriști.

Ipoteza experimentală de bază. Se presupune că reprezentarea socială a EPJ, împărtășită de comunitatea juridică se structurează în: nucleul central, constituit din termeni asociativi generali, care reflectă cunoștințele teoretice și aspectele comune, în timp ce zona periferică include termeni mai specifici, legați de aplicarea practică a expertizei și influențați de statutul socioprofesional al subiecților. Zonele mute ale reprezentării sociale conțin termeni care indică atitudinea confuză și sceptică față de EPJ.

Ipoteze operaționale

1. Dacă reprezentarea socială a EPJ la studenții juriști este influențată în principal de cunoștințele acumulate în timpul studiilor universitare, atunci în cazul specialiștilor juriști aceasta reflectă mai mult experiența practică în domeniu.

2. Presupunem că zona mută a reprezentării sociale a EPJ prezintă conținuturi care ilustrează neîncrederea în potențialul, utilitatea și posibilitatea de folosire a acestei proceduri în practica judiciară.

În cadrul cercetării empirice din capitolul dat au fost utilizate următoarele **metode de cercetare**.

Metoda evocării libere (J. C. Abric & P. Vergès). În lucrarea de față, pentru cercetarea experimentală a reprezentării sociale am aplicat „**metoda de evocare liberă**” elaborată de J. C. Abric și dezvoltată de P. Vergès care ne permite să determinăm structura reprezentării sociale determinată de nucleu central ce include elementele perceptiv-atitudele comune (colective) ancorate și stabile ale obiectului reprezentării (EPJ), și de zona periferică ce include elementele ce țin de statutul social actual al obiectului reprezentării, ce de obicei se schimbă în timp și este puternic influențat de percepția individuală a obiectului reprezentării. Metoda de evocare are 2 etape de bază (condiții pentru subiecții de cercetare): de evocare a cuvintelor, expresiilor în baza termenului inductor (dat de cercetător) cu ajutorul căreia se stabilește câmpul reprezentării sociale, precum și frecvența evocărilor; și a doua etapă ține de ierarhizarea termenilor asociativi evocați în funcție de importanță (de la cel mai important la puțin important pe o scară de 5) care ne ajută să determinăm relația între frecvența termenilor asociați și a rangului de importanță, astfel de a structura câmpul reprezentational al obiectului cercetat [19, p. 111-113, 69, p. 14-15, 74, p. 144-146, 144, p. 268].

În cercetarea de față, fiecare subiect a primit un chestionar care conținea sarcinile privind reprezentarea socială a EPJ. Prima sarcină reprezintă o întrebare care determină percepția/gândirea asupra inducerii cuvântului „expertiză psihologică judiciară”: „Ce cuvinte/expresii îți vin în minte în asociere cu expertiză psihologică judiciară?”, și o precizare că respondentul trebuie să scrie 5 cuvinte asociative/expresii (Anexa 1, 1.1).

De asemenea în cadrul evocării libere, de obicei se aplică și analiza prototipică propusă de P. Vergès, ce constă în încrucișarea rangului frecvenței (frecvența apariției) și rangului importanței (apariției) [174, p. 204].

Frecvența apariției sau rangul frecvenței este determinat de numărul de evocări ale unui termen asociativ, pe când pentru rangul apariției sau importanței în sarcina pentru respondenți trebuie de inclus condiția de ierarhizare a termenilor asociativi în funcție de importanța lor și apropierea de sensul cuvântului inductor în opinia respondentului [176].

În cazul unui număr limitat de asocieri cerute de la respondenți, acestea pot fi aranjate pe o scală Likert (*N*-puncte), de la cel mai important la cel mai puțin important, unde 1 este cel mai

important iar N – este termenul asociativ cel mai puțin important. Astfel subiectul, revede încă odată lista de asociații generată și o ierarhizează conform preferințelor sale.

Prima etapă de culegere a datelor (asociere spontană) ne permite determinarea rangului frecvenței ale termenilor asociativi pentru reprezentare care respectiv este măsurat prin cantitatea evocărilor generate de subiecți a unuia și aceluiași cuvânt sau expresie. Tot aici, este de menționat că în cadrul calculării frecvenței termenilor asociativi, pentru conturarea conținutului reprezentării sociale cercetătorul stabilește un prag minim de frecvență a acestor termeni ca o condiție de includere în cadrul câmpului reprezentational. De obicei, în cercetări empirice ale diferitor reprezentări sociale, frecvent se aplică pragul minim de 5% din numărul total al respondenților, sau subiecților ce au participat la cercetarea reprezentării. Numărul de termeni asociativi care au o frecvență mai mare sau egală cu acest prag minim formează conținutul general al reprezentării sociale studiate. De asemenea la etapa dată se ia în vedere și pragul minim de frecvență pentru a determina termenii asociativi cu frecvență înaltă ce reprezintă elemente potențiale ale nodului central. Acest prag minim este stabilit la 15% din numărul total de respondenți ce au participat la cercetare.

A doua etapă este cea de ierarhizare care ne permite calcularea indicatorilor rangului importanței [35, 135]. Rangul importanței este determinat de valoare mediane calculate după următoarea formulă:

Formula pentru rangul importanței (mediana)

$$M = \frac{A_1 * 1 + A_2 * 2 + A_3 * 3 + \dots + A_n * n}{\Sigma e} \quad (2.1)$$

Unde M – valoarea mediane

A – alegerea în rangul de ierarhizare propus de cercetător

n – numărul poziției în lanțul de ierarhizare

Σe – suma totală a evocărilor pentru termenul asociativ.

Manipulările matematico-statistice menționate de mai sus cu numărul de evocări și modul de ierarhizare ne permit de a structura reprezentarea socială, de a organiza termenii asociativi în 4 cadrane care include elementele nodului central și a zonei periferice [113, p. 170] (Tabelul 2.1).

Elementele centrale (nodul central – C1) sunt reprezentate de termenii asociativi cu cele mai multe evocări (frecvență înaltă) și rang înalt al importanței adică mai mic decât valoarea mediane (în cazul nostru este mai mic de valoarea 3, având în vedere că avem 5 locuri în lanțul ierarhic).

Primele elemente periferice (C2) este zona ce cuprinde elemente cu statut ambiguu – termeni asociativi cu frecvență ridicată (cu număr mare de evocări) dar rang scăzut al importanței [71, p. 307-308, 74, p. 145, 113, p. 171].

Elementele cu frecvență scăzută dar plasate pe primele poziții ale lanțului asociativ ierarhic de asemenea au statut ambiguu (C3), și conform cercetătorilor aici se pot pomeni termeni contrastivi ai obiectului reprezentării sociale studiate [71, p. 307-308, 74, p. 145, 113, p. 171].

În cadranul patru avem elementele periferice secundare, conform cercetătorilor, ce includ termeni asociativi cu frecvență scăzută (număr mic al evocărilor) și rangul scăzut al importanței. Aceste elemente ne arată de obicei partea dinamică a reprezentării, care urmează să se schimbe în funcție de context, circumstanțe, precum și încercarea subiecților (respondenților) de lega obiectul reprezentării de cunoștințele sale individuale acumulare în experiența intra- și inter-personală în mediul său social [113, p. 172].

Tabelul 2.1. Structurarea reprezentării sociale după modelul lui P. Verges [71, p. 307, 72, p. 35, 121, p. 172]

	Rang înalt al importanței Elementele plasate pe primele locuri ale lanțului asociativ (sub un anumit prag)	Rang scăzut al importanței Elementele plasate pe următoarele locuri ale lanțului asociativ (peste un anumit prag)
Frecvența ridicată (Peste un anumit prag, stabilit de cercetător)	C1: Frecvență ridicată / rang înalt Nucleul central (<i>teme/elemente centrale</i>)	C2: Frecvență ridicată / rang scăzut (<i>elemente cu statut ambiguu/primele elemente periferice</i>)
Frecvența scăzută (sub un anumit prag, stabilit de cercetător)	C3: Frecvență slabă / rang înalt al importanței (<i>statut ambiguu / elemente contrastive</i>)	C4: Frecvență slabă / rang scăzut Zona periferică (<i>teme periferice / elemente periferice secundare</i>)

În cadrul metodei evocării libere și analizei de prototipicalitate de J.C. Abric și P. Verges, elementele centrale și periferice, putem apela și la modelul operațional de organizare a reprezentării sociale a unui obiect după Paul Moliner, citată și aplicată în studii empirice de Robu V. în lucrarea sa privind cercetarea reprezentării sociale ale sexualității în rândul adolescenților. Cercetătorul menționează că conform modelului lui P. Moliner nodul central include două dimensiuni ale termenilor asociativi centrali: 1) dimensiunea conceptual-definițională (câmpul definițiilor, ce include caracteristici indisociabile ale obiectului reprezentării); și 2) dimensiunea normativ-prescriptivă (câmpul normelor – permite definirea legitimității, normalității sau conformității obiectului reprezentării). Și zona periferică cu ale ei două dimensiuni: 1) dimensiune descriptivă (câmpul descrierilor – include termeni cu frecvență înaltă, apropiați nucleului central, cu caracter condițional, operațional și diversificat); și 2) dimensiunea evaluativă/motivațională

(câmpul așteptărilor – termeni ce prezintă dorințe, temeri sau expectanțe ale subiecților cu referire la obiectul reprezentării) [19, p. 99-101, 53, p. 127-128].

Tehnica substituției

Pentru a determina „zonele mute” ale reprezentării sociale, am folosit metoda substituției (inițiată de K. Cates și D. Messik, folosită și dezvoltată de J.-L. Beauvois, C. Flament, C. Guimelli, J. -C. Deschamps, etc.) care constă în plasarea subiectului într-un alt context – înlocuirea contextului implicat în cercetare [74, p. 201-205]. Subiecților li se cere să genereze asociații pentru termenul inductor, imaginându-se ca aparținând altor grupuri – ei „văd” obiectul reprezentării sociale dintr-un alt unghi.

Frecvent, metoda substituției în cercetarea reprezentării sociale presupune scoaterea unei părți de autocenzură și „dezirabilitate socială pozitivă” a participanților [71, p. 321-327], adică cercetarea zonei de tăcere permite în primul rând verificarea centralității elementelor centrale și în al doilea rând. – dezvăluie adevăratele percepții ale subiecților cu privire la obiectul reprezentării sociale [74, p. 201]. În cercetarea dată, pentru a determina zona de tăcere, am cerut subiecților să menționeze ce cred „alți lucrători legali” (ce cred ei în general) – contextul 1, iar „majoritatea populației” – contextul 2 (de asemenea 5 asociații pentru ambele contexte) (Anexa 1, 1.1.).

Modalitate de constituire și descrierea eșantionului cercetării reprezentării sociale

Pentru constituirea eșantionului de specialiști juriști, subiecții au fost selectați în mod aleatoriu, majoritatea fiind din cadrul Direcției generale urmărire penală a IGP (375 de subiecți) și o parte din cadrul Consiliului Uniunii Avocaților (42 de subiecți). Protocoalele cu chestionarele de cercetare au fost aplicate cu respectarea anonimatului colectând doar informație cu privire la gen, vârstă și experiență profesională, cu semnarea acordului de îndeplinire a chestionarelor incluse în metoda elaborată și prelucrare statistică a datelor colectate.

Am întâmpinat dificultăți în selectarea subiecților pentru eșantionul de cercetare, mai ales la specialiștii juriști. Au fost distribuite mai multe protocoale de cercetare: 100 - specialiștilor din cadrul Consiliului Uniunii Avocaților, fiind completate doar 54, dintre care o parte nu erau depline, respectiv eliminate; 50 prin intermediul reprezentanților Asociației judecătorilor din Republica Moldova, care nu s-au întors completate, deci nu au fost introduse în cercetare; 400 – în cadrul Direcției generale urmărire penală a IGP, completate 382, înlăturate – 7 – din cauza incompletitudinii.

În cazul studenților de la drept au fost aplicate 200 de protocoale de cercetare, fiind selectate pentru prelucrare 197, trei din ele au fost de asemenea înlăturate având în vedere că au

fost incomplete. Studenții au fost selectați din cadrul Facultății de Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova.

Astfel, eșantionul de subiecți implicați în cercetarea reprezentărilor sociale, care au completat protocolul de cercetare, întrunește 614 de subiecți, caracterizați de diverse particularități sociale:

- ❖ statutul profesional;
- ❖ genul;
- ❖ vârsta;
- ❖ experiență profesională în domeniul juridic.

Tabelul 2.2. Distribuția eșantionului în funcție de statutul socio-profesional

Statut	Nr. subiecților	Distribuție în %
Studenți	197	32
Angajați	417	68

Luând în vedere variabilă de încadrare a subiecților în domeniul de ocrotire a normelor de drept, am divizat eșantionul în două grupuri: studenți juriști din cadrul Facultății de Drept și angajați în domeniul ocrotirii normelor de drept – ofițeri de urmărire penală, juriști, avocați.

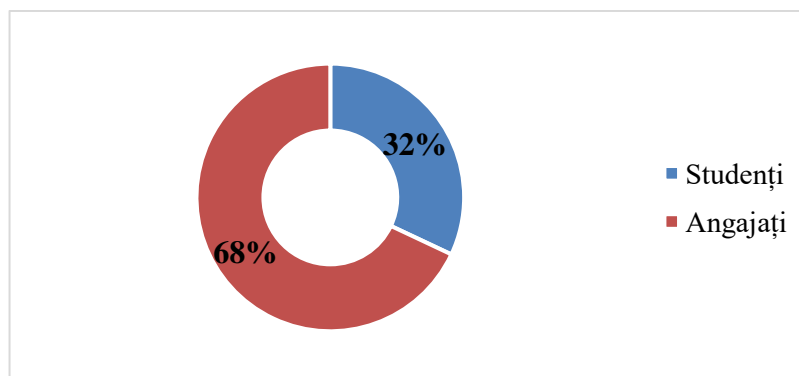

Fig. 2.1. Distribuția eșantionului în funcție de statutul în comunitatea juridică

Astfel, conform distribuției 32% din componența eșantionului constă din studenți – specialiști în devenire, iar 68% - specialiști angajați în domeniul juridic. Am optat pentru utilizarea a două loturi de subiecți pentru a compara reprezentarea socială în sensul influenței statutului socio-profesional.

Tabelul 2.3. Distribuția eșantionului în funcție de gen

Gen	Nr. subiecților	Distribuție în %
Bărbați	346	55
Femei	276	45

În ceea ce privește variabila „gen”, observăm că eșantionul s-a divizat practic în jumătate, cu pondere puțin mai mare pentru subiecții de gen masculin: 55% de subiecți ai eșantionului sunt bărbați iar celelalte 45% - femei.

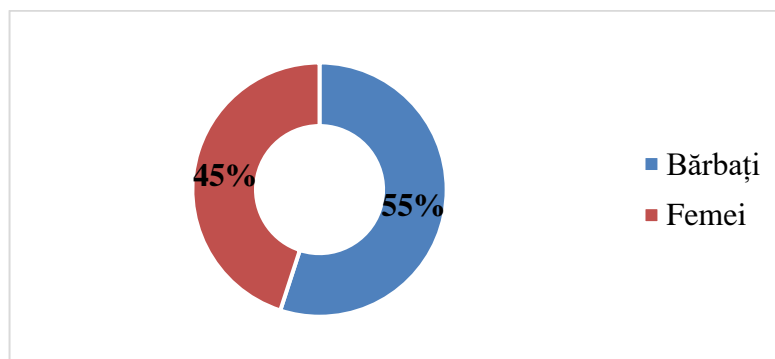

Fig. 2.2. Distribuția eșantionului în funcție de gen

Distribuția după categorii de vârstă am realizat-o pentru a descrie cât mai detaliat eșantionul cercetat în lucrare, formând grupurile conform divizării Organizației Mondiale a Sănătății [101, 181].

Tabelul 2.4. Distribuția eșantionului în funcție de vârstă

Vârstă	Nr. subiecților	Distribuție în %
19-24 ani	236	38
25-44 ani	354	58
45-60 ani	24	4

Astfel în grupul de subiecți cu vârsta cuprinsă între 19-25 de ani, avem 236 de participanți, ceea ce este 38%, aproape o pătrime din subiecți. În grupul de subiecți cu vârsta de 25-44 de ani avem mai mult de jumătate de eșantion – 58%, ceea ce numără 354 de subiecți.

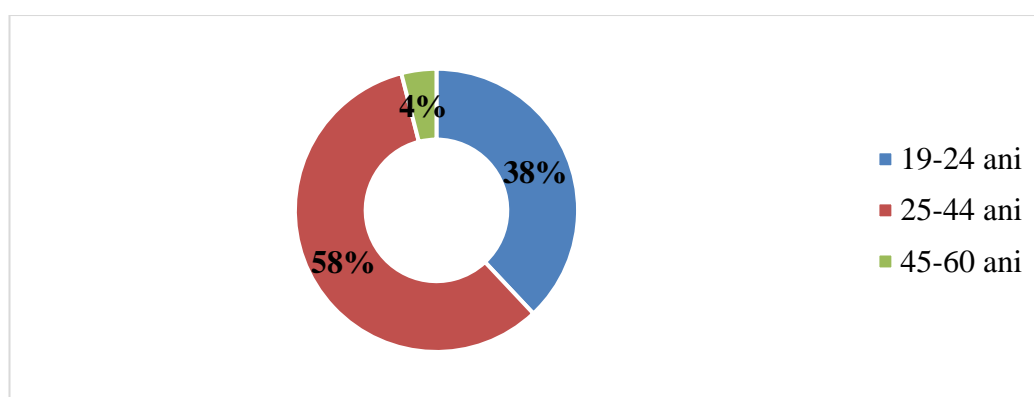

Fig. 2.3. Distribuția eșantionului în funcție de vârstă

Și subiecții cu vârsta cuprinsă între 45-60 ani fac o pătrime din eșantion, și anume 4%, sau 24 de persoane. Astfel putem menționa că eșantionul de cercetare este destul de tânăr care poate fi influențat mai puțin de anii 80-90 de destrămarea URSS și politica acestora de moralizare și

control a societății la toate nivelele dar mai ales la nivel de structuri de apărare internă, de securitate a statului și legislației precum sunt cele judiciare.

Tabelul 2.5. Distribuția eșantionului în funcție de experiența profesională

Gen	Nr. subiecților	Distribuție în %
Fără experiență (studenți)	197	32
Până la 5 ani	200	33
6-10 ani	89	14
11 și mai mulți ani	128	21

Conform variabilei de experiență profesională, avem patru grupuri în funcție de durata activității în cadrul domeniului juridic. Astfel studenții au fost plasați în grupul subiecților fără experiență – 197, 32% de subiecți.

Celălalt grup include subiecți care de abia au intrat în domeniul juridic care include de asemenea o treime de subiecți din întreg eșantion – 200 de persoane, 33%.

În următorul grup au intrat subiecți cu experiență de 6-10 ani în domeniul juridic, numărând 89 de persoane, care în procente este 14% din numărul de subiecți.

Și în sfârșit avem subiecți cu experiență egală și mai mare de 11 ani, în număr de 128 de persoane, sau 21% de subiecți.

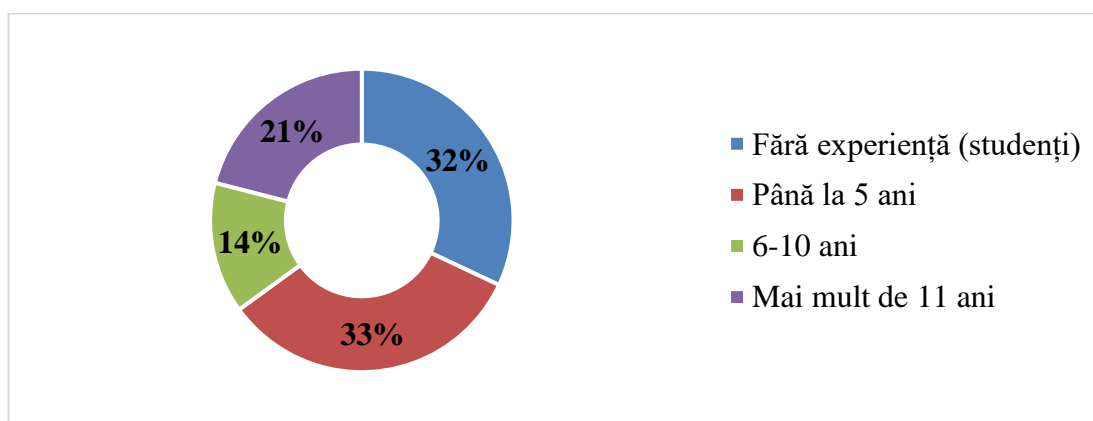

Fig. 2.4. Distribuția eșantionului în funcție de experiența profesională

Descrierea lotului de studenți. Grupul de studenți numără 197 subiecți, cu statut de studenți la Facultatea de Drept, din cadrul Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM) cu vârstă cuprinsă între 19-32 de ani, de ambele sexe, care la momentul cercetării își făceau studiile la anul 2 la secția cu frecvență precum și la secția cu frecvență redusă. Mai detaliat, după categoria de vârstă a studenților, grupul de studenți poate fi împărțit în două grupe:

Tabelul 2.6. Distribuția lotului de studenți în funcție de vârstă

Grup de vârstă	Nr. subiecților	Distribuție în %
19-24 ani	181	92
25-32 ani	16	8

Astfel în primul subgrup de studenți cu vârsta cuprinsă între 19-24 ani avem marea parte a lotului de studenți, și anume 92% de subiecți (181 de persoane), iar în al doilea cu vârsta cuprinsă între 25-32 ani avem doar 16 subiecți – 8% .

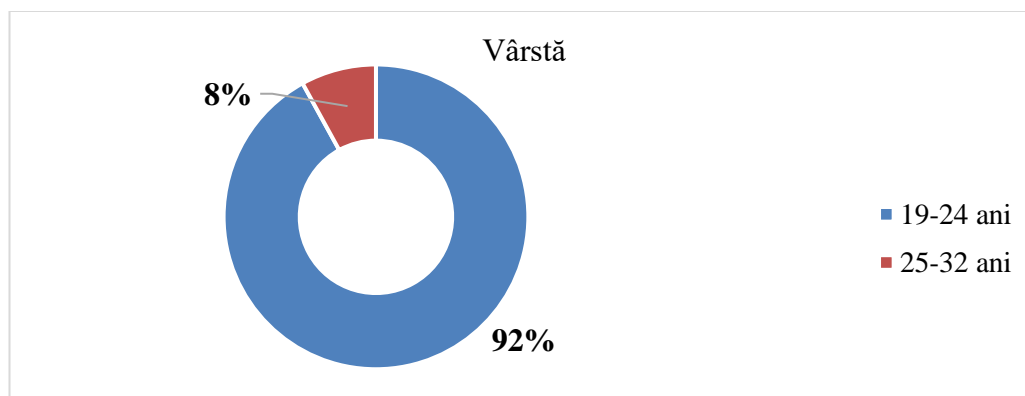

Fig. 2.5. Distribuția lotului de studenți după vârstă

De asemenea am considerat important de menționat distribuția subiecților studenți după categoria de gen, pentru un tablou mai conturat a grupului de persoane participante la cercetarea de față, având în vedere domeniul vizat, cel de ocrotire a drepturilor omului.

Tabelul 2.7. Distribuția lotului de studenți în funcție de gen

	Nr. subiecților	Distribuție în %
Bărbați	67	34.0
Femei	130	66.0

Observăm că în rândul studenților sunt mai multe femei decât bărbați constituind 66% din numărul de studenți participanți la cercetare și doar o treime – 34% de studenți sunt bărbați.

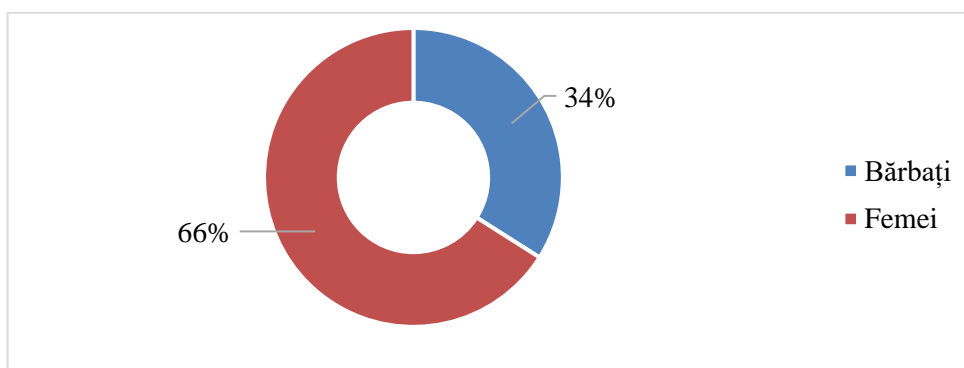

Fig. 2.6. Distribuția lotului de studenți după gen

Descrierea lotului de specialiști juriști. În cadrul lotului de angajați avem 417 de subiecți ce activează în domeniul juridic, cel de îndeplinire a justiției, a ocrotirii și apărării normelor de drept și a libertăților fundamentale a omului, reprezentați de avocați, procurori, ofițeri de urmărire penală, juriști. I-am divizat în funcție de mai multe variabile, cele folosite și pentru eșantion general și grupul de studenți: gen, vârstă și experiență profesională.

Tabelul 2.8. Distribuția lotului de angajați în funcție de gen

Gen	Nr. subiecților	Distribuție în %
Bărbați	279	67
Femei	138	33

Pentru categoria de gen în rândul angajaților avem mai mult de jumătate de grup de angajați reprezentați de bărbați 67%, sau 279 de persoane, iar femeile formează subgrup ce numără 138 de subiecți sau 33%.

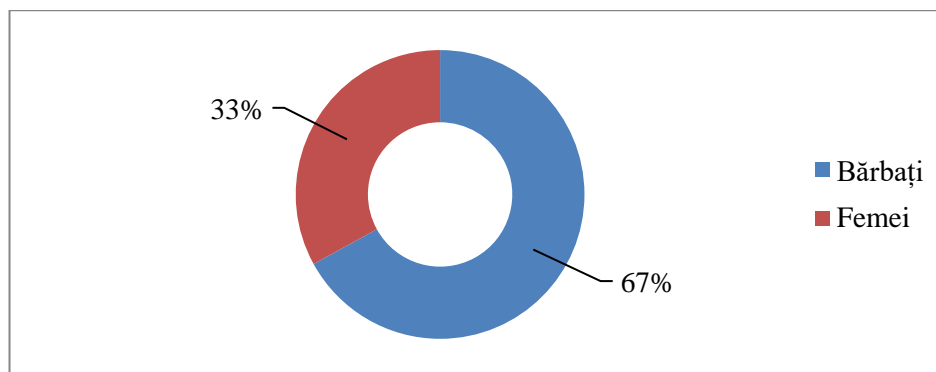

Fig. 2.7. Distribuția lotului de angajați în funcție de gen

Pentru variabila de vârstă în rândul angajaților avem, subiecți cu vârsta cuprinsă între 21 și 60 ani, pe care i-am divizat în subgrupuri conform categorizării Organizației Mondiale a Sănătății.

Tabelul 2.9. Distribuția lotului de angajați în funcție de vârstă

Vârstă	Nr. subiecților	Distribuție în %
19-24 ani	55	13
25-44 ani	338	81
45-60 ani	24	6

Grupul cel mai numeros este cel compus din subiecți cu vârsta cuprinsă între 25-44 ani – 338 persoane (81%), fiind urmat de grupul de subiecți cu vârsta cuprinsă între 21-24 ani – 55 persoane (13%) și doar 24 de subiecți sunt cu vârsta cuprinsă între 45-60 ani (6%).

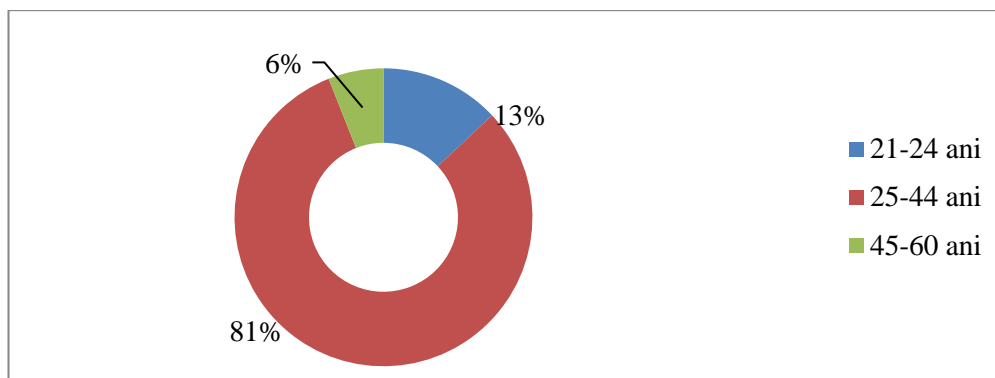

Fig. 2.8. Distribuția lotului de angajați în funcție de vârstă

După cum observăm angajații din domeniul juridic ce au participat în cercetarea de față sunt relativ tineri.

Tabelul 2.10. Distribuția lotului de angajați în funcție de experiența profesională

Experiență profesională	Nr. subiecților	Distribuție în %
Până la 5 ani	200	48
6-10 ani	89	21
Mai mult de 11 ani	128	31

După experiența profesională, am divizat grupul de angajați în domeniul juridic în trei subgrupuri. În primul grup au intrat angajații cu experiență de până la 5 ani, care formează aproape jumătate de eșantion reprezentat prin 48% de subiecți, sau 200 de persoane.

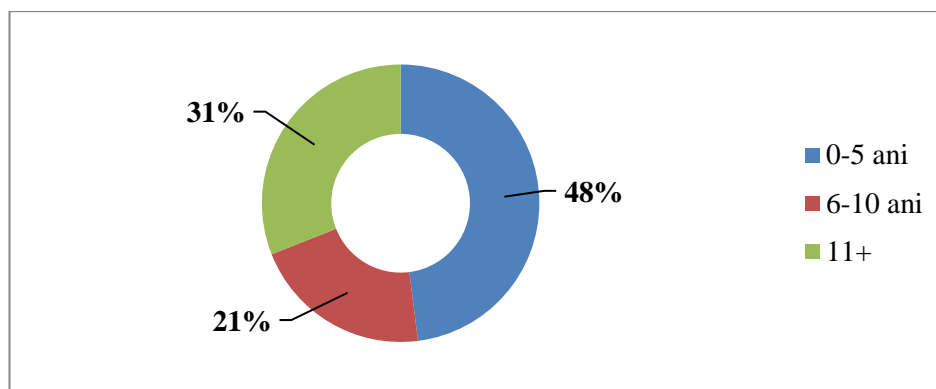

Fig. 2.9. Distribuția lotului de angajați în funcție de experiența profesională

Următorul subgrup include angajați cu experiență profesională cuprinsă între 6-10 ani, fiind 21% de subiecți, sau 89 de persoane. Și al treilea subgrup de persoane cu experiență egală sau mai mare de 11 ani, este determinat de o treime de subiecți din grupul persoanelor angajate în domeniul vizat, 31% sau 128 persoane.

Etapele cercetării. Cercetarea s-a realizat în perioada 2018-2022. În prima etapă (2018-2019) fiind efectuat un studiu-pilot pe un eșantion vast de studenți, care nu este reflectat în lucrare,

constituind subiectul unei publicații [146]. În cadrul celei de a doua etape, după analiza datelor căpătate și selectarea unei metodologii mai complete (2020), în perioada 2020-2021 au fost realizată cercetarea repetată, pe un eșantion nou cu o reprezentativitate mai vastă a populației juridice și folosirea altei metodologii. Etapa a treia (2022) a constat în generalizarea și analiza datelor căpătate în rezultatul aplicării metodelor de cercetare a reprezentării sociale.

2.2. Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la studenți

Cercetarea reprezentării sociale a EPJ la studenții de la Facultatea de drept s-a realizat către sfârșitul primului semestru al anului II de studii. Adică, pe de o parte tinerii dețineau anumite cunoștințe fundamentale din domeniu, fără a se aprofunda în aceasta prin urmarea disciplinelor de specialitate, în special a celor legate de procedura judiciară care includ și cunoștințele asupra expertizei. Astfel, deținând capacitatea de a aprecia imaginea de ansamblu: modul în care legea se potrivește și se raportează la diverse aspecte ale vieții sociale și interesului individual, aceștia nu puteau încă oferi o detaliere a procedurilor acesteia. Scopul includerii acestui lot de cercetare în eșantion a constat atât în urmărirea gândirii comune asupra procedurii de expertizare psihologică judiciară, cât și în identificarea procesului de formare a reprezentării sociale pe parcursul profesionalizării, prin trecerea de la cunoștințe, la abilități și atitudini.

Prezentăm datele obținute privind reprezentarea socială a EPJ în lotul de studenți (Tabelul 2.11). Conform datelor colectate și procesate cu privire la reprezentarea socială a EPJ la studenți juriști, participanți în număr de 197 persoane, am determinat 183 termeni asociativi pentru termenul inductor *expertiză psihologică judiciară*, menționați de 957 ori.

În cadrul procesării semantice, în unele cazuri au fost generalizate asociațiile apropiate după sens, sinonime, care au avut impact minor asupra rezultatelor finale obținute (de exemplu, asociațiile gândire, comportament, caracter, particularități individuale – *particularități psihologice individuale*; infractor, inculpat, maniac – *infractor*, studiu, investigație, cercetare – *cercetare*, crimă, omor, viol, infracțiune – *infracțiune*, etc.).

Conform pragului minim fixat de 5% din numărul total al persoanelor participante la cercetare, ceea ce prezintă N=9, am determinat termenii asociativi ce fac parte din câmpul reprezentational pentru EPJ în rândul studenților. În cadrul câmpului reprezentational avem 20 de termeni asociativi: *particularități psihologice individuale*, *cercetare*, *infracțiune*, *analiză*, *infractor*, *evaluare psihologică*, *stare psihică*, *instanță de judecată*, *sănătate mintală*, *lege*, *constatare faptă*, *psiholog*, *psihologie*, *proces judiciar*, *adevăr*, *concluzie*, *control judiciar*, *persoană*, *expert*, *ajutor*.

Tabelul 2.11. Frecvența, rangul apariției și rangul importanței termenilor asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară” la studenții juriști

№	Asociații	Frecvența		Rangul apariției	Rangul importanței (Mediana)	Rangul importanței
		nr.	%			
1	particularități psihologice individuale	81	41.1	1	2.85	10
2	cercetare	63	31.9	2	2.37	3
3	evaluare psihologică	58	29.4	3	2.69	6
4	infracțiune	54	27.4	4	3.09	13
5	analiză	50	25.3	5	2.76	7
6	infractor	47	23.8	6	2.40	4
7	sănătate mintală	36	18.3	7	2.69	6
8	stare psihică	35	17.7	8	1.66	2
9	instanță de judecată	22	11.1	9	3.36	16
10	concluzie	19	9.6	10	3.63	18
11	lege	18	9.1	11	3.00	11
12	constatare faptă	15	7.6	12	3.33	15
13	psiholog	15	7.6	12	2.80	9
14	psihologie	14	7.1	13	2.64	5
15	proces judiciar	14	7.1	13	3.36	16
16	adevăr	13	6,5	14	1.23	1
17	control judiciar	12	6.1	15	3.08	12
18	persoană	12	6.1	15	3.42	17
19	expert	9	4.6	16	2.78	8
20	ajutor	9	4.6	16	3.22	14

Frecvența minimă de apariție a asociațiilor eligibile pentru a fi incluse în nucleul central este fixată la 15% din mărimea eșantionului de subiecți care au participat la studiu, ceea ce reiese că termenii asociativi trebuie să aibă 29 de evocări pentru a candida în zona centrală a reprezentării sociale. Astfel în această zonă s-au conturat 8 termeni asociativi: *particularități psihologice individuale, cercetare, evaluare psihologică, infracțiune, analiză, infractor, sănătate mintală, stare psihică*.

În continuare, pentru structurarea ulterioară a reprezentării sociale am determinat importanța termenilor asociativi prin calculul mediane. Astfel pentru un rang înalt al importanței valoarea mediane trebuie să fie mai mică decât 3.00, iar pentru nivelul scăzut al importanței această valoare este egală sau mai mare decât 3.00. În cadrul termenilor asociativi cu rang înalt al importanței avem 11 asociații.

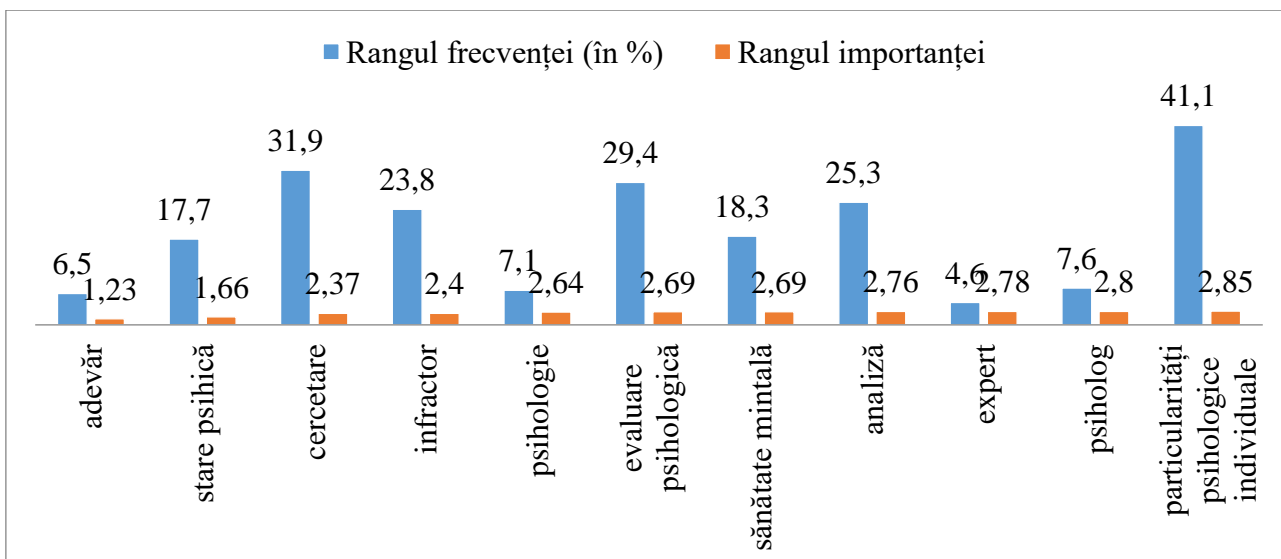

Fig. 2.10. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang înalt al importanței (<3)

Aceste asociații sunt: „adevăr” (6,5%, M=1,23), „stare psihică” (17,7%, M=1,66), „cercetare” (31,9%, M=2,37), „infractor” (23,8%, M=2,4), „psihologie” (7,1%, M=2,64), „evaluare psihologică” (29,4%, M=2,69), „sănătate mintală” (18,3%, M=2,69), „analiză” (25,3%, M=2,76), „expert” (4,6%, M=2,78), „psiholog” (7,6%, M=2,8), „particularități psihologice individuale” (41,1%, M=2,85).

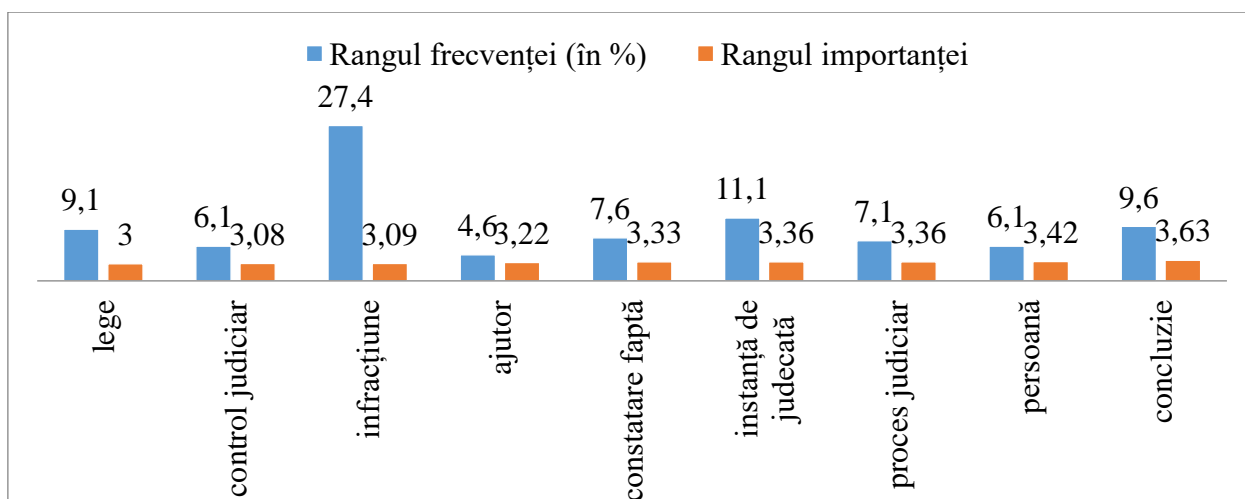

Fig. 2.11. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang scăzut al importanței (≥3)

Termenii asociativi cu rang scăzut al importanței sunt în număr de 9: „lege” (9,1% M=3,00), „control judiciar” (6,1% M=3,08), „infracțiune” (27,4% M=3,09), „ajutor” (4,6% M=3,22), „constatare faptă” (7,6% M=3,33), „instanță de judecată” (11,1% M=3,36), „proces judiciar” (7,1% M=3,36), „persoană” (6,1% M=3,42), „concluzie” (9,6% M=3,63).

În urma încrucișării datelor privind rangul frecvenței și cel al importanței am obținut următoarea structură a reprezentării sociale a EPJ în rândul studenților: temele centrale, sau altfel spus nucleul central este format din 7 termeni asociativi determinați de rang înalt al frecvenței și rang înalt al importanței – *particularități psihologice individuale, cercetare, evaluare psihologică, analiză, infractor, sănătate mintală și stare psihică*.

Zona periferică a reprezentării sociale este determinată de 8 termeni asociativi caracterizați de nivel scăzut al rangului frecvenței și al rangului importanței: *instanță de judecată, concluzie, lege, constatare faptă, control, persoană, ajutor, proces judiciar*.

De asemenea în cadrul structurii de față a reprezentării sociale a EPJ avem termeni asociativi cu statut ambiguu.

Astfel aici s-au pomenit termenii cu rang înalt al frecvenței (mai mare de 15%) și rang scăzut al importanței – aici avem doar un termen – *infracțiune*. În aceasta zonă sunt și termenii care au un rang înalt al importanței fiind plasați de subiecți pe primele locuri, dar cu frecvență scăzută – mai mică de 15%: *psiholog, psihologie, adevăr și expert*.

Tabelul 2.12. Structura reprezentării sociale „expertiza psihologică judiciară” la studenții juriști

	Rang înalt al importanței (elemente plasate pe primele 3 locuri ale lanțului asociativ - $M < 3$)	Rang scăzut al importanței (elemente plasate pe următoarele locuri ale lanțului asociativ - $M \geq 3$)
Frecvență ridicată (mai mare de 15%)	particularități psihologice individuale, cercetare, evaluare psihologică, analiză, infractor, sănătate mintală, stare psihică (nucleu central)	<i>infracțiune</i> (statut ambiguu)
Frecvență scăzută (mai mică de 15%)	<i>psiholog, psihologie, adevăr, expert</i> (statut ambiguu)	<i>instanță de judecată, concluzie, lege, constatare faptă, control, persoană, ajutor, proces judiciar</i> (elemente periferice)

Nucleul central al reprezentării sociale este determinat de obiectul EPJ (particularități psihologice individuale, sănătate mintală, stare psihică) și subiectul acesteia (infractor), precum și instrumentele EPJ (evaluare psihologică, cercetare, analiză). Zona periferică a reprezentării sociale este determinată de mai multe părți și circumstanțe ale EPJ: contextul de aplicare (instanța de judecă, proces judiciar), produsul (concluzie), obiectivul (ajutor), subiectul (persoană) EPJ,

precum și termeni ce țin de domeniul juridic (lege, constatare, faptă) și altele (control). Elementele cu statut ambiguu cu frecvență mică și rang înalt al importanței, care de regulă include elementele contrastive sunt referite la termenii ce țin de domeniul de competență al expertului psiholog (psiholog, psihologie, adevăr, expert). Iar termenul infracțiune are statut ambiguu, reprezentând și primul element periferic cu importanță scăzută în raport cu frecvența ridicată.

Tehnica substituției a fost utilizată pentru identificarea „zonelor mute” ale reprezentării sociale a EPJ.

Tabelul 2.13. Zona mută la „lucrătorii din domeniul juridic” în rândul studenților juriști

	Asociații	Frecvența		Rangul frecvenței
		nr.	%	
1.	cercetare	59	29.9	1
2.	particularități psihologice individuale	54	27.4	2
3.	evaluare psihologică	50	25.4	3
4.	analiză	42	21.3	4
5.	concluzie	35	17.7	5
6.	infracțiune	30	15.2	6
7.	psihologie	23	11.7	7
8.	proces judiciar	20	10.1	8
9.	stare psihică	19	9.6	9
10.	adevăr (aflare)	18	9.1	10
11.	infractor	17	8.6	11
12.	cauză infracțiune	17	8.6	11
13.	specialist	16	8.1	12
14.	persoană	16	8.1	12
15.	lege	16	8.1	12
16.	constatare	16	8.1	12
17.	psiholog	14	7.1	13
18.	probă	14	7.1	13
19.	pedeapsă	13	6.6	14
20.	claritate	13	6.6	14
21.	sănătate mintală	13	6.6	14
22.	expert psiholog	12	6.1	15
23.	expertiză	12	6.1	15
24.	ajutor	12	6.1	15
25.	procedură penală	11	5.6	16
26.	discernământ	11	5.6	16
27.	drept penal	10	5.1	17
28.	control	9	4.6	18
29.	victimă	9	4.6	18
30.	decizie	9	4.6	18

Zonele mute ale reprezentărilor sociale redau subansambluri de credințe sau cogniții care nu sunt exprimate spontan de subiecți, în condiții obișnuite, din cauza presiunilor normative exercitate asupra lor.

În cadrul cercetării de față, conform metodologiei înaintate am determinat zonele mute pentru două contexte: contextul juridic reprezentat de alți lucrători (majoritatea) din domeniul juridic și contextul social în general reprezentat de populația Republicii Moldova.

La plasarea în contextul juridic, subiecții au generat 154 de termeni asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară”, cu frecvența de 932 de evocări. Câmpul reprezentării sociale a EPJ în contextul majorității lucrătorilor din domeniul juridic este determinat de 30 de termeni asociativi: *cercetare, particularități psihologice individuale, evaluare psihologică, analiză, concluzie, infracțiune, psihologie, proces judiciar, stare psihică, adevăr, infractor, cauză infracțiune/intenție, specialist, persoană, lege, constatare, psiholog, probă, pedeapsă, claritate, sănătate mintală, expert psiholog, expertiză, ajutor, procedură penală, discernământ, drept penal, control, victimă și decizie*. După cum observăm câmpul este destul de vast.

Termenii cu frecvența cea mai mare, care respectiv corespunde cu pragul minim de $N=29$ sunt: *cercetare* (29,9%), *particularități psihologice individuale* (27,4%), *evaluare psihologică* (25,4%), *analiză* (21,3%), *concluzie* (17,7%), *infracțiune* (15,2%).

Pe lângă acești 6 termeni cu frecvență înaltă avem 24 de asociații cu frecvență mai mică de 15% și egală mai mare decât 5%: *psihologie, proces judiciar, stare psihică, adevăr (aflare), infractor, cauză infracțiune, specialist, persoană, lege, constatare, psiholog, probă, pedeapsă, claritate, sănătate mintală, expert psiholog, expertiză, ajutor, procedură penală, discernământ, drept penal, control, victimă, decizie*.

Pentru contextul social reprezentat de „populația Republicii Moldova, avem 148 de termeni asociativi generați de studenți, evocați de 922 ori. Tradițional, conform pragului minim de 5% determinăm câmpul reprezentational pentru expertiza psihologică judiciară în contextul populației de rând din perspectiva studenților.

În cadrul acestei zone mute, avem un câmp reprezentational format din 26 de termeni asociativi cu frecvența egală sau mai mare cu 5%: *analiză, particularități psihologice individuale, sănătate mintală, cercetare, evaluare psihologică, stare psihică, concluzii, proces judiciar, psiholog, infracțiune, infractor, lege, psihologie, discernământ, expertiză, psihiatrie, stare emoțională, instanță de judecată, înșelătorie, adevăr, necunoscut, neimportant, inutilă, consiliere, specialiști (lipsă), pedeapsă*.

Am determinat 9 termeni ce intră în grupul de cuvinte cu frecvență înaltă: *analiză, particularități psihologice individuale, sănătate mintală, cercetare, evaluare psihologică, stare psihică, concluzii, proces judiciar, psiholog*. Iar în grupul de termeni asociativi cu frecvență scăzută (5%-14%) s-au pomenit 17 asociații: *infracțiune, infractor, lege, psihologie, discernământ, expertiză, psihiatrie, stare emoțională, instanță de judecată, înșelătorie, adevăr, necunoscut, neimportant, inutilă, consiliere, specialiști (lipsă), pedeapsă*.

Tabelul 2.14. Zona mută la „majoritatea populației din Republica Moldova” în rândul studenților juriști

№	Asociații	Frecvența		Rangul frecvenței
		nr.	%	
1.	analiză	51	25.9	1
2.	particularități psihologice individuale	51	25.9	1
3.	sănătate mintală	47	23.8	2
4.	cercetare	45	22.8	3
5.	evaluare psihologică	44	22.3	4
6.	stare psihică	34	17.3	5
7.	concluzii	33	16.8	6
8.	proces judiciar	30	15.2	7
9.	psiholog	29	14.7	8
10.	infracțiune	27	13.7	9
11.	infractor	26	13.2	10
12.	lege	18	9.1	11
13.	psihologie	17	8.6	12
14.	discernământ	16	8.1	13
15.	expertiză	14	7.1	14
16.	psihiatrie	14	7.1	14
17.	stare emoțională	14	7.1	14
18.	instanță de judecată	13	6.6	15
19.	înșelătorie	12	6.1	16
20.	adevăr	11	5.6	17
21.	necunoscut	11	5.6	18
22.	neimportant	11	5.6	18
23.	inutilă	11	5.6	18
24.	consiliere	11	5.6	18
25.	specialiști (lipsă)	11	5.6	18
26.	pedeapsă	10	5.1	19

Realizând compararea câmpurilor reprezentative în toate contextele la lotul de studenți juriști, am obținut următoarele date (Tabelul 2.15).

Tabelul 2.15. Câmpurile reprezentationale ale EPJ în diferite contexte în rândul studenților juriști

Context inițial	Context: alți juriști	Context: Populația RM
<i>adevăr</i>	<i>adevăr</i>	<i>adevăr</i>
ajutor	ajutor	
<i>analiză</i>	<i>analiză</i>	<i>analiză</i>
	cauză infracțiune/intenție	
<i>cercetare</i>	<i>cercetare</i>	<i>cercetare</i>
	claritate	
<i>concluzie</i>	<i>concluzie</i>	<i>concluzie</i>
		consiliere
constatare	constatare	
control judiciar	control	
	decizie	
	discernământ	discernământ
	drept penal	
<i>evaluare psihologică</i>	<i>evaluare psihologică</i>	<i>evaluare psihologică</i>
expert	expert	
	expertiză	expertiză
<i>infractor</i>	<i>infractor</i>	<i>infractor</i>
<i>infracțiune</i>	<i>infracțiune</i>	<i>infracțiune</i>
instanță de judecată		instanță de judecată
		inutilă
		înșelătorie
<i>lege</i>	<i>lege</i>	<i>lege</i>
		necunoscut
		neimportant
<i>particularități psihologice individuale</i>	<i>particularități psihologice individuale</i>	<i>particularități psihologice individuale</i>
	pedeapsă	pedeapsă
persoană	persoană	
	probă	
	procedură penală	
<i>proces judiciar</i>	<i>proces judiciar</i>	<i>proces judiciar</i>
		psihiatrie
<i>psiholog</i>	<i>psiholog</i>	<i>psiholog</i>
<i>psihologie</i>	<i>psihologie</i>	<i>psihologie</i>
<i>sănătate mintală</i>	<i>sănătate mintală</i>	<i>sănătate mintală</i>
	specialist	specialiști (lipsă)
		stare emoțională
<i>stare psihică</i>	<i>stare psihică</i>	<i>stare psihică</i>
	victimă	

Observăm o serie de termeni comuni pentru toate trei contexte studiate, acestea sunt: *adevăr, analiză, cercetare, concluzie, evaluare psihologică, infractor, infracțiune, lege, particularități psihologice individuale, proces judiciar, psiholog, psihologie, sănătate mintală, stare psihică.*

Termeni asociativi specifici doar contextului obișnuit al studenților: *nu sunt.*

Termeni asociativi specifici doar contextului ce implică perspectiva altor specialiști din domeniul ocrotii normelor de drept: *cauză infracțiune, claritate, decizie, drept penal, probă, procedură penală, victimă.*

Termeni asociativi specifici contextului reprezentat de „populația Republicii Moldova”: *consiliere, inutilă, înșelătorie, necunoscut, neimportant, psihiatrie, stare emoțională.*

Contextul juridic, identificarea studenților cu acesta a relevat asociațiile comune pentru studenții și juriști și viziunea/închipuirea lor prin prisma altor specialiști juriști: *ajutor, constatare, control, expert, persoană.*

Avem termeni comuni pentru contextul altor specialiști juriști și populația ordinară: *discernământ, expertiză, pedeapsă, lipsă specialiști.*

Avem doar o asociație comună pentru contextul obișnuit al studenților și zona mută reprezentată de populația moldovenească – *instanță de judecată.* Este o asociație populară și stereotipizată din perspectivă profesională, adică expertizele judiciare în general sunt numite și realizate în cadrul și contextul (cu implicarea) instanțelor de judecată. Totodată, reprezentarea include termeni asociativi cu referință la procedura penală, adică nu i-a în cont rolul EPJ în cauzele civile.

În suprapunerea termenilor asociativi din cadrul reprezentării sociale și zonele mute ale acesteia prin prisma celor două contexte (alți juriști/populație), am determinat câteva asociații care și-au păstrat frecvența înaltă independent de contextul în care a fost plasat subiectul. Acești termeni sunt: *particularități psihologice individuale, cercetare, evaluare psihologică și analiză.*

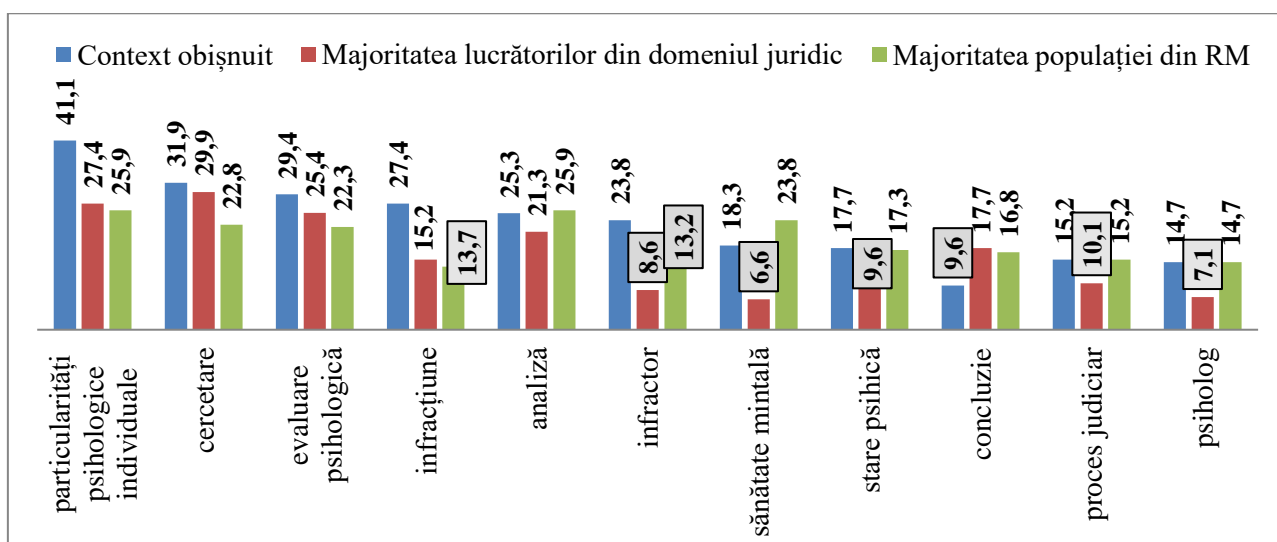

Fig. 2.12. Compararea distribuției termenilor asociativi cu frecvența mai mare de 15% la diferite etape de cercetare a reprezentării sociale vizate (în %)

Termenul asociativ *infracțiune* are frecvență ridicată în context ordinar și în contextul altor specialiști juriști, pe când în contextul populației acest termen nu este popular având frecvența mai mică de 15%. Iar termenul infractor are frecvență înaltă în cadrul reprezentării, făcând parte din nodul central al acesteia, dar în contextele altor juriști și cel al populației acesta își pierde din frecvență.

De asemenea sunt o serie de termeni asociativi cu frecvență înaltă în reprezentarea socială și în „rândul populației”, precum *sănătate mintală, stare psihică, proces judiciar, psiholog*, însă cu frecvență scăzută pentru contextul altor specialiști juriști.

Este și un termen cu frecvență scăzută în reprezentare, făcând parte din zona periferică, în context ordinar – *concluzie*, însă cu frecvență înaltă în contextele altor specialiști din domeniul de drept, și ce al populației.

Concluzii. Reprezentarea socială a EPJ poate fi atribuită unui domeniu tipic în care cunoștințele științifice au un rol decisiv. Constituind o problemă importantă pentru dezvoltarea sistemului judiciar, acțiunea dată de procedură prin cadrul științific și politicile în domeniul dreptului (în cazul studenților, aduse la cunoștință în conformitate cu programul de studii), mass-media și cunoștințele cotidiene se întâlnesc și modelează reprezentări sociale. Aici putem diferenția între o serie de mecanisme de ancorare: la nivel de denumire, când se face distincția și disocierea psihologiei de psihiatrie (termen asociativ întâlnit doar în zona mută); la nivel tematic, prin definirea „obiectelor” expertizei - infractor, infracțiune, concluzie, proces judiciar; de ancorare prin acțiuni - cercetare, evaluare, analiză, prin atitudini - sănătate mintală, stare psihică, particularități individual-psihologice.

Prin studierea modului în care studenții obiectivează realitățile științifice, politice și sociale, urmărim transformările vitale în sistemele de gândire sau în formarea colectivă a sensului la comunitatea specialiștilor din domeniul dreptului. Schimbări, care nu sunt doar procese structurale, ci și profund atitudinale și socio-cognitive.

2.3. Reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la specialiștii juriști

Prin metoda asociației libere, aplicată eșantionului de specialiști în număr de 417 persoane în scop de urmărire a rolului practicii în domeniu și a completării cunoștințelor cu deprinderi, au fost obținuți 232 termeni asociativi pentru termenul inductor *expertiză psihologică judiciară*, menționați de 1982 ori (Tabelul 2.16). În cadrul procesării semantice, în unele cazuri, au fost generalizate asociațiile apropiate după sens, sinonime, care au avut impact minor asupra rezultatelor finale obținute (de exemplu, asociațiile gândire, comportament, caracter, particularități individuale – *particularități psihologice individuale*; stare emoțională, emoții stare de afect – *stare*

emoțională, timp îndelungat – *tergiversare*, infractor, inculpat, bănuț – *bănuț*, studiu, investigație, cercetare – *cercetare*, crimă, omor, viol, infracțiune – *infracțiune*, etc.).

Tabelul 2.16. Frecvența, rangul apariției și rangul importanței termenilor asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară” la specialiștii juriști

Nr.	Asociații	Frecvența		Rangul apariției	Importanța – valoare medie	Rangul importanței
		nr.	%			
1	sănătate mintală	166	39.6	1	2.98	19
2	evaluare	143	34.3	2	2.97	18
3	discernământ	126	30	3	2.68	8
4	particularități psihologice individuale	108	26	4	3.17	22
5	stare psihică	93	22.3	5	2.71	9
6	infracțiune	92	22	6	2.82	12
7	victimă	73	17.5	7	2.40	5
8	concluzie (psihologică)	59	14.1	8	3.05	20
9	stare emoțională	55	13.2	9	2.80	11
10	psiholog	49	11.8	10	2.57	6
11	bănuț	44	10.6	11	3.09	21
12	nivel de dezvoltare	44	10.6	11	3.52	25
13	persoană	42	10.1	12	2.93	15
14	cauză penală	39	9.4	13	2.38	4
15	capacitate de exercițiu	37	8.9	14	2.03	1
16	analiză	35	8.4	15	3.17	22
17	cercetare	35	8.4	15	2.94	16
18	minor	35	8.4	15	2.31	3
19	probă	34	8.2	16	2.15	2
20	acțiune procesuală	32	7.7	17	2.84	13
21	expert	32	7.7	17	2.91	14
22	psihiatru	25	6	18	3.36	24
23	expertiză	24	5.7	19	2.63	7
24	tergiversare	23	5.5	20	3.26	23
25	psihologie	23	5.5	20	2.78	10

Pentru structurarea câmpului reprezentational format tradițional după teoria lui Abric din nucleu central și zona periferică, a fost necesară stabilirea unei frecvențe minime pentru includerea asociațiilor evocate în universul RS a EPJ, după cum am menționat în metodologie. În studiul nostru, pragul minim a fost fixat la 5% din numărul total al persoanelor participante la cercetare (N = 21). În cadrul acestui prag s-au pomenit 25 de termeni asociativi: *evaluare, sănătate mintală, discernământ, particularități psihologice individuale, stare psihică, infracțiune, victimă, concluzie (psihologică), stare emoțională, psiholog, bănuț, nivel de dezvoltare, persoană, cauză*

penală, capacitate de exercițiu, analiză, cercetare, minor, probă, acțiune procesuală, expert, psihiatru, expertiză, tergiversare, psihologie. După cum observăm câmpul reprezentării sociale a EPJ este larg, incluzând mai multe aspecte ale procedurii de EPJ în sens științific și în sens „popular”.

De asemenea, frecvența minimă de apariție a asociațiilor eligibile pentru a fi incluse în nucleul central a fost fixată la 15% (N = 62) din mărimea eșantionului de subiecți care au participat la studiu. În limitele termenilor presupuși pentru încadrare în nucleul central au fost calculate 7 asociații. Acestea sunt următoarele: *evaluare, sănătate mintală, discernământ, particularități psihologice individuale, stare psihică, infracțiune, victimă*. După cum observăm asociațiile generate cu frecvența apariției înaltă țin de obiectul EPJ, subiecții expertizei precum și obiectul expertizei complexe psihiatrico-psihologice judiciare – sănătate mintală.

În analiza cantitativă, pe lângă criteriul referitor la frecvența apariției în evocările pe care le-au realizat subiecții, am ținut cont și de valoarea medie a rangului importanței pe care specialiștii juriști au atribuit-o fiecăruia dintre termenii asociați sintagmei „expertiză psihologică judiciară”, numărul asociațiilor candidate pentru a face parte din nucleul central al reprezentării sociale fiind – 19.

Astfel, am diferențiat asociațiile al căror rang mediu al importanței este mai mic de 3.00 (valoarea mediană a scalei pe care subiecții au avut-o la dispoziție pentru a nota rangurile) de asociațiile care au avut un rang mediu al importanței mai mare sau egal cu 3.00. Primul grup a întrunit asociațiile cu un rang înalt al importanței, al doilea – cu rang jos al importanței.

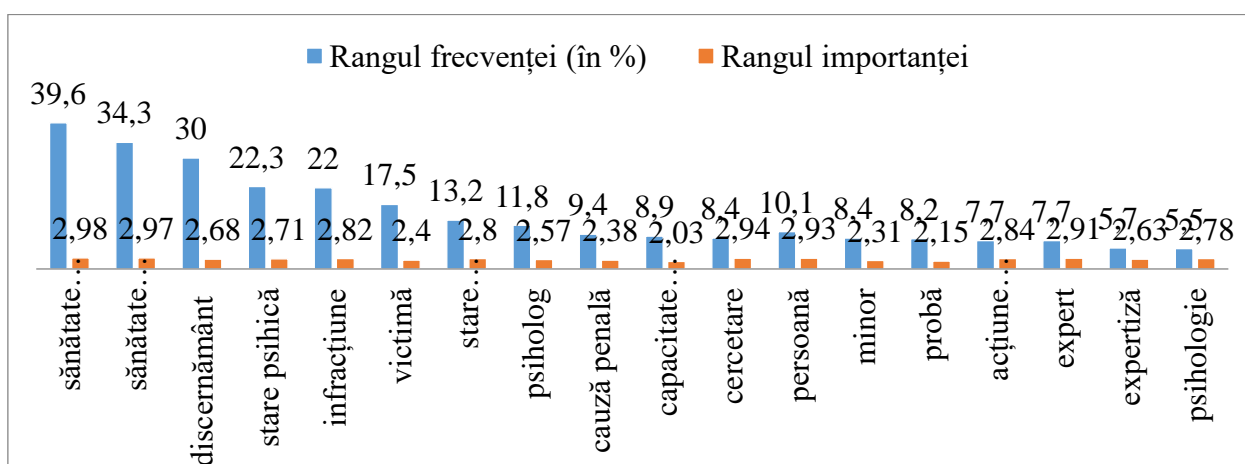

Fig. 2.13. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologic judiciară” cu rang înalt al importanței (<3)

Astfel, observăm că sunt mulți termeni cu rang înalt al importanței, dar cu rang al frecvenței sau diferit: „sănătate mintală” (39,6%, M=2,98), „concluzie (psihologică)” (34,3%, M=2,97), „discernământ” (30%, M=2,68), „stare psihică” (22,3%, M=2,71), „infracțiune” (22%, M=2,82),

„victimă” (17,5%, M=2,4), „stare emoțională” (13,2%, M=2,8), „psiholog” (11,8%, M=2,57), „cauză penală” (9,4%, M=2,38), „capacitate de exercițiu” (8,9%, M=2,03), „cercetare” (8,4%, M=2,94), „persoană” (10,1%, M=2,93), „minor” (8,4%, M=2,31), „probă” (8,2%, M=2,15), „acțiune procesuală” (7,75 2,84), „expert” (7,75, M=2,91), „expertiză” (5,7%, M=2,63), „psihologie” (5,5%, M=2,78). Din acești termeni doar șase au rang înalt al frecvenței – adică mai mare de 15% - acești termeni sunt elementele centrale potențiale.

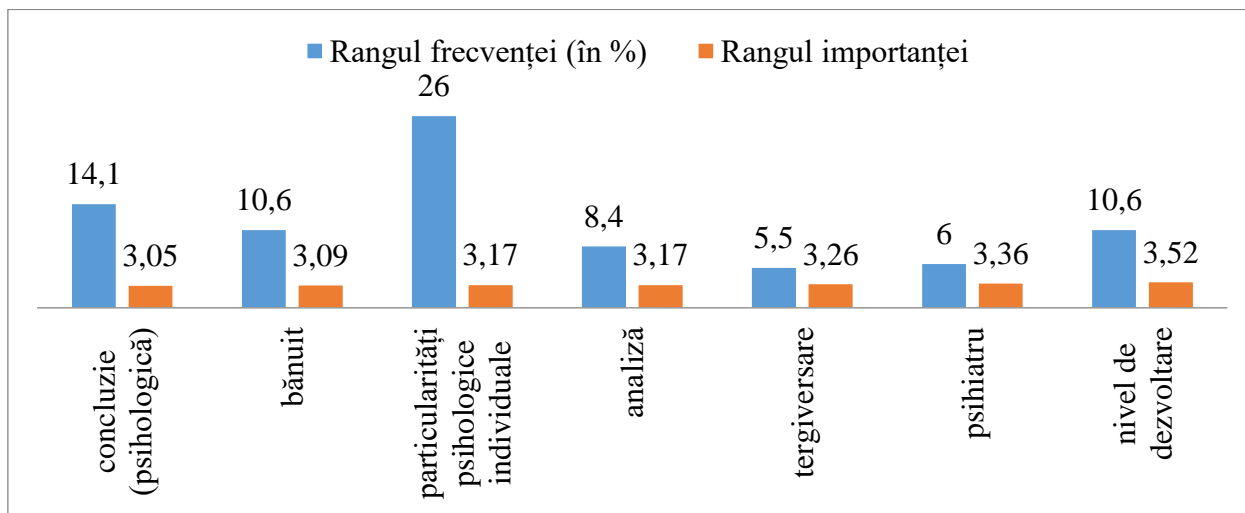

Fig. 2.14. Termenii asociativi a reprezentării sociale „expertiză psihologică judiciară” cu rang scăzut al importanței (≥ 3)

Termenii cu rang scăzut al importanței sunt mai puțini – 7, majoritatea dintre care au de asemenea rang scăzut al frecvenței (mai mic de 15%): „concluzie (psihologică)” (14,1% M=3,05), „bănuț” (10,6%, M=3,09), „particularități psihologice individuale” (26%, M=3,17), „analiză” (8,4%, M=3,17), „tergiversare” (5,5%, M=3,26), „psihiatru” (6%, M=3,36), „nivel de dezvoltare” (10,6%, M=3,52).

Conform tabelului afișat și datelor analizate mai jos, avem următoare structură a reprezentării sociale a EPJ. Astfel, în nucleul central al reprezentării sociale vizate au intrat termenii asociativi cu frecvența înaltă și cu rang înalt al importanței. Acești termeni sunt „evaluare”, „sănătate mintală”, „discernământ”, „stare psihică”, „infracțiune”, „victimă”. În zona periferică a reprezentării sociale a EPJ au intrat șase termeni care au un rang scăzut al frecvenței și rang scăzut al importanței: „concluzie”, „bănuț”, „nivel de dezvoltare”, „analiză”, „psihiatru”, „tergiversare”. Conform teoriei lui Abric privind structurarea reprezentării sociale, există o serie de termeni care nu se încadrează nici în nucleul central, nici în zona periferică. Aceste asociații au statut ambiguu conform autorului. Astfel în această categorie intră termenii cu frecvență înaltă și importanță scăzută: „particularități psihologice individuale”. Tot în această categorie intră termenii asociativi cu frecvență scăzută și importanță înaltă: „stare emoțională”, „psiholog”, „persoană”,

„cauză penală”, „capacitate de exercițiu”, „cercetare”, „minor”, „probă”, „acțiune procesuală”, „expert”, „expertiză”, „psihologie”.

Tabelul 2.17. Structura reprezentării sociale „expertiza psihologică judiciară” la specialiști juriști

	Rang înalt al importanței (elemente plasate pe primele 3 locuri ale lanțului asociativ - $M < 3$)	Rang scăzut al importanței (elemente plasate pe următoarele locuri ale lanțului asociativ - $M \geq 3$)
Frecvență ridicată (mai mare de 15%)	evaluare, sănătate mintală, discernământ, stare psihică, infracțiune, victimă (nucleu central)	Particularități psihologice individuale (statut ambiguu)
Frecvență scăzută (mai mică de 15%)	<i>stare emoțională, psiholog, persoană, cauză penală, capacitate de exercițiu, cercetare, minor, probă, acțiune procesuală, expert, expertiză, psihologie</i> (statut ambiguu)	<i>concluzie, bănuț, nivel de dezvoltare, analiză, psihiatru, tergiversare</i> (elemente periferice)

Următoarea etapă similar cazului cercetării reprezentării sociale a EPJ în rândul studenților, am determinat zona mută în două contexte substitutive: alți specialiști în domeniul juridic și populația Republicii Moldova.

La plasarea în contextul juridic general (alții), subiecții au generat 174 de termeni asociativi pentru termenul inductor „expertiză psihologică judiciară”, cu frecvența de 1858. Conținutul general al reprezentării sociale vizate în rândul majorității lucrătorilor din domeniul juridic este determinat de 23 de termeni asociativi: *discernământ, stare psihică, evaluare, probă, concluzie, sănătate mintală, particularități psihologice individuale, adevăr, stare emoțională, constatare, victimă, nivel de dezvoltare, infracțiune, cauză penală, analiza, acțiune procesuală, cercetare, specialiști, capacitate de exercițiu, persoană, calificare acțiunii, bănuț, expert.*

Termenii cu frecvența cea mai mare, care respectiv corespunde cu pragul minim de $N=62$, adică 15% din numărul total al subiecților (stabilit inițial), sunt: „discernământ” (35%), „stare psihică” (26%), „evaluare” (25,7%), „probă” (23,9%) și „concluzie” (21,1%). De asemenea, în câmpul reprezentational al EPJ au intrat și alți termeni cu frecvență mai mică de 15%: *sănătate mintală, particularități psihologice individuale, adevăr, stare emoțională, constatare, victimă, nivel de dezvoltare, infracțiune, cauză penală, analiza, acțiune procesuală, cercetare, specialiști/profesionalism, capacitate de exercițiu, persoană, calificare acțiunii, bănuț, expert.*

Tabelul 2.18. Zona mută la „lucrătorii din domeniul juridic” în rândul specialiștilor juriști

№	Asociații	Frecvența		Rangul frecvenței
		nr.	%	
1	discernământ	146	35	1
2	stare psihică	109	26	2
3	evaluare	107	25,7	3
4	probă	100	23,9	4
5	concluzie	88	21,1	5
6	sănătate mintală	60	14,4	6
7	particularități psihologice individuale	55	13,2	7
8	adevăr	48	11,5	8
9	stare emoțională	45	10,8	9
10	constatare	45	10,8	9
11	victimă	43	10,3	10
12	nivel de dezvoltare	42	10,1	11
13	infracțiune	41	9,8	12
14	cauză penală	38	9,1	13
15	analiza	33	7,9	14
16	acțiune procesuală	33	7,9	14
17	cercetare	32	7,7	15
18	specialiști	27	6,4	16
19	capacitate de exercițiu	26	6,2	17
20	persoană	26	6,2	17
21	calificare acțiuni	25	6	18
22	bănuț	25	6	18
23	expert	24	5,8	19

Pentru contextul social general al Republicii Moldova (populația), am obținut 149 de termeni asociativi generați de subiecți, cu frecvența de 1826. Astfel, luând în considerare pragul minim de 5% pentru reliefarea conținutului reprezentării, atestăm că reprezentarea socială a EPJ în rândul populației din Republica Moldova este formată din 22 de termeni asociativi generați de subiecți: *sănătate mintală, evaluare, discernământ, stare emoțională, stare psihică, particularități psihologice individuale, spital psihiatrie, concluzie, psiholog, tratament, psihiatru, specialiști, adevăr (dreptate), cercetare, necunoaștere, examinare medicală, acțiune procesuală, nivel de dezvoltare, probă, infracțiune, vinovăție și expert.*

Termenii cu frecvența mai mare de 15% sunt: „sănătate mintală” (69,8%), „evaluare” (29,5%), „discernământ” (29,5%), „stare emoțională” (19,4%), „stare psihică” (19,2%), „particularități psihologice individuale” (16,8%). Câmpul reprezentării sociale a EPJ în contextul populației Republicii Moldova este reprezentat și de termenii: „spital psihiatrie”, „concluzie”,

„psiholog”, „tratament”, „psihiatru”, „specialiști”, „adevăr/dreptate”, „cercetare”, „necunoaștere”, „examinare medicală”, „acțiune procesuală”, „nivel de dezvoltare”, „probă”, „infracțiune”, „vinovăție”, „expert”.

Pentru cele trei contexte avem termeni asociativi ce fac parte din fiecare câmp reprezentational – „obișnuit”, „alte persoane din domeniul juridic” și „populația Republicii Moldova”. Acești termeni sunt: *acțiune procesuală, cercetare, concluzie, discernământ, evaluare, expert, infracțiune, nivel de dezvoltare, particularități psihologice individuale, probă, sănătate mintală, stare emoțională și stare psihică.*

Tabelul 2.19. Zona mută la „majoritatea populației din Republica Moldova” în rândul specialiștilor juriști

№	Asociații	Frecvența		Rangul frecvenței
		nr.	%	
1	sănătate mintală	318	76,2	1
2	evaluare	123	29,5	2
3	discernământ	123	29,5	2
4	stare emoțională	81	19,4	3
5	stare psihică	80	19,2	4
6	particularități psihologice individuale	70	16,8	5
7	spital psihiatrie	59	14,1	6
8	concluzie	59	14,1	6
9	psiholog	50	12	7
10	tratament	47	11,3	8
11	psihiatru	44	10,6	9
12	specialiști	38	9,1	10
13	adevăr (dreptate)	35	8,4	11
14	cercetare	31	7,4	12
15	necunoaștere	29	6,9	13
16	examinare medicală	26	6,2	15
17	acțiune procesuală	26	6,2	15
18	nivel de dezvoltare	25	6	16
19	probă	24	5,8	17
20	infracțiune	24	5,8	17
21	vinovăție	23	5,5	18
22	expert	23	5,5	18

Putem conchide că subiecții cunosc aspecte teoretice ale EPJ, relevând prin acești termeni elementele definitorii ale expresiei inductoare.

Termenii asociativi specifici identificați pentru subiecții eșantionului și pentru „alți specialiști din domeniul juridic” includ: *analiză, bănuie, capacitate de exercițiu, cauză penală, persoană și victimă*. Acești termeni reflectă limbajul și perspectivele specifice activităților juridice, fiind frecvent utilizați de angajații din acest domeniu. Ei subliniază părțile participante la procesul juridic și etapele acestuia, mai ales în ceea ce privește cauzele penale sau civile.

În același sens, termenii asociativi comuni obținuți în cadrul reprezentării sociale primare pentru „EPJ” și în contextul populației generale din Republica Moldova sunt *psihiatru și psiholog*. Această asociere evidențiază lipsa unei delimitări clare între aceste două profesii distincte, care, deși se ocupă de studiul psihicului uman, au abordări teoretice și practice diferite. Această confuzie indică faptul că, în percepția generală, nu există o înțelegere bine definită a rolului fiecăruia dintre acești specialiști.

În cadrul zonelor mute, reprezentarea socială în alte contexte a relevat doi termeni comuni: *adevăr și specialiști*. Acești termeni sugerează percepția generală a EPJ ca o activitate menită să dezvăluie adevărul și să implice expertiza unor profesioniști calificați.

Pentru contextul specific specialiștilor din domeniul juridic, termenii asociați sunt *calificare acțiuni și constatare*, ceea ce reflectă limbajul și experiențele profesionale frecvente ale juriștilor, mai ales în legătură cu expertiza juridică în general. Această asociere subliniază modul în care experiența zilnică a specialiștilor influențează reprezentarea socială a EPJ.

În schimb, termenii specifici pentru contextul populației generale sunt *examinare medicală, necunoaștere și vinovăție*. Aceștia reflectă percepția superficială sau confuză a EPJ, sugerând o atitudine rezervată sau sceptică față de această procedură. De asemenea, acești termeni pot indica și lipsa unei înțelegeri clare asupra domeniului psihologiei în general, contribuind la confuzia dintre psihologie și psihiatrie.

Zonele mute, investigate prin substituirea contextului, au dezvăluit convingeri și păreri sincere ale subiecților. Astfel, specialiștii juriști percep EPJ ca un instrument menit să dezvăluie *adevărul* – în special în detectarea comportamentului simulat sau în stabilirea circumstanțelor subiective ale infracțiunii dintr-o perspectivă psihologică.

Totodată, participanții cercetării au menționat percepția EPJ ca *examinare medicală*, ceea ce denotă confuzia persistentă între psihologie și psihiatrie. Această confuzie este frecvent întâlnită atât la juriști, cât și în rândul populației generale din Republica Moldova. De asemenea, s-a evidențiat o altă percepție importantă – EPJ este văzută ca fiind legată de *calificarea acțiunilor și vinovăției*. Acest lucru este justificat prin rolul EPJ în analiza complexă a persoanei supuse expertizării în context juridic, oferind informații detaliate sub formă de rapoarte sau concluzii care

sprijină judecătorii sau alte autorități în calificarea acțiunilor persoanei sau stabilirea vinovăției. Această funcție subliniază importanța EPJ ca un element indispensabil în procesul de luare a deciziilor juridice.

Tabelul 2.20. Câmpurile reprezentative ale EPJ în diferite contexte în rândul specialiștilor juriști

Context inițial	Context: alți juriști	Context: Populația RM
<i>acțiune procesuală</i>	<i>acțiune procesuală</i>	<i>acțiune procesuală</i>
	adevăr	adevăr
analiză	analiza	
bănuț	bănuț	
	calificare acțiuni	
capacitate de exercițiu	capacitate de exercițiu	
cauză penală	cauză penală	
<i>cercetare</i>	<i>cercetare</i>	<i>cercetare</i>
<i>concluzie</i>	<i>concluzie</i>	<i>concluzie</i>
	constatare	
<i>discernământ</i>	<i>discernământ</i>	<i>discernământ</i>
<i>evaluare</i>	<i>evaluare</i>	<i>evaluare</i>
		examinare medicală
<i>expert</i>	<i>expert</i>	<i>expert</i>
<i>expertiză</i>		
<i>infracțiune</i>	<i>infracțiune</i>	<i>infracțiune</i>
minor		
		necunoaștere
<i>nivel de dezvoltare</i>	<i>nivel de dezvoltare</i>	<i>nivel de dezvoltare</i>
<i>particularități psihologice individuale</i>	<i>particularități psihologice individuale</i>	<i>particularități psihologice individuale</i>
persoană	persoană	
<i>probă</i>	<i>probă</i>	<i>probă</i>
psihiatru		psihiatru
psiholog		psiholog
psihologie		
<i>sănătate mintală</i>	<i>sănătate mintală</i>	<i>sănătate mintală</i>
	specialiști	specialiști
		spital psihiatrie
<i>stare emoțională</i>	<i>stare emoțională</i>	<i>stare emoțională</i>
<i>stare psihică</i>	<i>stare psihică</i>	<i>stare psihică</i>
tergiversare		
		tratament
victimă	victimă	
		vinovăție

Putem menționa că subiecții au subliniat importanța prezenței specialiștilor în realizarea EPJ și recunosc că nu au cunoștințe suficiente cu referire la expertiza psihologică, având în vedere că aceasta se practică rar și este lipsă de specialiști (8 experți licențiați pe țară), respectiv procedura ia mult timp.

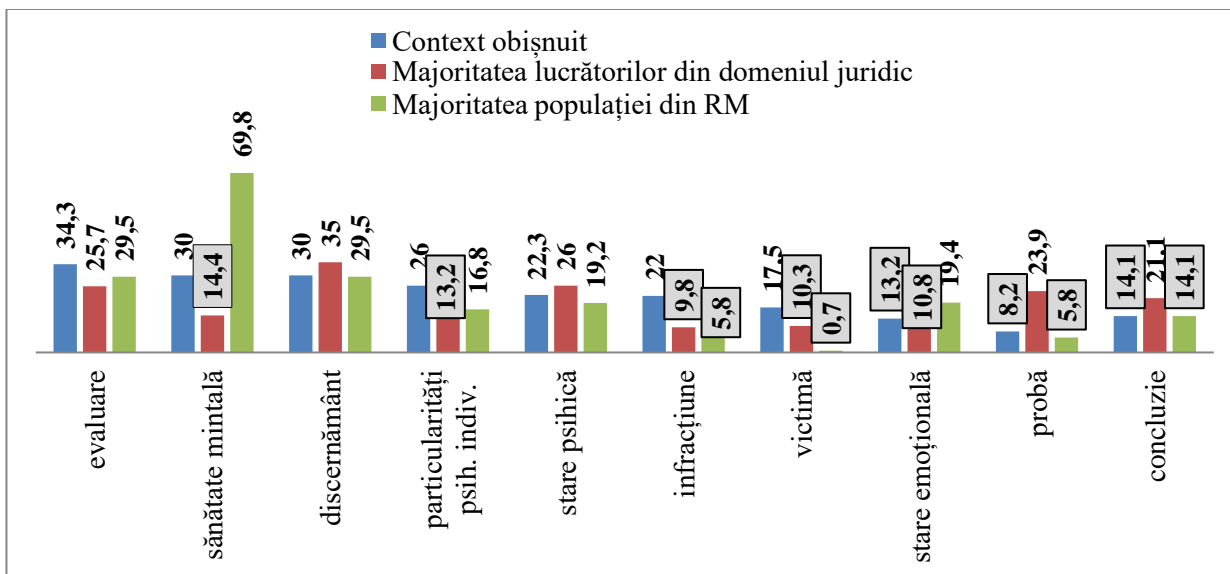

Fig. 2.15. Compararea distribuirii termenilor asociativi cu frecvența mai mare de 15% la diferite etape de cercetare a reprezentării sociale vizate (în %)

Am analizat termenii asociativi care au rangul frecvenței mai mare sau egal cu 15% din fiecare context pentru a vedea dacă s-a păstrat această frecvență. Am observat următoarele:

Termenul asociativ „evaluare” este element central al reprezentării sociale a EPJ, respectiv păstrează această poziție – cu rang înalt al frecvenței.

Termenul asociativ „sănătate mintală” face parte din nodul central. În contextul „alți specialiști” termenul pierde din valoare sa centrală, însă în contextul populației Republicii Moldova această expresie asociativă este cel mai popular termen. Putem spune cu certitudine că RS a EPJ este puternic influențat de cunoștințele generale despre psihologie și atitudinea neîncrezătoare și discriminatoare față de psihologie, perceperea acesteia ca psihiatrie.

Termenul asociativ „discernământ” de asemenea este element central, și își păstrează nivelul înalt al frecvenței, astfel se confirmă centralitatea acesteia.

Expresia asociativă „particularități psihologice individuale” are statut ambiguu, și observăm că este influențată de context, în cel juridic are frecvență redusă iar în cel al populației Moldovei are frecvența mare.

Pentru termenul asociativ „stare psihică” – face parte din nucleu central - se confirmă centralitatea. Termenii asociativi ce fac parte din nucleul central - „infrațiune” și „victimă” au frecvență scăzută în ambele contexte, astfel nu se confirmă centralitatea acestuia. Termenul

asociativ, cu statut ambiguu – „stare emoțională” – nu este considerată ca particularitate care poate fi studiată, evaluată – aceasta are frecvență înaltă doar la populația obișnuită, juriștii de obicei neagă emoțiile, respectiv nici nu le iau în considerare când vine vorba de realizarea expertizei psihologice. Termenul asociativ cu statut ambiguu „probă”, în context juridic general acesta are frecvență mare, însă în rândul populației – nu este considerat ca termen ce se asociază cu EPJ. Și termenul asociativ „concluzie”, element periferic în structura reprezentării, are frecvență înaltă în contextul lucrătorilor din domeniul juridic care cunosc că produsul expertizei este raportul sau concluzia specialistului – aspect ce ține de procedura realizării expertizei.

Ca și **concluzie**, în cercetarea reprezentării sociale în rândul specialiștilor juriști am stabilit că aceasta este determinată în primul rând de așa termeni precum evaluare, sănătate mintală, discernământ, stare psihică, infracțiune și victimă. Aceste teme centrale sunt susținute de alte elemente care o completează precum stare emoțională, particularități psihologice individuale, cercetare, minor, psiholog, psihologie, cauză penală, capacitate de exercițiu, expert, expertiză. Reprezentarea la momentul prezent este caracterizată prin prezența psihiatrului, analiza nivelului de dezvoltare și integrarea rezultatelor în concluzii. Structura obținută a reprezentării sociale la eșantionul dat ne indică că juriștii nu au atitudini, percepții bine conturate în ceea ce privește EPJ, ele fiind influențate de practica juridică și cunoștințele generale de pregătire juridică.

În urma analizei zonelor mute a reprezentării sociale a EPJ putem menționa că juriștii percep expertiza ca evaluare, discernământ, precum și analiza stării psihice independent de context. Acești termeni prezintă esența generalizată a expertizei psihologice juridice care este o procedură de evaluare (prin aplicarea diferitor metode și tehnici de psihodiagnostic) a stării psiho-emoționale a persoanei.

Putem constata și în cazul specialiștilor despre rolul important al cunoștințelor științifice completate de practica în domeniu. Însă tot această practică aduce anumite conotații negative noțiunii de EPJ, cum ar fi atribuirea de sensuri prin asociațiile *tergiversare* și *necunoaștere*. Oricum se urmărește aceeași tendință de ancorare și obiectivare a realităților științifice, politice și sociale care conduc la schimbarea de atitudini și de orientare comportamentală.

2.4. Analiza comparativă privind reprezentarea socială a expertizei psihologice judiciare la studenți și specialiști juriști

Pentru o analiză mai profundă a câmpului reprezentational și structurii reprezentării sociale a EPJ am comparat câmpurile reprezentării date obținute în ambele eșantioane, prin suprapunerea datelor. Astfel am obținut următoarele date, prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 2.21. Compararea câmpurilor reprezentationale a EPJ la studenți și angajați

№	<i>Studenți juriști</i>	<i>Specialiști din domeniul juridic</i>
1.		analiză
2.		bănuț/infractor
3.		cercetare
4.		concluzie (psihologică)
5.		evaluare
6.		expert
7.		infracțiune
8.		particularități psihologice individuale
9.		persoană
10.		psiholog
11.		psihologie
12.		sănătate mintală
13.		stare psihică
14.	adevăr	acțiune procesuală
15.	ajutor	capacitate de exercițiu
16.	constatare faptă	cauză penală
17.	control judiciar	discernământ
18.	instanță de judecată	expertiză
19.	lege	minor
20.	proces judiciar	nivel de dezvoltare
21.		probă
22.		psihiatru
23.		stare emoțională
24.		tergiversare
25.		victimă

Conform tabelului, observăm că practic jumătate din câmpul reprezentational al EPJ la studenții și specialiștii juriști care activează deja în domeniul juridic includ aceiași termeni asociativi precum: *evaluare, sănătate mintală, stare psihică, particularități psihologice individuale, infracțiune, analiză, bănuț/infractor, concluzie (psihologică), psiholog, persoană, cercetare, expert și psihologie*. Astfel avem printre termenii asociativi comuni termeni ce țin de esența EPJ precum „evaluare”, „analiză”, „cercetare”, „concluzie (psihologică)”; termeni ce țin de obiectul EPJ precum „sănătate mintală”, „stare psihică”, particularități psihologice individuale”; termeni asociativi ce descriu subiectul expertizei precum sunt „bănuț/infractor” și „persoană”; circumstanțele de ordonare a expertizei – „infracțiune”; termeni ce relatează despre specialiștii ce realizează expertiza dată – „psiholog” și „expert”, precum și domeniul – „psihologie”. Termeni

asociativi caracteristici doar pentru eșantionul de studenți sunt următorii: *lege, instanță de judecată, constatare faptă, proces judiciar, adevăr, control judiciar, ajutor*.

Eșantionul ce include specialiști din domeniul juridic au mai mulți termeni asociativi diferiți de cei a studenților precum: *discernământ, stare emoțională, nivel de dezvoltare, cauză penală, capacitate de exercițiu, victimă, minor, probă, acțiune procesuală, psihiatru, expertiză și tergiversare*.

Astfel, analizând diferențele în asocieri cu privire la termenul inductor observăm că termenii asociativi în rândul studenților sunt mai generali, exprimate în mod „pipăit”, precum și limitat de procesul de asimilarea cunoștințelor, care abia începe (având în considerare faptul că studenții nu au avut practică în instituții de stat și cunoștințele acumulate sunt doar din cadrul orelor universitare).

În același timp multitudinea de termeni asociativi la specialiștii încadrați deja în domeniul juridic ne vorbesc despre experiența profesională, respectiv interacțiunea lor cu EPJ în practica sa, de unde putem conchide că subiecții au multe cazuri ce implică victime minore care necesită evaluarea nivelului de dezvoltare, starea emoțională (sau starea de tensiune psihică, starea de afect), tergiversarea procedurilor/proceselor juridice în instituțiile ce operează cu expertiza dată și cu expertiza juridică în general.

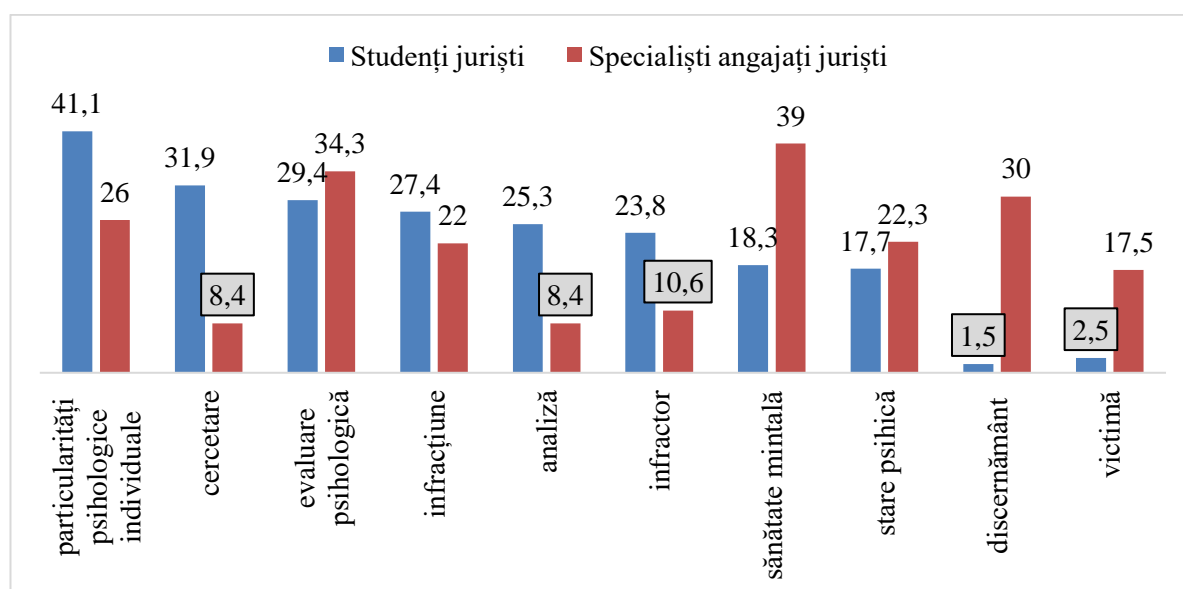

Fig. 2.16. Compararea termenilor cu frecvență înaltă ale RS în funcție de statutul de încadrare în domeniu

Din figura de mai sus observăm că sunt termeni asociativi cu frecvență mai mare de 15% la ambele eșantioane, acești termeni sunt *particularități psihologice individuale, evaluare psihologică, infracțiune, sănătate mintală, stare psihică*.

De asemenea observăm că studenții juriști mai frecvent asociază EPJ cu *cercetare, analiză* și *infractor* comparativ cu subiecții care sunt angajați în sistemul de drept din țară. Specialiștii, prin prisma lor de experiență au asociat mai frecvent termenul inductor cu *discernământ* și *victimă* comparativ cu grupul de cercetare de studenți. Astfel putem observa prin aceste diferențe influența experienței profesionale, și influența materialului teoretic precum și factorul cognitiv care a influențat studenții de a defini expertiza psihologică. Ambele eșantioane, prin asocierile sale descriu esența și elementele de bază a EPJ, care se prezintă ca o cercetare științifico-practică specializată, care implică multă analiză, prin studierea personalității sau a unor stări de personalitate, psiho-emoționale ale subiectului expertizat care poate fi atât infractorul cât și victima. Frecvența înaltă a termenului asociativ „victimă” ne vorbește despre faptul că specialiștii deseori lucrează cu cazuri de violență/abuz împotriva copiilor, după cum am mai menționat, respectiv frecvent ei sunt supuși expertizării pentru a elucida circumstanțele acțiunilor infracționale. Iar discernământul este cel mai frecvent subiect al expertizării, solicitat de organele de urmărire penală și părțile instanței de judecată, mai ales într-o cauză penală.

Cu privire la analiza comparativă privind zona mută a reprezentării studiate în contextul altor specialiști din domeniul juridic (Tabelul 2.22), putem menționa că avem 17 termeni asociativi comuni pentru ambele eșantioane *adevăr, analiză, cercetare, concluzie, constatare, discernământ, evaluare (psihologică), expert, infractor, infracțiune, particularități psihologice individuale, persoană, probă, sănătate mintală, specialist, stare psihică, victimă*.

Din perspectiva contextului general al domeniului de drept după părerea subiecților cercetați termenii dați vin cu elemente definitorii ale EPJ precum *cercetare, analiză, evaluare, adevăr, concluzie*, precum și obiectul expertizei cum ar fi *probleme psihologice individuale, discernământ, stare psihică, sănătate mintală*.

De asemenea avem subiecții expertizei determinați de *infractor, victimă, persoană*; circumstanțele – *infracțiune*, și persoanele antrenate în efectuarea expertizei – *expert și specialist*. Printre acestea apar și termeni specifici contextului profesional juridic precum *constatare și probă*. Acest context este subliniat de termenii asociativi caracteristici pentru eșantionul cu subiecți care sunt încadrați în instituții juridice cum sunt, *acțiune procesuală, calificare acțiuni, capacitate de exercițiu, cauză penală, nivel de dezvoltare, stare emoțională* – care se regăsesc și în definiția EPJ. La eșantionul studenților observăm o dispersare de termeni din punct de vedere al domeniului (*intenție, drept penal, lege, procedură penală, proces judiciar, pedeapsă, expertiză* – drept și psiholog, psihologie - psihologie) și convingerilor personale (*ajutor, control, claritate*) pe care subiecții au considerat relevante în procesul asociativ cu privire la termenul inductor.

Tabelul 2.22. Compararea zonelor mute ale reprezentării sociale a EPJ în contextul „alți specialiști din domeniul juridic”

<i>Nr.</i>	<i>Studenti juriști</i>	<i>Specialiști juriști</i>
1.		adevăr
2.		analiză
3.		cercetare
4.		concluzie
5.		constatare
6.		discernământ
7.		evaluare (psihologică)
8.		expert
9.		infractor
10.		infracțiune
11.		particularități psihologice individuale
12.		persoană
13.		probă
14.		sănătate mintală
15.		specialist
16.		stare psihică
17.		victimă
18.	ajutor	acțiune procesuală
19.	cauză infracțiune/intenție	calificare acțiuni
20.	claritate	capacitate de exercițiu
21.	control	cauză penală
22.	decizie	nivel de dezvoltare
23.	drept penal	stare emoțională
24.	expertiză	
25.	lege	
26.	pedeapsă	
27.	procedură penală	
28.	proces judiciar	
29.	psiholog	
30.	psihologie	

Analiza zonelor mute la studenți și specialiști în contextul populației Republicii Moldova, relevă 14 termeni comuni: *adevăr, cercetare, concluzii, discernământ, evaluare (psihologică), infracțiune, necunoscut, particularități psihologice individuale, psihiatrie, psiholog, sănătate mintală, specialiști (lipsă), stare emoțională, stare psihică*. Cât și prin prisma populației generale ce mai rar au tangență cu domeniul de drept, subiecții au considerat că aceasta cunoaște elementele definitorii ale expertizei (*adevăr, cercetare, concluzii, discernământ, evaluare (psihologică), infracțiune, particularități psihologice individuale, psiholog, sănătate mintală, stare emoțională, stare psihică*), dar am menționat și așa termeni care ridică probleme în dezvoltarea EPJ precum *psihiatrie, necunoscut, și lipsa de specialiști*.

În rândul studenților ne ciocnim de așa termeni asociativi, ce redau intima părere despre EPJ precum *inutilă, înșelătorie, neimportant*. Presupunem că acest fapt se datorează că aceștia nu cunosc aplicarea acesteia în experiența judiciară, și respectiv populația este sceptică față de domeniul psihologiei, respectiv a expertizei psihologice, asociind-o respectiv cu consiliere – termen mediatizat prin rețele de socializare și mass-media.

De asemenea studenții din curs cunosc că contextul expertizei este instanța de judecată și respectiv șine și de pedeapsă și procesul judiciar inclusiv. Specialiștii antrenați deja în activitatea profesională prin prisma contextului popular, în comparație cu studenții pledează pentru psihiatrie, tratament, examinare medicală, negând astfel statutul psihologiei în Republica Moldova.

Tabelul 2.23. Compararea zonelor mute ale RS EPJ în contextul „populația Republicii Moldova”

	<i>Studenți juriști</i>	<i>Specialiști juriști</i>
1.		adevăr
2.		cercetare
3.		concluzii
4.		discernământ
5.		evaluare (psihologică)
6.		infracțiune
7.		necunoscut
8.		particularități psihologice individuale
9.		psihiatrie
10.		psiholog
11.		sănătate mintală
12.		specialiști (lipsă)
13.		stare emoțională
14.		stare psihică
15.	analiză	acțiune procesuală
16.	consiliere	examinare medicală
17.	expertiză	expert
18.	infractor	nivel de dezvoltare
19.	instanță de judecată	probă
20.	inutilă	psihiatru
21.	înșelătorie	tratament
22.	lege	vinovăție
23.	neimportant	
24.	pedeapsă	
25.	proces judiciar	
26.	psihologie	

Am considerat necesar să integrăm toate datele analizate ce ne permite să avem un tablou integral cu privire la toate conținuturile reprezentării sociale a EPJ la ambele loturi de subiecți: contextul normal al reprezentării, contextul „alți specialiști juriști” și contextul „populația Republicii Moldova”.

Tabelul 2.24. Analiza comparativă a conținuturilor reprezentative a EPJ la studenți și specialiști juriști (Anexa 2)

RS de bază studenți	Context „Alți specialiști juriști” la studenți	Context „Populația din Republica Moldova” la studenți	RS de bază specialiști	Context „Alți specialiști juriști” la specialiști	Context „Populația R din Republica Moldova” la specialiști
<p>part. psih. ind. (41.1 %) cercetare (31.9 %) evaluare psih. (29.4 %) infracțiune (27.4 %) analiză (25.3 %) infractor (23.8 %) sănătate mintală(18.3%) stare psihică (17.7 %) inst. de judec. (11.1 %) concluzie (9.6 %) lege (9.1 %) constatare faptă (7.6 %) psiholog (7.6 %) psihologie (7.1 %) proces judiciar (7.1 %) adevăr (6.5 %) control judiciar (6.1 %) persoană (6.1 %) expert (4.6 %) ajutor (4.6 %)</p>	<p>part. psih. ind. (27.4%) cercetare (29.9 %) evaluare psih. (25.4 %) infracțiune (15.2 %) analiză (21.3 %) infractor (8.6 %) sănătate mintală (6.6 %) stare psihică (9.6 %) concluzie (17.7 %) lege (8.1 %) constatare (8.1 %) psiholog (7.1 %) psihologie (11.7 %) proces judiciar (10.1 %) adevăr (aflare) (9.1 %) control (4.6 %) persoană (8.1 %) expert psiholog (6.1 %) ajutor (6.1 %) cauză infracț. (8.6 %) specialist (8.1 %) probă (7.1 %) pedeapsă (6.6 %) claritate (6.6 %) expertiză (6.1 %) proced. penală (5.6 %) discernământ (5.6 %) drept penal (5.1 %) victimă (4.6 %) decizie (4.6 %)</p>	<p>part. psih. ind.(25.9 %) cercetare (22.8 %) evaluare psih. (22.3 %) infracțiune (13.7 %) analiză (25.9 %) infractor (13.2 %) sănătate mintală(23.8%) stare psihică (17.3 %) inst. de judecată (6.6 %) concluzie (16.8 %) lege (9.1 %) psiholog (14.7 %) psihologie (8.6 %) proces judic. (15.2 %) adevăr (5.6 %) specialiști (5.6 %) pedeapsă (5.1 %) expertiză (7.1 %) discernământ (8.1 %) psihiatrie (7.1 %) stare emoțională (7.1 %) înșelătorie (6.1 %) necunoscut (5.6 %) neimportant (5.6 %) inutilă (5.6 %) consiliere (5.6 %)</p>	<p>part. psih. ind. (26 %) cercetare (8.4 %) evaluare (34.3 %) infracțiune (22 %) analiză (8.4 %) infractor/bănuț (10.6 %) sănătate mintală(39.6%) stare psihică (22.3 %) concluzie (14.1 %) psiholog (11.8 %) psihologie (5.5 %) persoană (10.1 %) expert (7.7 %) probă (8.2 %) expertiză (5.7 %) cauză penală (9.4 %) discernământ (30 %) victimă (17.5 %) stare emoțională (13.2 %) nivel de dezvolt. (10.6 %) capac. de exercițiu (8.9%) minor (8.4 %) acțiune procesuală (7.7 %) psihiatru (6 %) tergiversare (5.5 %)</p>	<p>part. psih. ind. (13,2 %) cercetare (7,7 %) evaluare (25,7 %) infracțiune (9,8 %) analiza (7,9 %) infractor/bănuț (6 %) sănătate mintală (14,4 %) stare psihică (26 %) concluzie (21,1 %) constatare (10,8 %) adevăr (11,5 %) persoană (6,2 %) expert (5,8 %) specialiști (6,4 %) probă (23,9 %) cauză penală (9,1 %) discernământ (35 %) victimă (10,3 %) stare emoțională (10,8 %) nivel de dezvolt. (10,1 %) capac. de exercițiu (6,2 %) acțiune procesuală (7,9 %) calificare acțiuni (6 %)</p>	<p>part. psih. ind. (16,8 %) cercetare (7,4 %) evaluare (29,5 %) infracțiune (5,8 %) sănătate mintală(76,2%) stare psihică (19,2 %) concluzie (14,1 %) psiholog (12 %) adevăr (dreptate) (8,4 %) expert (5,5 %) specialiști (9,1 %) probă (5,8 %) discernământ (29,5 %) spital psihiatrie (14,1 %) stare emoț.(19,4 %) necunoaștere (6,9 %) nivel de dezvoltare (6 %) acțiune proces. (6,2 %) psihiatru (10,6 %) tratament (11,3 %) examinare med. (6,2 %) vinovăție (5,5 %)</p>

Astfel putem observa mai lesne similaritățile și diferențele cu privire la conținutul reprezentational a EPJ în funcție de context și lot de subiecți. Astfel avem o serie de termeni asociativi care se întâlnesc în toate conținuturile reprezentării sociale a EPJ (Anexa 2): *cercetare, concluzie, evaluare, infracțiune, particularități psihologice individuale, sănătate mintală, stare psihică*, care vor fi analizați ulterior în analizele concluzive. Ne vom axa pe diferențe de conținut: la subiecții din lotul studenților avem termeni asociativi precum *lege, proces judiciar, instanță de judecată, control judiciar* și *ajutor* iar la termenii asociativi a reprezentării sociale a EPJ caracteristici doar pentru lotul de specialiști juriști sunt *nivel de dezvoltare, acțiune procesuală, psihiatru, capacitate de exercițiu, minor* și *tergiversare*. Diferențele atestate ne relevă și diferențele de antrenare în sistemul de drept al subiecților, punând în evidență statutul social de student și practician în domeniu. Astfel studenții juriști au evocat termeni juridici generali precum *lege, proces judiciar* (care nu se utilizează în practica judiciară – neavând o definiție, se întâlnește proces penal, proces civil, etc.), *control judiciar* este un termen ce ține de activitatea instanțelor judecătorești superioare (de a verifica, în condițiile și cu respectarea procedurii stabilite prin lege, legalitatea și temeinicia hotărârilor pronunțate de instanțele inferioare lor). Cu privire la termenul asociativ *instanța de judecată* putem menționa că acesta îngustează foarte mult aplicabilitatea EPJ, având în vedere că aceasta este doar o parte a actului justiției. Și termenul *ajutor* – descrie scopul general al EPJ, de a veni ca ajutor în înțelegerea materiei psihologice specializate care necesită evaluarea de către un expert psiholog. La lotul de specialiști iese în evidență experiența profesională în care s-au ciocnit de procedura EPJ, *acțiunea procesuală* este un termen care reflectă o multitudine de proceduri foarte frecvent folosite în rândul practicienilor, mai ales în rândul ofițerilor de urmărire penală. *Capacitatea de exercițiu* este un termen asociativ strict juridic, definit în cadrul legislației Republicii Moldova (Codul civil al RM) care este confundat cu *discernământul* evaluat în cadrul EPJ. Termenii asociativi *minor* și *nivel de dezvoltare* și *tergiversare* sunt termenii ce reflectă practica EPJ în cadrul activității profesionale ale specialiștilor: lucrul cu dosare ce implică participarea minorilor (victimă, martor, bănuț) și întrebarea frecventă expertului psiholog cu privire la nivelul de dezvoltare pentru a putea înțelege și dirija acțiunile în timpul actului infracțional, iar dosarele cu solicitarea EPJ sunt deseori tergiversate, din cauza lipsei de specialiști care ar putea realiza EPJ sau durata îndelungată de realizare a acestuia de către expertul psiholog sau specialistul psiholog invitat.

În ceea ce privește conținuturile reprezentationale din zona mută a EPJ (ambele contexte), avem doar un termen asociativ la ambele loturi de studenți – *specialiști*. Iar diferențele sunt marcate prin termenii *pedeapsă, claritate, cauză a infracțiunii, înșelătorie, neimportant, inutilă, consiliere, procedură penală, drept, penal, decizie* la lotul de studenți juriști și termenii asociativi

precum *calificare acțiuni, tratament, examinare medicală, vinovăție* la lotul de specialiști juriști. După cum observăm aici avem termeni asociativi foarte diferiți – studenții juriști subapreciază rolul EPJ în cadrul sistemului juridic, manifestând atitudine de neîncredere, și scepticism față de procedura de EPJ pe de o parte, pe de altă parte în zona mută aceștia o asociază cu *claritate, procedură penală, cauză a infracțiunii* care tangențial țin de procedura EPJ în domeniul juridic, dar mai sunt și termeni generali pe care studenții îi atribuie expertizei precum *drept, pedeapsă și decizie*, ceea ce ne relevă confuzia cu privire la EPJ. La lotul de specialiști juriști, chiar dacă sunt alți termeni, observăm influența stereotipurilor din societate și din domeniul de practică profesională cu privire la domeniul psihologic, asociind EPJ cu *tratament și examinare medicală* (psihiatrică – practicienii frecvent apelează la centrul de medicină legală pentru a obține concluzii sau un raport cu privire la starea psihică a unei persoane, care implică evaluare atât din partea psihologului cât și a psihiatrului), o încercare de a ajusta realităților profesionale atribuind EPJ rolul de *calificare a acțiunilor și stabilire a vinovăției*. Astfel în analiza diferențelor cu privire la conținuturile reprezentării sociale în diferite contexte la ambele loturi de subiecți observăm influența experienței profesionale, care relevă termeni asociativi specifici pentru procedura EPJ în particular, și pentru rutina profesională zilnică în general, pe când la studenți observăm o serie de termeni diferiți, contradictorii (opuși după sens), din diferite subdomenii ale domeniului general de drept precum și stereotipurile sociale cu privire la psihologie și drept.

Elaborând o analiză concluzivă cu privire la structura reprezentării sociale a EPJ pe întreg eșantion am obținut următoarele date. Nucleul central al reprezentării conține în sine trei elemente stabile *sănătate mintală, stare psihică și evaluare* – sunt elementele definiției ce răspund la întrebările privind modul de realizare a expertizei și obiectul de evaluare a expertizei. Acești termeni au frecvență ridicată practic în toate contextele, cu rang înalt al importanței. Este de menționat faptul că termenul *sănătate mintală* este un termen la graniță cu domeniul psihiatriei, și respectiv denotă confuzia comunității juridice cu privire la domeniul psihologic, însă termenii asociativi *stare psihică și evaluare* ne vorbesc de o perspectivă optimistă față de procedura EPJ. Analizând nucleul central al reprezentării după modelul operațional a lui Moliner [după 19, p. 99] ce este caracterizat de câmpurile definițiilor și normelor, observăm că avem termeni asociativi care se referă doar la câmpul definițiilor: *evaluare stărilor psihice și a sănătății mintale*, ceea ce prezintă o parte din definiția EPJ. Câmpul normelor al nucleului central nu conține careva termeni asociativi.

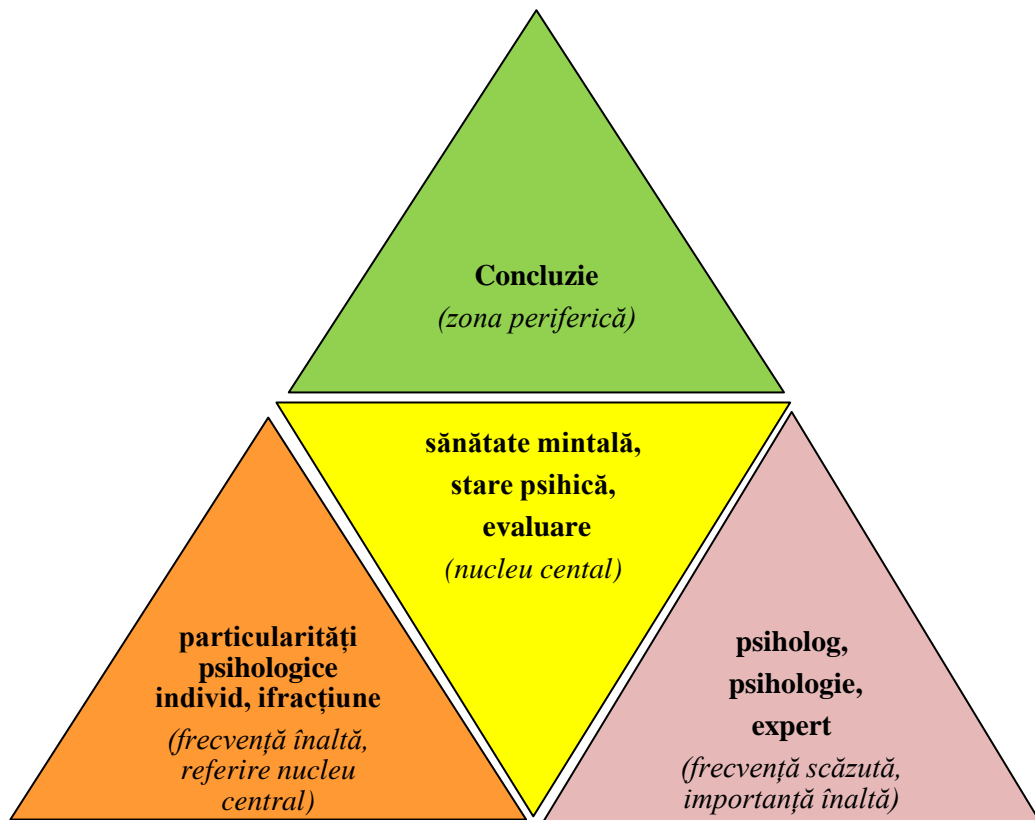

Fig. 2.17. Analiza concluzivă a structurii reprezentării sociale a EPJ pe întreg eșantion

Tot aici putem menționa și elementele cu frecvență foarte înaltă, care fac parte din nucleele centrale pe grupurile de subiecți – *particularități psihologice individuale și infracțiune* reflectând obiectul expertizei și circumstanțele primare de ordonare a acesteia. Acești termeni asociativi sunt determinați de statut ambiguu din zona periferică 1 care cuprinde termeni asociativi potențiali de a fi incluși în nucleul central. Zona periferică (zona periferică 2) include doar un element – *concluzie* – care prin raportarea la termenul inductor (EPJ), prezintă rezultatul expertizei, forma acesteia de prezentare organului judiciar ce a solicitat expertiza. Astfel conchidem că zona periferică ne indică atitudinea, percepțiile, opiniile subiecților cu privire la EPJ prin prisma realității contemporane, care ne relevă inițierea procesului de ancorare a reprezentării sociale în cadrul comunității juridice prin experiența profesională de rutină generală (concluzie, infracțiune) precum și acceptarea, cunoașterea domeniului psihologic în sistemul de drept și a elementelor ce au importanță în cadrul juridic (particularități psihologice individuale). De asemenea este de menționat elementele cu statut ambiguu sau elemente din zona contrastivă (cu frecvență scăzută, dar plasate pe primele locuri ai lanțului asociativ generat de subiecți) – *expert, psiholog, psihologie*, care de fapt ne indică la neajunsul acestor specialiști când vine vorba despre EPJ. Acești termeni se prezintă ca elemente noi, care încă sunt în proces de „digerare” de către subiecții

cercetați. Conform modelului operațional de structurare a reprezentării sociale după Moliner, zona periferică include câmpurile descrierilor și așteptărilor, respectiv avem *concluzie, particularități psihologice individuale, infrațiune* în câmpul descrierilor și *expert, psiholog, psihologie* în câmpul așteptărilor care pot fi percepute ca dorințe și expectanțe ale subiecților (cu referire la EPJ în Republica Moldova) în cazul cercetării noastre.

În aceeași ordine de idei prezentăm analiza concluzivă privind zonele mute ale reprezentării sociale ale termenului inductiv. Astfel avem o serie de termeni comuni, asupra cărora nu influențează contextul, și anume *cercetare, concluzie, evaluare, infrațiune, particularități psihologice individuale, sănătate mintală, stare psihică*. Practic toate fac parte din structura de bază a reprezentării sociale, și confirmă centralitatea nucleului central (sănătate, mintală, stare psihică și evaluare, infrațiune, particularități psihologice individuale), precum și subliniază actualitatea elementului din zona periferică – *concluzie* care se prezintă ca legătura între EPJ și realitate, egalând-o cu rapoartele de expertiză judiciară în general. Acest fapt de demonstrează că are loc procesul de obiectivare a reprezentării prin ajustarea EPJ la realitatea socio-profesională existentă la subiecții cercetați.

Tabelul 2.25. Analiza concluzivă a câmpului reprezentational al EPJ pe întreg eșantion în funcție de context

<i>RS de bază</i>	<i>Alți specialiști din domeniu</i>	<i>Populația RM</i>
cercetare concluzie evaluare infrațiune particularități psihologice individuale sănătate mintală stare psihică		
analiză bănuț/infractor expert persoană		
adevăr discernământ specialiști (lipsă)		
constatare probă victimă	necunoscut psihiatrie stare emoțională	

Din punct de vedere al domeniului de studiu și activitate (de drept) al subiecților avem 4 elemente – *analiză, bănuie, expert și persoană* ce relevă cunoștințele generale privind EPJ – iarăși observăm procesul de ajustare a obiectului reprezentării la realitatea cotidiană a subiecților combinând astfel termeni asociativi din domeniul juridic – bănuie și expert cu termeni asociativi ce țin de domeniul psihologic- analiză și persoană. Zonele mute în comun pun în evidență alte laturi importante și definatorii ale expertizei precum aflarea adevărului, stabilirea discernământului și specialiști (menționând lipsa acestora). Și fiecare zonă mută vine cu unghiul său specific de vedere: specialiștii juriști asociază expertiza cu acțiuni de constatare, calitatea de probă și lucru cu victima, iar opinia populară ne relevă că expertiza ține de starea emoțională a subiectului, măsurată prin domeniul psihiatric (suferințe) și cu ceva necunoscut încă, respectiv nou sau neînțeles la momentul de față.

Conform rezultatelor obținute, putem menționa asupra ipotezelor operaționale. Am stabilit în raport cu prima ipoteză că reprezentarea socială a EPJ la studenții de la facultățile de drept, este influențată de cunoștințele acumulate în cadrul cursurilor predate la universitate, având în vedere că termenii asociativi sunt dispersați, din diferite domenii - știință juridică și psihologică generală. Reprezentarea socială a EPJ la specialiștii juriști include pe lângă termenii ce țin de bagajul de cunoștințe științifice acumulate în timpul studiilor, termeni ce țin strict de practica profesională în domeniul ocrotirii normelor de drept. Astfel, conchidem asupra confirmării ipotezei.

Ipoteza operațională nr. 2. s-a confirmat parțial, având în vedere că conținutul zonei mute a reprezentării sociale a EPJ la subiecți în contextul „alți specialiști din domeniu” nu a relevat careva termeni negativi cu referire la obiectul reprezentării, pe când în conținutul zonei mute în contextul „populația Republicii Moldova” se regăsesc termeni ce indică la atitudinea sceptică și rezervată față de expertiza psihologică în domeniul juridic.

Ipoteza experimentală de bază s-a confirmat parțial, având în vedere că nucleul central este determinat atât de termeni asociativi generali (evaluare) cât și termeni specifici privind aplicarea practică a EPJ (sănătate mintală, stare psihică – obiectul expertizei), zona periferică include termenul specific atât pentru aspectul aplicativ al procedurii – „concluzie” cât și pentru practica în domeniul general de expertiză judiciară. Zona mută în ambele contexte, în mare parte, consolidează conținutul reprezentării sociale de bază a EPJ în rândul comunității juridice cercetate, a elementelor centrale ale acestei reprezentări, dezvăluind doar doi termeni (necunoscut, psihiatrie) ce ne indică atitudinea confuză față de obiectul reprezentării.

Astfel, sumarizând rezultatele obținute, putem afirma că EPJ, fiind o procedură relativ nouă în practică judiciară (mai ales în Republica Moldova), ca reprezentare socială în rândul comunității

juridice nu are capital istoric deci este încă la etapa de formare unde un rol decisiv îl are funcția de „îmblânzire a necunoscutului” a reprezentării, respectiv acoperă doar componenta cognitivă a reprezentării sociale fiind necesară investigarea aspectelor afective și contextuale ale obiectului cercetării, adică ale EPJ prin prisma subiecților cercetați care sunt beneficiarii primari a procedurii date.

2.5. Concluzii la Capitolul 2

1. Analiza comparativă și concluzivă a structurii reprezentării sociale în funcție de loturile de subiecți și contexte ne permit să conchidem că reprezentarea socială este la etapa de obiectivare, subiecții încercând să o ajusteze la procedurile deja cunoscute și practicate din activitatea socio-profesională, conținând termeni științifici generali și specifici cu semnificație teoretică și cu referire la practica în domeniu. Presupunem, că pe parcursul următorilor ani, odată cu popularizarea și reglementarea normative a domeniului psihologic, reprezentarea socială a EPJ va suporta modificări.

2. Lipsa reglementării normative se resimte în cadrul nodului central, care nu conține elemente ce ar reda acest aspect. În zona mută din ambele contexte s-au pomenit termeni ce țin de esența expertizei, precum adevăr, discernământ, lipsa de specialiști – zona elementelor contronormative, a părții senzitive a reprezentării sociale, fapt ce ne relevă o atitudine ezitantă și prudentă, rezervată față de procedura EPJ, necunoscută de populație și tatonată din punct de vedere al cunoștințelor acumulate în mediul socio-profesional, influențate de stereotipuri și practici de funcționare învechite.

3. Elementele definatorii ale obiectului reprezentării, definite în literatura de specialitate, sunt prezente în toate elementele structurale ale reprezentării sociale a EPJ a comunității juridice, ceea ce ne vorbește despre conturarea acesteia în constructele cognitive. Reprezentarea EPJ este în proces de obiectivare, dimensiunea cognitivă se află în prim plan, fiind exploatată pentru a contura și simboliza această procedură în practica socio-profesională, recurgând aproape exclusiv la cunoștințele teoretice și, respective, aplicând într-o măsură mai mică experiența de viață și profesională.

4. Este de menționat și atitudinea confuză, negativă și sceptică relevată cu privire la EPJ, cu deosebire în zona mută, ceea ce ne denotă că acest obiect reprezentational trezește tensiune în rândul subiecților. Structura reprezentării sociale a EPJ obținută la moment nu oferă multe date care ar putea să ne prezinte previziuni cu privire la dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, indicând pentru etapa diagnostică doar lipsa de specialiști în domeniu.

5. Reprezentarea socială identificată se prezintă ca o dimensiune cognitivă a etapei de diagnostic a previziunii, fiind definită de funcția de „îmblânzire a necunoscutului”, partea afectivă și comportamentală lipsind din cadrul acesteia. Având în vedere că reprezentarea socială este la început de formare, și este nevoie de timp pentru transformarea acesteia, considerăm oportun de a analiza subiecții și contextul profesional al domeniului juridic pentru a palpa fundamentul de formare ulterioară a reprezentării sociale a EPJ, a completa componenta cognitivă cu cea afectivă, comportamentală, spațială, prin analiza stărilor psiho-emoționale, care ar putea influența tensiunea generată de obiectul reprezentational, a normativității morale și legale determinate de adaptarea la normele sociale și de drept (nivelul de manifestare a conștiinței juridice), a contextului profesional racordat la procedura de EPJ aplicată nemijlocit în practică la moment.

6. Profilul normativ moral și legal, stările psiho-emoționale, și spațial (determinat de context și condiții de dezvoltare a EPJ) înglobă două dimensiuni importante pentru a finaliza procesul de diagnostic al previziunii de dezvoltare a EPJ, prima dimensiune - cea cognitivă - determinată de datele obținute în cercetarea reprezentării sociale, în continuare fiind cercetate dimensiunea afectiv-attitudinală și contextual-spațială.

3. PROFILUL NORMATIV-MORAL ȘI LEGAL AL SPECIALIȘTILOR JURIȘTI ȘI PREVIZIUNI PRIVIND DEZVOLTAREA EXPERTIZEI PSIHOLOGICE JUDICIARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. Design experimental și metodologic de cercetare

În capitolul de față, se investighează previziunile cu privire la dezvoltarea EPJ în Republica Moldova. Previziunea este esențială pentru o planificare corespunzătoare și adaptare la schimbările socio-legale și psihologice în domeniul juridic, având un rol crucial în luarea deciziilor informate și în formularea politicilor publice adecvate. Ele oferă o bază solidă pentru planificarea resurselor umane, elaborarea legislației și îmbunătățirea sistemelor de justiție și serviciilor de consiliere.

Cu toate acestea, previziunea pe care o propunem pentru EPJ nu este lipsită de provocări și limite. Incertitudinea datelor, schimbările imprevizibile în legislație și complexitatea comportamentului uman sunt doar câteva dintre aspectele care pot afecta acuratețea previziunilor.

Conform modelului expus în capitolul teoretic cu privire la modelul previzional în domeniul socio-economice și rezultatelor obținute în cercetarea reprezentării sociale a EPJ, am conceptualizat modelul previzional cu privire la obiectul de interes științific – EPJ. Pentru elaborarea previziunilor se parcurg trei etape, de bază fiind cea de diagnostic, urmată de prognozare și, ulterior, planificare. Astfel obținem următorul model previzional al dezvoltării EPJ în Republica Moldova.

Etapa de **diagnostic** este determinată de un diagnostic comprehensiv complex, luând în considerare trei nivele, trei dimensiuni: dimensiunea cognitivă – reprezentată de datele obținute în cercetarea reprezentării sociale, dimensiunea afectiv-atitudinală – care relevă aspectul subiectiv al EPJ prin analiza profilului normativ-moral și legal precum și a stărilor psiho-emoționale la specialiștii juriști. Alegerea determinării profilului normativ-moral și legal prin prisma normativității morale (nivelul de adaptare la normele sociale) și normativității legale (atitudinea față de norma de drept, care poate fi definită și ca conștiința juridică) și stările psiho-emoționale (măsurarea stărilor psiho-emoționale negative ce pot influența activitatea socioprofesională a subiecților). Dimensiunea contextual-spațială – relevă analiza internă a contextului juridic, contextul socio-profesional al subiecților implicați în cercetarea de față (componenta contextuală), și a statutului „social” al EPJ în cadrul acestui context (componenta spațială a dimensiunii), pledând pentru metoda de focus-grup care acoperă ambele componente ale dimensiunii date, considerând și racordarea la dimensiunea afectiv-atitudinală și variabile generale bio-sociale (gen, vechime în muncă). Astfel etapa de diagnostic din cadrul modelului previzional adaptat este etapa ce ne

permite sondarea situației prezente cu privire la EPJ, care include conform cercetării previzionale analiza factorilor de influență cu referire la trecut și prezent.

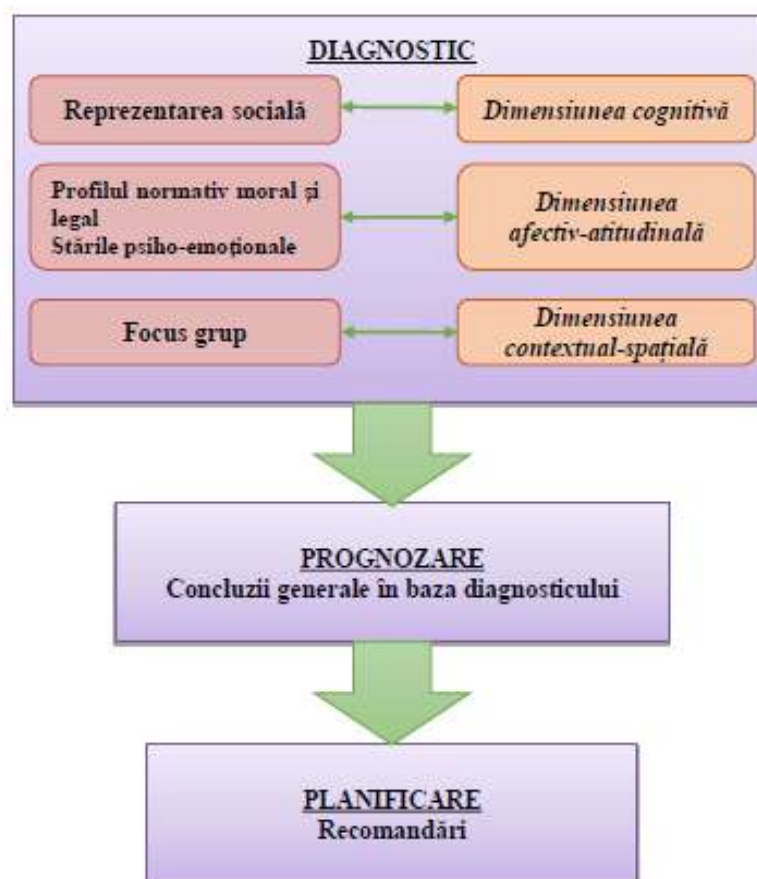

Fig. 3.1. Previziunea dezvoltării EPJ în Republica Moldova

Următoarea etapă – prognozarea – reprezintă o **prognoza preliminară**, care se bazează pe datele obținute în etapa anterioară, cea de diagnostic, reflectând rezultatele obținute prin selectarea celor ce condiționează și au potențial de influență în vederea dezvoltării EPJ în Republica Moldova, în cadrul comunității juridice, având în vedere că aceasta este fundamentul de la care va porni dezvoltarea procedurii fiind beneficiarii primari ai EPJ.

A treia etapă – **planificarea** – planificarea dezvoltării ce se referă la ultima etapă a modelului, în care se elaborează strategii și planuri concrete pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova. În cadrul lucrării de față aceste planuri sunt reflectate în formă de recomandări finale în scopul promovării și consolidării acestui domeniu, care pot genera și propuneri legislative, programe de formare și perfecționare a specialiștilor, implementarea de tehnologii noi și orice alte acțiuni necesare.

Scopul cercetării empirice din acest capitol este de a analiza relația dintre profilul normativ-moral, stările psiho-emoționale și viziunile specialiștilor asupra realității și perspectivele dezvoltării EPJ, pentru definirea dimensiunilor afectiv-atiudinală și contextual-spațială, esențiale în diagnosticarea, prognozarea și formularea previziunilor privind evoluția EPJ în Republica Moldova.

Obiectivele cercetării

1. Selectarea metodelor de cercetare a profilului normativ moral și legal (normativitatea morală și atitudinea față de norma de drept), a stărilor psiho-emoționale și a situației actuale în cadrul contextului juridic a EPJ la specialiști juriști.

2. Identificarea și analiza nivelului de normativitate morală la specialiștii juriști și evaluarea atitudinii lor față de norma de drept, în vederea construirii unui profil normativ-moral și legal, și înțelegerii mai profunde a modului în care aceste aspecte influențează abordarea lor profesională și percepția asupra EPJ.

3. Identificarea și analiza profilului psiho-emoțional al specialiștilor juriști, în vederea înțelegerii mai profunde a impactului factorilor afectivi asupra atitudinilor profesionale, precum și analiza relației dintre nivelul de normativitate morală, atitudinea față de norma de drept și profilul psiho-emoțional al subiecților în scopul constituirii dimensiunii subiective afectiv-atiudinale a etapei diagnostice a procesului de previziune.

4. Evaluarea percepțiilor și opiniilor exprimate de către specialiștii juriști asupra EPJ pentru a determina în ce măsură acestea reflectă contextul actual și provocările acestuia pentru viitorul domeniului, precum și raportarea acestora la profilul normativ-moral și legal.

5. Investigarea influenței genului și vechimii în muncă a subiecților asupra nivelului de normativitate morală, a atitudinii față de norma de drept, a profilului psiho-emoțional și a opiniilor privind contextul și perspectivele EPJ.

6. Integrarea rezultatelor în modelul previzional – realizarea prognozei dezvoltării EPJ în Republica Moldova.

În acest context, conform scopului și obiectivele lucrării de față, precum și a demersului științific realizat am elaborat următoarele.

Ipoteza de bază. Previziunea dezvoltării EPJ în Republica Moldova, manifestată în dimensiunile cognitivă, afectiv-atiudinală și contextual-spațială, este influențată de conținutul reprezentării sociale, de raportul dintre particularitățile profilului normativ-moral și afectiv al specialiștilor, precum și de percepția acestora asupra contextului actual și perspectivele viitoare,

reflectând evoluția și recunoașterea importanței expertizei în justiție și impactul său asupra legalității.

Ipoteze operaționale

1. Se presupune că există o corelație între nivelul de normativitate morală și atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept, variabilele date prezentând, de asemenea, un raport de interdependență cu profilul psiho-emoțional al subiecților.

2. Se presupune că în interacțiunea dintre normativitate morală, atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept și profilul lor psiho-emoțional se constituie dimensiunea subiectivă afectiv-atitudinală a etapei diagnostic, esențială pentru realizarea previziunii privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova.

3. Se presupune că percepțiile și opiniile, exprimate de către specialiștii juriști asupra EPJ, reflectă atât contextul actual și provocările acestuia, cât și perspectivele dezvoltării viitoare ale domeniului. Astfel, aceste opinii pot fi interpretate ca reprezentând o dimensiune subiectivă a contextului și spațiului în cadrul etapei diagnostice a procesului de previziune.

4. Se presupune că nivelul de normativitate morală, atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept, profilul lor psiho-emoțional și opiniile asupra contextului actual și perspectivele viitoare ale EPJ sunt influențate de genul și vechimea în muncă a subiecților.

În cadrul cercetării empirice din capitolul dat au fost utilizate următoarele **metode de cercetare**.

Scala de măsurare a normativității morale [6, p. 96-108].

Pentru a măsura normativitatea morală la subiecți am utilizat chestionarul de personalitate „Adaptabilitate” (МЛЮ-АМ), de А. Г. Маклаков și С. В. Чермянин care conține trei scale: adaptabilitate, stabilitate neuro-psihică, și *normativitate morală*. Au fost incluși în protocolul de cercetare doar itemii care prezintă scala normativității morale (24 de itemi). Subiecții au primit ca instrucțiune la chestionar de a răspunde pozitiv („Da”) sau negativ („Nu”) la itemii propuși.

Răspunsurile au fost procesate conform cheii propuse de autori acumulând puncte brute, ulterior fiind transformate în stenuri. Conform punctajului din stenuri avem următoare divizare pe nivele de manifestare a normativității morale: 1-3 stenuri – nivel scăzut de manifestare, 4-6 stenuri – nivel mediu de manifestare și 7-10 – nivel înalt de manifestare a normativității morale (Anexa 1, 1.3.). A fost calculat și coeficientul Alpha Cronbach cu o consistență de $\alpha=0,786$ – ce prezintă o fiabilitate statistică bună.

Scala de măsurare a atitudinii față de norma de drept [90, p. 240-244]. Normativitatea juridică am măsurat-o prin aplicarea chestionarului lui Д. Безносков „Atitudini față de norma de drept”, care măsoară diferite tipuri de atitudini față de drept ca manifestare a conștiinței de drept. Astfel chestionarul dat indică la toleranța juridică, i.e. atitudine normală pozitivă față de norma de drept și intoleranță juridică – atitudine deformată față de norma de drept. Prima categorie include scala de *realism juridic*, a doua categorie include mai multe scale precum *scepticism juridic*, *conformism juridic*, *cinism juridic*, *fetișizarea normei de drept*, *infantilism juridic*, *idealizarea normei de drept și nihilism juridic*.

Realism juridic — atitudine pozitivă față de drept, conștiința juridică normală legată de cunoaștere și o evaluare pozitivă a legislației, recunoașterea dreptului ca principal regulator al comportamentului în societate, toleranța la sistemul juridic al societății. Realismul juridic ca atitudine pozitivă normală față de norma de drept indică toleranța omului față de sistemul de drept al societății.

Scalele atitudinilor deformate față de drept (intoleranță juridică).

Scepticism — atitudine critică, neîncrezătoare față de drept, îndoială cu privire la posibilitatea sistemului juridic de a corecta deficiențele organizării societății și a comportamentului uman. (Mărturisire obraznică și sfidătoare a unor fapte sau gânduri condamnabile; atitudine care sfidează regulile morale ale societății)

Conformism juridic — recunoașterea puterii sistemului juridic în societate, supunere fără gândire la legi, bazată pe ignoranța lor, lipsa de interes față de sistemul juridic.

Cinism juridic — negarea deliberată a rolului normelor de drept în societate, încălcarea deliberată a acestora, încrederea în propriile forțe și oportunități de a depăși relațiile publice de drept, impune voința sa asupra celorlalți, dictează regulile de conduită, nu urmează regulile de drept acceptate în societatea modernă, creează propriile reguli. Poate fi particular pentru persoanele care au încălcat normele legii, infractori, deținuți.

Fetișizarea normei de drept — atitudine care privește legea ca subiect al cultului orb, atribuirea legii dreptului, omnipotența magică. (Venerație exagerată, lipsită de discernământ, față de o idee, de un principiu).

Infantilism juridic — atitudine bazată pe ignoranță sau pe lipsă de cunoaștere a statului de drept, bazată pe ideea că în societatea modernă poți trăi pașnic fără probleme, fără a cunoaște legea, fără a o interesa.

Idealizarea normei de drept — atitudine bazată pe ideea că numai sistemul juridic este capabil să transforme societatea, legi corecte și bune pot duce la prosperitatea societății. Hiperbolizarea (exagerarea) rolului dreptului în societate.

Nihilism juridic — atitudine bazată pe negarea totală a oricărei valori sociale a legii și pe capacitatea acesteia de a fi orice mijloc acceptabil de reglementare a relațiilor sociale. (Atitudine, tendință, concepție sau manifestare care neagă rânduialile, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună, în schimb, altele superioare; atitudine de negare absolută) [90, p. 243-244].

Chestionarul cuprinde 48 de itemi care include un șir de afirmații cu referire la norma de drept, funcționalitatea acesteia și caracteristici ale acesteia. Respondenții trebuie să evalueze fiecare afirmație pe o scală Likert de cinci puncte de la „absolut de acord” până la „dezacord total” (punctajul evaluat este cuprins între 0-4). Nivelul de manifestare atitudinilor este determinat de următoarea distribuție a punctajului acumulat: pentru nivel scăzut este 0-8 puncte, nivelul mediu de manifestare se află în diapazonul 9-16 puncte, iar nivelul înalt de manifestare a scalelor – 17-24 puncte (Anexa 1, 1.2.).

Scala a fost supusă procedurii de validare, cu traduceri rusă-română și română-rusă-română (după verificarea itemilor pe un lot experimental de subiecți). De asemenea, scala a fost supusă evaluării de fiabilitate cu coeficientul Alpha Cronbach de $\alpha=0,830$, ce denotă o consistență destul de bună a scalei date.

Scala autoaprecierii stărilor psihice [55, p. 110-112]. Metoda aplicată pentru studierea stărilor psiho-emoționale la subiecții vizați în cercetare constă din testul de autoapreciere a stărilor psihice. Testul are patru scale – măsoară patru stări psihice – *anxietate*, *frustrare*, *agresivitate* și *rigiditate*. Fiecare scală are câte 10 itemi (în total testul are 40 de itemi) la care respondentul răspunde afirmativ dacă starea descrisă în item este caracteristică acestuia acumulând 2 puncte, negativ în cazul când nu este caracteristică starea descrisă în item (acumulează 0 puncte) și rareori sau nu sunt sigur este evaluat cu un punct. Respectiv fiecare scală poate aduna 20 de puncte.

Conform metodei nivelul de manifestare poate fi: scăzută cu punctajul plasat între valorile 0-7, ceea ce denotă că starea nu este manifestă la respondent, nivel mediu – 8-14 puncte, ceea ce denotă manifestare moderată și situațională a stării psihice și nivel înalt cu punctajul situat în diapazonul valoric de 15-20 de puncte, ceea ce vorbește despre manifestarea accentuată și frecventă a stării psihice vizate (Anexa 1, 1.4.). Scala autoaprecierii stărilor psihice a fost supusă evaluării de fiabilitate, respectiv s-a atestat o consistență foarte bună a coeficientului Alpha Cronbach cu valoare de $\alpha=0,901$.

Metoda Focus Grup. Focus grupul oficial pentru prima dată a fost utilizat de către R. Merton, M. Fiske și P. Kendal (în anii '40), numindu-l „interviul focusat” [45, p. 19, 67]. Metoda a fost utilizată pe larg în domeniul de marketing, și ulterior în domeniul social unde au fost necesare studii calitative de explorare ce poate include interviu cu experți, populație obișnuită, randomizată aleatoriu și populație țintă în raport cu tema focus-grupului [67].

Conform autorilor Krueger R.A. și Casey M.A., focus grupul reprezintă un grup special, cu un anumit scop, cu o mărime limitată, cu organizare și tehnici specifice, scopul global fiind ascultarea și colectarea informațiilor, relevând înțelegerea mai bună a atitudinilor oamenilor față de o anumită problema, serviciu, produs, etc.

De obicei, studiul realizat prin focus grup presupune o planificare riguroasă a discuțiilor ce au ca scop să adune informații pe o temă de interes bine definită [28, p. 21]. Frecvent focus grupul este definit/asociat ca interviu de grup, sau grup de discuții planificate minuțios din timp în vederea obținerii unor informații cu privire la tematica înaintată de moderator [45, p.19].

Focus grupurile sunt utilizate frecvent în cercetările calitative, fiind caracterizat ca un grup cu număr redus de participanți într-o discuție ghidată pe o temă specifică care înglobează experiența, opiniile și credințele persoanelor într-un context natural, colaborativ și interactiv [171]. Focus grupul poate fi utilizat în managementul calității și anume în adunarea/colectarea datelor privind feedbackul experților; în procesul de cunoaștere a părților slabe și forte ale „producției”, determinarea nevoilor și posibilităților de asigurarea serviciilor calitative (produsului calitativ) îmbunătățirea acestuia [67].

Aplicabilitatea focus grupurilor după Krueger: luarea deciziilor, crearea produselor sau serviciilor, satisfacția beneficiarilor/clientilor, planificarea și stabilirea obiectivelor, evaluarea nevoilor, îmbunătățirea calității, înțelegerea preocupărilor angajaților, crearea strategiilor și testarea acestora [28, p.29-34].

Focus grupul în esență este un interviu ghidat, adică constă dintr-o serie de întrebări pe o temă anumită puse persoanelor, care ulterior le discută în cadrul acestui grup, prin monitorizarea moderatorului sau facilitatorului [171].

Focus grupurile sunt destul de utile în cercetări exploratorii, și anume cu scopul de a înțelege problema în cercetarea unei chestiuni noi sau complexe, ele pot identifica teme principale, propuneri, și înțelegere mai profundă a contextului de cercetare. Cu ajutorul discuțiilor din cadrul focus grupului, cercetătorul poate dezvălui a mulțime de perspective și experiențe pe care cercetătorul poate să nu le anticipeze [171]. În esență, focus grupul fiind un interviu ghidat, acesta

presupune planificare și organizare, astfel prezentăm componentele de bază necesare în realizarea focus-grupului. Particularități ale focus grupului:

- Focus grupul are inițial un scop de cercetare. Această particularitate determină celelalte.
- Grupul este stabilit prealabil (participanții). Mărimea focus grupului conform mai multor cercetători poate varia între 4 și 12 persoane, care au caracteristici asemănătoare după anumite criterii, în conformitate cu scopul studiului [28, p. 27].

- Spațiul de asemenea este aranjat din timp
- Participanții focus grupului sunt adunați la ora prestabilită din timp pe o perioadă prestabilită (un mai mult de 2 ore); la începutul sesiunii de focus-grup 15-10 min sunt destinate familiarizării

- Planificarea întrebărilor pentru discuția din cadrul ședinței focus grupului. Esența focus grupului este tema pe care se focusează interviul. Focus grupul trebuie să includă maxim 10 întrebări cu privire la diferite aspecte ale temei focus.

- Focus-grupul este realizat de un moderator sau facilitator care monitorizează discuțiile de grup în baza întrebărilor interviului. Monitorizarea moderatorului include: menținerea focusului, stimularea celor tăcuți, limitarea discuțiilor participanților ce vorbesc prea mult, elaborare și managementul listei de întrebări, managementul timpului pentru fiecare întrebare în cadrul ședinței de focus grup. De asemenea este necesar de al doilea moderator, numit și asistent al moderatorului, sau moderator tehnic care asigură înregistrarea discuțiilor din cadrul ședinței.

- Discuțiile sunt înregistrate pe hârtie direct de asistent al moderatorului sau înregistrare audio.

- Considerații etice de cercetare și individuale precum consimțământul participanților de a participa la ședința de focus-grup, confidențialitatea [67, 153, 161].

Rezultatele ședinței de focus grupul sunt incluse într-un raport ce relevă datele obținute. Acestea pot fi prezentate în mai multe forme ca text narativ sau text cu grafice/figuri statistice (în cazul când au fost realizate mai multe ședințe de focus grup) ce includ scopul, tematica precum și răspunsurile cheie și comentarii la întrebările utilizate în ședință, în baza cărora, în dependență de scopul grupului pot fi elaborate recomandări [163].

Metode statistice. Pentru verificarea ipotezelor operaționale din capitolul dat am utilizat mai multe metode statistice prin intermediul soft-ului de calcul statistic SPSS: testul de comparare statistică *t-Student* pentru eșantioane independente, testul de comparare statistică multiplă ANOVA-Bonferoni, testul de corelație statistică Bravais-Pearson, testul de variație Chi-Square (Friedman test) [10].

Descrierea eșantionului de cercetare a profilului normativ-moral și legal, și a stărilor psiho-emoționale. În cadrul lotului de specialiști juriști (din domeniul ocrotirii normelor de drept) avem 417 de subiecți ce activează în domeniul juridic, cel de înfăptuire a justiției, a ocrotirii și apărării normelor de drept și a libertăților fundamentale a omului, reprezentați de avocați, ofițeri de urmărire penală, juriști (Direcția generală urmărire penală a IGP și Consiliul Uniunii Avocaților) care au participat și în cadrul cercetării reprezentării sociale a EPJ. Variabilele care le vom utiliza în cercetarea profilului normativ moral și a stărilor psiho-emoționale sunt Gen și Experiență profesională (vechime în muncă). Respectiv avem în cadrul acestei cercetări lotul experimental este divizat în două grupuri după gen: 279 bărbați și 138 de femei; și după experiența profesională avem trei grupuri: subiecți cu experiență până la 5 ani – 200 de subiecți, cu vechime de 6-10 ani – 89 de subiecți și subiecți cu experiență de 11 sau mai mulți ani - 128 de subiecți.

Descrierea eșantionului de cercetare în cadrul metodei de focus grup

În cadrul ședințelor de focus, în total au participat 46 de persoane – specialiști în secțiile de urmărire penală din cadrul Direcției Generale Urmărire Penală a IGC (Chișinău), unde de asemenea a intervenit administrația pentru a facilita organizarea ședințelor de focus grup cu angajații din cadrul instituției date. Am optat pentru acest grup de subiect, reieșind din poziția lor activă față de EPJ, dar și din accesul oferit de instituția dată.

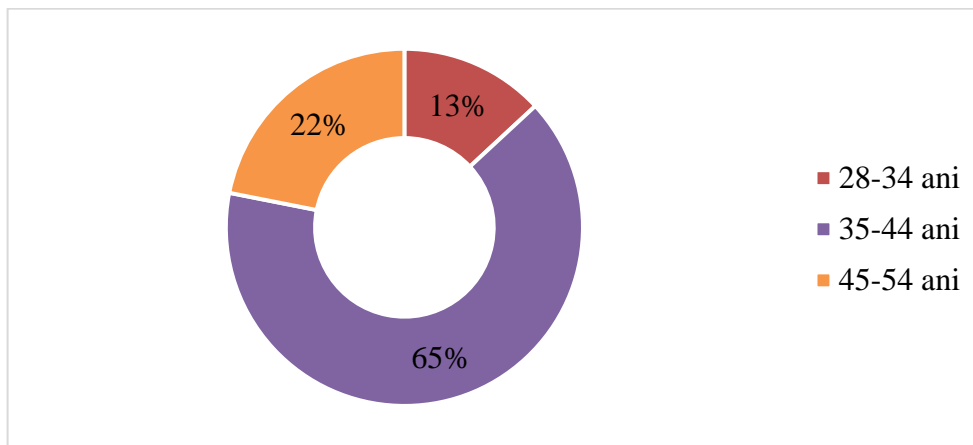

Fig. 3.2. Distribuția participanților după categoria de vârstă

După categoria de vârstă subiecții ce au participat în cadrul focus-grupului se încadrează în diapazonul de 28-54 ani. Pentru facilitarea prezentării datelor am divizat subiecții, conform Organizației Mondiale a Sănătății: astfel eșantionul include 36 subiecți (78%) cu vârsta cuprinsă între 28-44 ani și 10 subiecți (22%) cu vârsta cuprinsă între 45-54 ani.

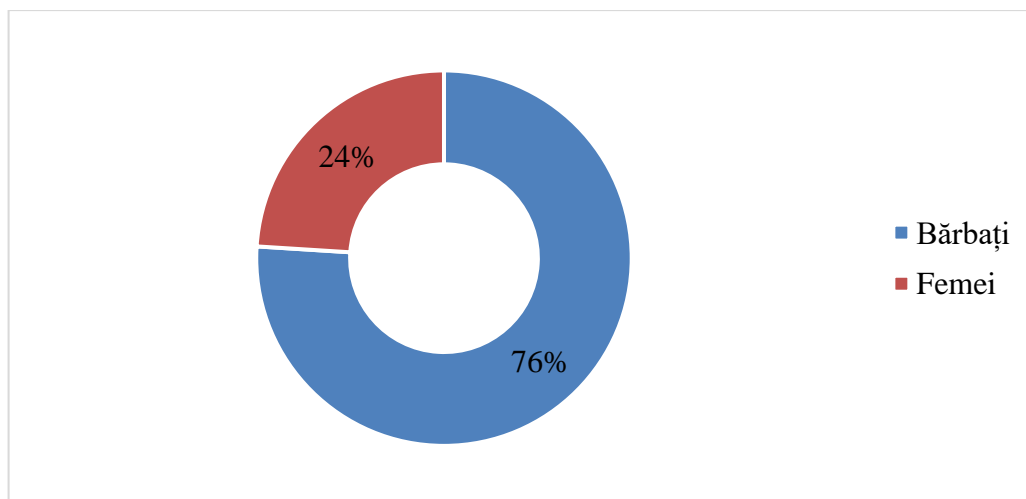

Fig. 3.3. Distribuția participanților după categoria de gen

După categoria de gen observăm că majoritatea participanților sunt bărbați și o parte mai mică sunt femei. Astfel grupul de subiecți ce au participat la interviul specializat este format din 35 bărbați ceea ce valorează 76% din volumul total și 11 femei – 24% din grupul participanților.

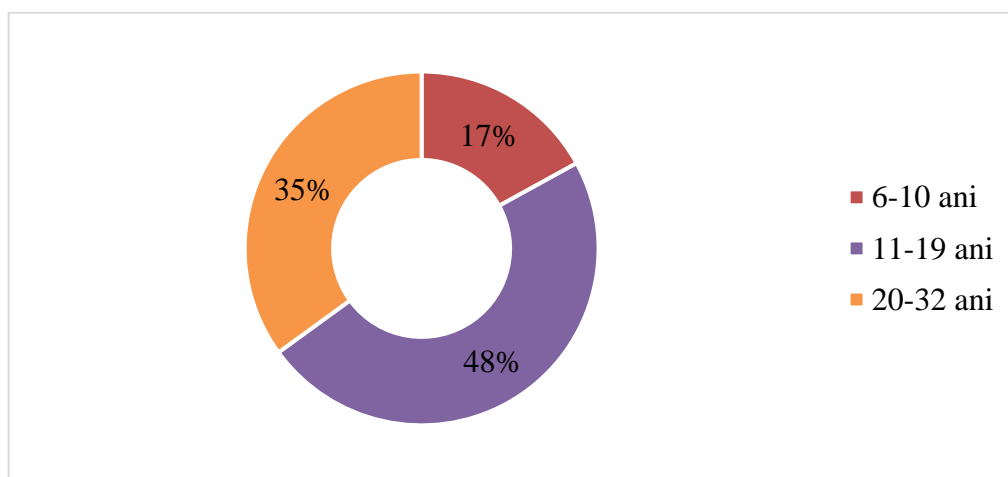

Fig. 3.4. Distribuția participanților după categoria de experiență profesională

După categoria vechime în muncă în domeniul juridic, de drept avem participanți cu experiență profesională minimă de 6 ani și maximă de 32 ani. Pentru un tablou mai clar de asemenea am divizat grupul în trei categorii temporale ale vechimii în muncă. Astfel prima categorie a inclus 8 subiecți cu experiență profesională de 6-10 ani – 17%, a doua categorie a cuprins 22 de subiecți – cu vechime în muncă de 11-19 ani, ceea ce prezintă 48% din volumul total al grupului de participanți. Și mai mult de o treime din grup, 35%, 16 subiecți au experiență profesională în domeniul juridic de 20-32 ani.

3.2. Particularitățile manifestării normativității morale și atitudinilor față de norma de drept la specialiștii juriști

Domeniul juridic este un domeniu complex și specific de activitate luând în considerație faptul că acesta este bazat pe interacțiunea interpersonală și pe activitatea de a asigura respectarea legislației, normelor de drept și libertăților fundamentale ale omului. Acestea solicită multe forțe și resurse fizice și psiho-emoționale la specialiștii juriști. Cele mai frecvente dificultăți sau factori ce pot influența negativ sau pune amprentă pe activitatea profesională a specialiștilor din domeniul dat sunt următoarele: orar intens și solicitant al activității și disponibilitatea 24/7 a persoanelor antrenate în sistemul de drept (cu referire la angajații din instituțiile afacerilor interne, precum și la cei ce stau la baza ocrotirii ordinii și securității publice), comunicarea, interacțiunea cu elemente criminale și alte persoane antrenate în procesul juridic precum victimele (care frecvent sunt traumatizate și au nevoie de o abordare particulară), mediu competitiv și presiuni în activitățile profesionale, interacțiuni frecventă cu situații de conflict, etc. [59, 125].

Această particularitate a activității profesionale a specialiștilor juriști ce include elemente negative cu influență directă asupra personalității acestora poate duce la deformare profesională cu influență directă la nivel individual cât și la nivel socio-profesional la specialiștii antrenați în domeniul vizat [4, p. 28-29].

Conform unor autori, deformarea profesională juridică, frecvent, duce la faptul că specialiștii adoptă o atitudine de idealizare a normelor de drept (norma de drept este supremă și poate soluționa orice situație sau problemă) sau o atitudine de scepticism juridic (negarea normei de drept și valoarea acesteia în societate). De asemenea deformarea profesională juridică poate duce și la dezvoltarea infantilismului juridic (cunoștințe insuficiente a legislației cu ferma încrederea că el/ea cunoaște totul despre aceasta), subiectivism juridic (folosirea normei de drept în interes propriu, ignorând sensul real și esența conceptelor juridice), etc. [125].

După cum observăm deformarea profesională se referă în special la modalitatea de gândire, percepție, formare de atitudini, dezvoltă moduri de comportare privind activitatea profesională. În contextul cercetării noastre, vrem să menționăm că gândirea juridică, conform literaturii de specialitate este determinată de cunoștințe juridice speciale precum și atitudini față de norma de drept ce includ gânduri și percepții legate de rolul legislației și normei de drept în viață și societate. Gândirea juridică este bazată pe educație specializată obținută frecvent în instituții de învățământ superior și pe parcursul practicării activității profesionale în domeniul de drept [125]. Gândirea juridică este un factor esențial în modul de activitatea a specialiștilor juriști, astfel în acest paragraf ne focusăm pe cercetarea atitudinii față de norma de drept folosind chestionarul ce include

afirmații cu privire la norma de drept în viața personală și socială a oamenilor într-o comunitate, sau stat. Particularitățile de manifestare a diferitelor atitudini față de norma de drept a fost măsurată prin prisma normativității morale – ce ne oferă informații despre modalitatea de stabilire a relațiilor, socializare la specialiștii juriști [143, p. 206]. Astfel, începem analiza rezultatelor cu privire la normativitatea morală, măsurată cu ajutorul scalei din cadrul scalei de adaptabilitate, sunt următoarele. După nivelul de manifestare a normativității morale avem următoarea distribuție a datelor (Fig. 3.5).

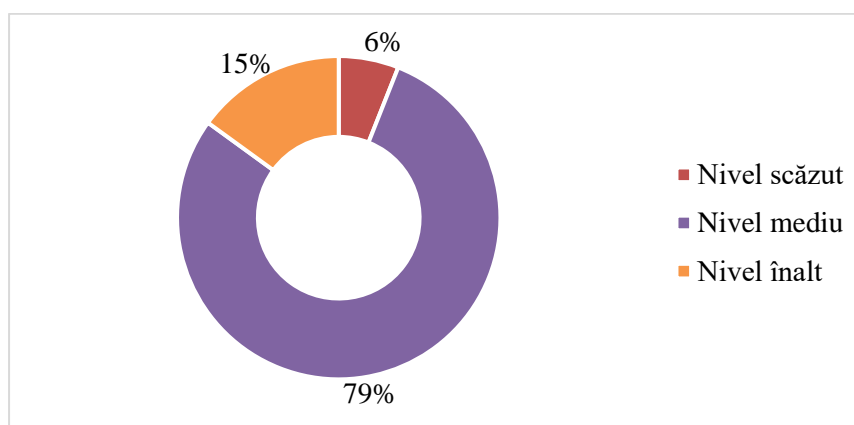

Fig. 3.5. Nivelul de manifestare a normativității morale la specialiștii juriști

Conform datelor obținute majoritatea subiecților au nivel mediu de manifestare a normativității morale – 79% (328 de subiecți), 15% de subiecți au nivel înalt de manifestare a normativității morale (64 de subiecți) și doar 6 % - nivel scăzut de manifestare (25 de subiecți).

Astfel, putem concluziona că respectarea normelor generale de comportament în societate depinde de situații, circumstanțe, percepții și atitudini asupra contextelor sociale ale subiecților, aceștia fiind puțin dezorientați în ceea ce privește rolul lor în aceste contexte, probabil din cauza că nu sunt satisfăcuți de activitatea sa, de unele circumstanțe din viață care uneori dezechilibrează și ține persoana în tensiune și anxietate.

Dar totuși, este de menționat faptul că subiecții respectă normele morale, generale de comportament care persistă în colectivele de prieteni, rude, colegi de serviciu, pentru că ele fac parte indispensabilă din socializarea persoanei, fără respectarea normelor morale persoana riscă să fie exclusă, marginalizată. Valoarea medie pe eșantion a normativității morale este de 5,4 ceea ce corespunde cu nivelul mediu de manifestare a scalei date, și subliniază rezultatele menționate mai sus privind manifestarea pe nivele.

Analiza comparativă a datelor privind normativitatea morală la subiecți în funcție de gen, nu dezvăluie mari diferențe între grupurile de bărbați și femei, care au valori medii de 5,4 și 5,5 respectiv, femeile având tendință puțin mai pronunțată decât bărbații în respectarea normelor generale de comportament în societate.

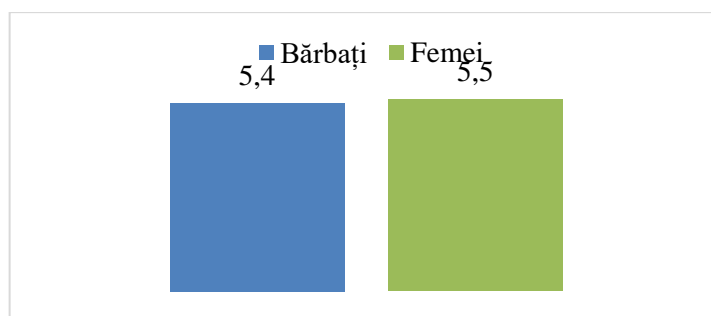

Fig. 3.6. Valori medii privind normativitatea morală la specialiști juriști în funcție de gen

Însă, compararea statistică a datelor privind manifestarea normativității morale în funcție de gen nu a determinat diferențe statistice semnificative, adică la nivel statistic nu există diferențe de manifestare a normativității morale între bărbați și femei.

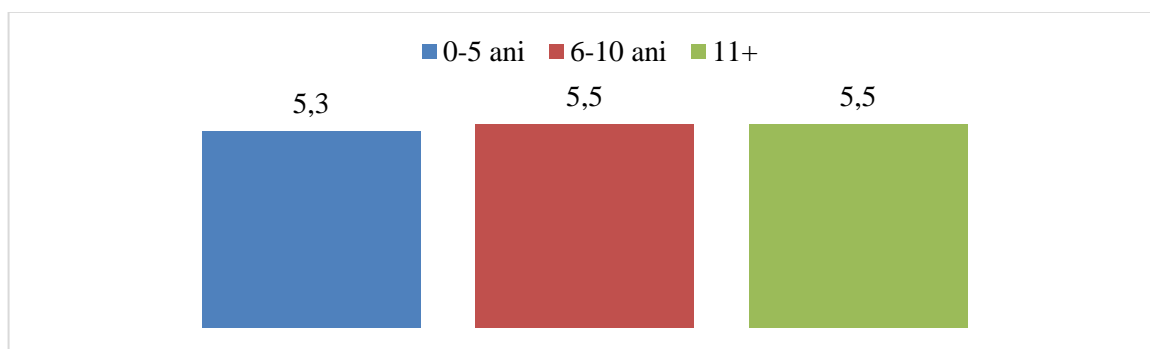

Fig. 3.7. Valori medii privind normativitatea morală la specialiști juriști în funcție de experiența profesională

Am comparat de asemenea manifestarea normativității morale la subiecți după categoria de experiență profesională, cu alte cuvinte vechimea în muncă. Pentru specialiștii cu experiență profesională de până la cinci ani avem o medie mai mică (5,3), comparativ cu subiecții cu experiență de 6-10 ani și 11 ani și mai mult, ambele subgrupuri având o medie egală cu 5,5. La nivel statistic nu s-au atestat diferențe statistice semnificative, deci concluzionăm că normativitatea morală nu este influențată de experiența profesională a subiecților din eșantionul dat.

Prin intermediul scalei „Atitudini față de norma de drept” am obținut un tablou global cu privire la percepția funcționalității și statutului normelor juridice.

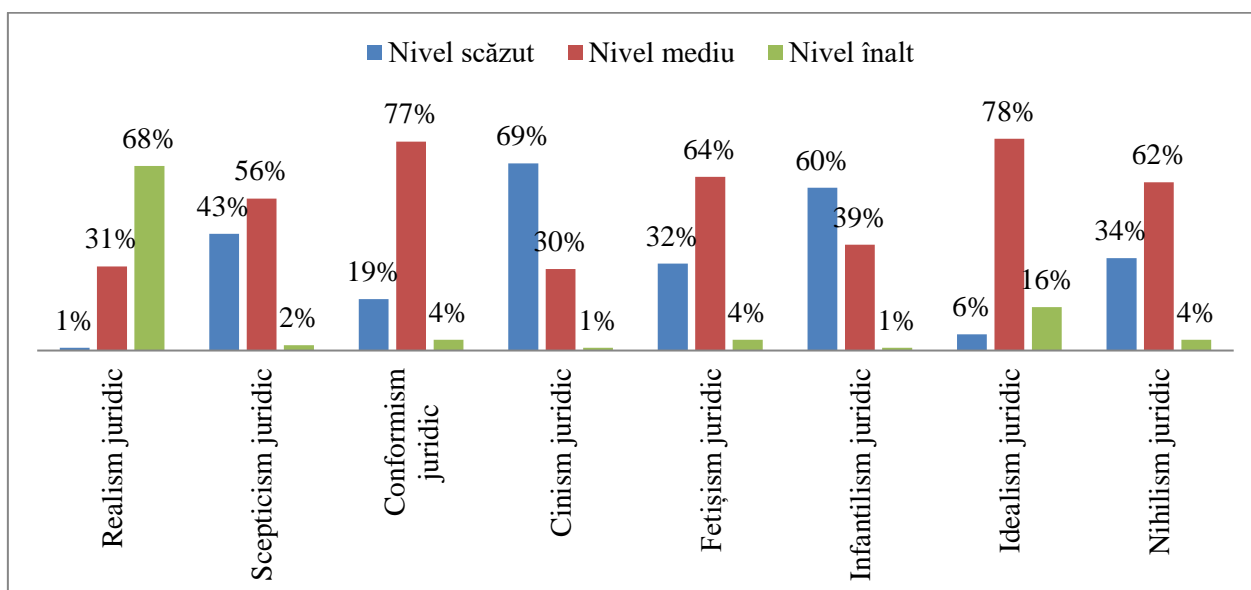

Fig. 3.8. Nivelul de manifestare a atitudinii față de norma de drept

Conform datelor obținute observăm că scala atitudinii pozitive față de norma de drept - „realism juridic” – este dominată de nivelul înalt de manifestare - 68% din subiecți, 31% de subiecți au nivel mediu de manifestare și doar 1% - nivel scăzut de manifestare a realismului juridic. În ceea ce privește deformările conștiinței juridice la subiecți putem menționa că puțini subiecți au nivel înalt de manifestare (până la 5% de subiecți) cu excepția scalei idealismului juridic care a acumulat 16% de subiecți. În rest, practic majoritatea subiecților au nivel mediu de manifestare a „conformismului juridic” și „idealizării normei de drept” – 77% și respectiv 78 % de subiecți. De asemenea, mai mult de jumătate din subiecți au nivel mediu de manifestare al „fetișizării normei de drept” (64%), „nihilismului juridic” (62%) și „scepticismului juridic” (56%). Nivel scăzut de manifestare sunt preponderent la scalele de „cinism juridic” (69%) și „infantilism juridic” (60%).

Concluzionăm asupra unor atitudini profesionale relativ corecte față de norma de drept a specialiștilor-juriști, în cadrul cărora se manifestă tendințe care pentru populația generală ar putea semnifica o abatere, în timp ce pentru angajații în domeniu prezintă o atenție și o evaluare specială a legii.

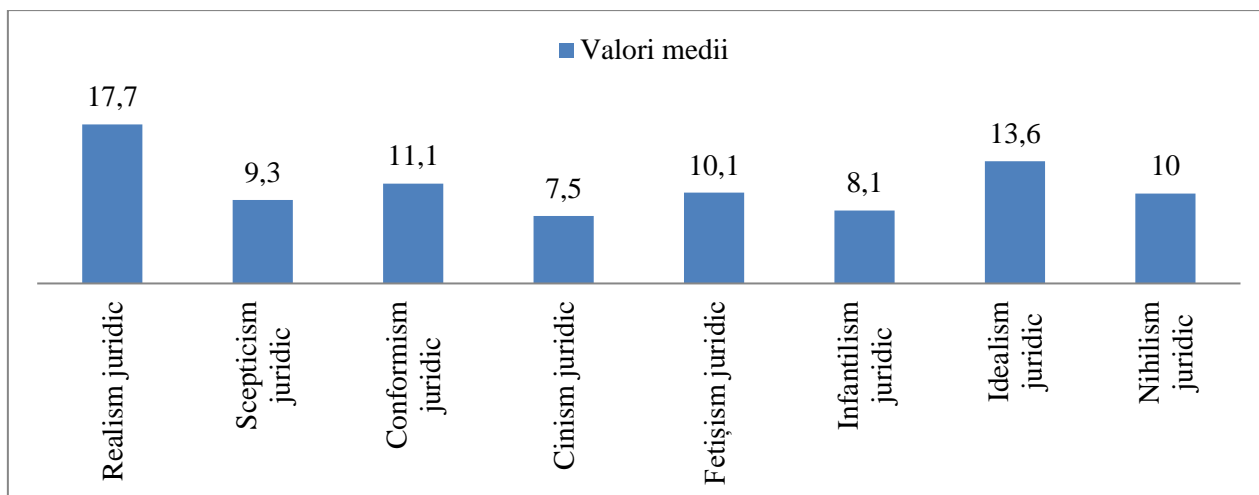

Fig. 3.9. Valori medii privind scalele atitudinii față de norma juridică pe întreg eșantion

Analizând valorile medii ale scalelor atitudinii față de norma de drept observăm, că subiecții au nivel înalt de manifestare al „realismului juridic” ($M=17,7$), nivel mediu pentru scalele de „idealizare a normei de drept” ($M=13,6$), „conformism juridic” ($M=11,1$), „fetișizarea normei de drept” ($M=10,1$), „nihilism juridic” ($M=10$) și „scepticism juridic” ($M=9,3$). Valorile medii ale scalelor atitudinale „cinism juridic” și „infantilism juridic” se încadrează în nivelul scăzut de manifestare a acestora în rândul subiecților – $M=7,5$ și $M=8,1$.

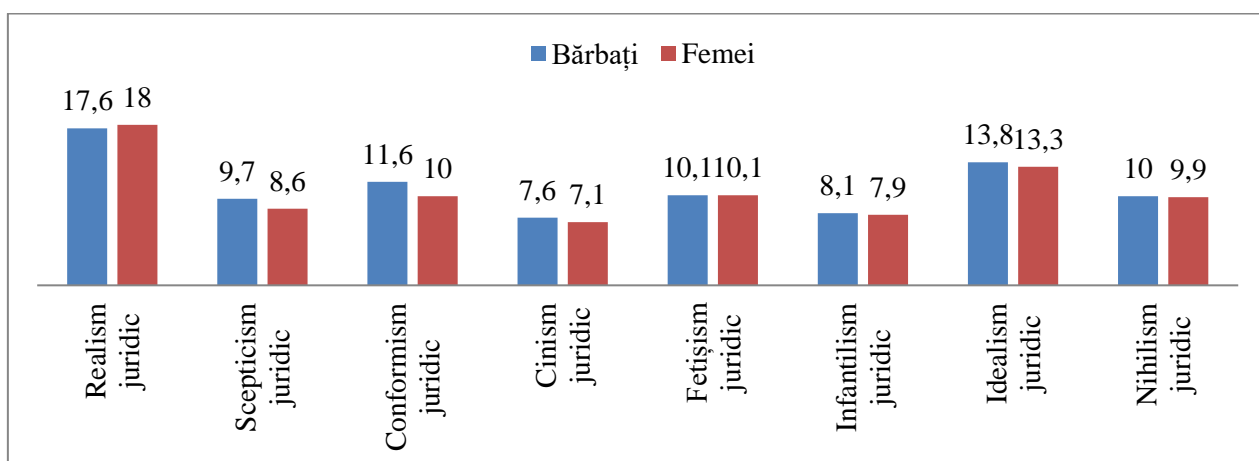

Fig. 3.10. Valori medii privind atitudinile față de norma juridică în funcție de gen

Analiza comparativă a atitudinilor față de norma de drept la bărbați și femei relevă următoarele date. Femeile au valori puțin mai ridicate pentru „realismul juridic” cu valoare medie de 18, comparativ cu cea a bărbaților de 17,6. În rest femeile au valori medii mai mici decât cele ale bărbaților. Diferențe mai evidente sunt pentru scalele de „scepticism juridic” (bărbați $M=9,7$, femei $M=8,6$), „conformism juridic” (bărbați $M=11,6$, femei $M=10$), „cinism juridic” (bărbați

M=7,6, femei M=7,1), „infantilism juridic” (bărbați M=8,1, femei M=7,9), „idealizarea normei de drept” (bărbați M=13,8, femei M=13,3). De asemenea avem similarități în ceea ce privește „fetișizarea normei de drept” și „nihilismul juridic” cu valori medii de 10,1 la ambele subgrupuri și valoare medii de 10/9,9 respectiv la cealaltă scală.

Tabelul 3.1. Compararea datelor privind atitudinea față de norma de drept în funcție de gen

		t-test for Equality of Means						
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper
Scepticism juridic	Equal variances assumed	3.111	415	.002	1.10488	.35518	.40670	1.80306
	Equal variances not assumed	3.070	263.883	.002	1.10488	.35987	.39629	1.81346
Conformism juridic	Equal variances assumed	4.787	415	.000	1.64898	.34445	.97190	2.32606
	Equal variances not assumed	5.078	319.437	.000	1.64898	.32473	1.01009	2.28786

Procesarea statistică comparativă a datelor relevă faptul că sunt diferențe statistic semnificative între bărbați și femei la scala de „scepticism juridic” ($p < 0,002$) și scala de „conformism juridic” ($p < 0,000$). Astfel bărbații sunt mai sceptici și mai indiferenți/pasivi față de norma de drept, utilizând-o mai mult ca instrument de lucru. Acest fapt este reflectat și în lucrarea cercetătoarei C. Gilligan [126], bărbații și femeile diferă în ceea ce privește atitudinea față norma de drept, bărbații sunt mai predispuși spre o detașare, distanțare de norma de drept, fiind mai practici, rezervați în ceea ce privește componenta emoțională în relațiile interpersonale, urmând doar ținta finală, pe când femeile dau dovadă de o atitudine empatică și orientată către alții, trecând totul prin prisma relațiilor interpersonale și consecințele nerespectării normelor juridice asupra acestora.

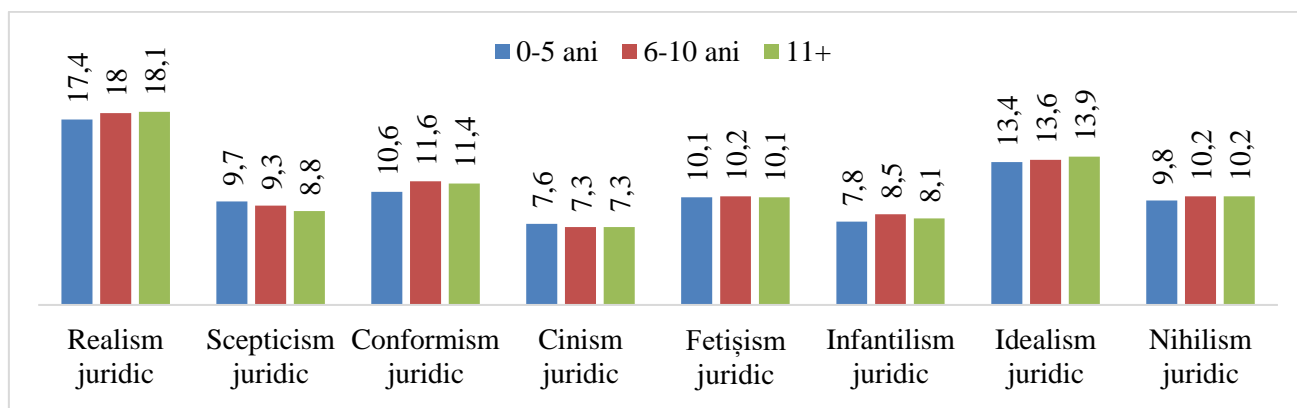

Fig. 3.11. Valori medii privind atitudinile față de norma juridică în funcție de experiența profesională

Analiza comparativă a valorilor medii ale scalelor atitudinilor față de norma de drept în funcție de experiența profesională afișează următorul tablou: pentru scala de „realism juridic” subiecții cu experiență de 0-5 ani au valoare mai mică decât cei cu experiență de 6-10 ani și mai mult de 11 ani. Pentru scala de „scepticism juridic” – cei mai sceptici sunt subiecții cu experiență mică de lucru în domeniul juridic, fiind urmați de subiecții cu experiență între 6-10 ani iar cei care sunt peste 10 ani în domeniu au cea mai mică valoare în ceea ce privește atitudinea sceptică față de norma de drept.

La scala de „conformism juridic” – valoare medie mai mică se observă la subiecții cu 0-5 ani, comparativ cu cei ce activează mai mult de 5 ani – ambele subgrupuri de 6-10 ani și 11+ au valori medii mai înalte. Pentru scala de „cinism juridic”, subiecții cu 0-5 ani de vechime în muncă au valoare medie puțin mai mare ca subiecții ceilalți cu experiență profesională de peste 5 ani.

La scala „fetișizarea normei de drept” avem similaritate în toate trei subgrupuri, practic cu aceeași valoare medie. Scala de „infantilism juridic” este determinată de valori medii mai mari la subiecții cu experiență de 6-10 ani, urmați de cei cu experiență de 11 și mai mulți ani, iar valoare medie mai mică este la subiecții cu vechime de 0-5 ani (care probabil sunt după universitate și cu cunoștințe proaspete). Valorile medii la scala de „idealizarea normei de drept” odată cu experiența merg în creștere cu 0,2 și 0,3 puncte. Iar în ceea ce privește „nihilismul juridic” – subiecții cu experiență de 0-5 ani în sistemul de drept au valoare medie mai mică ca subiecții cu experiență mai mare de 5 ani care rămâne constantă.

Analiza de varianță (compararea multiplă ANOVA – Bonferoni) a datelor privind atitudinile față de norma de drept la subiecții cu experiență profesională n-a relevat diferențe statistice semnificative, deși la scala atitudinală de „conformism juridic” subiecții cu experiență profesională între 6-10 ani se conformează mai mult normelor de drept decât tinerii. Totodată, pentru angajații cu experiență profesională mai mică putem menționa că se atestă o tendință comparativ mai manifestă a scepticismului (Anexa 3, 3.1.).

Am construit un profil al atitudinilor față de norma de drept al actualilor angajați în sistemul juridic din Republica Moldova. Se referă cu precădere la specialiștii și domeniul urmăririi și investigației penale. În acest scop am calculat care este raportul de corelație dintre variabilele metodei „Atitudini față de normele de drept”, utilizând testul statistic Pearson.

S-a atestat corelație pozitivă, sau direct proporțională între scalele de realismul juridic și conformism juridic (coeficientul de corelație $r=0,816$, și pragul de semnificație statistică $p<0,000$), realism juridic și fetișism juridic ($r=0,669$, $p<0,000$), realism juridic și idealism juridic ($r=0,783$, $p<0,000$). Astfel putem conchide că realismul juridic este determinat de conformism juridic sporit,

fetișizarea normelor de drept și idealizarea acestora, cu cât sunt mai manifeste aceste atitudini cu atât mai dezvoltată este atitudinea realistă față de norma de drept în rândul subiecților cercetării de față. De asemenea realismul juridic poate fi afectat de manifestarea înaltă a scepticismului față de norma de drept (corelație statistică negativă între acestea, $r=-0,738$, și $p<0,005$) precum și a atitudinii cinice față de norma de drept (corelație statistică negativă între scale, $r=-0,769$, $p<0,001$). Realismul juridic de fapt este condiționat de idealismul juridic dezvoltat și atitudinii sceptice și cinice scăzute.

Este de menționat faptul că atitudinile care sporesc atitudinea realistă față de norma de drept pot duce și la dezvoltarea atitudinii sceptice, situația este determinată de corelațiile pozitive între scepticism juridic și conformism juridic, precum și fetișismul juridic ($r=0,731$, $p<0,000$ și $r=0,760$, $p<0,001$). Este evident și logic faptul de interrelație pozitivă între scepticism juridic și cinism ($r=0,818$, $p<0,000$), infantilism ($r=0,809$, $p<0,000$), nihilism juridic ($r=0,722$, $p<0,000$), adică cu cât atitudinea față de norma de drept este mai sfidătoare, infantilă și negată cu atât mai sceptică este atitudinea adoptată de subiecți față de sistemul de drept din țară.

Atitudinea conformistă și fetișistă față de norma de drept poate dezvolta atât realismul juridic cât și scepticismul juridic. În general, este interesant faptul că conformismul corelează pozitiv cu toate scalele atitudinale față de norma de drept. Astfel conformismul juridic se prezintă ca o atitudine detașată față de norma de drept, care merge pe val, fără a chestiona sau reflecta asupra circumstanțelor, situațiilor.

Cinismul juridic, conform analizei de corelație este determinat de asemenea de atitudine fetișistă ($r=0,778$, $p<0,000$), infantilistă ($r=0,865$, $p<0,000$) și nihilistă ($r=0,811$, $p<0,000$) față de norma de drept, atestându-se corelație statistic semnificativă pozitivă între scalele date.

Fetișismul juridic este parte determinantă pentru toate scalele metodei, a realismului (corelație negativă, $r=-0,738$, $p<0,000$), scepticismului ($r=0,760$, $p<0,000$), conformismului ($r=0,622$, $p<0,000$), cinismului ($r=0,778$, $p<0,000$), infantilismului juridic ($r=0,704$, $p<0,000$) (corelații statistice semnificative pozitive) cu excepția nihilismului juridic (nu s-a atestat corelație statistic semnificativă).

Atitudinea infantilistă față de norma de drept merge în rând cu scepticismul ($r=0,809$, $p<0,000$), conformismul ($r=0,684$, $p<0,000$), cinismul ($r=0,865$, $p<0,000$), fetișismul ($r=0,704$, $p<0,000$) și nihilismul juridic ($r=0,783$, $p<0,000$), cu corelații pozitive atestate cu prag de semnificație statistică mai mic de 0,05. Nu există nici-o legătură de corelație statistică între infantilismul juridic și realismul juridic precum și idealismul juridic.

Idealismul juridic este alimentat cu atitudini realiste ($r=0,783$, $p<0,000$) față de norma de drept precum și de cele conformiste ($r=0,799$, $p<0,000$) și fetișiste ($r=0,632$, $p<0,000$), atestând corelații pozitive de semnificație statistică. Cu alte scale atitudinale idealismul juridic nu are nici-o relație statistic semnificativă.

Și în sfârșit nihilismul juridic, sau negarea rolului normei de drept în societate este determinată de scepticism ($r=0,722$, $p<0,000$), conformism ($r=0,625$, $p<0,000$), cinism ($r=0,811$, $p<0,000$) și infantilism ($r=0,783$, $p<0,000$) – atestarea corelațiilor pozitive, direct proporționale între acestea.

Tabelul 3.2. Raportul corelațional dintre atitudinile față de norma de drept

		Correlations						
		Scepticism juridic	Conformism juridic	Cinism juridic	Fetișism juridic	Infantilism juridic	Idealism juridic	Nihilism juridic
Realism juridic	Pearson Correlation	-.738**	.816**	-.769**	.669**	-.328	.783**	-.383
	Sig. (2-tailed)	.005	.000	.001	.000	.575	.000	.092
	N	417	417	417	417	417	417	417
Scepticism juridic	Pearson Correlation		.731**	.818**	.760**	.809**	-.667	.722**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.001	.000	.169	.000
	N		417	417	417	417	417	417
Conformism juridic	Pearson Correlation			.683**	.622**	.684**	.799**	.625**
	Sig. (2-tailed)			.000	.000	.000	.000	.000
	N			417	417	417	417	417
Cinism juridic	Pearson Correlation				.778**	.865**	-.383	.811**
	Sig. (2-tailed)				.000	.000	.090	.000
	N				417	417	417	417
Fetișism juridic	Pearson Correlation					.704**	.632**	.353
	Sig. (2-tailed)					.000	.000	.276
	N					417	417	417
Infantilism juridic	Pearson Correlation						.365	.783**
	Sig. (2-tailed)						.186	.000
	N						417	417
Idealism juridic	Pearson Correlation							-.390
	Sig. (2-tailed)							.065
	N							417

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

După cum observăm din analiza de corelații, avem un profil normativ legal foarte complex și slab reliefat, determinantele atitudinii realiste, obiective față de norma de drept fiind atitudinile

deformate precum conformismul, fetișismul și idealismul care pot provoca de asemenea și dezvoltarea altor atitudini deformate negative față de norma de drept. Respectiv ele sunt necesare pentru sporirea atitudinii realiste față de norma de drept, doar în conotații pozitive, având în vedere că ele pot spori și atitudinile negative față de norma de drept.

Considerăm, că profilul este puternic influențat de realitatea socio-economică și (geo) politică din prezent a spațiului moldovenesc, care de câteva decenii și-a obținut suveranitatea și încearcă să se adapteze la mediul schimbător prin aplicarea diferitor practici, care au fost până la (sistemul juridic sovietic) și bunelor practici a țărilor vecine (România, UE, etc.). Anii '90, a fost o etapă destul de grea pentru țara noastră, care a marcat profund comunitatea noastră la toate nivelele de funcționare și este nevoie de timp pentru adaptare la necesitățile țării în parte cât și la nivel global, având în vedere dezvoltarea avansată a tehnologiilor informaționale și deschiderea informațională în sistemul global care de asemenea pot influența credințele, imaginea, atitudinile, etc., a oamenilor în general precum și a persoanelor ce activează în domeniul ocrotirii normelor de drept. Astfel, este vădită nevoia de sporire a realismului juridic, care astăzi este diminuat prin atitudinile critice ale populației și mass-mediei, în mare parte influențând opinia generală asupra eficienței normei de drept.

Tabelul 3.3. Raportul corelațional dintre atitudinea față de norma de drept și normativitatea morală

Correlations		
		Normativitate morală
Realism juridic	Pearson Correlation	.303*
	Sig. (2-tailed)	.036
	N	417
Scepticism juridic	Pearson Correlation	-.612**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Conformism juridic	Pearson Correlation	-.441**
	Sig. (2-tailed)	.004
	N	417
Cinism juridic	Pearson Correlation	-.624**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Infantilism juridic	Pearson Correlation	-.501**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Nihilism juridic	Pearson Correlation	-.594**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).		
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).		

De asemenea am realizat analiza de corelație statistică pentru a stabili particularitățile influenței reciproce între „normativitatea morală” și atitudinile față de norma de drept la specialiștii juriști.

Astfel putem menționa că „fetișizarea normei juridice” și „idealizarea normei de drept” nu depind de normativitatea morală.

Însă avem relație direct proporțională între „normativitatea morală” și „realism juridic”, ceea ce semnifică că odată cu manifestarea normativității morale la subiecți crește și nivelul de manifestare a realismului juridic, a atitudinii pozitive față de norma de drept ($r=0,403$ și $p<0,036$). Astfel socializarea și conștiința de drept se completează una pe alta, asigurând un raport armonios în vederea asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și alte norme și reglementări și legislative de stat în spațiul moldovenesc.

S-a atestat mai multe relații indirect proporționale între „normativitatea morală” și atitudinile negative față de norma de drept:

- „normativitatea morală” și „scepticismul juridic” ($r=-0,612$ și $p<0,000$), astfel cu cât este mai înaltă normativitatea morală cu atât mai jos este scepticismul: atitudinea critică și neîncrezătoare față de norma de drept, îndoiala față de aceasta duce la sfidarea normelor morale, normelor sociale;
- „normativitatea morală” și „conformismul juridic” ($r=-0,441$ și $p<0,004$) – cu cât mai manifestă este normativitatea morală cu atât mai rar se manifestă conformismul juridic la subiecți: conformismul juridic în aceasta formulă apare cu aspect negativ, relevând ignoranța normelor de drept, lipsa de interes față de sistemul juridic, utilizarea acestora fără a intra în esență, fiind caracteristic pentru persoanele care au dificultăți cu socializarea, cu integrarea valorilor și normelor morale și sociale în general;
- „normativitatea morală” și „cinismul juridic” ($r=-0,624$ și $p<0,000$): cu cât mai frecvent și mai intens este manifestată atitudinea cinică față de norma de drept cu atât mai scăzută este normativitatea morală la subiecți și vice-versa – este cea mai evidentă corelație având în vedere că cinismul juridic prevede sfidarea normelor juridice, manipularea voinței celorlalți, desconsiderarea normelor de drept și respectiv specialiștii cu atitudine cinică de norma de drept au aceeași atitudine față de normele morale vehiculate în societate;
- „normativitatea morală” și „infantilismul juridic” ($r=-0,501$ și $p<0,000$), astfel valori înalte normativității morale minimizează manifestarea atitudinii infantile ale normei de drept: lipsa cunoștințelor și nepăsarea față de normele juridice de asemenea sunt caracteristice specialiștilor cu nivel jos de integritate morală și socială;

- „normativitatea morală” și „nihilismul juridic” ($r=-0,694$ și $p<0,000$) – normativitatea morală înaltă a subiecților asigură scăderea sau excluderea atitudinii nihiliste față de normele juridice: nihilismul implică prin definiție negarea oricărei valori atât sociale, morale cât și a celor normative legale.

În acest context, putem concludiona că normativitatea morală manifestă asigură dezvoltarea unei atitudini realiste față de norma de drept, capacitățile de a interacționa, colabora cu alte persoane în grup, colectiv și societate general duce la interpretarea corectă și maxim obiectivă a legislației, normelor de drept din țară, și asigurare de menținere și urmare a acesteia de către membrii comunității.

3.3. Stările psiho-emoționale și atitudinile față de normativitate ale specialiștilor juriști

De foarte mult timp este cunoscut faptul că angajații juriști sunt persoane echilibrate emoțional, raționali, obiectivi și distanți [159]. Pe lângă acest fapt, persoanele vizate trebuie să dețină o inteligență emoțională înaltă și capacități avansate de comunicare ce țin de stabilirea contactelor emoționale la necesitate, empatizare în dependență de situație, capacitatea de ascultare, mediere a conflictelor, control emoțional, detașare emoțională, etc. [59, p.276].

Specialiștii juriști zilnic sunt martori ai dramei oamenilor ce sunt implicați în cercetarea justiției/injustiției. Acest fapt implică multe forțe atât la nivel psihic cât și emoțional și conform, mai multor studii realizate în sfera sănătății psihice și emoționale a specialiștilor juriști, atestă nivel înalt al anxietății și un procent sporit de specialiști implicați în domeniul vizat ce suferă de burnout, având în vedere specificul de activitate profesională [5, p. 341, 59, p. 278-279].

Astfel, conchidem că domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei este un domeniu cu responsabilități foarte înalte impuse la nivel profesional și social asupra lucrătorilor ce activează, un domeniu unde mereu persistă tensiune psiho-emoțională generată de o pleiadă de factori atât externi (sociali) cât și interni (intraorganizaționali, interpersonal și individuali) care dezvoltă intensificarea și experiența unor stări psiho-emoționale negative. În paragraful dat avem ca scop de a analiza auto-aprecierea stărilor psihice la specialiștii juriști și anume a anxietății, frustrării, agresivității și rigidității. În continuare vom prezenta rezultate obținute cu privire la stările psiho-emoționale la specialiștii din domeniul vizat.

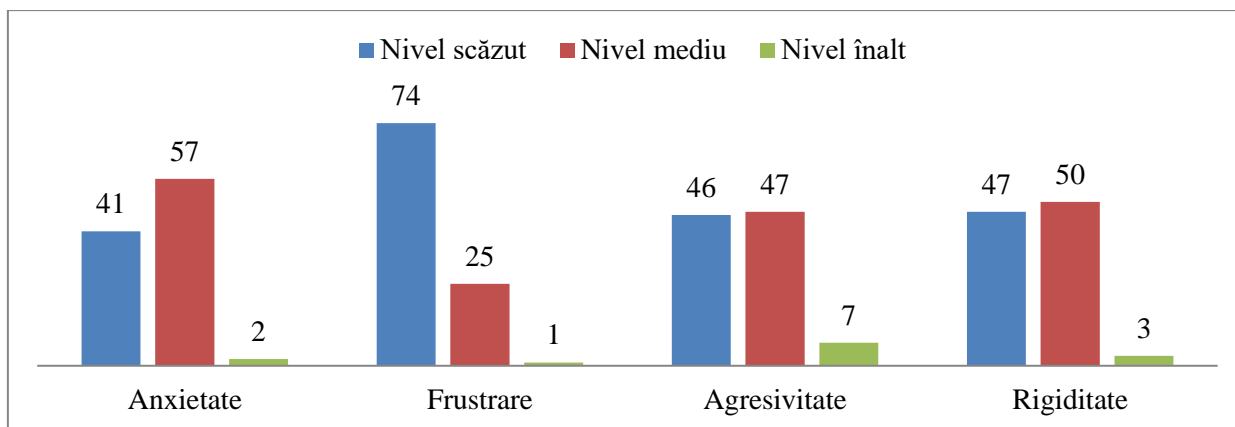

Fig. 3.12. Nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale pe întreg eșantion (în %)

Conform nivelului de manifestare a stărilor psiho-emoționale la subiecți pe întreg eșantion avem următoarele rezultate. Mai mult de jumătate din eșantion, 57% de subiecți au nivel mediu de manifestare a anxietății, subliniind caracterul situațional al acesteia, 41% au nivel scăzut de manifestare și doar 2% sunt determinați de nivel înalt de manifestare a anxietății.

În ceea ce privește frustrarea majoritatea subiecților practic indică la nivel scăzut al acesteia – 74% de subiecți din întreg eșantion, o pătrime în unele situații se confruntă cu circumstanțe care le creează disconfort psiho-emoțional, generând apariția frustrării, și doar 1% din eșantion au indicat la nivel înalt de manifestare a frustrării.

Starea de agresivitate este caracterizată de nivel scăzut și mediu practic în egală măsură la subiecți: 46% de subiecți – manifestare joasă, 47% - medie, iar 7% înaltă.

Cu privire la rigiditate, observăm că jumătate de eșantion este caracterizat de nivel mediu de manifestare, 47% - scăzut, și doar 3% - înalt.

Conchidem că specialiștii juriști ce au participat la cercetarea de față sunt determinați de anxietate, agresivitate și rigiditate situaționale, ce pot să se manifeste în anumite circumstanțe imprevizibile, complexe, noi.

Tabelul 3.4. Distribuția rezultatelor privind nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale

	Anxietate		Frustrare		Agresivitate		Rigiditate	
	Nr. sub.	%	Nr. sub.	%	Nr. sub.	%	Nr. sub.	%
Nivel scăzut	171	41	310	74	193	46	194	47
Nivel mediu	236	57	103	25	195	47	208	50
Nivel înalt	10	2	4	1	29	7	15	3

După distribuirea valorii medii la scale avem următoarele date: stările de anxietate, agresivitate și rigiditate au valori de 8,2 și 8,8 respectiv, ce corespunde cu nivelul mediu de manifestare și vorbește despre faptul că în cadrul serviciului în domeniul de drept există situații și circumstanțe care dezechilibrează starea psiho-emoțională iar angajații pot manifesta comportamente determinate de aceste stări – nervozitate, frică, ridicarea vocii, încăpăținare, îmbufnare, trântitul ușii, etc.

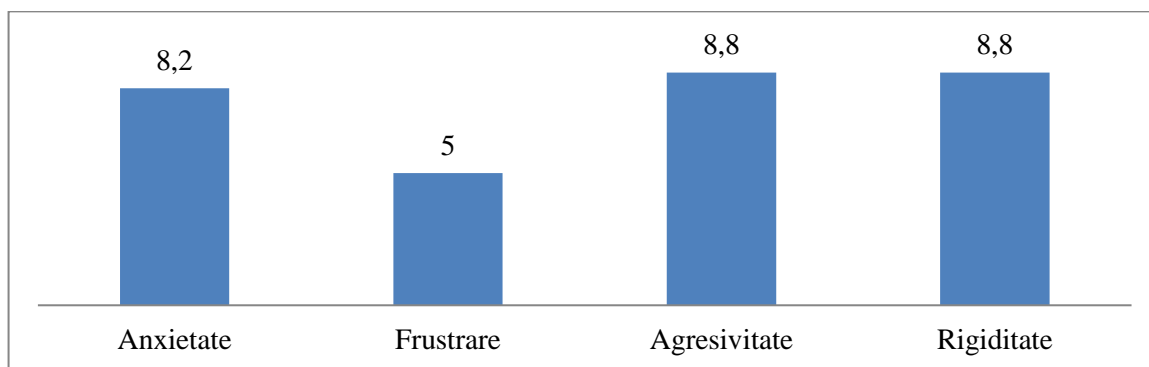

Fig. 3.13. Valori medii privind manifestarea stărilor psiho-emoționale pe întreg eșantion

În ceea ce privește nivelul de frustrare, subiecții au apreciat că au nivel scăzut de manifestare a acestei stări, ceea ce ne duce la ideea că persoanele angajate în domeniul dat, au interiorizat valorile și orientările specifice acestui domeniu – control emoțional, conformism, ierarhie rigidă, concurență, obiectivitate, empatie redusă.

În cercetarea de față, una din categoriile după care am realizat compararea datelor privind manifestarea stărilor psihice este cea de gen ce divizează eșantionul în două grupuri – bărbați și femei. Comparând valorile medii privind manifestarea stărilor psihice la bărbați și femei, observăm că bărbații au valori mai joase la scalele de anxietate, frustrare și rigiditate. În schimb este mai mare valoarea medie obținută pentru scala de agresivitate.

Aceste date sunt explicate de o mulțime de cercetări precum și stereotipuri ce vehiculează în societate, din mediul cultural care persistă în prezent în țară: femeile de obicei sunt cele care își permit să exteriorizeze emoțiile, respectiv acestea se manifestă mai intens, iar agresivitatea este o emoție, o stare specifică bărbaților nu doar din punct de vedere social sau psihologic dar și biologic-genetic, având în vedere fonul hormonal prezent diferit (de obicei) de cel al femeilor.

Însă, compararea statistică a datelor (*t-Student*) nu a relevat careva diferențe statistic semnificative în ceea ce privește manifestarea stărilor psiho-emoționale la bărbați și femei. Având în vedere că domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în general este un considerat încă prin tradiție masculin, implicând control emoțional, jonglare cu cuvinte, simțul

datoriei, sistem ierarhic rigid – toate acestea într-un oarecare mod uniformizează comportamentul celor ce activează în domeniu, ca și condiție facilitatoare de activitate.

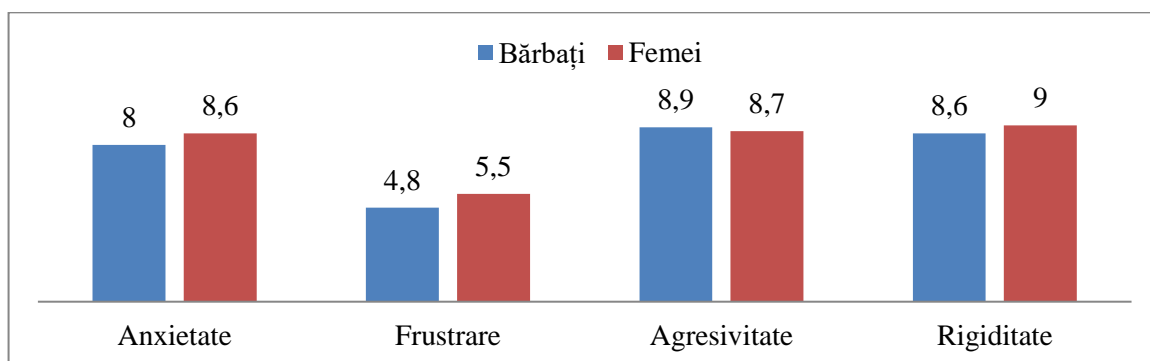

Fig. 3.14. Manifestarea stărilor psiho-emoționale la subiecți în funcție de gen

Cealaltă categorie, sau variabilă, pe care am considerat importantă pentru studiile comparative ale cercetării date, este experiență profesională, sau cum o mai numesc mulți autori – vechimea în muncă. Domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în majoritatea cazurilor are condiții speciale, comparativ cu alte specialități, fiind consacrat apărării a drepturilor și funcționalității statului și asigurării conviețuirii armonioase în societate a membrilor, în unele cazuri implicând riscuri pentru viață și sănătate, un program foarte în care în orice moment angajații pot fi solicitați la serviciu. Odată cu vechimea în muncă se pot manifesta fie adaptarea și instaurarea unei stări de echilibru, fie „arderea profesională” și epuizarea. Prezentăm manifestarea stărilor psiho-emoționale pentru grupe cu vechime de muncă diferită.

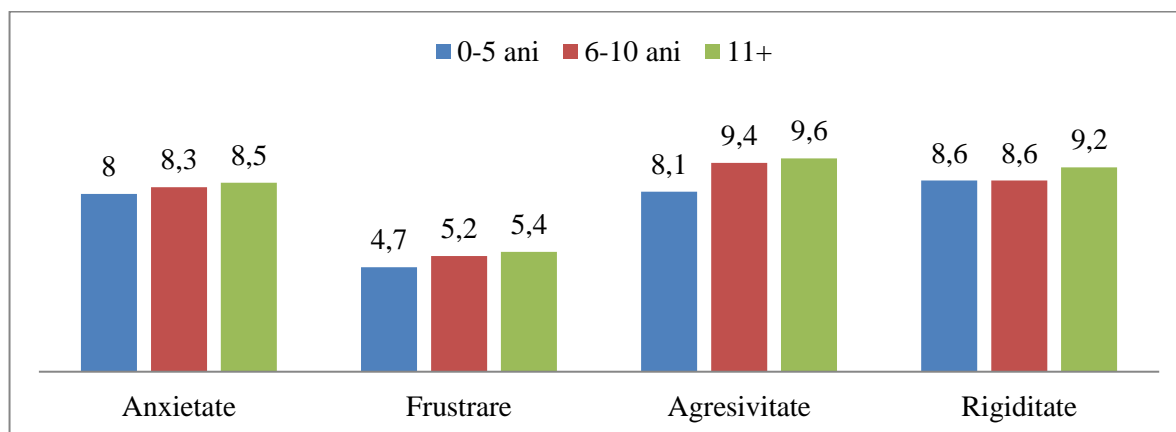

Fig. 3.15. Manifestarea stărilor psiho-emoționale la subiecți în funcție de experiența profesională

Conform valorilor medii observăm următoarele. Odată cu sporirea vechimii în muncă a lucrătorilor în domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei treptat crește și intensitatea de manifestare a stărilor psiho-emoționale. Anxietatea, frustrarea și agresivitatea sporesc în asociație cu vechimea, rigiditatea are valori egale pentru subiecții cu experiență profesională de 0-5 ani și 6-10 ani, fiind mai înaltă pentru cei cu experiență mai mare de 11 ani. Presupunem că această situație este influențată de tensiunea permanentă emoțională trăită permanent în cadrul profesiilor din acest domeniu, de dubla responsabilitate în fața șefilor și a societății.

Prelucrând datele statistic prin metoda ANOVA-Bonferoni pentru eșantioane multiple la subiecții cu vechime de muncă diferită s-au atestat diferențe statistic semnificative la scala de agresivitate cu pragul de semnificație $<0,03$ - grupurile cu vechime mică și medie; $<0,01$ – cu vechime mică și înaltă (Anexa 3, 3.2.). Astfel statistic se confirmă faptul că odată cu avansarea în carieră sau odată cu mărirea experienței profesionale manifestarea stării de agresivitate se intensifică. Analiza statistică comparativă între subiecții cu experiență de 6-10 ani și 11+ nu a atestat careva diferențe semnificative la nivel statistic. Aceste diferențe ilustrează sporirea agresivității odată cu experiență de muncă, ilustrând atât impactul vechimii asupra stărilor psiho-emoționale, cât și necesitatea de permanentă asistență psihologică a condiției afective a lucrătorilor din domeniul dreptului.

Calcululele statistice cu utilizarea testului corelațional Pearson au urmărit scopul identificării raportului dintre stările psiho-emoționale și atitudinea față de normativitatea morală și de drept.

S-au atestat următoarele corelații statistic semnificative:

- Corelații directe între anxietate și scepticismul juridic ($r=0,597$ la $p<0,05$), conformismul juridic ($r=0,644$ la $p<0,01$), infantilismul juridic ($r=0,641$ la $p<0,01$) și nihilismul juridic ($r=0,715$ la $p<0,001$). Astfel, anxietatea fiind o stare de neliniște, tensiune, frică, care provoacă nesiguranță, îngrijorare duce la dezvoltarea unor atitudini deformate față de norma de drept, persoanele fiind nepăsătoare față de normele juridice, ignorante în ceea ce privește rolul acestora în societate, generând până la urmă disprețuirea și negarea tuturor valorilor morale și juridice. Tensiunea psihică generată de starea de anxietate la specialiști poate crea impedimente serioase în activitatea socio-profesională a specialiștilor juriști, punând astfel în pericol asigurarea respectării și ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în societate.

Tabelul 3.5. Raportul corelațional dintre norma de drept și manifestarea stărilor psiho-emoționale

Correlations					
		Anxietate	Frustrare	Agresivitate	Rigiditate
Realism juridic	Pearson Correlation	.008	-.046	.090	.048
	Sig. (2-tailed)	.869	.354	.067	.333
	N	417	417	417	417
Scepticism juridic	Pearson Correlation	.597*	.743**	.091	.089
	Sig. (2-tailed)	.048	.000	.063	.070
	N	417	417	417	417
Conformism juridic	Pearson Correlation	.644**	.674**	.626*	.074
	Sig. (2-tailed)	.003	.000	.010	.129
	N	417	417	417	417
Cinsism juridic	Pearson Correlation	.060	.717**	.608*	.078
	Sig. (2-tailed)	.222	.000	.028	.111
	N	417	417	417	417
Fetișism juridic	Pearson Correlation	.048	.045	.033	.602*
	Sig. (2-tailed)	.328	.360	.501	.037
	N	417	417	417	417
Infantilism juridic	Pearson Correlation	.641**	.742**	.604*	.089
	Sig. (2-tailed)	.004	.000	.034	.068
	N	417	417	417	417
Idealism juridic	Pearson Correlation	.012	-.063	.074	.044
	Sig. (2-tailed)	.803	.203	.130	.369
	N	417	417	417	417
Nihilism juridic	Pearson Correlation	.715**	.769**	.708**	.752**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.002
	N	417	417	417	417
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).					

- Frustrarea corelează direct cu scepticismul juridic ($r=0,743$ la $p<0,001$), conformismul juridic ($r=0,674$ la $p<0,01$), cinismul juridic ($r=0,717$ la $p<0,001$), infantilismul juridic ($r=0,742$ la $p<0,001$) și nihilismul juridic ($r=0,769$ la $p<0,001$). Observăm că starea de frustrare are cele mai multe corelații cu atitudinile negative față de norma de drept, ceea ce ne vorbește despre incapacitatea specialiștilor juriști de a face față situațiilor

stresante, complicate sau noi, de a face față relațiilor interpersonale nedorite (interacțiunea cu șefii de ex., sau cu elementele criminale, etc.).

- Agresivitatea, cu conformismul juridic ($r=0,626$ la $p<0,001$), cinismul juridic ($r=0,608$ la $p<0,03$), infantilismul juridic ($r=0,604$ la $p<0,05$) și nihilismul juridic ($r=0,708$ la $p<0,001$). Sunt interesante și aceste corelații care ne vorbesc de caracterul de manifestare a agresivității, care cel mai probabil este una suprimată și respectiv generează atitudini depreciative, ignorante, și chiar de excludere a normelor juridice.
- Rigiditatea se prezintă ca o condiție a fetișismului juridic ($r=0,602$ la $p<0,05$) și nihilismul juridic ($r=0,752$ la $p<0,01$). În acest caz rigiditatea, prin caracteristicile ei de încăpăținare, și inadaptare (lipsa dorinței de adaptare sau compromis) rezonază cu idolatrizarea normei de drept pe de o parte și negarea totală a acesteia pe de altă parte.

Conformismul juridic este influențat de stările de anxietate, frustrare și agresivitate, care pot duce la dezvoltarea unei atitudini nu pur și simplu de acceptare indubitabilă, cât nepăsătoare față de normele de drept. Cinismul juridic este influențat doar de frustrare și agresivitate, emoții care dezvoltă o atitudine îndoielnică față de normele legislative și care pare mai mult ca manifestarea unor mecanisme de apărare psihică în contextul socio-profesional. Atitudinea fetișistă față de norma de drept este determinată de rigiditatea sporită, caracterizată pe încăpăținare și principialitate care pot servi o bază bună pentru idolatrizarea normei de drept. Infantilismul juridic poate fi influențat de anxietate, frustrare și agresivitate manifeste. Iar în cazul nihilismului juridic toate cele patru stări – de anxietate, frustrare, agresivitate și rigiditate - îl dezvoltă prin negarea conținutului unor norme. Stările psihice negative pot adumbri gândirea critică, persoana disociindu-se de atitudinile adecvate față de lumea înconjurătoare, inclusiv față de încrederea în normele juridice.

Conchidem conform analizei de corelație, că realismul juridic cât și idealismul juridic nu sunt influențate de nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale precum anxietatea, frustrarea, agresivitatea și rigiditatea – nu s-au atestat corelații cu semnificație statistică. Scepticismul juridic este influențat de nivelul de manifestare a anxietății și frustrării, cu cât acestea sunt mai puternice, cu atât mai frecvent subiecții adoptă o atitudine sceptică față de norma de drept. Concluzionăm că intoleranța normativă sau atitudinea deformată față de normele de drept sunt determinate frecvent de prezența stărilor psihice negative precum anxietatea, frustrarea, agresivitatea și rigiditatea, care pot ilustra starea de epuizare, demoralizare, neîncredere în forța normativității juridice. Aceste condiții sugerează consolidarea asistenței psihologice a specialiștilor din organele de urmărire și investigație penală care au constituit lotul cel mai reprezentativ din eșantion.

Tabelul 3.6. Raportul corelațional dintre normativitatea morală și manifestarea stărilor psiho-emoționale

Correlations		
		Normativitate morală
Anxietate	Pearson Correlation	-.671**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Frustrare	Pearson Correlation	-.745**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Agresivitate	Pearson Correlation	-.723**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
Rigiditate	Pearson Correlation	-.899**
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	417
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).		

În analiza de corelație între normativitatea morală și stările psiho-emoționale de asemenea s-au atestat relații semnificative statistic între scale. Astfel, s-a atestat o corelație indirectă între normativitatea morală și anxietate ($r=-0,571$ și $p<0,001$), frustrare ($r=-0,745$ și $p<0,001$), agresivitate ($r=-0,723$ și $p<0,001$), rigiditate ($r=-0,899$ și $p<0,001$). Problemele și dificultățile, tensiunea și sentimentul de pierdere sau de înfruntare a barierelor în realizarea obiectivelor, izolarea sau reducerea contactelor sociale, furia latentă exprimată în comportamente de inacceptare a altora, alte manifestări ale tulburărilor sferei afective pot deveni cauze ale demoralizării și diminuării atitudinilor valorice.

Conchidem că cu cât mai negativ se manifestă stările psiho-emoționale cu atât mai slabă este aderența la normativitatea morală, iar persoana mai dificil se integrează în colectiv, societate, confruntă conflicte și dorința de izolare, dă dovadă de capacități de comunicare reduse.

Concluzii. În acest subcapitol dat am studiat nivelul de manifestare a stărilor psiho-emoționale la specialiștii juriști, care prin negativizare pot duce la dezvoltarea unui comportament dezadaptativ și distructiv manifestat în experiența profesională a subiecților. Anxietatea generează tensiune permanentă alimentată de frici și fobii, nesiguranță, frustrarea în sine este trăirea unor sentimente de confuzie și disonanță, agresivitatea poate lua diferite forme, deseori fiind reprimată și având consecințe triste asupra persoanei, iar rigiditatea determinată de încăpățănare și lipsă de adaptare la situații noi amplifică trăirea stresului.

Este de menționat că rezultatele prezentate sunt determinate de percepția individuală a fiecărui subiect privind propria personalitate, propria manifestare a stării psihice anumite. Astfel,

conform datelor, putem menționa că subiecții din lotul dat, adică specialiștii juriști, conform aprecierii lor au nivel mediu de manifestare a anxietății, agresivității și rigidității și nivel scăzut al frustrării.

Rezultatele ne indică la atitudinea realistă față de domeniul de activitate, subiecții nu au așteptări iluzorii, nerealiste în ceea ce privește activarea în domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei – după cum a menționat Rusnac S. în domeniul legal totul e „clar” și stabilit – alb sau negru, corect sau greșit, totul e măsurat prin prisma legislației. Respectiv, acest fapt minimizează frustrarea la subiecți după părerea noastră. În ceea ce privește celelalte stări, anxietatea, agresivitatea și rigiditatea, acestea poartă caracter situațional fiind dependente de circumstanțe.

Diferențele atestate la bărbați și femei privind manifestarea stărilor psiho-emoționale ne vorbesc despre impactul stereotipurilor istorico-sociale persistente foarte mult timp în domeniul ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, care se referă la mai multe structuri de drept și justiție. Este de menționat că foarte mult timp în acest domeniu erau doar lucrători bărbați, de abia acum situația începe să se schimbe favorabil spre echitate gender în toate structurile, însă acest fapt necesită timp și, într-o oarecare măsură, femeile încă resimt urme de discriminare în bază de gen, ceea ce le face să fie mai frustrate, anxioase și rigide comparativ cu bărbații. Însă, procesarea statistică nu a confirmat aceste diferențe, astfel putem sublinia încă o dată uniformizarea și capacitatea de a se conforma exigențelor sistemului de drept, principiilor de activitatea în cadrul acestui sistem.

Analiza comparativă în funcție de experiența profesională a atestat diferențe la manifestarea agresivității, la angajații cu experiență profesională avansată este mai pronunțată decât la subiecții cu vechime de muncă mică. Acest fapt poate fi explicat prin entuziasmul tinerilor ce încep cariera pe tărâmul înfăptuirii justiției – ei sunt predispuși de a îngloba și absoarbe regulile și specificitățile sistemului de drept prezentate de superiori, care se prezintă ca grup de referință pentru aceștia. Odată cu mărirea experienței profesionale, angajatul din domeniul dreptului tot mai tare începe să resimtă consecințele și impactul sistemului de drept care lasă amprente pe fonul emoțional și psihic al persoanei, extinzându-se și în viața personală a acestuia. După părerea noastră aceste condiții explică agresivitatea mai manifestă, dar în limitele normei acceptabile, la angajații cu vechime mare de muncă.

Rezultatele cercetării de față au arătat că specialiștii juriști fac față la situațiile zilnice stresante, cu nivel mediu al manifestării stărilor psiho-emoționale, cele negative având un caracter

accidental. Subiecții eșantionului vizat în cercetare găsesc modalități de a depăși stările psiho-emoționale negative care pot să afecteze activitatea profesională și viața.

3.4. Situația și perspectiva dezvoltării expertizei psihologice judiciare în Republica

Moldova – cercetare în focus-grupuri

Pentru a analiza care este situația și perspectiva de dezvoltare am recurs la aplicarea metodei calitative de cercetare pe care l-am considerat cel mai eficient în cercetarea noastră, și anume focus-grupul. Am ales metoda focus-grup din motiv că această metodă ne asigură sondarea dimensiunii contextual-spațiale pe care ne-am propusă să o cercetăm – a contextului socio-profesional specific al subiecților și a statului EPJ în rândul specialiștilor juriști. Datele focus-grupului oferă informații cu privire la experiența, opiniile și credințele specialiștilor în contextul său natural – cel juridic, în mod colaborativ și interactiv.

În cadrul cercetării de față se solicită investigarea feedback-ului „experților” – statut oferit subiecților cercetării, pentru a determina din interior care sunt părțile slabe sau forte a experienței EPJ în activitatea profesională de rutină, de a determina nevoile și posibilitățile serviciilor EPJ, poate propuneri de îmbunătățire a acestei proceduri din partea beneficiarilor. Opiniile specialiștilor cu privire la particularitățile EPJ la moment în practica juridică oferă posibilitatea de a evalua starea de moment a acesteia, dinamica de aplicare a acesteia, „calitatea” serviciilor oferite de această procedură din punct de vedere a domeniului juridic reprezentat de subiecții implicați în cercetare. Astfel, conform metodologiei de organizare și realizare a focus-grupului am obținut următoarea structură a unei ședințe.

Tema: expertiza psihologică judiciară.

Scopul: de a analiza care sunt părerile și practica profesională a specialiștilor din domeniul ocrotirii normelor de drept, cât și care sunt problemele, provocările cu referire la EPJ.

Întrebări:

- 1) Cum apreciați cunoștințele Dvs. despre expertiza psihologică judiciară?
- 2) Cât de frecvent ați folosit în activitatea de urmărire penală serviciile unui expert psiholog?
- 3) Dacă aveți experiența de a folosi serviciile unui expert psiholog, în ce dosare a fost aceasta?
- 4) Cum apreciați posibilitatea de a dispune de expertiză psihologică judiciară în prezent?
- 5) Cum considerați, expertiza psihologică judiciară se va consolida în viitor?

În cadrul ședinței de focus-grup au fost implicate două persoane: un moderator a ghidat discuția pe parcursul ședințelor focus-grup, iar asistentul moderatorului a înregistrat datele discuțiilor, răspunsurile cheie.

Înainte de a trece la întrebări, moderatorul introductiv salută grupul, a anunțat tema și scopul focus grupului, cât și regulile acestuia, și anume faptul că participanții au acceptat benevol să participe în cadrul ședinței, și că datele personale ale participanților sunt confidențiale, și nu vor fi dezvăluite ulterior, publice vor fi doar rezultatele obținute în urma discuțiilor. După care a urmat 10 min prezentarea temei de cercetare și anume noțiuni introductive privind EPJ (prezentare PPT). Ulterior moderatorul a recurs la discutarea întrebărilor planificate pentru focus grup.

Pentru a facilita înregistrarea răspunsurilor la întrebări de către participanți, ultimele 5 minute participanții au completat o anchetă cu întrebările discutate în cadrul ședinței: ancheta conține întrebările de bază discutate în cadrul ședinței de focus-grup pentru o prezentare grafică cantitativă a datelor obținute în cadrul ședințelor de focus-grup. Focus grupul a fost organizat de 4 ori într-o instituție de stat de ocrotire a normelor de drept. La ședințe au participat diferite persoane din cadrul instituției. Ora și locul desfășurării au fost coordonate cu administrația instituției, respectiv acest fapt a facilitat organizarea ședințelor, având în vedere că a fost oferit spațiu cunoscut și confortabil pentru participanții din cadrul focus-grupurilor. Focus grupurile au fost formate din 11 și 12 persoane per ședință: ședințele 1 și 2 – 12 persoane, ședințele 3 și 4 – câte 11 persoane.

Distribuirea datelor cu privire la statutul „social”, adică aplicabilitatea, răspândirea, procedurii de expertiză psihologică judiciară în cadrul procedurilor juridice au relevat următoarele rezultate.

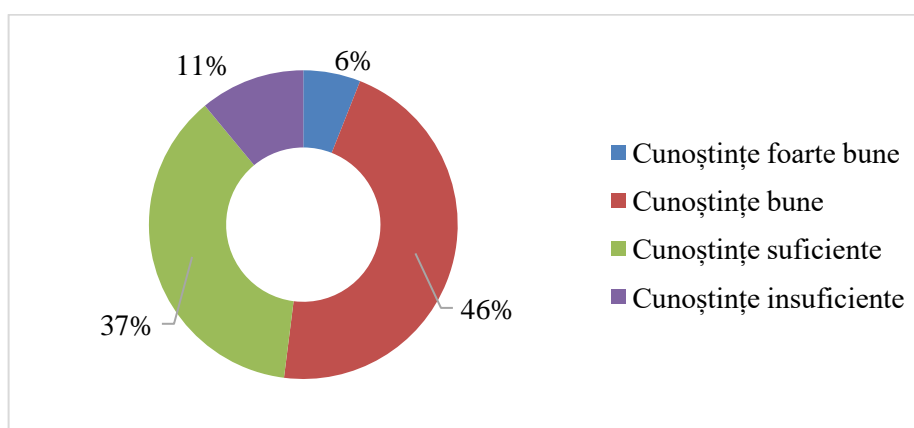

Fig. 3.16. Datele privind cunoștințele subiecților despre EPJ

La întrebarea „Cum apreciați cunoștințele Dvs. despre expertiza psihologică judiciară?” 46% din participanții la focus-grupuri au răspuns cu au cunoștințe bune despre EPJ, alte 37% de subiecți au menționat că au cunoștințe suficiente despre EPJ, 11% dintre ei au atenționat că au cunoștințe insuficiente în ceea ce privește EPJ și doar 6% au punctat că au cunoștințe foarte bune despre EPJ.

În cadrul ședințelor de focus grup, la întrebarea dată, generalizând discuțiile putem menționa că participanții au cunoștințe generale privind EPJ, acaparate în cadrul studiilor, precum și în practica profesională, chiar dacă EPJ nu este atât de populară. De asemenea cunoștințele despre acest tip de expertiză cin din comunicarea cu colegii și cu specialiști din domenii conexe cu care interacționează în cadrul acțiunilor juridice, procesuale, etc., precum și din lecturi individuale. Unii dintre ei au recunoscut că nu cunosc multe despre EPJ, sau din cauza că nu prea au tangență cu aceasta, sau din lipsă de timp, din lipsa de specialiști care să ofere acest gen de expertiză în instituția dată.

La următoarea întrebare cu privire la serviciile de expertizei psihologie judiciare – „Cât de frecvent ați folosit în activitatea de urmărire serviciile unui expert psiholog?”, practic majoritatea au răspuns că au apelat la serviciile expertului psiholog judiciar de cel puțin trei ori – 83%, și ceilalți 17% de subiecți au menționat că au apelat de 1-2 ori la serviciile expertului psiholog în materie juridică. Nu este nici-un participant care a optat pentru răspunsurile precum că niciodată nu au apelat la expert psiholog judiciar sau care consideră că nu este nevoie de expertiză psihologică juridică.

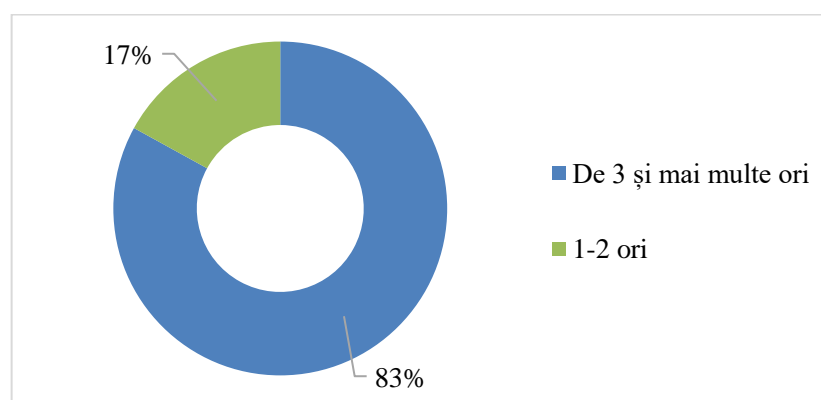

Fig. 3.17. Frecvența apelării la serviciile unui expert psiholog în activitatea juridică

Scopul de apelare a serviciilor unui expert psiholog conform participanților au fost chestiuni de altă specializare, și anume de ordin psihologic la care ei nu pot oferi o evaluare obiectivă, nu ține de competența lor. Mai ales că participanții apelează cel mai frecvent în cadrul infracțiunilor comise cu participarea minorilor și este necesară o abordare mai specială cu această

categorie de participanți la acțiunea infracțională. Acest fapt este confirmat de răspunsurile colectate pentru întrebarea următoare.

De asemenea în cadrul ședințelor de focus-grup o întrebare importantă a fost „Dacă aveți experiența de a folosi serviciile unui expert psiholog, în ce dosare a fost aceasta dispusă?” cu mai multe opțiuni de răspuns. Astfel, 91% de participanți au menționat că apelarea la serviciile expertului psiholog au fost în cadrul dosarelor cu minori-victime. Tot o bună parte – 65% de subiecți au indicat dosarele de viol în necesitatea de apelare a serviciilor expertului psiholog. Aproape jumătate (46%) din subiecți au răspuns că au apelat la serviciile vizate în dosarele cu participarea minorilor – infractori, iar o treime (28%) de participanți au avut nevoie de expertul psiholog în dosarele cu presupunerea de infracțiune comisă în stare de afect fiziologic. Sunt și 15% de subiecți care au ales varianta de răspuns „altele” fără a specifica tipul dosarului.

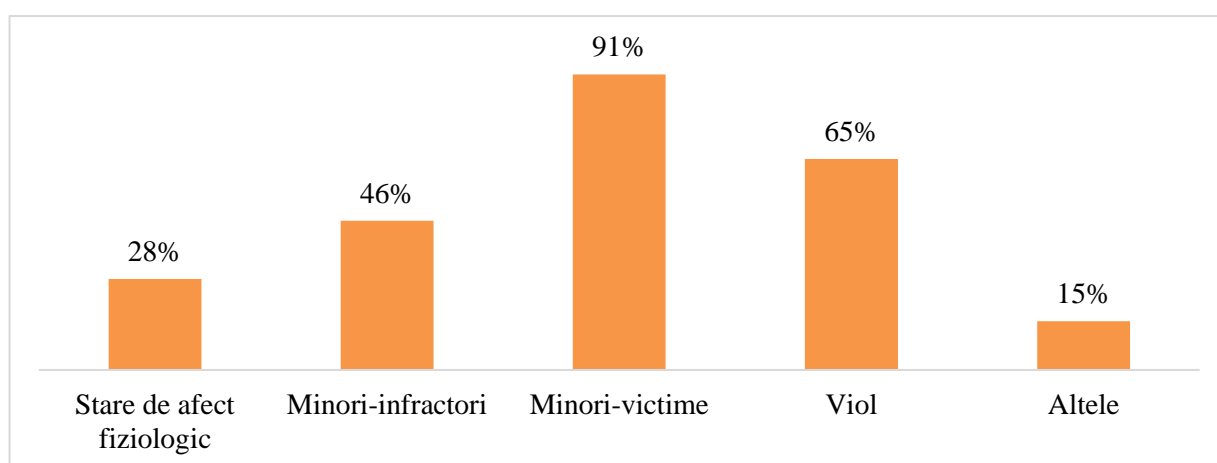

Fig. 3.18. Tipurile de dosare în care subiecții au apelat la serviciile expertului-psiholog

Participanții au menționat că serviciile unui expert psiholog în dosarele ce implică minori sunt determinate de lipsa capacității de exercițiu și discernământ (conform unor autori) la copii / minori, ceea ce îngreunează pentru ei înțelegerea funcționalității psiho-emoționale și de nivelul de dezvoltare a personalității copiilor.

În cadrul întrunirilor s-a discutat și întrebarea „Cum apreciați posibilitatea de a dispune de expertiză psihologică judiciară în prezent?”. Conform răspunsurilor înregistrate ale participanților avem următoarele date.

Jumătate din subiecți, 53% au subliniat faptul că disponibilitatea EPJ este foarte joasă din cauza lipsei de specialiști. 24% de subiecți sunt de părerea că disponibilitatea EPJ este joasă – nu sunt specialiști calificați, 15% sunt mai optimiști cu privire la disponibilitatea EPJ, menționând că această este destul de vastă.

De asemenea sunt și 6% care nu se pot pronunța pe marginea întrebării date, iar alții au eschivat răspunsul la întrebare în general optând pentru răspunsul „altceva”.

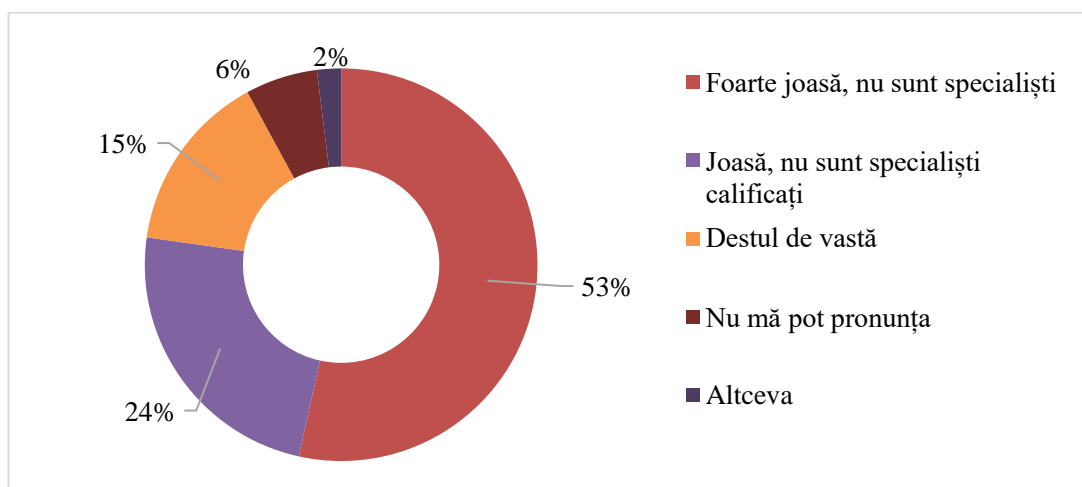

Fig. 3.19. Date privind posibilitatea de a dispune EPJ în prezent

Mulți participanți au relatat că practic nu prea au la cine se adresa, atunci când vine vorba de dispunerea EPJ, ei nominal cunosc experții psihologi cu licență la care pot apela în cazul dispunerii acestora, mai mult ca atât ei sunt nevoiți să colaboreze cu organizații nonguvernamentale precum CNPAC (Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii) pentru a realiza o evaluare psihologică a minorilor victime implicate în dosarele cercetate.

Și la întrebarea de bază, finală ale întrunirilor de focus-grup – „Cum considerați, expertiza psihologică judiciară se va consolida în viitor?” avem următoarele date. Marea parte a participanților consideră că EPJ se va consolida în viitor, fiindcă este nevoie stringentă de concluzii ale experților psihologi judiciari în mai multe dosare – 72% de subiecți au optat pentru această variantă.

O pătrime de participanți sunt mai rezervați în afirmarea și previziunea dezvoltării EPJ în Republica Moldova, menționând că acest fapt este posibil dar cu dificultăți, deoarece nu se înțelege încă pe deplin rolul acestor experți (26% de subiecți). Și 4% de participanți au răspuns că nu prea este viitor pentru EPJ în Republica Moldova fiindcă rareori este nevoie de concluzii ale experților psihologi.

De asemenea este de menționat faptul că nici-un participant la focus-grupuri nu este de părerea că EPJ nu are nici o importanță pentru urmărirea penală și judecarea cauzelor, sau nu poate răspunde. Distribuția răspunsurilor din punctul nostru de vedere este foarte optimistă.

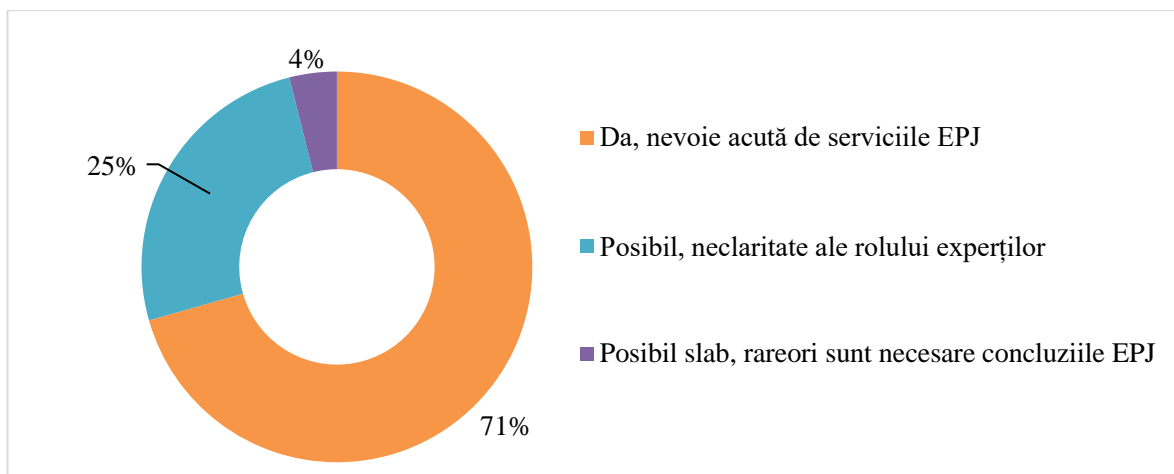

Fig. 3.20. Considerații privind consolidarea EPJ în viitor

În cadrul ședințelor de focus-grup au fost discutate probleme și dificultățile întâmpinate în cadrul aplicabilității și experienței EPJ. Cele mai importante sunt:

I. Lipsa de specialiști – experți psihologi judiciari în Republica Moldova

- „Foarte mari impedimente am întâmpinat pe parcursul a mai multor ani, mai ales ultimii, din cauza lipsei specialiștilor psihologi. Este absolut de neînțeles atitudinea autorităților responsabile în cazul când în Republica Moldova activează unu sau doi specialiști – experți psihologi”.
- „Sunt puțini specialiști în domeniul dat, ar fi de dorit să fie mai mulți”.

II. Lipsa unui regulament de realizare, cod de etică profesională a experților psihologi judiciari care ar regla activitatea acestora și ar fi ca un ghid pentru instanța de judecată/judecător în luarea deciziei având în vedere concluziile expertului-psiholog.

- „Într-o ședință, instanța de judecată a exclus raportul de expertiză psihologică judiciară, astfel cum, argumentele expertului nu se baza pe alte probe, fiind în parte contradictoriu cu declarațiile victimei, instanța apreciind argumentele expertului pur științific”.

III. Lacune procedurale în realizarea EPJ, și comunicare inefficientă între partea solicitantă și expertul psiholog-judiciar.

- „Termenul de examinare și de formulare a raportului este tergiversat. De multe ori nemotivat se solicită internarea persoanei în staționar, dar în lipsa încheierii judecății nu e posibil”.

Ca soluție la problemele menționate mai sus, participanții au propus următoarele:

- „Angajarea mai multor experți, care va genera efectuarea expertizelor mai rapid”.
- „...să fie suplinit numărul de specialiști implicați”.

- „...este necesar de adoptat o lege specializată în domeniu care să regleze atribuțiile psihologului, statutul psihologului...”

Astfel putem concluziona că informațiile colectate în cadrul ședințelor de focus grup au trasat foarte clar problemele cu care se confruntă la momentul actual procedura EPJ, care necesită mai multe acțiuni pentru a o dezvolta în spațiul moldovenesc.

Conținutul reprezentării sociale a viitorilor și actualilor specialiști în diverse ramuri ale dreptului privind EPJ a ilustrat caracterul acestuia distinct, apropiat de înțelegerea științifică, abordarea în politicile de drept și la nivelul grupului social profesional al justițiarilor.

În cadrul focus-grupului am verificat opinia participanților asupra nivelului de cunoaștere a activității de procedură – EPJ. Deși doar 11% din participanți au evocat un nivel insuficient, am decis să verificăm prin calcule statistice care sunt condițiile ce-l determină.

Pentru a verifica variația scorurilor privind cunoștințele despre EPJ manifestate intragrup (variabilă notată cu *cunoștințe*) pentru categoria Gen – variabila după care au fost grupați participanții (35 bărbați și 11 femei) am aplicat testul Chi-Square.

Tabelul 3.7. Testarea diferențelor intragrup între mediile rangurilor în funcție de gen și experiență profesională

	a. Friedman Test	Gen	Experiență profesională
<i>Cunoștințe</i>	N	46	46
	Chi-Square	33.108	6,818
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.009
<i>Frecvență</i>	N	46	46
	Chi-Square	46.000	44,000
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.000
<i>Prezent</i>	N	46	46
	Chi-Square	26.947	5,121
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.024
<i>Viitor</i>	N	46	46
	Chi-Square	46.000	46.126
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.000

Pentru această categorie am constatat o diferență statistic semnificativă: $\chi^2=33,108$ la $p<0.001$, prin care se atestă o autoraportare mai favorabilă a cunoștințelor de către femei. De fapt, această situație prezintă și interesul mai mare al specialiștilor de gen feminin față de EPJ.

Pentru a verifica variația scorurilor pentru categoria Experiență – variabila după care au fost grupați participanții (20 cu experiență medie și 26 cu experiență înaltă) am aplicat la fel testul Chi-Square și am constatat o diferență statistic semnificativă: $\chi^2=6,818$ la $p<0.001$, prin care se atestă o autoraportare mai favorabilă a cunoștințelor de către subiecții cu vechime în muncă de la 6 la 15 ani, care au primit pregătirea universitară în perioada schimbărilor și reformelor intensive din domeniul dreptului.

Pentru a verifica variația scorurilor privind frecvența apelării la EPJ manifestate intragrup (variabilă notată cu *frecvență*) pentru categoria Gen, am aplicat la fel testul Chi-Square și am constatat o diferență statistic semnificativă: $\chi^2=46,000$ la $p<0.001$, prin care se atestă apelarea mai frecventă la această procedură de către bărbați. Situația ilustrează necesitatea mai înaltă a bărbaților din urmărirea și investigația penală de servicii specializate în adunarea de probe.

Pentru a verifica variația scorurilor pentru categoria Experiență am calculat Chi-Square și am constatat diferențe semnificative statistic: $\chi^2=44,000$ la $p<0.001$, prin care se atestă recurgerea mai frecventă la această procedură a subiecților cu vechime în muncă de la 6 la 15 ani. Având în vedere că în variația cu privire la cunoștințe, specialiștii cu vechime medie de asemenea au mai multe cunoștințe decât cei cu vechime în muncă mai mare cu privire la procedura de expertiză, respectiv, aceștia și mai frecvent recurg la ea.

Pentru a verifica variația scorurilor privind posibilitatea apelării în prezent la EPJ manifestate intragrup (variabilă notată cu *prezent*) pentru categoria Gen, am aplicat testul Chi-Square și am constatat diferențe semnificative statistic: $\chi^2=26,947$ la $p<0.001$, prin care se atestă opinia mai pozitivă asupra situației recente a bărbaților. Datele ilustrează capacitatea mai înaltă a bărbaților de a găsi posibilități de evaluare psihologică în scopul identificării de probe concludente.

Pentru a verifica variația scorurilor pentru categoria Prezent la subiecți în funcție de vechime în muncă am calculat Chi-Square și am constatat o diferență statistic semnificativă: $\chi^2=5,121$ la $p<0.03$, prin care se atestă raportarea unei situații de utilizare a EPJ mai favorabilă de către subiecții cu vechime în muncă de la 6 la 15 ani

Pentru a verifica variația scorurilor privind dezvoltarea EPJ (variabilă notată cu *viitor*) pentru categoria Gen, am aplicat testul Chi-Square și am constatat diferențe semnificative statistic: $\chi^2=46.000$ la $p<0.001$, prin care se atestă o viziune mai pozitivă asupra perspectivei acestui serviciu a bărbaților comparativ cu femeile.

Pentru a verifica variația scorurilor pentru categoria *Viitor* în funcție de vechimea în muncă am calculat Chi-Square și am constatat o diferență statistic semnificativă: $\chi^2=45,126$ la $p<0.001$, prin care se atestă raportarea unei situații de utilizare a EPJ în viitor mai favorabilă de către subiecții cu vechime în muncă de la 6 la 15 ani.

Tabelul 3.8. Testarea diferențelor intragrup (*Normativitate morală și realism juridic*) între mediile rangurilor în funcție de variabilele privind EPJ (cunoștințe, frecvență, prezent, viitor)

	a. Friedman Test	Normativitatea morală	Realism juridic
<i>cunoștințe</i>	N	46	46
	Chi-Square	43,000	46,000
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.000
<i>frecvență</i>	N	46	46
	Chi-Square	23,684	46,126
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.000
<i>prezent</i>	N	46	46
	Chi-Square	42,087	22,194
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.000	.000
<i>viitor</i>	N	46	46
	Chi-Square	4,000	32,128
	df	1	1
	Asymp. Sig.	.046	.000

A fost verificată și variația scorurilor privind categoria Normativitate morală – variabila după care au fost grupați participanții, raportându-i la nivelul de cunoștințe, frecvența apelării la serviciu, prezentul și viitorul EPJ. Și în aceste cazuri am aplicat testul Chi-Square și am constatat:

- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=43,000$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența cunoștințelor de nivelul normativității morale;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=23,684$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența directă dintre frecvența apelării la serviciile expertului-psiholog și nivelul normativității morale;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=42,087$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența directă dintre aprecierea EPJ în prezent și nivelul normativității morale;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=4.000$ la $p<0.05$, prin care se atestă dependența directă dintre aprecierea dezvoltării EPJ în viitor și nivelul normativității morale. Însă

în acest ultim calcul, deși semnificativă, diferența dintre normativitatea morală pentru diverse categorii de apreciere a viitorului nu este atât de mare, moment care ilustrează o oarecare doză de neîncredere în posibilitatea dezvoltării EPJ.

În următoarele calcule statistice prezentăm variația scorurilor privind categoria Realism juridic – variabila după care au fost grupați participanții, raportându-i la nivelul de cunoștințe, frecvența apelării la serviciu, prezentul și viitorul EPJ. Și în aceste cazuri am aplicat testul Chi-Square și am constatat:

- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=46,000$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența cunoștințelor de nivelul realismului juridic;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=46,126$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența directă dintre frecvența apelării la serviciile expertului-psiholog și nivelul realismului juridic;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=22,194$ la $p<0.001$, prin care se atestă dependența directă dintre aprecierea EPJ în prezent și nivelul realismului juridic;
- diferență statistic semnificativă: $\chi^2=32.128$ la $p<0.000$, prin care se atestă dependența directă dintre aprecierea dezvoltării EPJ în viitor și nivelul realismului juridic.

În urma analizei de variație intragrupală luând în considerații variabilele precum gen (bărbați, femei), vechime în muncă (medie, înaltă), cunoștințele despre expertiză, frecvența de apelare la expertul psiholog, prezentul și viitorul expertizei în țară, normativitatea morală și realismul juridic (toleranța normei de drept sau atitudine pozitivă față de norma de drept) putem menționa următoarele.

Bărbații sunt mai deschiși procedurii de EPJ, mai frecvent apelează la serviciile unui expert psiholog în activitatea juridică, privesc pozitiv posibilitatea de a dispune EPJ în prezent, și sunt mai optimiști în ceea ce privește consolidarea acestei proceduri în viitor. Vrem să menționăm faptul că domeniul ocrotirii normelor de drept, din punct de vedere istoric, este domeniul în care au lucrat foarte mult timp doar bărbați, fapt ce le dă mai multă încredere în forțele proprii și în statutul său profesional.

Experiența profesională de asemenea este un indicator care ne indică la amprente socio-economice asupra activităților judiciare din instituțiile de stat. Subiecții cu experiența profesională mai mare de 16-32 ani presupunem că au fost marcați profund de perioada sovietică pentru care îi era caracteristică rigiditatea și neîncrederea în domeniile sociale (neexacte, mai ales psihologie, astrologie, etc.) aplicate în domeniul jurisprudenței. Respectiv, subiecții cu vechime în muncă

medie 6-15 ani au o atitudine mai pozitivă și optimistă față de procedura de EPJ, disponibilitatea ordonării acesteia în prezent și consolidarea în viitor.

O condiție importantă pentru dezvoltarea armonioasă și progresivă a procedurii de expertiză psihologică judiciară este normativitatea morală care este interdependentă cu cunoștințele, frecvența apelării, posibilitatea de a dispune și consolidarea EPJ în viitor.

Și ultima variabilă cea de realism juridic, de asemenea reprezintă o condiție pentru consolidarea expertizei psihologice în viitor, alimentează deschiderea spre cunoștințe, atitudinea pozitivă față de disponibilitatea de a apela la serviciile unui expert psiholog judiciar.

Este cert faptul că pentru dezvoltarea realismului juridic, toleranței față de norma de drept sunt necesare mai multe acțiuni la nivel legislativ în primul rând, dar și social și economic. Suntem încă în perioada de tranziție, avem de abia 25 de ani de la proclamarea independenței, fiind o țară care mereu era sub ocupația unei sau altei națiuni, respectiv aceasta perioadă de tranziție este perioada de trecere la practicile și experiențele proprii luând în considerare legislația internațională, ajustându-le la realitatea țării noastre.

În *concluzie* la acest paragraf, înainte de a prezenta etapa de prognozare a previziunii privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova considerăm oportun să menționăm care sunt datele obținute racordate la ipoteze înaintate la începutul capitolului dat, și care sunt reflectate la etapa de prognozare a previziunii prezentată mai jos.

Ipoteza operațională nr. 1, potrivit căreia am presupus că există o corelație între nivelul de normativitate morală și atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept, variabilele date prezentând, de asemenea, un raport de interdependență cu profilul psiho-emoțional al subiecților s-a confirmat.

Normativitatea morală corelează pozitiv cu atitudinea pozitivă față de norma de drept, și negativ cu atitudinile deformate față de norma de drept, astfel prezentându-se ca factor important în formarea unei perspective realiste asupra legii și normelor juridice.

Ipoteza nr. 2 conform căreia am presupus că în interacțiunea dintre normativitate morală, atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept și profilul lor psiho-emoțional se constituie dimensiunea subiectivă afectiv-atitudinală a etapei diagnostic, esențială pentru realizarea previziunii privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova s-a confirmat.

Ipoteza operațională nr. 3, potrivit căreia s-a presupus că „percepțiile și opiniile, exprimate de către specialiștii juriști asupra EPJ, reflectă atât contextul actual și provocările acestuia, cât și perspectivele dezvoltării viitoare ale domeniului. Astfel, aceste opinii pot fi interpretate ca

reprezentând o dimensiune subiectivă a contextului și spațiului în cadrul etapei diagnostice a procesului de previziune.” s-a confirmat.

Ipoteza operațională nr. 4, conform căreia s-a presupus că „nivelul de normativitate morală, atitudinea specialiștilor juriști față de norma de drept, profilul lor psiho-emoțional și opiniile asupra contextului actual și perspectivelor viitoare ale EPJ sunt influențate de genul și vechimea în muncă a subiecților” s-a confirmat parțial. Normativitatea morală nu depinde de genul și vechimea în muncă, atitudinea față de norma de drept atestă diferențe în funcție de gen (scalele de scepticism și conformism juridic), însă vechimea în muncă nu influențează aceste atitudini. Profilul psiho-emoțional nu depinde de gen, relevând doar diferențe pentru variabila vechime în muncă pentru scala de agresivitate. Cu privire la opiniile asupra contextului actual și perspectivelor viitoare ale EPJ, s-au atestat diferențe de gen și vechime în muncă, relevând deschiderea către particularitățile expertizei la nivel contextual și temporal la bărbați și specialiști cu vechime în muncă de 6-15 ani.

Ipoteza experimentală de bază conform căreia s-a presupus că previziunea cu privire la dezvoltarea EPJ în Republica Moldova este influențată de multiple aspecte, inclusiv manifestate la nivel cognitiv, afectiv-atitudinal, contextual-spațial, conferite prin conținutul reprezentării sociale, raportul dintre particularitățile profilului normativ-moral și afectiv al specialiștilor și de percepția lor asupra contextului actual și perspectivelor viitoare ale expertizei. Aceste previziuni exprimă evoluția și recunoașterea importanței expertizei în procesele judiciare, având un impact semnificativ asupra asigurării legalității în justiție s-a confirmat. În cadrul etapei de prognozare am stabilit premisele de dezvoltare a EPJ în Republica Moldova, determinate de interacțiunea permanentă și inter-complementară între condițiile obiective și subiective ale dezvoltării EPJ.

Conform modelul previziunii propus la începutul capitolului, prezentăm următoarea etapă – cea de prognozare a previziunii privind dezvoltarea EPJ în republica Moldova. În baza rezultatelor experimentale obținute în cadrul etapei de diagnostic și anume în cercetarea reprezentării sociale a EPJ, cercetarea profilului normativ moral și legal, a stărilor psiho-emoționale a specialiștilor juriști și a contextului socio-profesional a EPJ determinat de specialiștii juriști am obținut următoarele date:

Dimensiunea cognitivă a etapei de diagnostic, determinată de rezultatele obținute pentru reprezentarea socială a EPJ a revelat faptul că EPJ în cadrul reprezentational apare sub aspect cognitiv fundamentat pe cunoștințele științifice din domeniul socio-profesional;

Dimensiunea afectiv-atiudinală determinată de cercetarea experimentală a profilului normativ moral și legal și a stărilor psiho-emoționale al specialiștilor juriști sugerează următoarele condiții de dezvoltare a EPJ:

- raportul pozitiv între normativitatea morală și realismul juridic (atitudine pozitivă față de normele de drept);
- profil favorabil al stărilor emoționale, determinat de nivel scăzut, adaptativ de manifestare a anxietății, agresivității, frustrării și rigidității la specialiștii juriști;
- asociere între stările emoționale pozitive (nivel scăzut al stărilor de anxietate, agresivitate, frustrare și rigiditate) și diminuarea atitudinilor negative față de norma de drept;
- raport indirect între normativitatea morală și stările emoționale negative, ce pot destabiliza integrarea normelor sociale a individului.

Dimensiunea contextual-spațială determinată de cercetarea calitativă a cunoștințelor generale privind EPJ, particularitățile de aplicare în practica profesională a EPJ și disponibilitatea EPJ în prezent și viitor în relație cu particularitățile socio-profesionale ale specialiștilor juriști (profilul normativ moral și legal) ne relevă condiția de o asociere pozitivă între normativitatea morală (norme morale-sociale integrate) și realismul juridic (atitudine pozitivă față de norma de drept), și cunoștințele existente la moment a specialiștilor despre EPJ, frecvență dispunerii procedurii de EPJ, viziunile privind disponibilitatea EPJ la momentul actual și în viitor.

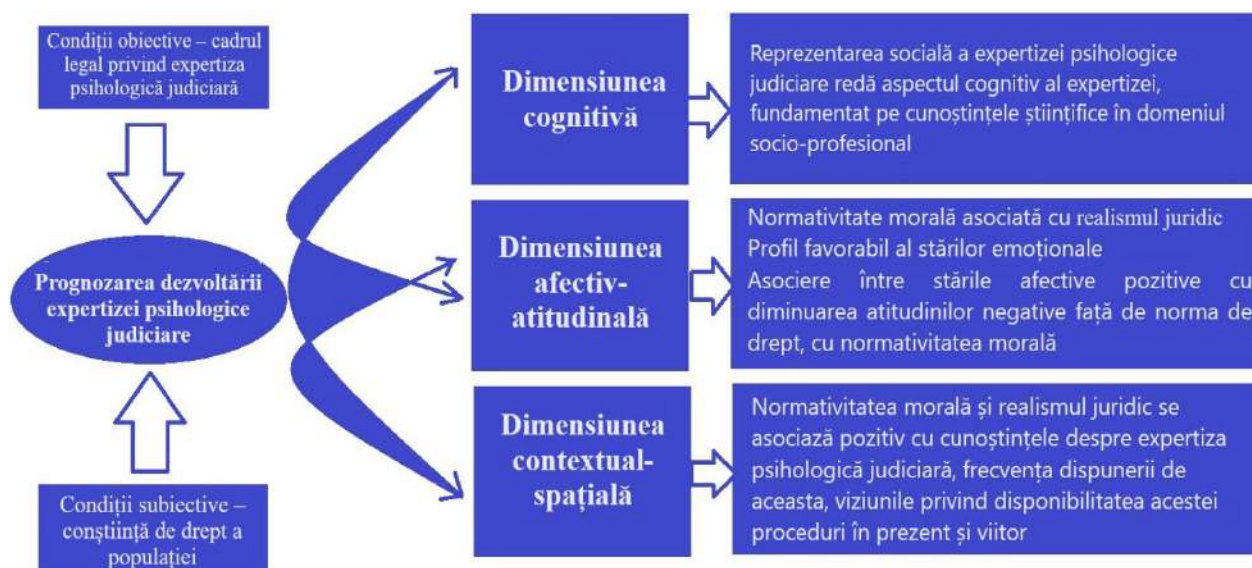

Fig. 3.21. Etapa de prognozare a previziunii privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova

În acest context, putem concluziona că prognozarea dezvoltării expertizei psihologice judiciare include atât condiții obiective determinate de cadrul legal privind expertiza psihologică judiciară care este asigurată la moment doar de practica generală de expertiză judiciară, reglementarea normativă, legislativă a activității psihologice fiind încă în proces de aprobare, cât și condiții subiective determinate de conștiința de drept (integrarea pozitivă a normelor de drept) a populației în general și a specialiștilor juriști în particular.

3.5. Concluzii la Capitolul 3

Generalizând rezultatele cercetării realizate în capitolul dat, conform obiectivelor (care au fost realizate și reflectate în cadrul capitolului), putem concluziona următoarele:

1. Parcursul cercetării reprezentării sociale a EPJ ne-a orientat spre elaborarea unui model previzional cu privire la dezvoltarea EPJ în Republica Moldova centrat pe trei etape de bază: diagnostic, prognozare și planificare, implicând completarea rezultatelor obținute în Capitolul 2 – dimensiunea cognitivă cu dimensiunile afective-atitudinale și contextual-spațiale cercetate în Capitolul dat. Prima etapă din modelul previzional este crucială, luând în considerare că se prezintă ca un fundament măsurabil și respectiv atestat pentru elaborarea prognozei și ulterior planificării dezvoltării EPJ în Republica Moldova.

2. Specialiștii juriști per general au un nivel mediu de manifestare a normativității morale, relevând caracterul situațional al acesteia. Integrarea normelor morale și sociale decurge în mod egal atât la bărbați cât și la femei, precum și la subiecții cu experiență profesională diferită. În ceea ce privește normativitatea juridică determinată de atitudinile față de norma de drept s-a atestat o formă manifestă a realismului juridic și tendințe spre idealizarea juridică și atitudine conformistă față de norma de drept. Stările psiho-emoționale la specialiștii juriști sunt determinate de nivel situațional de manifestare, cu tendințe spre nivel scăzut ce ne vorbește despre faptul că subiecții vizați în cercetare își gestionează emoțiile în situații noi, dificile, găsind modalități de adaptare, subliniind astfel mediul specific de activitate socio-profesională a subiecților – domeniul juridic. Analiza raportului de interdependență relevă o serie de relații complexe între stările psiho-emoționale și atitudinile juridice ale subiecților. Scepticismul, conformismul, cinismul și alte atitudini sunt influențate în mod diferit de anxietate, frustrare, agresivitate și rigiditate. Stările negative pot contribui la dezvoltarea unei perspective distorsionate asupra normelor juridice, subminând încrederea în sistemul legal și adâncind tensiunile sociale.

3. Aderența la normativitatea morală este esențială pentru integrarea adecvată în societate și pentru o înțelegere mai bună a normelor de drept. Stările psiho-emoționale negative par să diminueze această aderență și să compromită capacitatea de interacțiune și comunicare în cadrul comunității. Aceste constatări arată că nu numai cunoștințele profesionale juridice (exprimate prin atitudini), ci și stările emoționale ale indivizilor au un impact semnificativ asupra interpretării și aplicării legii într-o societate. Asigurarea unei stări psihice favorabile poate contribui la promovarea unui sistem juridic mai echitabil și mai respectat în întreaga comunitate.

4. Ședințele de focus grup au punctat situația actuală privind EPJ în țară, precum și dificultățile, provocările cu care se confruntă, prezentând în acest mod un fundament de elaborare a soluțiilor privind dezvoltarea acestei practici în Republica Moldova. Analiza situației și perspectivei de dezvoltare a EPJ în Republica Moldova prin metoda focus-grupului precum și analizei de variație Chi-square, ne oferă o gamă de informații, ne indică problemele cu care se confruntă procedura de EPJ în Republica Moldova. Acestea ne permit de a contura direcțiile de orientare în ceea ce privește dezvoltarea și căile de consolidare a EPJ în spațiul moldovenesc.

5. Etapa de prognozare a dezvoltării EPJ în Republica Moldova este bazată pe etapa de diagnostic, astfel, luând în considerare faptul că cercetarea reprezentării sociale a EPJ ne-a oferit informații incomplete privind previziunea de dezvoltare a EPJ (subliniind astfel noutatea relativă a acestei proceduri și popularitatea scăzută de aplicarea a EPJ în practică), conturând dimensiunea cognitivă determinată de cunoștințe științifice în domeniul profesional în comunitatea juridică, am completat diagnosticul prin cercetarea în capitolul dat a dimensiunilor afectiv atitudinală și contextual-spațială. Dimensiunile analizate în capitolul trei au fost axate pe cercetarea particularităților socio-profesionale a beneficiarilor primari a EPJ, și contextului (domeniul juridic) și spațiului de aplicare a procedurii (particularitățile activității profesionale). Etapa de prognozare ne-a permis identificarea condițiilor de dezvoltare a EPJ în Republica Moldova din punct de vedere obiectiv și subiectiv implicând două domenii de influență mari/globale precum cadrul legal de reglementare atât a activității juridice cât și a celei psihologice (domeniu lacunar la moment), și cadrul subiectiv de integrare a normelor juridice facilitând dezvoltarea și consolidarea conștiinței juridice în rândul populației în general și a specialiștilor în particular. În baza acestor condiții am elaborat o serie de recomandări ce definesc etapa de planificare privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În conformitate cu tema, scopul, ipotezele și obiectivele cercetării au fost obținute următoarele rezultate științifice:

1. În cadrul sintetizării și analizei literaturii de specialitate internațională și națională referitoare la conceptul de reprezentare socială s-a stabilit că aceasta reprezintă un construct social global și valoros în studierea fenomenelor, obiectelor sociale [145, p. 265]. Reprezentarea socială în esență se prezintă ca o reflectare a realității sociale ale unui grup sau colectivității determinate de particularitățile de interacțiune și coabitare în cadrul acestora [147, p.284]. Reprezentarea socială se naște odată cu apariția obiectului social, trecând toate etapele începând cu ajustarea cunoștințelor, dezvoltarea acestor cunoștințe cu referire la obiect, ulterior trecerea prin baie afectivă ce determină adoptarea atitudinilor față de obiect, și în final integrarea acestuia în spațiul individual-comunitar, poziționarea în cadrul contextual social [subcap. 1.1.]. În lucrarea dată reprezentarea socială este o variabilă de bază care se prezintă ca o platformă, ce poate reda realitățile socio-individuale cu privire la obiect, dinamica de dezvoltare a acestuia în cadrul societății [142, p. 68].

2. Conceptul de previziune utilizat în lucrare a fost unul combinat luând în considerare caracteristicile reprezentării sociale, și anume cea de anticipare la nivel cognitiv, afectiv și comportamental precum și practicile din domeniul socio-economic unde studiile previzionale sunt frecvent realizate. Astfel previziunea este o deducere, o presupunere cu privire la un obiect sau produs (social) – în cazul nostru este „EPJ” – bazată pe cercetarea dinamicii trecut-prezent a EPJ (diagnostic: a poziției EPJ în general și circumstanțelor EPJ în particular (contextul, beneficiarii, etc.)), incluzând procedurile de prognozare și planificare pentru îmbunătățire, dezvoltare (subcap. 1.2.).

3. Obiectul reprezentării sociale în lucrarea de față este EPJ, o procedură juridică (relativ nouă în Republica Moldova), ce prezintă aplicarea cunoștințelor psihologice în domeniul legal, implicând cunoștințe științifico-practice psihologice, responsabilitate, standarde de etică profesională din două domenii (psihologie/drept) și fiind foarte utilă în acțiunile și procesele judiciare. EPJ a apărut în general din necesitatea de a răspunde la întrebările care justițiabilii nu le cunosc, fiind foarte înguste din punct de vedere științific. La moment EPJ în sistemul moldovenesc de drept este la etapa incipientă și se atestă aparent o atitudine de neîncredere și rezistență față de procedura dată, care ne-a motivat să cercetăm care este reprezentarea socială a EPJ în Republica Moldova, care sunt perspectivele, previziunile de dezvoltare a acestei proceduri în cadrul societății noastre (subcap. 1.3.) [142, p. 68].

4. Investigarea reprezentării sociale a EPJ în rândul specialiștilor juriști, comparativ cu reprezentarea socială la studenții Facultății de Drept a relevat conținuturi reprezentative ce țin de cunoștințele științifice și practice în rândul comunității juridice cu privire la această procedură. Astfel studenții manifestă o percepție, atitudine generală, ghidată de cunoștințele acumulate și atitudini sceptice, negative față de expertiză (înșelătorie, minciună) (subcap. 2.2.); specialiștii, la rândul lor, ciocnindu-se de procedură în cadrul activității profesionale, au relevat câteva momente ce țin strict de practica judiciară generală și particulară, evidențiind și problemele care întâmpină expertiza psihologică în cadrul domeniului judiciar (tergiversare, lipsă specialiști), precum și confuzia cu privire la noțiunile de psihologie și psihiatrie (necunoaștere, psihiatrie, examinare medicală) (subcap.2.3). Structura reprezentării sociale a EPJ, în ambele cazuri este determinată de elemente definitorii, preluate din cunoștințele acumulate la studii, din cele ce circulă în mas-media, sau în cadrul general de activitate juridică (subcap.2.4) [142, p. 78-79, 144, p. 227-228].

5. Modelul previzional pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova a fost construit pe baza a trei etape esențiale: diagnostic, prognozare și planificare (subcap. 3.1.), etapa de diagnostic fiind fundamentată pe trei dimensiuni: cognitivă, afectiv-atitudinală și contextual-spațială (subcap. 3.2.-3.4.) [34, p. 299, 142, p. 79, 143, p. 205, 144, p. 228]. Dimensiunea cognitivă reflectă conținutul reprezentării sociale a EPJ în comunitatea juridică, dimensiunea afectiv-atitudinală surprinde profilul normativ-moral și legal specific acestui grup profesional, iar dimensiunea contextual-spațială evidențiază particularitățile integrării EPJ în practica profesională, în raport cu normele etico-legale. Prin integrarea acestor dimensiuni, modelul oferă o perspectivă clară asupra dezvoltării EPJ, prognozarea fiind rezultatul armonizării dintre condițiile obiective, oferite de cadrul legal interdisciplinar (drept-psihologie), și condițiile subiective, manifestate în conștiința de drept a populației. Dimensiunea cognitivă contribuie prin cunoștințele științifice care obiectivează reprezentarea socială a EPJ la nivel național, dimensiunea afectiv-atitudinală susține dezvoltarea prin corelarea pozitivă dintre normativitatea morală și realismul juridic, iar dimensiunea contextual-spațială definește evoluția EPJ prin asocierea favorabilă dintre cunoștințe, frecvența utilizării și percepțiile asupra accesibilității acesteia în prezent și viitor (subcap. 3.4.).

Analiza rezultatelor obținute în cadrul cercetării confirmă ipotezele de bază, evidențiind că reprezentarea socială a EPJ se conturează ca un domeniu specific în care cunoștințele științifice joacă un rol esențial. Acestea ancorează și obiectivează reprezentarea socială în dimensiunea cognitivă a previziunii, contribuind la definirea direcțiilor de evoluție a domeniului.

Totodată, normativitatea morală și legală, în asociere cu profilul psiho-emoțional al specialiștilor și cu integrarea cunoștințelor în practica profesională, constituie elemente

fundamentale ale dimensiunilor atitudinal-afective și contextual-spațiale. Aceste dimensiuni sunt indispensabile pentru dezvoltarea și extinderea aplicabilității EPJ în procesele legale din Republica Moldova, demonstrând interdependența dintre dimensiunile cognitivă, atitudinal-afectivă și contextual-spațială ale previziunii și necesitatea unei abordări integrate în promovarea EPJ.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante rezidă în elaborarea modelului conceptual previzional pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, integrând etape și dimensiuni esențiale ale procesului de previziune, fapt ce a condus la clarificarea evoluției expertizei psihologice judiciare la nivel național și la identificarea necesităților și lacunelor din aplicabilitatea acesteia, oferind astfel o bază conceptuală pentru optimizarea utilizării EPJ în sistemul juridic și direcționând viitoarele intervenții strategice și praxiologice.

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute constau în elaborarea unui model previzional inovator pentru dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, care integrează perspectivele trecutului, prezentului și viitorului, atât în contextul specific al aplicabilității, cât și în cel general al spațiului juridic moldovenesc, creând o bază solidă pentru explorarea și dezvoltarea unei proceduri insuficient valorificate și contribuind semnificativ la consolidarea și eficientizarea expertizei în sistemul de drept național.

Semnificația teoretică a cercetării constă în completarea și aprofundarea analizei reprezentării sociale, evidențiind rolul acesteia în investigarea realității sociale, caracterizată de experiențe cotidiene unice și interacțiuni complexe în cadrul societății. De asemenea, cercetarea contribuie la îmbogățirea cunoștințelor științifice naționale și internaționale, oferind o analiză detaliată a situației actuale privind expertiza psihologică judiciară, subliniind necesitatea consolidării și dezvoltării acestei proceduri în contextul legislativ și praxiologic din Republica Moldova.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în posibilitatea utilizării rezultatelor obținute pentru diverse scopuri practice și strategice:

– rezultatele oferă un cadru metodologic aplicabil în investigarea reprezentării sociale și a previziunii privind un obiect social, facilitând înțelegerea dimensiunilor cognitive, afectiv-atitudinale și contextual-spațiale care modelează reprezentarea și evoluția obiectului acesteia;

– modelul previzional elaborat, bazat pe dimensiunile cognitivă (reprezentarea socială), afectiv-atitudinală (profilul normativ-moral, legal și emoțional) și contextual-spațială (analizată prin metode precum focus-grupurile), contribuie la dezvoltarea și consolidarea EPJ în Republica Moldova, oferind o bază solidă pentru recomandări practice, inclusiv direcții strategice privind

optimizarea aplicării EPJ, clarificarea necesităților legislative, perfecționarea formării specialiștilor și sporirea accesibilității procedurii în context juridic;

– rezultatele obținute pot sprijini elaborarea politicilor publice, a ghidurilor și metodologiilor care să asigure integrarea eficientă a EPJ în procesele legale, contribuind astfel la creșterea profesionalismului și la îmbunătățirea calității actului de justiție;

– conținutul cercetării poate fi valorificat pentru dezvoltarea programelor de instruire destinate experților psihologi și juriștilor, favorizând creșterea nivelului de competență și consolidarea colaborării interdisciplinare dintre psihologie și drept.

Aprobarea și implementarea rezultatelor: Analizele teoretice și rezultatele experimentale ale cercetării de față au fost prezentate și discutate în cadrul a 11 manifestări științifice, cele mai însemnate fiind (1) Conferința Științifică Internațională prilejuită aniversării a 15 ani de la fondarea Facultății Psihologie, Științe ale Educației și Asistență Socială. Ediția a VI-a – Mentalități ale societății în transformare. ULIM, 2015; (2) Conferința Științifică Internațională „Preocupări contemporane ale științelor socio-umane”. Ediția a IX-a. ULIM, 2018; (3) A IIIa Conferință Științifico-practică „Ensuring law and order and combating crime in Ukraine and in the world: problems and solutions”, Universitatea Umanitară din Dnipro, 2023, Ucraina; (4) Conferința anuală a Asociației Europene de Psihologie și Drept, Cluj-Napoca (România)/Lisabona (Portugalia) 2023/2024; (5) Conferința științifică internațională „Dezvoltare prin cercetare și inovare - 2023” ASEM, Chișinău, 2023. Concluziile investigațiilor teoretice și rezultatele cercetărilor empirice au fost publicate în 13 lucrări științifice, dintre care 8 articole publicate în reviste acreditate.

Cercetarea de față prezintă anumite **limite care pot influența aplicabilitatea și generalizarea rezultatelor obținute:**

– nu au fost incluse în studiu toate categoriile de specialiști din domeniul juridic care au legătură cu procedura de EPJ, precum procurorii și judecătorii, ceea ce poate limita diversitatea perspectivelor analizate.

– reprezentarea socială, utilizată pentru studierea previziunilor privind dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, ar putea beneficia de o cercetare longitudinală, care ar permite o înțelegere mai profundă și ar îmbogăți semnificativ datele obținute. Aceasta reprezintă o direcție importantă pentru cercetări viitoare.

– etapa de diagnostic a modelului previzional ar putea fi extinsă și îmbunătățită prin utilizarea unor metode suplimentare pentru investigarea dimensiunilor vizate, ceea ce ar crește acuratețea și aplicabilitatea modelului.

Recomandări practice. Pe baza constatărilor cercetării realizate în cadrul tezei de doctorat, propunem următoarele recomandări pentru dezvoltarea și consolidarea expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova.

1. Promovarea colaborării interdisciplinare între experții psihologi și specialiștii juriști din diverse structuri și instituții legale, prin organizarea de traininguri, focus-grupuri și workshopuri pentru sensibilizarea profesioniștilor din domeniul dreptului cu privire la noțiunea de EPJ și particularitățile realizării acesteia.

2. Elaborarea unui ghid practic destinat judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și altor agenți judiciari, care să includă detalii despre procedura EPJ, particularitățile de ordonare, modele de întrebări pentru expertul psiholog și racordarea acestora la legislația națională. Ghidul ar trebui să fie dezvoltat cu implicarea psihologilor cu experiență în EPJ și a specialiștilor juriști, luând în considerare bunele practici internaționale și recomandările Centrului Național de Expertize Judiciare al Ministerului Justiției din Republica Moldova.

3. Elaborarea unui ghid deontologic pentru experții psihologi judiciari din Republica Moldova, armonizat cu codul de etică al experților judiciari și viitoarea Lege a psihologului. Acest ghid ar trebui să detalieze drepturile, competențele și responsabilitățile privind realizarea EPJ din punct de vedere psihologic și juridic, incluzând și recomandări privind structura raportului de expertiză.

4. Ministerul Justiției și Centrul Național de Expertize Judiciare ar trebui să prioritizeze acțiunile privind promovarea și dezvoltarea EPJ în Republica Moldova, să identifice soluții practice pentru îmbunătățirea activității acestora și să creeze o platformă favorabilă pentru consolidarea acestui domeniu.

5. Organizarea unei reuniuni profesionale dedicate experților psihologi judiciari din Republica Moldova și facilitarea colaborării cu specialiști din străinătate, pentru schimbul de bune practici și implementarea standardelor internaționale.

6. Adaptarea curriculei universitare la programele de licență drept și psihologie, pentru a include noțiuni relevante despre psihologie juridică și EPJ, asigurând uniformizarea, completarea și îmbogățirea cunoștințelor necesare viitorilor profesioniști.

7. Dezvoltarea unor programe de formare continuă pentru psihologi și juriști, care să includă module dedicate EPJ, astfel încât aceștia să-și poată actualiza și extinde cunoștințele în acest domeniu interdisciplinar.

8. Stimularea cercetării aplicative și fundamentale în domeniul EPJ prin proiecte naționale și internaționale, care să contribuie la crearea unor soluții inovatoare pentru îmbunătățirea procedurilor și a aplicabilității acestora în cadrul sistemului juridic din Republica Moldova.

Direcții viitoare de cercetare

În continuarea cercetărilor, ne propunem să extindem investigațiile către alte categorii populaționale, cum ar fi populația generală, psihologii judiciari și psihologii din penitenciare, care au tangență cu domeniul juridic în sens mai larg. Studiarea reprezentării sociale a EPJ în aceste grupuri poate oferi o perspectivă mai cuprinzătoare și detaliată, completând și extinzând rezultatele obținute în cadrul cercetării actuale.

O altă direcție relevantă de cercetare ar consta în realizarea unui studiu comparativ între reprezentarea socială a EPJ în Republica Moldova și cea din România. Acest demers ar putea evidenția similitudinile și diferențele dintre cele două contexte, având în vedere experiența mai vastă a specialiștilor din România în implementarea acestei proceduri. Rezultatele ar contribui la identificarea bunelor practici și la adaptarea lor în sistemul juridic moldovenesc.

De asemenea, o direcție valoroasă de investigație ar fi studierea reprezentării sociale a EPJ după un interval de 10 ani, cu scopul de a analiza dinamica și schimbările apărute în percepțiile și practicile legate de acest domeniu. Acest tip de cercetare longitudinală ar putea oferi informații prețioase despre impactul intervențiilor, politicilor publice și schimbărilor legislative asupra evoluției EPJ în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. ANGHELACHE, C. et al. Metode și tehnici de elaborare a previziunilor. In: *Revista Română de Statistică – Supliment* nr. 4, 2017, pp. 15-25. ISSN: 2359-8972 [citată 10.01.2024]. Disponibil: https://www.revistadestatistica.ro/supliment/wp-content/uploads/2017/04/rrss_04_2017_site_A2_ro.pdf
2. AȘEVȘCHI, I. Conținutul reprezentării sociale a fericirii în mediul studentesc din Republica Moldova. In: *Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină*, 2017, nr. 4(74), pp. 22-26. ISSN 1729-8687.
3. AȘEVȘCHI, I. *Reprezentarea succesului social în mediul studentesc*. Teză de doctor în psihologie, 511.03 – PSIHOLOGIE SOCIALĂ, C.Z.U.: 316.6:378(043.3), Chișinău, ULIM, 2021, 235 p.
4. BACIU, I. Specificul deformării profesionale la colaboratorii din domeniul judiciar. In: *Tradiție și inovare în cercetarea științifică: Materialele colloquia professorum* din 12 oct. 2012, 12 octombrie 2012. Bălți: Tipografia Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 2014, Ediția 3, pp. 28-30.
5. BUTOI, T. *Psihologie judiciară. Curs universitar: abordări teoretice și practice*. București: Editura Trei, 2012. 548 p. ISBN: 978-973-707-712-7.
6. CALANCEA, V. *Practicum la psihologia clinică*. Chișinău: Cetatea de Sus, 2012. 194 p. CZU 616.8+159.92, C 13. ISBN 978-9975-4367-9-3.
7. CAUIA, Al. Psihologia – o știință și un instrument pentru prevenirea și combaterea infracțiunilor specifice secolului XXI. În: Rusnac S. *Psihologie juridica*. Suport de curs. Ediția a 3-a revăzută și completată. Chișinău: Print-Caro, 2021. 288 p. ISBN 978-9975-56-829-6.
8. CAZACU, D. *Reprezentarea socială a familiei în Republica Moldova*. Teză de doctor în psihologie, C.Z.U.: 316.353.2(478)(043.03), 511.03 – Psihologie socială, Chișinău, IȘE, 2018. 235 p.
9. CLEMENCE, A., DOISE, W., & F. LORENZI-CIOLDI. Luări de poziție și principii organizatoare ale reprezentărilor sociale. In: Mihai Curelaru (coord.) *Reprezentări sociale. Teorii și metode*, Iași: Erola, 2001, p. 229-256.
10. CLOCOTICI, V., STAN, A. *Statistică aplicată în psihologie*. Iași: POLIROM, 2001, 296 p. ISBN: 973-683-577-4.

11. COD Nr. 218 din 24-10-2008. *Codul contravențional al Republicii Moldova*. Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100. MODIFICAT. LP225 din 04.12.20, MO360-371/25.12.20 art.303, în vigoare 01.07.21.
12. COD Nr. 225 din 30-05-2003. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*. Publicat: 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 436. Versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin LP133 din 15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784. [citat 10.07.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro
13. COD Nr. CP122/2003 din 14.03.2003. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*. Publicat: 05.11.2013 în MONITORUL OFICIAL Nr. 248-251 art. 699. [citat 10.07.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110260&lang=ro
14. CODA, V. Reprezentarea socială a medierii relațiilor juridice în Republica Moldova. In: *The contemporary issues of the socio-humanistic sciences*, Ed. 6, 11-12 decembrie 2015, Chișinău: ULIM, 2015, Ediția 6, Vol.2, pp. 157-166.
15. COJOCARU, N. Clasificarea reprezentărilor sociale: câteva reflecții și dezbateri teoretice. In: *Current Affairs and Perspectives in Psychological Research: . International conference of applied psychology*, Ed. 2, 29-30 noiembrie 2022, Chisinau. Chișinău, Republic of Moldova: CEP USM, 2022, Ediția 2, pp. 37-46. [citat 12.10.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7350489>
16. COJOCARU, N. Practici sociale și implicații ale reprezentării „celuilalt” în construcția reprezentării sociale a pandemiei COVID-19. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)*, 2020, nr. 11, pp. 50-58. ISSN 1857-2103. [citat 15.12.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4557108>
17. COJOCARU, N. Redescoperirea unui concept: reprezentările sociale polemice. (câteva sinteze teoretice: 1988-2008). In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)*, 2022, nr. 9(159), pp. 121-128. ISSN 1857-2103. [citat 10.12.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7408403>
18. COJOCARU, N., GUȚU, O. Reprezentări sociale, practici profesionale și schimbări organizaționale. In: *Univers Pedagogic*, 2022, nr. 4(76), pp. 86-90. ISSN 1811-5470. [citat 10.12.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.52387/1811-5470.2022.4.15>
19. CURELARU, M. *Reprezentarea socială*. Pref. de A. Niculau. Ed. a 2-a rev. Iași: Polirom, 2006. 235 p. ISBN 978-973-460-302-2.

20. DEX. Previziune. Definiție. [citat 20.12.2023]. Disponibil: <https://dexonline.ro/intrare/previziune/45300>
21. DOLEA, I., GHERASIM, S., ZAHARIA, V. *Expertiza psihologică judiciară a victimelor torturii în Republica Moldova*. Studiu. Chișinău: Cartea Juridică, 2015. 90 p. ISBN: 978-9975-3003-8-4.
22. EMILIANI, F., PALARETI, L., COJOCARU, N., CASSIS, F., IORIO, A. Reprezentarea socială a hemofiliei: o abordare narativă. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2015, nr. 3(40), pp. 93-108. ISSN 1857-0224.
23. *Ghidul ordonatorului expertizei judiciare / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova*, Institutul de Reforme Penale. Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices). 276 p. ISBN 978-9975-87-972-9.
24. GUȚU, O. Activitatea psihologului ca obiect de reprezentare socială (câteva particularități din mediul educațional). In: *Materialele Conferinței „Current Affairs and Perspectives in Psychological Research”-2*, Chișinău, 29-30 noiembrie 2022, p. 224-230. [citat 13.08.2022]. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7359675>
25. HOTĂRÂRE Nr. 195 din 24-03-2017 privind aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare. Publicat: 07-04-2017 în *Monitorul Oficial* Nr. 109-118 art. 274. MODIFICAT HG621 din 11.12.19, MO367-377/13.12.19 art.952, în vigoare 13.12.19. [citat 10.07.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119445&lang=ro
26. IACOB, L. M., RUSU, A., IACOB, Gh. Reprezentarea socială a crizei economice (RSCE). Conținuturi și dinamici comparative: cogniții, atitudini, comportamente. In: *Revista Psihologie*, vol. 59, nr. 2, p. 91–180, București, aprilie – iunie 2013. eISSN: 2344-4665.
27. IURCHEVICI, Iu. *Psihologia socială. Curs universitar*. Cahul: Centrografic, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu”, 2012, 364 p. ISBN 978-9975-914-81-9.
28. KRUEGER, R. A., CASEY, M. A. *Metoda Focus Grup: ghid practic pentru cercetarea aplicată*. trad. de Cristina Popa, Iași: Polirom, 2005, 251 p. ISBN: 973-681-920-5.
29. LEGE Nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. Publicat: 10.06.2016 în *Monitorul Oficial* Nr. 157-162, art. Nr.: 316. Data intrării în vigoare: 10.12.2016 [citat 10.07.2023]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/365259/>
30. MARKOVÁ, I. *Dialogistica și reprezentările sociale*. Iași: Polirom, 2004, 306 p.

31. MĂRGINEANU, Iu. Justiția ar fi obscură fără contribuția și suportul specialiștilor și experților din domeniul psihologiei. În: Rusnac, S. *Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă: Suport de curs=Психодиагностика и судебно-психологическая экспертиза в уголовном и гражданском судопроизводстве: учебное пособие для вузов*. ULIM, FȘSE, Catedra Psihologie și Științe ale Educației, Chișinău, S. n., 2022 (Print-Caro), 200/212 p. ISBN 978-9975-56-985-9.
32. MEDAK, V., VEHAR, P. *Armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană*. Chișinău: Arc, 2022. 167 p. ISBN 978-9975-0-0654-5.
33. MELENTIEVA, A. Avansarea conceptului de reprezentare socială în cadrul științific internațional. In: *Preocupări contemporane ale științelor socio-umane în contextul transformării de mentalități*. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, ediția a 7-a, ULIM, Chișinău, 8-9 decembrie 2016, Chișinău: Print Caro, p. 299-304. ISBN: 978-9975-108-27-0 [citat 20.03.2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/100453
34. MELENTIEVA, A. Particularitățile psiho-emoționale ale angajaților din domeniul ocrotirii normelor de drept. In: *EcoSoEn, Scientific Journal*, Year 6, Nr.1/2023, p. 139-144. [citat 11.12.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.54481/ecosoen.2023.1.15>
35. MELENTIEVA, A., URSACHI, E. Reprezentarea socială a profesiei de militar și a acțiunilor militare. In: *EcoSoEn, Scientific Journal*, Year 5, nr. 1-2/2022, Chișinău, ULIM, 2022. p.188-195. ISSN 2587-344X.
36. MIHAILOV, V. Reprezentarea socială a învățării pe tot parcursul vieții în Republica Moldova. In: *Univers Pedagogic*, 2016, nr. 4(52), pp. 66-73. ISSN 1811-5470.
37. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. *Registrul de stat al experților judiciari*. Extras din Registrul de stat al experților judiciari, actualizat la 25.01.2024. [citat 2.02.2027]. Disponibil: <https://www.justice.gov.md/ro/content/registrul-de-stat-al-expertilor-judiciari>
38. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. *Raport de activitate pentru anul 2022*. 86 p. [citat 12.07.2023]. Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/raport_mj_2022.pdf
39. MITROFAN, N. Psihometria și direcțiile ei de dezvoltare la început de mileniu. In: Zlate, M. (Coord.). *Psihologia la răspântia mileniilor*. Iași: Polirom, 2001, pp. 63-86. ISBN: 973-683-697-5.

40. MÎRLEANU, A., IURCU, A., COJOCARU N. Reprezentarea socială a profesiei de psiholog: de la intervenții „clasice” la intervenții organizaționale (studiu explorativ). In: *STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE*, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova, 2013, nr. 9 (69), Chișinău: CEP USM, p. 117-126.
41. MOSCOVICI, S. *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994.
42. NECULAU, A (coord.). *Psihologia câmpului social: reprezentările sociale*. Iași: Polirom, 1997, 248 p. ISBN: 973-683-016-0.
43. NEGURĂ I., CURELARU M., CRISTEA M. Relația dintre contextul social și reprezentările sociale ale Uniunii Europene în Republica Moldova și România . In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2011, nr. 22, Chișinău: UPS „Ion Creangă”, pp. 79-86. ISSN 1857-0224.
44. NEGURĂ, I. Tratat despre reprezentările sociale care fabrică zei. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială* , 2017, nr. 3(48), pp. 89-95. ISSN 1857-0224.
45. POPA, M. *Metodologia cercetării* (note de curs): 11. Noțiuni de cercetare calitativă. 2016, 25 p. [citat 21.04.2023]. Disponibil: <https://www.scribd.com/document/369073869/mc11-cerc-calit-12-pdf>
46. POPESCU, M. *Reprezentarea socială a muncii la cadrele didactice din învățământul primar*. Teză de doctor în psihologie, specialitatea 511.02 – psihologia dezvoltării și psihologia educațională. C.Z.U.: 37.015.3(043.3), Chișinău, UPS „Ion Creangă”, 2016. 274 p. (pp. 15-30)
47. POPESCU, M., NEGURĂ, I. *Reprezentarea socială a muncii la cadrele didactice din învățământul primar*. Chișinău : S. n., (CEP UPS), 2021. 182 p. ISBN 978-9975-46-586-1.
48. *Previziune economica*. Cursul VIII. [citat 17.03.2023]. Disponibil: <http://inf.ucv.ro/documents/danciulescu/MCE-informatica/Curs%208%20MCE.pdf>
49. *Revista de psihologie socială*. Situl Web al revistei științifice editate de Laboratorul de psihologie sociala al Universitatii “Al.I.Cuza” Iasi. [citat 9.04.2022]. Disponibil: <http://www.psih.uaic.ro/~revpsihsoc/>
50. RÎJICOVA, S. Aplicarea expertizei psihologice judiciare în cazul minorilor delicvenți. In: *Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare*: culeg. de art. elab. în baza comunic. la conf. șt. din 22 apr., 2005. Chișinău, 2005, pp. 118-128. ISBN 9975-70-544-8.

51. RÎJICOVA, S. Expertiza psihologică judiciară în cadrul sistemului judiciar. In: *Expertiza juduciară în cauzele privind minorii*. Chișinău, 2005, pp. 118-136. ISBN: 9975-9848-8-6.
52. RÎJICOVA, S. Impactul expertizei psihologice asupra activității sistemului judiciar. In: *Revista de științe penale*, 2005, Anul I, pp. 144-150. ISSN: 1812-3392.
53. ROBU, V., SANDOVICI, A. Reprezentarea socială a sexualității în rândul adolescenților. In: *Revista de Psihologie a Academiei României*, Seria noua, vol. 58, nr.2, 2012, pp.117-132, ISSN 0034-8759 [citat 6.05.2022]. Disponibil: www.ipsihologie.ro/index.php/revistadepsiologie/numere-publicate
54. RUSANOVSCI, V., RUSNAC, S. Modelul conceptual al cercetării reprezentării sociale a frumuseții. In: *The contemporary issues of the socio-humanistic sciences: in the context of mentality's transformation*, Ed. 7, 8-9 decembrie 2016, Chișinău. Chișinău, 2017: "Print-Caro" SRL, 2016, Ediția 7, pp. 401-405. ISBN 978-9975-108-27-0.
55. RUSNAC, S. et al. *Asistența psihologică a cazurilor de violență în familie. Program de diagnostic și reabilitare a victimei și abuzatorului*. Chișinău: ULIM, Sofart Studio SRL, 2010. 293 p. ISBN 978-9975-4084-0-0. P. 110-112.
56. RUSNAC, S. *Preocupări contemporane ale psihologiei sociale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007, 264 p.
57. RUSNAC, S. *Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă: Suport de curs=Психодиагностика и судебно-психологическая экспертиза в уголовном и гражданском судопроизводстве: учебное пособие для вузов*. ULIM, FȘSE, Catedra Psihologie și Științe ale Educației, Chișinău, S. n., 2022 (Print-Caro), 200/212 p. ISBN 978-9975-56-985-9.
58. RUSNAC, S. *Psihologia dreptului*. Chișinău: Arc, 2020. 310 p. ISBN: 9975611257, 9789975611251, 9975-61-125-7.
59. RUSNAC, S. *Psihologie juridica*. Suport de curs. Ediția a 3-a revăzută și completată. Chișinău: Print-Caro, 2021. 288 p.
60. RUSNAC, S. Serviciul psihologic în activitatea judiciară: un moft sau o necesitate. În: *Juristul Moldovei*, nr. 19 (19), 2 octombrie 1998. (Ziar) p. 8.
61. RUSNAC, S., BÂTCĂ, L., KHORY, J., MELENTIEVA, A., MUSIENCO, N., STROGOTEAN, S., ZMUNCILA, L. Psihologia socială – despre problemele secolului

- XXI. In: *Psihologia socială în secolul XXI: provocări, tendințe, perspective*. Chișinău: ULIM, 2017, p. 6-31.
62. RUSNAC, S. Reprezentarea sociala a satisfactiei de viata a cadrelor didactice universitare. In: *The contemporary issues of the socio-humanistic sciences: in the context of mentality's transformation*, Ed. 7, 8-9 decembrie 2016, Chișinău. Chișinău, 2017: "Print-Caro" SRL, 2016, Ediția 7, pp. 217-229. ISBN 978-9975-108-27-0. [citat 14.06.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/100426
63. SANDULEAC, S., SÂRBU, M. Analiza categorială și prototipică: studiu asupra reprezentării sociale a muncii la cadrele didactice din învățământul primar. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2015, nr. 1(38), pp. 104-112. ISSN 1857-0224.
64. SÂRBU, M. Istoricul apariției și dezvoltării reprezentărilor sociale. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2013, nr. 31, pp. 89-93. ISSN 1857-0224.
65. SÂRBU, M., NEGURĂ, I. Reprezentarea socială a muncii la învățăorii din școlile de stat și private. In: *Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială*, 2006, nr. 3, pp. 48-50. ISSN 1857-0224.
66. STAMATIN, O. Reprezentarea socială a pedepsei fizice în rândul părinților elevilor din clasele primare. In: *Psihologie, revista științifico-practică*, 2017, nr. 1-2(30), pp. 56-64. ISSN 1857-2502.
67. STANCIULESCU, E. *Modulul 4. Focus-grupul și alte interviuri de grup*. 2006-2007. [citat 15.08.2023]. Disponibil: https://www.academia.edu/36704724/Focus_grupul_si_alte_inteviuri_de_grup
68. STEFAN, I. -L. *Expertiza psihologică în România*. Diferențe conceptuale și practice între expertiza psihologică și ancheta psihosocială. [citat 11.09.2023]. Disponibil: <https://psiholog-sector3.ro/expert-psiholog/31-primul-articol-expert>
69. ȘLEAHTIȚCHI, M. Analiza structurală a spațiului reprezentational: semnificații, principii, etape. In: *Psihologie. Pedagogie specială. Asistență Socială*, Nr. 1 (30).2013, Chișinău, UPS Ion Creangă p. 14-25. pISSN: 1857-0224 eISSN: 1857-4432.
70. ȘLEAHTIȚCHI, M. Instrumentele de analiză structurală a spațiului reprezentational: evocarea liberă. In: *Psihologie, revista științifico-practică*, Nr. 2, 2013. p. 87-90, ISSN 1857-2502.
71. ȘLEAHTIȚCHI, M. *Panopticum: Tehnici speciale de pătrundere în adâncul reprezentărilor sociale*. Iași: Junimea, 2018. 373 p. ISBN 978-973-37-2168-0.

72. ȘLEAHTIȚCHI, M. Prototipicalitate și categorialitate în studiul reprezentărilor sociale. In: *Psihologie, revistă științifico-practică*, Nr. 1-2, 2018. p. 30-39, ISSN 1857-2502.
73. ȘLEAHTIȚCHI, M. Revenind la tridimensionalitatea reprezentării sociale. În: *Cîmpul social*, M. Șleahțiți (coord.), Chișinău: Știința, 1996, p. 193-201.
74. ȘLEAHTIȚCHI, M. *Tratat de analiză structurală a reprezentărilor sociale*. Chișinău: Știința, 2016, 224 p. ISBN 978-9975-85-056-8.
75. VIDAICU, M [et al.]. (contrib.). *Expertiza judiciară: Îndrumar pentru avocați*. Chișinău: Sirius, 2015, 140 p. ISBN 978-9975-57-196-8.
76. АМИНОВ, И.И. и др. *Юридическая психология: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция»*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 415 с. ISBN 978-5-238-02302-1.
77. АНДРЕЕВА Г.М. *Психология социального познания*. М.: Аспект пресс, 2005. 303 с. ISBN: 5-7567-0340-3.
78. БОВИНА, И.Б., ДВОРЯНЧИКОВ, Н.В., МЕЛЬНИКОВА, Д.В., ЛАВРЕШКИН, Н.В. К вопросу об исследовании социальных представлений: взгляд со стороны. В: *Социальная психология и общество*, Том 13. № 3, 2022. с. 8–25. ISSN: 2221-1527 / 2311-705 [citat 10.10.2023]. Disponibil: https://psyjournals.ru/journals/sps/archive/2022_n3/Bovina_et_al
79. БОВИНА, И. Б. Стратегии исследования социальных представлений. В: *Социологический журнал*. № 3, 2011. с. 5-23. [citat 10.10.2021]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategii-issledovaniya-sotsialnyh-predstavleniy> .
80. ВАСИЛЬЕВ, В. Л. *Юридическая психология: Учебник для вузов*. 6-е издание. СПб.: Питер, 2009. 608 стр. ISBN 978-5-469-01339-6 (501-550).
81. ГИМРАНОВ, Р.Ф., АМИНЕВ, Ф.Г. Становление и развитие теории и практики производства судебно-психологической экспертизы в отношении несовершеннолетних обвиняемых. В: *Юридические науки. Международный научно-исследовательский журнал*, Выпуск № 04 (94) Апрель 2020, Стр. 75-77, Часть 2. ISSN 2227-6017 [citat 12.07.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2020.94.4.038> <https://research-journal.org/law/stanovlenie-i-razvitie-teorii-i-praktiki-proizvodstva-sudebno-psixologicheskoy-ekspertizy-v-otnoshenii-nesovershennoletnix-obvinyaemyx/>

82. ЕМЕЛЬЯНОВА Т.П. *Конструирование социальных представлений в условиях трансформации Российского общества*. М.: Институт психологии РАН, 2006. 537 стр., ISBN: 5-9270-0083-5.
83. ЕНИКЕЕВ, М. И. *Юридическая психология*. М.: Издательство НОРМА, 2003. — 256 с. ISBN 5-89123-550-1.
84. ЗАХАРОВ, К. В. *Методы исследования социальных представлений в Украине: обзор и перспективы*. (2013) [citat 12.07.2021]. Disponibil: <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=en&q=related:GxxV2H3DQg0J:scholar.google.com/>
85. ИБРИШИМ, Л. Исследование социальных представлений о семье и внутрисемейных процессах в современной социальной психологии. In: *Știință, educație, cultură*, Vol. 2, 2023, Materialele conferinței Conferința „Știință, educație, cultură”, Comrat, Moldova, 13 februarie 2023. [citat 15.10.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/641-647.pdf ISBN: 978-9975-83-254-0. 978-9975-83-256-4.
86. ИБРИШИМ, Л. Специфика социальных представлений о насилии в семье. In: *EcoSoEn*, Anul 4, nr 3-4, 2021 pp. 175-180. ISSN 2587-344X /ISSNe 2587-425X.
87. ИБРИШИМ, Л. Сравнительный анализ когнитивного уровня социальных представлений о насилии в семье. In: *Știință, educație, cultură*, Vol.1, 2016, Materialele Conferinței "Știință, educație, cultură", Comrat, Moldova, 4 februarie 2016. Pp. 432-436. [citat 15.10.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/432-436_7.pdf ISBN: 978-9975-83-254-0. 978-9975-83-256-4.
88. *История становления судебно-психологической экспертизы*. [citat 11.07.2023]. Disponibil: https://lawbook.online/sudebnaya-ekspertiza_862/istoriya-stanovleniya-sudebno-psihologicheskoy-25893.html
89. КОЧЕНОВ, М. *Судебно-психологическая экспертиза: теория и практика*. Избранные труды. Москва: Генезис, 2010 г. 352 стр. ISBN: 978-5-98563-233-0.
90. ПОЧЕБУТ, Л. Г. *Кросс-культурная и этническая психология: Учебное пособие*. СПб.: Питер, 2012. 336 с. ISBN 978-5-459-00575-2.
91. ПОЧЕБУТ, Л. Г., МЕЙЖИС, И. А. *Социальная психология*. СПб: Питер, 2016, 672 с. ISBN:, 978-5-496-02363-4.

92. РОМАНОВ, В.В. *Юридическая психология: Учебник*. М.: Юристъ, 1998. 488 с. ISBN 5-7975-0054-X.
93. САФУАНОВ, Ф.С. История развития судебно-психологической экспертизы В: *Психология и право*, Том 4, № 3, 2014, с. 125–141. [citat 12.07.2023]. Disponibil: <https://psyjournals.ru/psyandlaw/2014/n3/72735.shtml>
94. САФУАНОВ, Ф.С. *Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе: Научно-практическое пособие*. М.: Гардарика, Смысл, 1998, 192 с. ISBN 5-7762-0039-3 ISBN 5-89357-031-6.
95. ЧУФАРОВСКИЙ, Ю.В. *Юридическая психология. Учебное пособие*. М.: Право и Закон, 1997, 320 с. ISBN 5 – 7858 – 0019 – 5.
96. ABRIC, J.-C. Central System, Peripheral System: their Functions and Roles in the Dynamics of Social Representation. In: *Papers on Social Representations*, 1993, 2(2), pp. 75–78. ISSN: 18193978, 10215573.
97. ABRIC, J.-C. *Jeux, conflits et représentations sociales*. Thèse de doctorat. Université de Provence. Aix en Provence, 1976. 302 p.
98. ABRIC, J.-C. La recherche du noyau central et de la zone muette des représentations sociales. In: *Méthode d'étude des représentations sociales*. J.-C. Abric (dir.). Ramonville-Saint-Agne: Éres, 2003, p. 59-80. ISBN-10: 2749201233.
99. ABRIC, J.-C. Les représentations sociales: aspects théoriques. In: J.-C. Abric (Ed.). *Pratiques Sociales et Représentations*. Paris: PUF, 2011, pp. 11-36. ISBN-10: 2130592961.
100. ABRIC, J.-C. *Pratiques sociales et représentations*. Paris: PUF, 2011. 396 p. ISBN-10: 2130592961.
101. Age Periods of Human Life. (World Health Organisation) 2017. [citat 16.08.2023]. Disponibil: <https://journals.scholarpublishing.org/index.php/ASSRJ/article/view/2924>
102. ARCHER, R. P., BUFFINGTON-VOLLUM, J. K., STREDNY, R. V., & HANDEL, R. W. A survey of psychological test use patterns among forensic psychologists. In: *Journal of Personality Assessment*, 87, August, 2006, pp. 84-94. [citat 14.07.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/6928742_A_Survey_of_Psychological_Test_Use_Patterns_Among_Forensic_Psychologists
103. ASCH, S. E. Forming impressions of personality. In: *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1946, 41, pp. 258–290. ISSN: 0096-851X.

104. BLACKBURN, R. What is forensic psychology? In: *Legal and Criminological Psychology*, 1996,1, p. 3-16. ISSN: 13553259, 20448333.
105. BONNEC, Y., ROUSSIAU, N., VERGÈS P. *Categorial and Prototypical Analysis: A Study on the Quality-Process in Hospital Institutions*. In: *Revue Européene de Psychologie Appliquée*. January, Vol 52, Num 3-4, 2002, p. 213-220. [citât 16.02.2023]. Disponibil: <http://pascal-francis.inist.fr/vibad/index.php?action=getRecordDetail&idt=14972565>
106. BROWN, M. J., CAMPBELL A.E. *The Cambridge handbook of forensic psychology*. Cambridge University Press, 900 p. ISBN 978-0-521-70181-5.
107. BOURICHE, B. Social Representations as Cognitive-Emotional Processes: An Integrative Approach Proposal. In: *Papers on Social Representations*, Volume 31, Issue 2, pages 10.1-10.25 (2022). ISSN 1021-5573. [citât 20.01.2023]. Disponibil: <https://psr.iscte-iul.pt/index.php/PSR/article/view/575>
108. BUSH, S. S., CONNELL, M., DENNEY, R. L. Introduction. In S. S. Bush, M. Connell, & R. L. Denney, *Ethical practice in forensic psychology: A guide for mental health professionals*. American Psychological Association. 2020, pp. 3-11. [citât 2.07.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1037/0000164-001> <https://psycnet.apa.org/record/2019-66493-001>
109. CAPOZZA, D., ROBUSTO, E., SQUARZA, R. et N., DE CARLO. La representation sociale de l'argent. In: *Papers on social representations/Textes sur les représentations sociales*. Vol.4(1), 1995. ISSN 1819-3978. [citât 21.04.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/272747950_La_representation_sociale_de_l_argent
110. CARUGATI, F., MIGUEL, I., VALENTIM, J. P. Intelligence and its development: Social representations and social identities. In: *Papers on Social Representations*, 19, p. 20.1-20.33 (2010). [citât 21.04.2022]. Disponibil: <http://www.psych.lse.ac.uk/psr/>
111. COJOCARU, N. Intergroup polarization and polemic representations in the context of adopting the language law in Moldova. In: *Political and Economic Self-Constitution: Media, Citizenship Activity and Political Polarization*, 10 iunie 2019, Padua. Padua, Italy: CISES S.R.L. and PSIOP, 2019, Ediția a 7-a, pp. 79-84.
112. DAVIS, B. T. *The difference between a court ordered mental health assessment and a psychological evaluation*. 2019. [citât 10.14.2023]. Disponibil:

<https://www.ndsbs.com/blog/difference-between-mental-health-assessment-and-psychological-evaluation>

113. DE CARLOS, Ph. *Le savoir historique à l'épreuve des représentations sociales : l'exemple de la Préhistoire et de Cro-Magnon chez les élèves de cycle 3*. Thèse de doctorat en Sciences de l'éducation. Université de Cergy-Pontoise, École doctorale Droit et Sciences Humaines, Laboratoire École Mutation Apprentissage. Sous la direction de la Professeure Béatrice Mabilon-Bonfils, 3 novembre 2015. 694 p. [citat 20.01.2023]. Disponibil: https://www.academia.edu/18021957/de_Carlos_2015_PhD_Le_savoir_historique_%C3%A0_l%27%C3%A9preuve_des_repr%C3%A9sentations_sociales_lexemple_de_la_Pr%C3%A9histoire_et_de_Cro_Magnon_chez_les_%C3%A9l%C3%A8ves_de_cycle_3
114. DOISE, W. Les représentations sociales, définitions d'un concept. In: *L'étude des représentations sociales*. W. Doise et A. Palmonari L. (Dir.). Paris: Delachaux et Niestlé, 1986, p. 81-94. ISBN-10: 2603005960 [citat 15.08.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Denise-Jodelet-2/publication/289066575_Folies_et_representations_sociales/links/5c48ba23a6fdccd6b5c2f26a/Folies-et-representations-sociales.pdf
115. DOISE, W., CLÉMENCE A., LORENZI-CIOLDI, F. Le charme discret des attitudes. In: *Papers on Social Representations. Textes sur les Représentations Sociales*, V. 3 (1), 1994, pp. 1-3. [citat 16.08.2022]. Disponibil: <https://psr.iscte-iul.pt/index.php/PSR/article/view/165/128>
116. DOISE, W., PALMONARI, A. *L'étude des représentations sociales*. Paris: Delachaux et Niestlé, 1996. 207 p. ISBN-13: 978-2603005965.
117. EL-SHENAWY, O. E. *Traditional Psychological Tests Usage in Forensic Assessment*. Department Of Psychology, Faculty of Arts, Menofia University, Shebeen El-Koom, Egypt. DOI:10.24966/FLIS-733X/100020. [citat 15.07.2023]. Disponibil: <https://www.heraldopenaccess.us/openaccess/traditional-psychological-tests-usage-in-forensic-assessment>
118. European Federation of Psychologists Associations EFPA. *The European psychologist in forensic work and as expert witness Recommendations for an ethical practice*. London, July 2001. [citat 15.07.2023]. Disponibil: https://proyectoeticablog.files.wordpress.com/2016/04/efpa-forensic-work_2001.pdf

119. FISCHER, G.-N. *Les concepts fondamentaux de psychologie sociale*. Paris: Bordas/Dunos, 1987, 208 p. ISBN-10: 2100035754.
120. FLAMENT, C. Aspects périphériques des représentations sociales. In: C. Guimelli (Ed.). *Structures et transformations des représentations sociales*. Neuchâtel, Paris: Delachaux et Niestlé, 1994, pp. 85-118. ISBN: 2603009451, 9782603009451.
121. FLAMENT, C. Statistique classique et/ou logique de Boole dans l'analyse d'un questionnaire de représentation sociale: l'exemple du sport. In: *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 1996, 2, pp. 109-121. ISSN: 0992-986X.
122. FLICK, U., FOSTER, J., CAILLAUD, S. Researching social representations. In: *The Cambridge Handbook of Social Representations*. Sammut G., Andreouli E., Gaskell G., Valsiner J. (eds.), Cambridge University Press, 2015, (480 p.) pp. 64-78. ISBN 978-1-107-04200-1.
123. *Forensic assessment*. [citat 14.07.2023]. Disponibil: <http://psychology.iresearchnet.com/forensic-psychology/forensic-assessment/#:~:text=Forensic%20assessment%20is%20a%20category,growing%20are as%20in%20clinical%20psychology>
124. *Forensic Psychological Assessment*. [citat 14.07.2023]. Disponibil: <https://www.hgexperts.com/expert-witness-articles/forensic-psychological-assessment-5100>
125. GAIVORONSKAYA, Y. V. Professional Deformations of a Lawyer and Deformations of Legal Mind: Connection and Interaction. Experience of Modern Russia. In: *Asian Social Science*, Vol. 10, No. 17, 2014. Published by Canadian Center of Science and Education. ISSN 1911-2017, e-ISSN 1911-2025. [citat 15.10.2023]. Disponibil: <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v10n17p81>
<https://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/39655>
126. GILLIGAN, C. *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1982, p. 24-39. ISBN: 9780674445444. [citat 15.12.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/275714106_In_A_Different_Voice_Psychological_Theory_and_Women's_Development#fullTextFileContent
127. GOMES, A., NUNES, C. The effect of sexual experience on the social representation of gen in Portuguese young adults. In: *Health Psychology Research* 2014, volume 2:

1547. [citat 15.06.2023]. Disponibil: <https://www.pagepressjournals.org/index.php/hpr/article/view/hpr.2014.1547>
128. GRISSE, T. *Revisiting the Future of Forensic Psychological Assessment: A 20-Year Check-Up*. [citat 18.07.2023]. Disponibil: <https://aafpforensic.org/wp-content/uploads/2019/01/Grisso.pdf>
129. GROTH-MARNAT, G. *Handbook of psychological assessment*. 4th edition, Jersey City: John Wiley & Sons, Inc., 2003, 824 p. ISBN 0-471-41979-6.
130. GUIMELLI, Ch. Concerning the Structure of Social Representations. In: *Papers on Social Representations*, vol. 2 (2), 1993, pp. 85-92.
131. HERZLICH, C. La représentation sociale. In: S. Moscovici (Ed.). *Introduction à la psychologie sociale*. Vol. 1. Paris: Larousse, 1972, pp. 303-324.
132. JIMÉNEZ GÓMEZ, F. *Evaluación psicológica forense*. Salamanca, 2013. ISBN: 978-84-939611-6-9. [citat 16.07.2023]. Disponibil: <https://www.researchgate.net/publication/273458433>
133. JODELET, D. *Les représentations sociales*. Paris: PUF, 2003. 454 p. ISBN: 978-2-13-053765-6
134. JODELET, D. On structuring and outlining processes in the study of social representations. *Papers on Social Representations*, Volume 26, Issue 2, pages 2.1-2.11 (2016) Peer Reviewed Online Journal, ISSN 1021-5573. [citat 10.10.2022]. Disponibil: <https://www.researchgate.net/publication/327014161> On structuring and outlining processes in the study of social representations
135. JODELET, D. Social Representations: The Beautiful Invention. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38. 2008, p. 411-430. [citat 11.10.2022]. Disponibil: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00383.x>
136. KAPLAN, H. The Forensic Psychology Report. In: *Teaching Legal Docs*. November 27, 2018. [citat 10.09.2023]. Disponibil: https://www.americanbar.org/groups/public_education/publications/teaching-legal-docs/the-forensic-psychology-report/#:~:text=Forensic%20psychology%20reports%20typically%20begin,is%20alleged%20to%20have%20done
137. KHLIF, W., EL OMARI, S., SAKKA, M. Content and attitude towards globalization: social representations of Tunisian public accountants. In: *SSRN Electronic Journal*, December 2012. doi: 10.2139/ssrn.2193337. [citat 11.03.2023]. Disponibil:

- https://www.researchgate.net/publication/256042793_Content_and_Attitude_towards_Globalization_Social_Representations_of_Tunisian_Public_Accountants
138. L'expertise psychiatrique et psychologique dans les procédures criminelles. [citât 12.09.2023]. Disponibil: <https://www.village-justice.com/articles/expertise-psychiatrique-psychologique-dans-les-procedures-criminelles,34332.html>
139. L'expertise psychologique du psychologue judiciaire. [citât 12.09.2023]. Disponibil: <https://www.psychologue.net/articles/lexpertise-psychologique-du-psychologue-judiciaire>
140. LAHLOU, S. Social Representations and Individual Representations: What is the Difference? And Why are Individual Representations Similar? In: *RUDN Journal of Psychology and Pedagogics*, 18 (2), 2021. p. 315 - 331. ISSN 2313-1683 [citât 5.06.2023]. Disponibil: <https://eprints.lse.ac.uk/110979/>
141. London School of Economics. Psychological and Behavioral Science. Our research. Social Psychology. [online]. [citât 20.09.2022]. Disponibil: <http://www.lse.ac.uk/DPBS/research/Home.aspx>.
142. MELENTIEVA, A. Peculiarities of social representation of the forensic psychological expertise. În: *Psihologie. Revista științifico-practică*, volumul 43, nr. 2, 2023, ISSN E 2537-6276, ISSN P 1857-2502. <http://key.upsc.md>, pp. 67-79. [citât 10.10.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.46728/pspj.2023.v43.i2.p67-79>
143. MELENTIEVA, A. Relation between moral and legal normativity in workers from legal field. In: *Development Through Research and Innovation: - 2023*, Ed. 4, 25 august 2023, Chișinău. Chișinău: Print-Caro SRL, 2023, Ediția 4, pp. 205-217. ISBN 978-9975-180-02-3.
144. MELENTIEVA, A. RUSNAC, S. Social representation of forensic psychological expertise. In: *EcoSoEn, Scientific Journal*, nr. 1/2 (3), Chișinău, 2020, p. 223-228. ISSN 2587-344X.
145. MELENTIEVA, A. Social representation in exploring social phenomena. In: *Intertext* nr. 3/4 (29/40), 10th year, Chișinău: ULIM, 2016. pp. 265-270. ISSN 1857-3711/e-ISSN 2345-1750.
146. MELENTIEVA, A. Social representation in the 21st century. In: *BPI, Bulletin of Integrative Psychiatry*, September 2018, Year XXIV, No 3(78), Iași: „Socla” Institute of Psychiatry, Romania, p. 99-106. ISSN 1453-72-57.

147. **MELENTIEVA, A.** Social representations: valencies of human reality. In: *Intertext* nr. 3/4 (35/36), 9th year, Chişinău: ULIM, 2015. pp. 284-290. ISSN 1857-3711.
148. MOLINER, P. De la théorie du Noyau Central à la théorie du Noyau Matrice. In: *Papers on Social Representations*, 2016, Volume 26, Issue 2, pages 3.1-3.13. ISSN: 1021-5573.
149. MOLINER, P. *La représentation sociale comme grille de lecture*. Thèse de doctorat. Université de Provence. Aix en Provence, 1988. 140 p.
150. MOLINER, P., BOVINA, I., JUVENTIN, J. Ancrages et objectivations de la représentation sociale du luxe. Une comparaison France – Russie: In: *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*, 2019, nr. 3-4 (123-124), pp. 175-191. ISSN-E: 2406-4696.
151. MOLINER, P., RATEAU, P., COHEN-SCALI, V. *Les représentations sociales. Pratique des études de terrain*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 2002. 230 p. ISBN-13: 978-2868477231.
152. MOSCOVICI, S. Introductory address. In: *Papers on Social Representations*, 1993, 2 (2), pp. 160–170. ISSN: 18193978, 10215573.
153. MOSCOVICI, S. *La psychanalyse. Son image et son public*. Paris: PUF, 1976. 512 p. ISBN-3: 978-2130339489.
154. MOSCOVICI, S. On social representations. In: J.P. Forgas (Ed.). *Social cognition: perspectives on everyday understanding*. London: Academic Press, 1981, pp. 181-209. ISBN-13: 978-0122635601.
155. NEAL, T., GRISSO, T. Assessment Practices and Expert Judgment Methods in Forensic Psychology and Psychiatry: An International Snapshot. In: *Criminal Justice and Behavior*, 2014, 41, pp. 1406-1421. ISSN: 15523594, 00938548 [citat 20.07.2023]. Disponibil: <https://psycnet.apa.org/record/2014-49131-004>
156. PASCAL R. Le « sujet » de l'expertise judiciaire. Groupe d'études de psychologie. In: *Bulletin de psychologie*, Numéro 491, 2007/5, p. 463-469. [citat 22.07.2023]. Disponibil: <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-psychologie-2007-5-page-463.html>
157. PEREIRA de SÁ, C. *The Central Nucleus Approach to Social Representations*. UERJ, Rio de Janeiro. [citat 20.10.2022]. Disponibil: <http://www.lse.ac.uk/methodology/pdf/QualPapers/CELSO-Core-periphery.pdf>
158. PIERMATTÉO A. et al. Context variations and pluri-methodological issues concerning the expression of a social representation: the example of the Gypsy community. In: *The*

- Spanish Journal of Psychology*, Volume 17, 2014, E85, ISSN 1988-2904. [citat 21.02.2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1017/sjp.2014.84>
159. RATEAU, P. *Les représentations sociales*. In: J.P. Pétard (Ed.). *Psychologie Sociale*. Paris: Bréal, 2007, pp. 161-211. ISBN-13: 978-2749506043.
160. RATEAU, P., LO MONACO, G. La théorie des représentations sociales: orientations conceptuelles, champs d'applications et méthodes. In: *Revista CES Psicología*, Volumen 3, Numero 1, Enero-Junio 2013, pp.1-21. ISSN 2011-3080. [citat 18.02.2023]. Disponibil: http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2011-30802013000100002
161. RATEAU, P., MOLINER, P., GUIMELLI, C. and J.-C. ABRIC. Social Representation Theory. In: Van Lange P., Kruglanski A. W., Higgins E. T. *Handbook of Theories of Social Psychology*. London, SAGE Publications Ltd, 2012. ISBN 978-0-85702-961-4. 553 p. pp. 477-497.
162. Reading a Forensic Psychology Report. How to read a forensic psychology report. [citat 18.07.2023]. Disponibil: <http://richardalberta.com/resources/reading-a-forensic-psychology-report/>
163. RENNEKAMP, R. A., NALL, M. A. Using Focus Groups in Program Development and Evaluation. [citat 12.07.2023]. Disponibil: <https://psd.ca.uky.edu/files/focus.pdf>
164. RUITER, C. de, KASER-BOYD, N. *Forensic psychological assessment in practice: case studies*. New York & London: Routledge, ISBN: 978-1-315-72331-0.
165. SABORÍO VALVERDE, C. Estrategias de evaluación psicológica en el ámbito forense. In: *Medicina Legal de Costa Rica*. Med. leg. Costa Rica vol.22 n.1 Heredia Mar. 2005. ISSN 2215-5287. [citat 14.07.2023]. Disponibil: https://www.scielo.sa.cr/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1409-00152005000100004
166. SAMMUT, G., ANDREOULI, E., GASKELL, G., VALSINER, J. Social representations: a revolutionary paradigm? In: *The Cambridge Handbook of Social Representations*. Sammut G., Andreouli E., Gaskell G., Valsiner J. (eds.), Cambridge University Press, 2015, (480 p.) pp. 3-11. ISBN 978-1-107-04200-1. [citat 20.01.2023]. Disponibil: www.cambridge.org/9781107042001
167. SEIJO, D., FARIÑA, F. y M. VILARIÑO. Capítulo 2. Procedimientos y técnicas para la evaluación psicológica forense. In: Souto Camba S., Souto Gestal A. y F. F. Rivera.

- (coor.). *Salud y bienestar*. GEU Editorial, 2014. pp. 25-54. ISBN: 978-84-16156-87-0
[citat 4.07.2023]. Disponibil:
https://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/servizos/uforense/descargas/Proc_edimiento_y_tecnicas_para_la_evaluacion_forense.pdf
168. *Sociedade Brasileira de psicologia*. Nota de falecimento: Celso Pereira de Sá (1941-2016). Available from: [citat 20.02.2022]. Disponibil:
<http://www.sbponline.org.br/2016/05/nota-de-falecimento-celso-pereira-de-sa-1941-2016>
169. SPAIN, E., RITCHIE, T. Engaging with Emotions in the Legal Profession. In: *Foreign and International Law*, 2017. [citat 17.07.2023]. Disponibil:
<https://lawexplores.com/engaging-with-emotions-in-the-legal-profession/>
170. ŞLEAHTIŢCHI, M. On the real significance of the social representation – collective representation relation. In: *Bulletin of Integrative Psychiatry*, year XXI, nr. 3, September 2015, Iaşi: Sedcom Libris, 2015, p. 59-69. ISSN 1453-72-57.
171. The Ultimate Guide to Qualitative Research - Part 1: The Basics. [citat 20.02.2023]. Disponibil: <https://atlasti.com/guides/qualitative-research-guide-part-1/focus-groups>
172. VAN LANGE P., KRUGLANSKI A. W., HIGGINS E. T. *Handbook of Theories of Social Psychology*. London, SAGE Publications Ltd, 2012. 553 p. ISBN 978-0-85702-961-4.
173. VERGÈS, P. L'analyse des représentations sociales par questionnaires. In: *Revue française de sociologie*, 2001, 42-3, pp. 537-561. [citat 14.03.2023]. Disponibil:
https://www.persee.fr/doc/rfsoc_0035-2969_2001_num_42_3_5373
174. VERGÈS, P. L'évocation de l'argent : une méthode pour la définition du noyau central d'une représentation. In: *Bulletin de psychologie : Nouvelles voies en psychologie sociale*, tome 45 n°405, Revue semestrielle, janvier-février 1992. pp. 203-209. [citat 10.01.2023]. Disponibil: www.persee.fr/doc/bupsy_0007-4403_1992_num_45_405_14128
175. VIAUX, J-L. Les paradoxes de l'expertise psychologique. In: *Le Journal des psychologues*, vol. 7, nr. 300, 2012, pp. 66-72. [citat 19.07.2023]. Disponibil:
<https://doi.org/10.3917/jdp.300.0066> <https://www.cairn.info/revue-le-journal-des-psychologues-2012-7-page-66.htm&wt.src=pdf>
176. WACHELKE, J. Relationship between response evocation rank in social representations associative tasks and personal symbolic value. In: *Revue internationale*

- de psychologie sociale*, 21, 2008, pp. 113-126. [citat 20.05.2023]. Disponibil: <https://www.cairn.info/revue--2008-3-page-113.html>
177. WAGNER, W. Description, explanation and methods in social representation. In: *Papers on Social Representations*. Vol. 4 (2). 1995. p. 156-176. [citat 12.02.2023]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/288881857_Description_explanation_and_method_in_social_representation_research
178. WARD, J. T. *What is forensic psychology?* [citat 11.07.2023]. Disponibil: <https://www.apa.org/ed/precollege/psn/2013/09/forensic-psychology>
179. *What is forensic psychology?* February 11, 2020. [citat 20.07.2023]. Disponibil: <https://www.viennapsychologicalgroup.com/how-a-forensic-psychological-evaluation-can-help-you/>
180. *When is a forensic psychology assessment helpful in criminal court proceedings?* [citat 12.07.2023]. Disponibil: <https://forensicpsychologyuk.com/when-is-a-forensic-psychology-assessment-helpful-in-criminal-court-proceedings>
181. *World Health Organization. Adolescent health in the South-East Asia Region*. [citat 20.09.2023]. Disponibil: <https://www.who.int/southeastasia/health-topics/adolescent-health>

ANEXE

Anexa 1. Metodologia protocolului de cercetare

Anexa 1.1. Chestionarul pentru studierea reprezentării sociale

A. Când auziți (citiți, vă amintiți) expresia „**expertiză psihologică judiciară**”, care sunt primele 5 cuvinte/expresii care vă vin în minte?

1. **expertiză psihologică judiciară**: _____
2. **expertiză psihologică judiciară**: _____
3. **expertiză psihologică judiciară**: _____
4. **expertiză psihologică judiciară**: _____
5. **expertiză psihologică judiciară**: _____

B. Tot, gândindu-vă la expresia „**expertiză psihologică judiciară**”, aranjați cuvintele/expresiile menționate anterior după gradul de importanță.

Foarte important _____

Important _____

Mediu _____

Puțin important _____

Deloc important _____

C. Cum considerați, ce înseamnă expresia „**expertiză psihologică judiciară**” pentru majoritatea lucrătorilor din domeniul dreptului și jurisprudenței din Republica Moldova (scrieți primele 5 cuvinte/expresii la care v-ați gândit)?

1. **expertiză psihologică judiciară**: _____
2. **expertiză psihologică judiciară**: _____
3. **expertiză psihologică judiciară**: _____
4. **expertiză psihologică judiciară**: _____
5. **expertiză psihologică judiciară**: _____

D. Cum considerați, ce înseamnă expresia „**expertiză psihologică judiciară**” pentru majoritatea populației din Republica Moldova (scrieți primele 5 cuvinte/expresii la care v-ați gândit)?

1. **expertiză psihologică judiciară**: _____
2. **expertiză psihologică judiciară**: _____
3. **expertiză psihologică judiciară**: _____
4. **expertiză psihologică judiciară**: _____
5. **expertiză psihologică judiciară**: _____

Anexa 1.2. Metoda „Atitudini față de norma de drept” (D. Beznosov)

Instrucțiune. În față aveți un șir de afirmații cu referire la percepția normei de drept în general. Vă rugăm să bifați în căsuța care vă reprezintă răspunsul

Nr /o	Itemul	Absolut de acord	De acord	Dificil de spus, de acord sau nu	Nu sunt de acord	Absolut nu sunt de acord
1	Eu consider că normele de drept trebuie știute și respectate.					
2	După părerea mea, trebuie de trăit doar cu mintea proprie fără a avea încredere în lege.					
3	Cea mai importantă lege este să te porți la fel ca și ceilalți oameni.					
4	Mi-i indiferent dacă alți oameni respectă legea sau nu.					
5	Mie îmi pare că legea are o putere magică asupra oamenilor.					
6	Eu nu mă pricep de loc dacă este încălcată legea sau nu.					
7	Dominanța legii este condiția ideală pentru un stat.					
8	Eu cred că sistemul juridic din societatea modernă este învechit și nimeni nu are nevoie de el.					
9	Eu mă mândresc cu faptul că niciodată nu am încălcat normele de drept.					
10	Bunăstarea și prosperitatea societății nu este determinată doar de respectarea strictă a legii.					
11	Eu cred că trebuie să tratăm cu respect legea, la fel cum o facem față de oamenii înaintați în vârstă și cu statut înalt.					
12	Eu cred că în căsătorie, principalul lucru este încheierea unui contract matrimonial, și nu iubirea.					
13	Întotdeauna, în orice circumstanțe, este necesar să ne orientăm spre divinitatea superioară (credință), care se reflectă în sistemul de drept.					
14	Mie îmi pare că cunoașterea legilor nu îmi este de folos în viață.					
15	Eu consider că în țara noastră există un sistem de drept ideal.					
16	Deseori îmi apare la nivel intuitiv și inconștient dorința de a încălca norma de drept.					
17	Sunt mulțumit când, la stabilirea relațiilor de afaceri, în primul rând se discută latura juridică a problemei.					
18	Desigur, eu cunosc bine normele de drept și de comportament, dar ele nu mă pot ajuta în viață.					
19	Eu totdeauna atrag atenție la faptul cum alți oameni se comporta, și mă comport la fel.					
20	În societatea noastră se observă o atitudine cinică (de neglijare) față de lege.					

21	Legea este forța supremă și trebuie să aibă o putere absolută asupra oamenilor.					
22	Eu aș vrea frecvent să schimb normele de drept ale statutului nostru, să fac sistemul de drept mai complex.					
23	Dreptul ocupă locul de frunte în sistemul valorilor general umane.					
24	Eu cred că sistemul de drept din țara noastră nu are capacitatea de a reglementa relațiile sociale.					
25	Cunoașterea legilor și normelor de drept mă ajută să rezolv problemele personale și ale celor din jur.					
26	Mă abțin de la acțiuni ilegale doar prin conștiința sancțiunilor legale.					
27	Mie îmi place când oamenii pur și simplu respectă prevederile legii, fără să intre în esența lor.					
28	Principalul este să obții rezultat, nu are importanță cum, prin respectarea sau nu a normelor de drept.					
29	Puterea incontestabilă a dreptului este o manifestare a puterii lui Dumnezeu.					
30	Eu respect normele de drept și legea și nu gândesc la faptul dacă procedez corect sau nu.					
31	Persoanele care aplică activ drepturile și obligațiile juridice sunt exemplu de urmat.					
32	După cum arată practică, în societatea noastră nelegiuirea și fărâdelegea prosperă.					
33	Eu cred că comportamentul omului trebuie să corespundă normelor de drept.					
34	Eu respect prevederile legii nu din proprie inițiativă, ci numai prin constrângere.					
35	Eu mă strădui să studiez legile și reglementările, deoarece este necesar să trăim în armonie cu alte persoane.					
36	În activitatea practică aplicarea prevederilor legii doar dăunează afacerilor.					
37	Dreptul include în sine puterea magică.					
38	Eu destul de slab sunt informat despre sistemul de drept din țara noastră.					
39	Constituția Republicii Moldova este un exemplu de urmat și pentru alte țări.					
40	Eu nu cred că doar legile și normele de drept pot rezolva toate problemele sociale.					
41	Mie îmi pare corect și rațional să construiești viața în conformitate cu legile și normele de drept.					
42	Sunt foarte sceptic față de oamenii care respectă prea strict normele de drept.					
43	Mie nu îmi este indiferent ce o să creadă oamenii despre mine, de aceea mă strădui să nu încalc legea și normele morale.					
44	Îi accept pe oamenii care, încălcând legea, vorbesc des despre supremația legii.					

45	În lumea contemporană credința în Dumnezeu ar trebui să fie înlocuită cu credința în lege.					
46	Eu mă simt foarte mic și neputincios în fața puterii legii.					
47	Mi se pare că manifest cele mai calde și sincere sentimente de prietenie pentru persoanele care respectă normele legale.					
48	Succesul în viață și bogăția pot fi obținute doar prin mijloace ilegale.					

Anexa 1.3. Scala „Normativitate morală” din cadrul chestionarul „Adaptabilitate” de Maclakov și Cermeanin

Instrucțiune: mai jos găsiți o listă de afirmații cu privire la anumite manifestări ale stării de sănătate, comportament sau caracter. Vă rugăm să alegeți varianta care este cea mai apropiată de starea Dvs și respectiv să bifați în una din căsuțele „DA” sau „NU”.

Nr	Afirmații/itemi	DA	NU
1	De obicei, nu am probleme din cauza comportamentului meu		
2	În copilărie am avut o perioadă când am comis furturi mărunte		
3	Ar fi bine dacă aproape toate legile ar fi anulate		
4	Uneori am o dorință puternică de a încălca regulile morale/etice sau să creez neplăceri cuiva		
5	Unora le place doar să dea ordine. Aceasta mă face să fac totul invers, chiar dacă știu că ei au dreptate		
6	Uneori am o mare dorință să încep o bătaie cu cineva		
7	Cred că am fost pedepsit deseori pe nedrept		
8	Eu aș fi destul de calm, dacă cineva din familia mea ar avea probleme din cauza încălcării legii		
9	Deseori am făcut abuz de alcool		
10	Toată viața mea am avut principii (și am) bazate pe simțul datoriei		
11	Uneori, am avut situații când eu împiedicam sau mergeam împotriva unor persoane pur și simplu din principiu, din dorința mea		
12	Întotdeauna am fost independent și liber de controlul familiei mele		
13	Îmi este ușor să fac alte persoane să aibă frică de mine, și uneori, o fac pentru distracție.		
14	Este inutil să judeci persoana care a înșelat altă persoană care se lasă a fi înșelată.		
15	Mă revolt de fiecare dată când infractorul rămâne nepedepsit din oarecare motiv		
16	Niciodată nu am avut conflict cu legea		
17	Sunt convins (ă) că există doar o singură înțelegere justă a sensului vieții		
18	Eu cred că se poate de găsit lacune în lege pentru soluționarea unor situații, fără a o încălca		
19	Eu cred că se poate de iertat oamenilor încălcările normelor dacă aceștia consideră aceste norme iraționale		
20	Prefer să acționez în conformitate cu planurile proprii, și nu să urmez instrucțiunile altor persoane		
21	Eu încerc să evit conflictele și situații dificile		
22	Dacă eu vreau să fac ceva, dar cei din jur cred că acest lucru nu ar trebui să-l fac, atunci eu pot renunța foarte ușor de șă intențiile mele		
23	Este o prostie să judeci oamenii care tind să ia tot ce pot de la viață		
24	Nu-mi pasă ce cred alții despre mine		

Anexa 1.4. Autoaprecierea stărilor psihice (Rusnac S.)

Instrucțiune: vă propunem descrierea diferitor stări. Dacă această stare vă este caracteristică, bifați în căsuța „Deseori”, dacă această stare apare, dar câte o dată – bifa o puneți în căsuța „Rareori”, dacă deloc nu apare – bifați căsuța – „Niciodată”.

Nr/o	Itemul	Deseori	Rareori	Niciodată
1	Nu mă simt sigur.			
2	Deseori din cauza unor fleacuri se întâmplă să roșesc.			
3	Somnul meu este neliniștit.			
4	Ușor devin mâhnit, trist.			
5	Mă neliniștesc din cauza neplăcerilor care sunt încă în imaginația mea.			
6	Greutățile mă sperie.			
7	Îmi place să-mi răscolesc, analizez neajunsurile.			
8	Pot fi ușor convins.			
9	Sunt suspicios.			
10	Cu greu suport timpul când trebuie să aștept.			
11	Deseori evenimentele în care poate fi găsită rezolvarea mi se par fără soluție.			
12	Neplăcerile mă deranjează foarte mult, mă pierd cu firea.			
13	În cazul unor neplăceri majore tind neîntemeiat să mă autoînvinovățesc.			
14	Neplăcerile și insuccesele nu mă învață nimic.			
15	Deseori refuz să lupt, considerând că e inutil.			
16	Deseori mă simt lipsit de apărare.			
17	Uneori am o stare de disperare.			
18	Mă simt pierdut, debusolat în fața greutăților.			
19	În momentele dificile ale vieții mă comport copilărește, uneori vreau ca acestea să mă ocolească.			
20	Consider că neajunsurile caracterului meu nu pot fi corectate.			
21	Ultimul cuvânt rămâne după mine.			
22	Deseori în timpul conversației întrerup interlocutorul.			
23	Mă supăr repede.			
24	Îmi place să fac observații altor oameni.			
25	Vreau să fiu o autoritate pentru alții.			
26	Nu mă mulțumesc cu puținul, vreau cât mai mult.			
27	Când sunt mânios, mă rețin cu greu.			
28	Prefer mai mult să conduc, decât să mă supun.			
29	Gesturile mele sunt brutale, aspre, tăioase.			
30	Sunt răzbunător.			
31	Îmi este greu să-mi schimb deprinderile.			
32	Nu mi-e ușor să schimb atenția la altceva.			
33	Am o atitudine foarte precaută față de tot ce cunosc bine.			
34	Sunt greu de convins în a lua o altă părere.			
35	Deseori nu pot scăpa de un gând, de care ar trebui să mă eliberez.			
36	Nu este ușor să cunoști alți oameni.			

37	Mă deranjează chiar și schimbările nesemnificative ale planurilor mele.			
38	Deseori dau dovadă de încăpățănare.			
39	Fără să vreau merg la risc.			
40	Retrăiesc cu dificultate modificările din programul obișnuit al zilei.			

Anexa 1.5. Ancheta pentru focus grup

Vă rugăm să răspundeți la câteva întrebări.

Date despre Dvs

Vârstă ____

Gen ____

Vechime de muncă în domeniu ____

1. Cum apreciați cunoștințele Dvs. despre expertiza psihologică judiciară?

- a) Cunosc suficient de mult despre EPJ
- b) Bune
- c) Suficiente
- d) Insuficiente

2. Cât de frecvent ați folosit în activitatea de urmărire serviciile unui expert psiholog?

- a) De 3 și mai multe ori
- b) 1-2 ori
- c) Niciodată
- d) Nu consider că e nevoie de asemenea expertizei

3. Dacă aveți experiența de a folosi serviciile unui expert psiholog, în ce dosare a fost aceasta?

- a) Cu presupunerea de infracțiune comisă în stare de afect fiziologic
- b) Cu minori-infractori
- c) Cu minori victime
- d) De viol
- e) Altele

4. Cum apreciați posibilitatea de a dispune de expertiză psihologică judiciară în prezent?

- a) Foarte joasă, nu avem specialiști
- b) Joasă, nu ave, specialiști suficient de calificați
- c) Destul de vastă

d) Nu mă pot pronunța

e) Altceva _____

5. Cum considerați, expertiza psihologică judiciară se va consolida în viitor?

a) Da, deoarece e nevoie acută de concluzii ale acestor experți în multe dosare

b) Probabil da, dar cu dificultăți, deoarece nu se înțelege încă pe deplin rolul acestor experți

c) Cred că nu prea, deoarece rar e nevoie de concluzii ale experților-psihologi

d) nu, nu are nici o importanță pentru urmărirea penală și judecarea cauzelor

e) Nu pot răspunde

f) Altceva _____

Puteți expune și alte evaluări, sugestii _____

Mulțumim!

Anexa 2. Reprezentarea socială: analiza comparativă conținuturi

	RS de bază studenți	Context „Alți specialiști juriști” la studenți	Context „Populația RM” la studenți	RS de bază specialiști	Context „Alți specialiști juriști” la specialiști	Context „Populația RM” la specialiști
1.	part. psih. ind. (41.1 %)	part. psih. ind. (27.4%)	part. psih. ind. (25.9 %)	part. psih. ind. (26 %)	part. psih. ind. (13,2 %)	part. psih. ind. (16,8 %)
2.	cercetare (31.9 %)	cercetare (29.9 %)	cercetare (22.8 %)	cercetare (8.4 %)	cercetare (7,7 %)	cercetare (7,4 %)
3.	evaluare psih. (29.4 %)	evaluare psih. (25.4 %)	evaluare psih. (22.3 %)	evaluare (34.3 %)	evaluare (25,7 %)	evaluare (29,5 %)
4.	infracțiune (27.4 %)	infracțiune (15.2 %)	infracțiune (13.7 %)	infracțiune (22 %)	infracțiune (9,8 %)	infracțiune (5,8 %)
5.	analiză (25.3 %)	analiză (21.3 %)	analiză (25.9 %)	analiză (8.4 %)	analiza (7,9 %)	-
6.	infractor (23.8 %)	infractor (8.6 %)	infractor (13.2 %)	infractor/bănuț (10.6 %)	infractor/bănuț (6 %)	-
7.	sănătate mintală(18.3%)	sănătate mintală (6.6 %)	sănătate mintală(23.8%)	sănătate mintală(39.6%)	sănătate mintală (14,4 %)	sănătate mintală(76,2%)
8.	stare psihică (17.7 %)	stare psihică (9.6 %)	stare psihică (17.3 %)	stare psihică (22.3 %)	stare psihică (26 %)	stare psihică (19,2 %)
9.	instanță de judecată (11.1 %)	-	instanță de judecată (6.6 %)	-	-	-
10.	concluzie (9.6 %)	concluzie (17.7 %)	concluzie (16.8 %)	concluzie (14.1 %)	concluzie (21,1 %)	concluzie (14,1 %)
11.	lege (9.1 %)	lege (8.1 %)	lege (9.1 %)	-	-	-
12.	constatare faptă (7.6 %)	constatare (8.1 %)	-	-	constatare (10,8 %)	-
13.	psiholog (7.6 %)	psiholog (7.1 %)	psiholog (14.7 %)	psiholog (11.8 %)	-	psiholog (12 %)
14.	psihologie (7.1 %)	psihologie (11.7 %)	psihologie (8.6 %)	psihologie (5.5 %)	-	-
15.	proces judiciar (7.1 %)	proces judiciar (10.1 %)	proces judiciar (15.2 %)	-	-	-
16.	adevăr (6.5 %)	adevăr (aflare) (9.1 %)	adevăr (5.6 %)	-	adevăr (11,5 %)	adevăr (dreptate) (8,4 %)
17.	control judiciar (6.1 %)	control (4.6 %)	-	-	-	-
18.	persoană (6.1 %)	persoană (8.1 %)	-	persoană (10.1 %)	persoană (6,2 %)	-
19.	expert (4.6 %)	expert psiholog (6.1 %)	-	expert (7.7 %)	expert (5,8 %)	expert (5,5 %)
20.	ajutor (4.6 %)	ajutor (6.1 %)	-	-	-	-
21.	-	cauză infracțiune (8.6 %)	-	-	-	-
22.	-	specialist (8.1 %)	specialiști (lipsă) (5.6 %)	-	specialiști (6,4 %)	specialiști (9,1 %)
23.	-	probă (7.1 %)	-	probă (8.2 %)	probă (23,9 %)	probă (5,8 %)
24.	-	pedeapsă (6.6 %)	pedeapsă (5.1 %)	-	-	-
25.	-	claritate (6.6 %)	-	-	-	-

26.	-	expertiză (6.1 %)	expertiză (7.1 %)	expertiză (5.7 %)	-	-
27.	-	procedură penală (5.6 %)	-	cauză penală (9.4 %)	cauză penală (9,1 %)	-
28.	-	discernământ (5.6 %)	discernământ (8.1 %)	discernământ (30 %)	discernământ (35 %)	discernământ (29,5 %)
29.	-	drept penal (5.1 %)	-	-	-	-
30.	-	victimă (4.6 %)	-	victimă (17.5 %)	victimă (10,3 %)	-
31.	-	decizie (4.6 %)	-	-	-	-
32.	-	-	psihiatrie (7.1 %)	-	-	spital psihiatrie (14,1 %)
33.	-	-	stare emoțională (7.1 %)	stare emoțională (13.2 %)	stare emoțională (10,8 %)	stare emoț.(19,4 %)
34.	-	-	înșelătorie (6.1 %)	-	-	-
35.	-	-	necunoscut (5.6 %)	-	-	necunoaștere (6,9 %)
36.	-	-	neimportant (5.6 %)	-	-	-
37.	-	-	inutilă (5.6 %)	-	-	-
38.	-	-	consiliere (5.6 %)	-	-	-
39.	-	-	-	nivel de dezvoltare (10.6 %)	nivel de dezvoltare (10,1 %)	nivel de dezvoltare (6 %)
40.	-	-	-	capacit. de exercițiu (8.9%)	capacit. de exercițiu (6,2 %)	-
41.	-	-	-	minor (8.4 %)	-	-
42.	-	-	-	acțiune procesuală (7.7 %)	acțiune procesuală (7,9 %)	acțiune procesuală (6,2 %)
43.	-	-	-	psihiatru (6 %)	-	psihiatru (10,6 %)
44.	-	-	-	tergiversare (5.5 %)	-	-
45.	-	-	-	-	calificare acțiuni (6 %)	-
46.	-	-	-	-	-	tratament (11,3 %)
47.	-	-	-	-	-	examinare med. (6,2 %)
48.	-	-	-	-	-	vinovăție (5,5 %)

Anexa 3. Calcule statistice

Anexa 3.1. Compararea datelor privind atitudinea față de norma de drept în funcție de experiența profesională

Multiple Comparisons							
Bonferroni							
Dependent Variable	(I) Experiență	(J) Experiență	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Realism juridic	1.00	2.00	-.61129	.42674	.458	-1.6371	.4145
		3.00	-.77781	.37908	.122	-1.6890	.1334
	2.00	1.00	.61129	.42674	.458	-.4145	1.6371
		3.00	-.16652	.46222	1.000	-1.2776	.9445
	3.00	1.00	.77781	.37908	.122	-.1334	1.6890
		2.00	.16652	.46222	1.000	-.9445	1.2776
Scepticism juridic	1.00	2.00	.30169	.43781	1.000	-.7507	1.3541
		3.00	.86875	.38892	.078	-.0661	1.8036
	2.00	1.00	-.30169	.43781	1.000	-1.3541	.7507
		3.00	.56706	.47422	.697	-.5728	1.7070
	3.00	1.00	-.86875	.38892	.078	-1.8036	.0661
		2.00	-.56706	.47422	.697	-1.7070	.5728
Conformism juridic	1.00	2.00	-.98298	.43016	.048	-2.0170	.0510
		3.00	-.77125	.38213	.133	-1.6898	.1473
	2.00	1.00	.98298	.43016	.068	-.0510	2.0170
		3.00	.21173	.46593	1.000	-.9082	1.3317
	3.00	1.00	.77125	.38213	.133	-.1473	1.6898
		2.00	-.21173	.46593	1.000	-1.3317	.9082
Cinism juridic	1.00	2.00	.25416	.36661	1.000	-.6271	1.1354
		3.00	.23625	.32567	1.000	-.5466	1.0191
	2.00	1.00	-.25416	.36661	1.000	-1.1354	.6271
		3.00	-.01791	.39710	1.000	-.9724	.9366
	3.00	1.00	-.23625	.32567	1.000	-1.0191	.5466
		2.00	.01791	.39710	1.000	-.9366	.9724
Fetișism juridic	1.00	2.00	-.12848	.45945	1.000	-1.2329	.9759
		3.00	-.06344	.40815	1.000	-1.0445	.9176
	2.00	1.00	.12848	.45945	1.000	-.9759	1.2329
		3.00	.06505	.49766	1.000	-1.1312	1.2613
	3.00	1.00	.06344	.40815	1.000	-.9176	1.0445
		2.00	-.06505	.49766	1.000	-1.2613	1.1312
Infantilism juridic	1.00	2.00	-.69809	.37549	.191	-1.6007	.2045
		3.00	-.30281	.33356	1.000	-1.1046	.4990
	2.00	1.00	.69809	.37549	.191	-.2045	1.6007
		3.00	.39528	.40671	.995	-.5824	1.3729

	3.00	1.00	.30281	.33356	1.000	-.4990	1.1046
		2.00	-.39528	.40671	.995	-1.3729	.5824
Idealism juridic	1.00	2.00	-.17051	.41235	1.000	-1.1617	.8207
		3.00	-.45781	.36630	.636	-1.3383	.4227
	2.00	1.00	.17051	.41235	1.000	-.8207	1.1617
		3.00	-.28731	.44663	1.000	-1.3609	.7863
	3.00	1.00	.45781	.36630	.636	-.4227	1.3383
		2.00	.28731	.44663	1.000	-.7863	1.3609
Nihilism juridic	1.00	2.00	-.41354	.42379	.989	-1.4322	.6051
		3.00	-.44031	.37647	.729	-1.3453	.4646
	2.00	1.00	.41354	.42379	.989	-.6051	1.4322
		3.00	-.02677	.45903	1.000	-1.1302	1.0766
	3.00	1.00	.44031	.37647	.729	-.4646	1.3453
		2.00	.02677	.45903	1.000	-1.0766	1.1302

**Anexa 3.2. Compararea datelor privind manifestarea stărilor psiho-emoționale la subiecți
în funcție de vechime în muncă**

Multiple Comparisons							
Bonferroni							
Dependent Variable	(I) Experiență	(J) Experiență	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Anxietate	0-5 ani	2.00	-.35084	.42095	1.000	-1.3627	.6610
		3.00	-.53281	.37395	.465	-1.4317	.3661
	6-10 ani	1.00	.35084	.42095	1.000	-.6610	1.3627
		3.00	-.18197	.45596	1.000	-1.2780	.9140
	11+	1.00	.53281	.37395	.465	-.3661	1.4317
		2.00	.18197	.45596	1.000	-.9140	1.2780
Frustrare	0-5 ani	2.00	-.43730	.44826	.990	-1.5148	.6402
		3.00	-.71750	.39820	.217	-1.6747	.2397
	6-10 ani	1.00	.43730	.44826	.990	-.6402	1.5148
		3.00	-.28020	.48553	1.000	-1.4473	.8869
	11+	1.00	.71750	.39820	.217	-.2397	1.6747
		2.00	.28020	.48553	1.000	-.8869	1.4473
Agresivitate	0-5 ani	2.00	-1.30579*	.45461	.013	-2.3986	-.2130
		3.00	-1.52094*	.40385	.001	-2.4917	-.5502
	6-10 ani	1.00	1.30579*	.45461	.013	.2130	2.3986
		3.00	-.21515	.49242	1.000	-1.3988	.9685
	11+	1.00	1.52094*	.40385	.001	.5502	2.4917
		2.00	.21515	.49242	1.000	-.9685	1.3988
Rigiditate	0-5 ani	2.00	.08691	.43120	1.000	-.9496	1.1234
		3.00	-.54906	.38305	.457	-1.4698	.3717
	6-10 ani	1.00	-.08691	.43120	1.000	-1.1234	.9496
		3.00	-.63597	.46706	.522	-1.7587	.4867
	11+	1.00	.54906	.38305	.457	-.3717	1.4698
		2.00	.63597	.46706	.522	-.4867	1.7587

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Numele, prenumele: Melentieva Aliona

Semnătura _____

Data:

CV EUROPASS

Curriculum vitae Europass	 		
Informații personale			
Nume / Prenume	MELENTIEVA ALIONA		
Adresa curentă	Chișinău, st. Alecu Russo 4, ap. 12		
Domiciliu	r-ul Slobozia, s. Nezavertailovca, str. Kirov nr. 7		
Telefon(oane)	Domiciliu: ---	Mobil:	(+373) 69242126
E-mail(uri)	amelentieva@ulim.md		
Naționalitate(-tăți)	MDA		
Data nașterii	13.06.1985		
Gen	F		
Experiența profesională			
Perioada	martie 2019 – prezent		
Funcția sau postul ocupat	<i>Prodecan Facultatea Științe sociale și ale Educației, ULIM</i>		
Activități și responsabilități principale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Managementul și organizarea procesului de învățământ la facultate ▪ Elaborarea orarului de lecții pentru toate programele/planurile de studii ale facultății (secțiuni de învățare cu normă întreagă și cu frecvență redusă) ▪ Elaborarea și aplicarea documentației facultății și universitare (ordine, decizii, procese-verbale etc.) ▪ Asigurarea comunicării cu studenții, oferind sprijin și ajutor pentru un proces de învățare eficient ▪ Gestionarea paginii web a facultății 		
Numele și adresa angajatorului	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, str. VI. Pârcălab 52, MD-2012		
Perioada	noiembrie 2018 – 18 martie 2019		
Funcția sau postul ocupat	<i>Specialist principal al Direcției activitate psihologică a Departamentului Trupelor de Carabinieri al MAI</i>		
Activități și responsabilități principale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Monitorizarea și coordonarea activității psihologice din subdiviziunile DTC ▪ Realizarea activității psihologice în cadrul DTC ▪ Evaluarea psihologică a efectivului DTC ▪ Evaluarea climatului moral-psihologic al efectivului în cadrul DTC, etc. 		
Numele și adresa angajatorului	Departamentul Trupelor de Carabinieri al MAI, str. Gh. Asachi 65A		
Perioada	mai 2018 – octombrie 2018		
Funcția sau postul ocupat	<i>Consultant superior Direcția Monitorizare Radio, Consiliul Coordonator al Audiovizualului</i>		
Activități și responsabilități principale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Monitorizarea generală și tematică a serviciilor de programe ale posturilor radio ▪ Analiza încălcărilor depistate și elaborarea raportului de monitorizare ▪ Acordarea asistenței metodologice privind monitorizarea serviciilor de programe radio noilor angajați ai Direcției 		
Numele și adresa angajatorului	Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Chișinău, str. VI. Pârcălab 46, MD-2012		

Perioada	noiembrie 2017 – aprilie 2018
Funcția sau postul ocupat	Specialist Serviciul Relații Externe și Integrare Europeană, Consiliul Coordonator al Audiovizualului
Activități și responsabilități principale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Corespondența cu instituții APC, Cancelarie, parlament, ▪ Elaborare rapoarte de activitate a Serviciului și CCA pentru instituțiile naționale și internaționale în domeniul audiovizual din țară ▪ Traduceri, organizare seminare, delegații, etc.
Numele și adresa angajatorului	Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Chișinău, str. VI. Pârcălab 46, MD-2012
Perioada	2014-2017
Funcția sau postul ocupat	Secretar științific al Institutului de Cercetări Filologice și Interculturale, ULIM
Activități și responsabilități principale	Membru comitetului administrativ și științific, editarea volumelor instituționale, organizarea colocviilor ICFI, redactarea textelor în limba engleză, traduceri, corespondență, administrarea site-ului ICFI, înregistrarea revistei în baze de date
Numele și adresa angajatorului	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, str. VI. Pârcălab 52, MD-2012
Perioada	2013 – prezent
Funcția sau postul ocupat	asistent universitar, ULIM
Activități și responsabilități principale	<p>Psihologie judiciară (licență, Facultatea de Drept)</p> <p>Psihologie socială aplicată în domeniul juridic și militar (licență, Facultatea de Științe Sociale și ale Educației)</p> <p>Psihodiagnosticul în cadrul expertizei psihologice judiciare (masterat, FȘSE)</p>
Numele și adresa angajatorului	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, str. VI. Pârcălab 52, MD-2012
Perioada	mai 2013 – prezent
Funcția sau postul ocupat	Psiholog-asistent
Activități și responsabilități principale	Efectuarea expertizei psihologice judiciare (5): 3 expertize pe dosare penale 2 expertiză pe dosar civil (analiza materialelor din dosar, cercetare psihologică, interviu cu persoana expertizată, aplicarea pachetului de teste psihologice)
Perioada	Aprilie 2013
Funcția sau postul ocupat	Traducător
Activități și responsabilități principale	Traducerea discursului/replicilor română-engleză, franceză-engleză, rusă-engleză din filmul documentar "Landlocked", https://vimeo.com/102111565
Numele angajatorului	Maarten de Kroon, Olanda
Perioada	2012-2014
Funcția sau postul ocupat	Secretar ICFI, ULIM
Activități și responsabilități principale	Tehnoredactarea textelor, corespondență, participare la organizarea conferințelor, traduceri engleză-română-franceză-rusă
Numele și adresa angajatorului	Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, str. VI. Pârcălab 52, MD-2012
Educație și formare	
Perioada	ianuarie-februarie 2021
	Formare în Psihoterapia de scurtă durată centrată pe soluție
Perioada	2019-prezent
	Formare psihoterapeutică (terapie catatim-imaginativă, simboldrama) în cadrul Asociației de Simboldramă și Psihoterapie Catatim-Imaginativă din Moldova
Perioada	15.08.-04.09.2018

	Seminar "State owned Enterprises Reform and Governance for Foreign Officials Under Belt and Road Initiative" (国家发展与改革委员会国际合作中心)				
	China, Beijing				
Perioada	19-23.02.2018				
	Academia de Administrare Publică				
	Curs de dezvoltare profesională „Integrarea profesională în funcția publică”				
Perioada	2014-2018				
Calificarea	Studii de doctorat				
Specialitatea	Psihologie Socială				
Titlul tezei de Doctor	Reprezentarea socială și previziuni asupra dezvoltării expertizei psihologice judiciare în Republica Moldova				
Perioada	februarie 2015 – mai 2015				
Calificarea / diploma obținută	Catedra militară / sergent inferior				
Specialitatea	cercetaș				
Numele și tipul instituției de învățământ	Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, Chișinău, Republica Moldova				
Perioada	2012-2014				
Calificarea / diploma obținută	Master în Științe Sociale				
Specialitatea	Psihologie socială				
Titlul tezei de master	Expertiza psihologică judiciară: aspecte teoretice și conținut aplicat				
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	Psihologie generală, psihologie socială, psihologie individuală, psihologia vârstelor, cunoașterea și relațiile interpersonale, deontologie profesională, domeniile aplicate ale psihologiei sociale, istoria psihologiei sociale, psihologia socială a grupului, aspecte psihologice MRU, expertiza psihologic-judiciară, psihopedagogia și didactica universitară				
Numele și tipul instituției de învățământ	Universitatea Liberă Internațională din Moldova				
Perioada	2006-2010				
Calificarea / diploma obținută	Licențiată în Științe umanistice				
Specialitatea	Limba și literatura engleză și limba franceză				
Disciplinele principale studiate / competențe profesionale dobândite	Literatura engleză, literatura universală, lexicul și gramatica textului francez, lexicologie, lingvistică, stilistică, istoria limbii engleze, didactica limbilor străine, pedagogie, dificultăți de traducere, etica profesională				
Numele și tipul instituției de învățământ	Universitatea de Stat din Moldova				
Perioada	1991-2002				
Numele și tipul instituției de învățământ	Școala de cultură generală nr.1, s. Nezavertailovka, r-l Slobozia				
Aptitudini și competențe personale					
Limba maternă	Limba română				
Limbi străine cunoscute					
Autoevaluare	Înțelegere		Vorbire		Scriere
<i>Nivel european (*)</i>	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	Exprimare scrisă
Limba engleză	C1	C2	C2	C1	C2
Limba franceză	B2	C1	B1	B1	B2
Limba rusă	C2	C2	C2	C2	C2

Limba spaniolă		B1		B2		A2		B1		B1
	<i>(*) Nivelul Cadrului European Comun de Referință Pentru Limbi Străine</i>									
Competențe și abilități sociale	Bune competențe de comunicare și sociale dobândite din activitatea de secretar științific, cadru didactic, prodecan									
Competențe și aptitudini organizatorice	Bune competențe organizatorice dobândite în urma activității din cadrul institutului și facultății									
Competențe și aptitudini de utilizare a calculatorului	O bună stăpânire a pachetului Office									
Competențe și aptitudini artistice	Absolvirea Facultății de Arte Frumoase, USM, specialitatea – coregraf dansuri sportive (2008-2011) Membrul ansamblului de dansuri populare „Struguraș” - USM									

Domenii de interes științific	Expertiza psihologică judiciară, Psihologia juridică, Psihologia militară, Psihologia socială aplicată
Participări în proiecte științifice naționale și internaționale	Facilitator în proiectul "Protecting Families - Supporting Women's Empowerment and Children's Well-being in Moldova" (UN Women, Child-Community-Family (CCF Moldova, Women's Peace and Humanitarian Fund (WPHF), War Child, Humans in the Loop Training Center)
Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale)	<ol style="list-style-type: none"> 1. 22/10/2014, Conferință națională „Sănătatea psihologică – o prerogativă a contemporanității”, dedicată Zilei profesionale a psihologului, 22 octombrie 2014, ULIM, Chișinău. Comunicare: Dimensiunea socială a expertizei psihologice judiciare. 2. 11-12/06/2015, Conferința Internațională „Lexic comun / lexic specializat: Interculturalitate și plurilingvism în context european”, ediția a VIII-a, 11-12 iunie 2015, Galați, România. Comunicare: Edificarea și cristalizarea unui concept pragmatic sintetizator (coautor Dragoș Vicol, dr. hab., prof. univ.). 3. 11-12/12 Conferință internațională „Preocupări contemporane ale științelor socio-umane în contextul transformării de mentalități”, 11-12 decembrie 2015, ULIM, Chișinău. 4. 17-18/11/2016, 2nd Central and East European LUMEN Conference Multidimensional Education and Professional Development and Ethical Values, 2016. Târgoviște, România. 5. 08-09/12/2016, Conferință științifică internațională “The contemporary issues of the socio-humanitarian sciences in the context of mentality’s transformation”, the VIIth edition. FPȘEAS, ULIM, Chișinău. 6. 17-18/12/2016, Training „Aspecte ale diversității sexualității umane. Stereotip, prejudecată, stigma, discriminare”. Centrul de informații „Genderdoc-M” 7. 04/05-05/05/2017, International Scientific Colloquium “Social Psychology in the 21st Century: Challenges, Trends and Perspectives”, FPȘEAS, ULIM. 8. 08-10/06/2017, 3rd Central and Eastern European International Scientific Conference, LUMEN: New approaches in social and humanistic sciences. Chișinău, ULIM. 9. 13-14/10/2017, International Scientific Colloquium: Multidimensional conceptualization and measurement of intelligence. Chișinău, ULIM. 10. 08-09/12/2017, International Scientific Conference: The contemporary issues of the socio-humanitarian sciences, the 8th edition, Chișinău, ULIM. 11. 25/05/2018, Colocviu științific național: Prolegomene din istoria psihologiei în Republica Moldova 12. 06-07/12/2018, Chișinău, Republic of Moldova. International Scientific Conference „The Contemporary Issues of the Socio-Humanitarian Sciences, the IXth Edition”, Free International University of Moldova (ULIM), Faculty of Psychology, Educational Sciences and Social Work. 13. 12-14/04/2019, Львов, Украина. Учебно-практический семинар: Кататимно-имажинативная психотерапия психической травмы, IV часть, «Стыд имеет много лиц. Работа с чувством вины и стыда» 14. 27/09-29/09/2019, Chișinău, Republic of Moldova. XX. Internationalen wissenschaftlich-praktischen symboldrama-konferenz mit dem titel: “sexualität und familienbeziehungen in der modernen welt” / XX Міжнародна науково-практична конференція з символдрами «Сексуальність та сімейні взаємини у сучасному світі» 15. 25/10/2019, Bălți, Republic of Moldova. International Scientific Conference „Psychology in the 3rd Millenium: XChallenges and Solutions”, State University „Alecu Russo” of Bălți, Free International University of Moldova (ULIM). 16. 05-06/12/2019 Chișinău, Republic of Moldova. International Scientific Conference “The contemporary issues of the socio-humanistic sciences”, Xth edition. Free International University of Moldova (ULIM).

17. 04/03/2020, Chişinău, Republica Moldova. Seminar metodologic în Ştiinţe sociale „Psihologia socială şi societatea: provocări ale etapei de tranziţie”, ULIM, FŞSE.
18. 03-04/12/2020, Chişinău, Republic of Moldova. International Scientific Conference “The contemporary issues of the socio-humanistic sciences”, XIth edition. Free International University of Moldova (ULIM).
19. 14/04/2022, Chişinău, Republica Moldova. Conferinţă internaţională „Probleme ştiinţifice în domeniul expertizei judiciare psihiatrice-psihologice şi modul de utilizare în procesul judiciar”, Centrul Naţional De expertize Judiciare (CNEJ), Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova.
20. 21-22/05/2022, Tîrgovişte, România. International Conference „Globalization, intercultural dialogue and national identity”, IXth Edition (GIDNI 9).
21. 01-02/12/2022, Chişinău, Republic of Moldova. International Scientific Conference „The contemporary issues of the socio-humanistic sciences”, XIIIth Edition, Free International University of Moldova (ULIM).
22. 16/06/2023, Dnepr, Ukraine (online). III International Scientific and Practical Conference «Ensuring law and order and combating crime in Ukraine and in the world: problems and solutions», Dnipro Humanitarian University.
23. 04-07/07/2023, Cluj-Napoca, Romania. The annual conference of the European Association of Psychology and Law. University Babeş-Bolyai.
24. 25/08/2023, Chişinău, Republic of Moldova. International Scientific Conference „Development through Research and Innovation - 2023”, Academy of Economic Studies of Moldova (ASEM)
25. 27-28/10/2023, Bălţi, Republica Moldova. Conferinţă Ştiinţifică cu participare Internaţională „Asistenţa psihologică la etapa contemporană: realităţi şi perspective”, ediţia a IV-a, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălţi.
26. 07-08/12/2024, International Scientific Conference „The contemporary issues of the socio-humanistic sciences”, XIVth Edition, Free International University of Moldova (ULIM).

Lucrări ştiinţifice şi ştiinţifico-metodice publicate - număr de monografii, articole, materiale ale comunicărilor ştiinţifice, brevete de invenţii, manuale, ghiduri etc.

1. MELENTIEVA, A. Particularităţile reprezentării sociale a expertizei psihologice judiciare. În: Psihologie. Revista ştiinţifico-practică, volumul 43, nr. 2, 2023, pp. 67-79. ISSN E 2537-6276, ISSN P 1857-2502, Disponibil: <https://doi.org/10.46728/pspj.2023.v43.i2.p67-79>
2. MELENTIEVA, A. Present position of the forensic psychological expertise in the Republic of Moldova. In: Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 16 черв. 2023 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 181 с. p. 76-78 ISBN 978-966-981-795-2
3. MELENTIEVA, A. Relation between moral and legal normativity in workers from legal field. In: Development Through Research and Innovation: - 2023, Ed. 4, 25 august 2023, Chişinău. Chişinău: Print-Caro SRL, 2023, Ediţia 4, pp. 205-217. ISBN 978-9975-180-02-3.
4. SORBALA, M., MELENTIEVA, A. Psychological Aspects in the Assessment of the Crime Scene Statements. In: EIRP Proceedings (materials of the International Conference on European Integration - Realities and Perspectives, 2023), Legal and Administrative Sciences in the New Millennium. Vol. 18 No. 1 (2023), Galaţi, Romania, p. 57-68. ISSN: 2067 – 9211 eISSN: 2069 – 9344 <https://dp.univ-danubius.ro/index.php/EIRP/issue/view/13>
5. MELENTIEVA, A. Particularităţile psiho-emoţionale ale angajaţilor din domeniul ocrotirii normelor de drept. In: EcoSoEn, Scientific Journal, Year 6, Nr.1/2023, p. 139-144. <https://doi.org/10.54481/ecosoen.2023.1.15> ISSN 2587-344X
6. MELENTIEVA, A. URSACHI, E. Reprezentarea socială a profesiei de militar şi a acţiunilor militare. In: EcoSoEn, Scientific Journal, Year 5, nr. 1-2/2022, Chişinău, ULIM, 2022. p.188-195. ISSN 2587-344X

	<ol style="list-style-type: none"> 7. MELENTIEVA, A. Social representation of forensic psychological expertise. In: EcoSoEn, nr. 1/2 (3), Chişinău, 2020, p. 223-228. ISSN 2587-344X 8. RUSNAC, Sv., MELENTIEVA, A. Social representation in the 21st century. In: BPI, Bulletin of Integrative Psychiatry, September 2018, Year XXIV, No 3(78), Iaşi: „Socola” Institute of Psychiatry, Romania, p. 99-106. ISSN 1453-72-57 9. RUSNAC, Sv., BÂTCĂ, L., KHORY, J., MELENTIEVA, A., MUSIENCO, N., STROGOTEAN, S., ZMUNCILA, L. Psihologia socială – despre problemele secolului XXI. In: Psihologia socială în secolul XXI: provocări, tendinţe, perspective. Chişinău: ULIM, 2017, p. 6-31. 10. MELENTIEVA, A. Avansarea conceptului de reprezentare socială în cadrul ştiinţific internaţional. In: Preocupări contemporane ale ştiinţelor socio-umane în contextul transformării de mentalităţi. Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale, ediţia a 7-a, Chişinău, 8-9 decembrie 2016, pp. 299-304. Volum, serie, parte, nr: Ediţia 7, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova, Chişinău, 2017, editura: "Print-Caro" SRL, 423 p. ISBN: 978-9975-108-27-0, CZU: 082:378.4(478-25)=135.1=111=161.1 P 91 11. MELENTIEVA, A. Social representation in exploring social phenomena. INTERTEXT nr. 3/4 (29/40), 10th year, Chişinău: ULIM, 2016. pp. 265-270. ISSN 1857-3711, eISSN 2345-1750. 12. MELENTIEVA, A., DRAGOŞ, V. The concepts of legal psychology vs forensic psychology and their interpretative translation. In: INTERTEXT nr. 1/2 (37/38), anul 10, 2016. Chişinău: ULIM, 2016, p. 248-252. ISSN 1857-3711, eISSN 2345-1750. 13. MELENTIEVA, A. Social representations: valencies of human reality. In: INTERTEXT nr. 3/4 (35/36), 9th year, Chişinău: ULIM, 2015. pp. 284-290. ISSN 1857-3711.
Apartenenţă la societăţi/asociaţii ştiinţifice naţionale şi internaţionale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Membru al Asociaţiei de Simboldramă şi Psihoterapie Catatim-Imaginativă din Moldova (2019-prezent) ▪ Membru al Asociaţiei Europene de Psihologie şi Drept (EAPL-<i>European Association of Psychology and Law</i>)
Activităţi în cadrul colegiilor de redacţie ale revistelor ştiinţifice	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Redactor (limba engleză): EcoSoEn, Scientific Journal Economics, Social and Engineering Sciences, ULIM ▪ Redactor (limba engleză): volumul „Preocupări contemporane ale ştiinţelor socioumane”, Materialele Conferinţei Ştiinţifice Internaţionale ▪ Secretar de redacţie: Intertext, revistă ştiinţifică, Institutul de Cercetări Filologice şi Interculturale, ULIM